

II

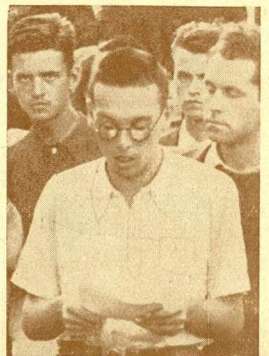
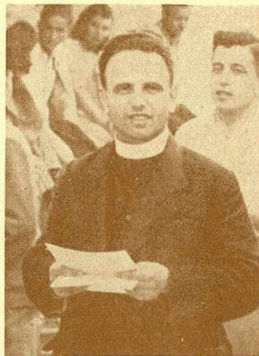
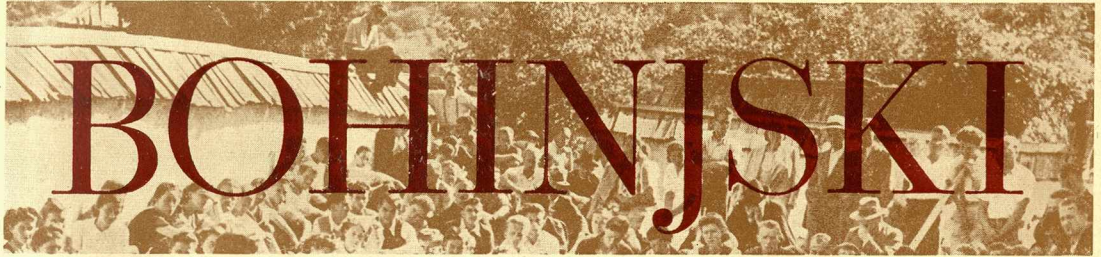
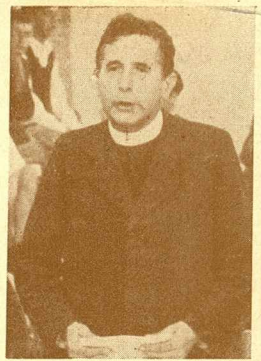
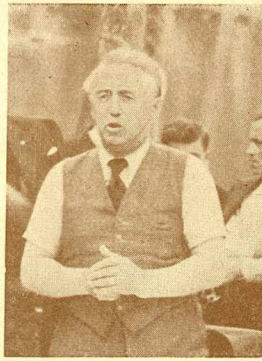
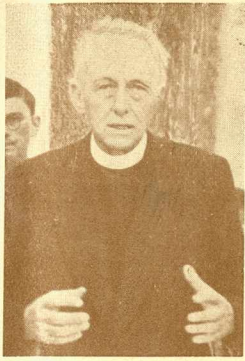
67529

BOHINJSKI TEDEN
1939

BOHINJSKI TEDEN

**ZBORNİK PREDAVANJ
AKADEMSKEGA KULTURNOSOCIALNEGA TEDNA
SKAD ZARJE V LETU 1939**

**LJUBLJANA 1940
ZALOŽILA ZARJA**

I
67529

Tiskala Zadrúžna tiskarna v Ljubljani
(predstavnik Maks Blejec)

VSEBINA:

	Stran
Predgovor	IX
F. S. Finžgar: Uvodna beseda	1
Dr. J. Janžekovič: Človek in njegov smisel	3
Edvard Kocbek: Oseba — središče novega življenja . . .	13
Francè Koblar: Oseba in kultura	23
Dr. Stanko Gogala: Vzgoja k svobodi	33
Dr. Janez Fabijan: Svoboda Cerkev in svoboda v Cerkvah .	47
Francè Vodnik: Slovenstvo in katoličanstvo	59
Dr. Stanko Cajnkar: Katoliška obnova med nami	69
J. Šolar: Slovenski kulturni problem	77
Dr. Andrej Gosar: Osnovna narodnogospodarska in socialna vprašanja Slovenije	89
B. Grafenauer: Slovensko vprašanje	103
F. S. Finžgar: Slovenska narodna svoboda in njena vrednost	119
Dr. J. Kržišnik: Naša narodna obramba	127
Poročilo o celotnem poteku tedna (B. G.)	137

OBSOJENI NA MOLK V POSVETU NARODOV
ODDALEČ GLEDAMO, KO SVET GRADIJO NOV,
V SVOBODE SVETO PESEM DANO NI
UPLETATI NAM SVOJIH MELODIJ . . .

BESEDA JE IZŠLA, IZŠLA MED NAMI RES!
SLOVENSKA MISEL, VZPLUJ, VRZI SE DO NEBES!
RAZPNI SE! PO RAZPONU TVOJIH KRIL
BO MERIL NAROD ČILOST SVOJIH SIL,
IN — MORDA — TREH NAJMLAJŠI BRAT
POJDE ZA VSE USOD ISKAT.

ŽUPANČIČ.

PREDGOVOR

Zadnjih šest let se je v okviru katoliških akademskih društev izoblikovala nova skupina mladih ljudi. Spočetka so nekateri hoteli pripisovati njen nastanek različnim osebnim namenom in vplivom, videli so v njej samo novo skupino, ki se od drugih sicer v ničemer ne razlikuje. Drugi so trdili, da je napolnjena z razdiralnimi elementi. V resnici pa se je to zbiranje pričelo na podlagi svojskih pogledov in poudarkov, od ostalih različnega, namreč globljega pojmovanja naroda, slovenstva, katolicizma, kulture, in svojskega razvrščanja vrednot. Že od začetka sem doživlja ta skupina mladih izobražencev odklanjanje nekega dela katoliške javnosti, prenašati mora krivične napade in podtikanja ter prav grobe metode obračunavanja.

Iz želje, da bi se mogli mladi ljudje tudi javno razgovoriti o vsem tistem, kar jih vznemirja, zanima, odbija in duši, se je rodila misel, prirediti javna predavanja z debato, ki so se od leta 1935. dalje vršila v Beli dvorani Uniona. Debata je razkrila smer in poglede te mladine. Misel javnega razpravljanja pa je bila še razširjena z načrtom akademskega počitniškega tedna društev Danice, Zarje in Savice, ki se je vršil od 10. do 15. avgusta 1937., kljub vsem nasprotovanjem vedno istih neprijateljev iz katoliških vrst in tudi tovarišev akademikov. Naslednje leto se teden ni vršil. V letu 1939. pa ga je priredilo slovensko katoliško akademsko društvo Zarja samo, ker se je v njem zbrala večina omenjene skupine. Dve sto petdeset fantov in deklet se ga je udeleževalo z velikim zanimanjem.

Program je nastal na podlagi razgovorov, debat in dela med letom. Ker je vprašanja postavila mladina sama, kaže že program sam njena teženja in njeno usmerjenost. Zaželela pa si je o njih tehtne besede tistih javnih delavcev, ki so v zadnjih dvajsetih letih najvidneje posegali v slovensko kulturo in ki so razvijali svoje delo v smeri spontane rasti, reševali življenje pred statiko ideologij, služili resnici in duhu, da bi s tem pomagali rešiti človeka, in poudarjali vrednost osebne tvornosti, svobode, človeškosti in iskrene izpovedi.

Današnji neodvisni katoliški rod se je prav ob njihovem delu pričel zavedati svoje posebne naloge v danem položaju sveta in v negotovem položaju svoje male, ogrožene in razcep-ljene domovine. Živo ga je zgrabilo premišljanje vsega tistega, kar je danes za slovenskega človeka važno, nujno in problematično. Vse debate in sestanki med letom so imeli vedno bolj značaj konkretnega vpraševanja in odgovarjanja in kazali so

vedno bolj strnjeno skupnost. Svetovni dogodki so grmadili vprašanja, ob katerih so se razkrivale zgrešenosti velikega in malega domačega sveta. Tako so prišla ta vprašanja tudi v program zadnjega študijskega tedna.

Središče zanimanja je bila misel o človekovi osebi, tej najvišji obliki duhovnega bivanja, z njenimi pravicami in vrednotami. Želja današnjega mladega rodu je, zajeti človeka pri njegovi naravi, zagledati njegovo resnično, nepotvorjeno podobo. Tej želji odgovarja prijem resničnosti, ki jemlje človeka za izhodišče, ki zahteva zanj svobodo, soodgovornost, možnost sodelovanja in najboljšega razvoja. Ta prijem ureja človeka kot duhovno bitje, ureja ga pa tudi kot telesno bitje in mora upoštevati tudi okolico, snovnost. Pravo urejanje sveta se mora ravnati po resničnih zakonih narave stvari in človeka, ki je v posesti dragocene svobode in ki živi v realnih razmerah in pogojenostih. Ta zavest pomeni zavračanje tehnicizma, ki povzroča razdruženje duha in življenja, zavračanje nerealnih prijemov resničnosti in novo voljo, izhajati iz konkretnosti človeka in stvari, ne iz samovoljno zgrajenih ideologij.

Razumljivo je, da se danes ob vprašanju človeka odpira vprašanje svobode. Nikoli ni morda mlad človek z večjo željnostjo ponavljal te besede. Vprašanje svobode slovenskega človeka pa je še posebej važno. Današnji mladi rod čuti, kako je njegovo življenje utesneno, zaprto in nesproščeno, kako njegova dejanja izhajajo bolj iz pokorščine kot iz svobodne odločitve. To so ostaline zgodovinske tragike našega naroda, obenem pa posledica današnjega javnega življenja. Ideološko-skupinski interesi se postavljajo nad človeško vrednost, resnico in svobodno odločanje. Mladi rod pa se mora prav zaradi svoje posebne naloge zavedati dragocenosti prave svobodnosti in si jo znati priboriti. Ko poudarja to besedo, vidi prestrašene obraze in sliši, kako ga zaradi tega zavračajo. Toda svoboda se tudi po krščanski misli sklada z notranjo samostojnostjo človeške narave. Današnjemu mlademu človeku svoboda ni več nek odmišljen ideal, vidi jo marveč v razumni smotrnosti, v svobodni izbiri sredstev za človekovo uspešitev in v neoviranem konkretnem uresničevanju možnega. Njegova zahteva po svobodi pa bo tem večja, čim bolj bo duhovno razvit.

Okoli teh dveh vprašanj se razvršča dolga vrsta ostalih. Razumljivo je, da je bilo s skrbjo postavljeno vprašanje kulturnega ustvarjanja v času, ko vedno bolj prevladuje instinkt, ko človek podlega zakonom nezavednega, ko vedno bolj izginja spontano pokoravanje svojim naravnim določenostim. Enotnost duha in življenja razpada. Tudi med nami je prodril nov način življenja, ko se trošijo vse sile za iskanje materialnih virov in se človek izživlja v grobi borbi. Zato izginja osebna kulturnost ter smisel za duhovni užitek. Mladi rod pa izraža voljo, soustvarjati v slo-

venski kulturi, ki naj pomaga osvobajati ljudi iz zastarelih vezi, čistiti življenje, graditi zavest naravne skupnosti, in ki naj kaže veliko poslanstvo slovenstva. Kulturno delo mu torej ni prazno igračkanje, ampak gnetenje resničnosti in podeljevanje nove vsebine in novih oblik. Odklanja pa vsako politično in taborsko izrabljanje kulture.

Z vidika človeške osebe in njene svobode postavlja tudi odgovore na ostale zablode in zgrešenosti sodobnega življenja, na totalitarizme raznih vrst z leve in desne, na integralizem v verskem in kulturnem smislu. S tega vidika dobijo pravo osvetljava metode, ki povzročajo pri nas toliko odpora in ogorčenja. Lik običajnega slovenskega katoličana se nam pokaže presenetljivo enostranski. Na eni strani ostaja pri dogmatičnem moralizmu in ostaja zadovoljen s formulacijami potreb, na drugi strani pa — če posega v realnost — pogosto omejuje z enostranskimi političnimi metodami svobodno delo in naraven razvoj. Tudi kaže marsikdaj v svojem javnem boju premalo spoštovanja do resnice. Tako razpihuje politične strasti, namesto da bi jih pomagal omejevati. Slovenski katoličan je torej še daleč od pravega krščanskega realizma. Debat o načinih dela ima za debato o načelih, še vedno si domišlja, da bo s konformizmom skupnost rešena, ne da si dopovedati, da se v duhovni ravnini vsaka vsiljena stvar zruši in da le spontano sprejete vrednote ostanejo. Katoliško edinost ima za edinost tudi v časovnih, kulturnih, gospodarskih in političnih zadevah in ne spoštuje svobode v avtonomnih področjih duha. Razlikovanje v teh zadevah in področjih ima že za razlikovanje v dogmatični sferi katolištva. Tako se oddaljuje od naravnih razmerij in odbija samostojnejše ljudi. V kulturi ponavlja še vedno Mahniča, v vprašanju slovenstva Jeranovo zahtevo in novičarsko formulacijo nujnosti ideološko-političnih nasprotij. Če neodvisni katoliški rod odklanja tako pojmovanje, ga odklanja tudi zaradi zvestobe vrednotam katolicizma, ki jih taki načini ne pomagajo uresničevati.

Po vsem tem je razvidno, da se neodvisna katoliška mladina vedno bolj trudi za naraven in realen prijem slovenske resničnosti. To pa toliko bolj, kolikor bolj jo prevzema skrb za usodo svojega naroda. Neverjetno naglo spreminjanje sveta, nenadni obrati, vse igre sil, ki jih vidi in ki se še pripravljajo, in že drugi krvavi spopad na zapadu, ki ga doživlja v svoji mladosti, vse to govori mlademu človeku o zgodovinski važnosti njegovega časa. Zaveda se, da bo moral prestati veliko preizkušnjo in da bo doživel edinstveno priliko, kjer bo moral zastaviti vse sile za celotno rešitev slovenskega problema, ko pride ura obnove Evrope. Čaka ga veliko in trdo delo za uresničenje vsem skupnih vrednot in skupne naloge. Tu je njegovo posebno poslanstvo in vsa skupinska in ideološka trenja so proti njemu malopomembna. In tej svoji zgodovinski nalogi se ne sme odtegniti, če se noče

zatajiti, če hoče ostati pri svoji določenosti. Pri svojem delu se mora zavedati, da je tudi mladost svojska vrednota, ki pomaga premagovati staro in okorelo. Ker mu postaja vedno bolj jasna vsa problematika slovenskega človeka, mora začeti rasti pred njim načrt novega slovenskega življenja.

Ko pošiljamo v dneih negotovosti med Slovence to knjigo predavanj, ki jim je pritrjevalo dve sto petdeset mladih slovenskih inteligentov, izražamo željo, naj bi pomagala zlasti mladim Slovencem najti njihovo pravo mesto, naj bi jim bila vodnik k osebnemu delu v tej smeri in vzpodbuda za takojšnje usmerjanje mladih sil h grajenju od znotraj v razcepljenem in razrahljanem narodnem organizmu. Ko bo nastajal v Evropi nov red, nova pravica, in ko bo zmagovala človečanska misel, naj vstane z našo pomočjo tudi zedinjena slovenska domovina in prične živeti svoboden slovenski človek, ki ga hočemo.

Zarjani.

F. S. Finžgar

UVODNA BESEDA

Pozdravljeni!

Pozdravljeni fantje in dekleta, sinovi in hčere naše slovenske Almae matris! Iskreno pozdravljeni vsi gostje, gospe in gospodje!

V veliko čast mi je, da Vas smem prvi pozdraviti in obenem sem silno vesel, ko Vas vidim toliko zbranih in tako resne volje, da sodelujete pri tem važnem tečaju. Kakor ste me nenavadno počastili, ko ste mi poverili uvodno besedo za kulturno socialni teden, pa moram vendarle ugotoviti, da je moja prvenstvena zasluga za to čast — na žalost — moja starost.

Bodite prepričani, da bi bil veliko bolj vesel, ko bi mogel v vsej mladostni prešernosti sedeti fant med Vami fanti akademiki. Pa ker se pratika ne da ustaviti in ura življenja ne naviti nazaj, bodimo zadovoljni s tem, kar nam ljubi Bog nakloni.

Ko sem pred leti prebiral debelo knjigo o »Duhu in obrazu boljševisma«, sem res težko doumel trditve o zgolj masovni duši, o popolnem zmehaniziranju vsega življenja in odločno negacijo vsake osebnosti in osebne svobode. Tam sem bral nesmiselno trditev Pokrovskega, da še pride čas, ko bomo tudi voditelje za novega, brezosebnega kolektivnega človeka lahko umetno napravljali kot sedaj električne akumulatorje. Kakor je taka trditev samopašna norost, pa kljub temu raste v svetu gojitev zgolj masovne duše povsod: v državah, v narodih, v socialnih gibanjih. Osebna misel, svobodna volja — vse to je nič, je obsojeno na smrt. Danes vlada, vodi in misli »milijononogi«, ki je eno telo, eno srce, en udar, kakor poje Demjan Bedniji.

Ne umejte me napačno. Prav nič nisem hotel izpodbijati vrednosti organizacije sploh. Hotel sem opozoriti le na sodobni uboj osebnosti, uboj pravega človekovega smisla, uboj vsake prave svobode, ki je človeku dana od Boga samega kot ena izmed najlepših dobrin, ki jih imamo. Podrobno Vam bodo govorili o tem gospodje predavatelji.

Mi se tu nikakor nismo zbrali nekam tesno masovno organizirani, tudi po nikakem ukazu siljeni; zbrala nas je sila časov in volja, da se s pošteno odkritosrčnostjo brez zle misli porazgovorimo o prevažnih in perečih vprašanjih, kakor nam jih zastavlja program tečaja. Akademiki sami ste ta vprašanja postavili. S tem ste dokazali, kako je v Vaših dušah misel živa in volja resna, da že na akademskih tleh uravnavate svoje življenjsko delo v trdno

smer na temelju večnih resnic v korist in za svobodo slovenskega naroda.

Prav simbolično se mi zdi, da smo se zbrali kakor pred dvema letoma zopet okrog cerkvice svetega Janeza. Ko so naši predniki zidali to cerkvico, ta biserček arhitekture v tej krajevni lepoti, so pač mislili na puščavo in na Jordan, kjer je Janez deloval in pridigoval. Pa saj je bila tu takrat zares puščava: brez hiš, brez hotelov in brez sodobnih vil. Kravji zvončki in bobneča pesem Savice — to je bilo vse. Le ob dneh bridkosti so priromale sem procesije ljudstva, ki je v trudu in znoju nespoštovano in nesvobodno živelo, da edino Bogu potožijo svoja bremena — kakor nekdanj ljudstvo Janezu ob Jordanu. In Janez je imel za vsakega toplo besedo: za cestinarje, za vojake, za trgovce, za popotnike. Edino oholi farizeji in pismouki so Janeza zalezovali in ga sovražili. Te pa je Zveličar vprašal s pregrenkim vprašanjem:

»Kaj ste šli gledat v puščavo? Trst, ki ga veter maje? — Ali kaj ste šli gledat? Človeka v mehko oblečenega?« Ne mislite, da zlorabljam Gospodove svete besede. Naj veljajo tudi nam: Ali smo zato prišli, da bomo trst v puščavi, ki ga vsak vetrček upogne in zamaje — na levo in desno? Če bi bili zato prišli, potem takoj vsaksebi! Trstja je danes na svetu več kot dovolj. Vihravo in majavo trstje še ni nobenega naroda rešilo, mu ni vere utrdilo in tudi njegove kulturne pomembnosti dvignilo ne za ped više. Značajev, trdnih kot te gore okrog nas, je treba narodu, če hočemo, da ga ne pogoltnejo valovi časa.

Ali kaj ste šli gledat? Človeka v mehko oblečenega? — Ne, tudi tega ne sme biti med nami. Tisti, ki so v mehko oblečeni, v svilo in modo, ki so fruges consumere nati, ki živijo od žuljev in znojja drugih — teh ni tukaj. Vaše postelje tukaj so večinoma skednji in svisli. Prav. Tudi to je simbol za nas. Kar je izšlo velikega za naš narod, je prišlo od kmečkih hiš in skednjev. Tu je pravir naše besede, zibka nepokvarjene duhovnosti, trdnost vere, harfa naše pesmi, lik prave slovenske duše.

Moji dragi mladi prijatelji in prijateljice, akademiki in akademičarke! Od te moje kratke, preproste uvodne besede nesite s seboj v življenje sklep: nikoli ne bomo neznačajno majavo trstje, nikoli ne bomo hrepeneli po mehkih oblačilih časti in denarja — za Judeževe srebrnike, za katere bi bila naprodaj naša vera ali naš narod. Toda vse to Vam bo rešilo edinole — delo; delo, resno, stvarno delo in z delom združen trud in žrtve za versko in narodno prepričanje.

Začnimo tečaj v imenu božjem in z duhom Janeza, pridigarja ob Jordanu.

Dr. J. Janžekovič

ČLOVEK IN NJEGOV SMISEL

Kaj je človek? Mislimo si, da prihajajo kdo ve od kod iz vse-mirskih daljin nepoznana bitja in se radovedno bližajo neznatni zvezdici, naši zemlji. Ničesar ne vedo ne o njej, ne o življenju, ki klije na njeni površini. Njih oko, ki še ni otopelo zaradi dolgotrajne navade, se z otroško radovednostjo razgleduje po zemeljski obli. S kolikim občudovanjem in strmenjem srka vase čudesa božje narave! Tu rastline, ti čudoviti umotvori, ki jih prešinja neka skrivnostna moč, da se same grade in si v ta namen izmed tisoč snovi znajo izbrati prav to, kar je primerno za zgradbo celote. In ker je vsaka poedinka zapisana smrti, se o pravem trenutku zgoste v drobna zrnca, da se ohrani vrstni vzorec. Tam živali, kosi snovi, ki jih goni skrivnostna sila, da se prosto izprehajajo in zrcalijo v sebi v podobi posebnega znanja vse svoje okolje. Med temi mnogoličnimi rodovi in vrstami živi tudi človek. Kaj je človek za zunanjega opazovalca? Ali je vrsta med vrstami, ali pa so razlike med njim in med drugim življenjem na zemlji takšne, da je treba dati človeka samega na eno stran, vse ostalo pa na drugo?

Zlasti dve posebnosti bo zunanji opazovalec odkril na človeku. Človek se na svojski način razvija. Ene vrste razvoj je skupen vsemu življenju na zemlji s človeškim rodом vred. Izkopine kažejo, da so bila stara človeška plemena precej drugačna od sedanjih, vse trdneje in okorneje zgrajena. Poleg tega nujnega naravnega razvoja pa najdemo pri človeku še svojski razvoj, ki je plod njegove osebne, preišljene iznajdljivosti. Pomislimo samo, kako se je razvil recimo način človeške borbe. Sprva je bilo brez dvoma tudi za človeka glavno orožje tisto, ki mu ga je dala narava: pesti, zobje, nohti. Kmalu si je obdelal kamen in kovino. Kako strahotno napadalno orožje pa imamo danes in kako čudovito se znamo pred njim braniti. Morda se je tudi čebeli razvilo želo in je danes popolnejše orožje, kakor je bilo pred desetstisočletji. Toda k temu, kar ji je dala narava, čebelica sama ni dodala prav ničesar. Človek je edino bitje v naravi, ki tudi s svojo lastno iznajdljivostjo izpreminja svoje življenjske pogoje. O njem edinem je mogoče pisati politično in kulturno zgodovino.

Prav ta iznajdljivost razloži tudi drugo svojstvo človeka, njegov gospodujoč položaj na zemlji. Vse si je podvrgel. Poslužuje se nežive prirode in iz njenih prvin izdeluje svoje čudovite stroje; iz velikanskih pokrajin je izrinil domače rastlinstvo in

jih posejal s tistimi vrstami, ki so mu v hrano; živalim je vzel svobodo, izrablja jih in križa v svoje namene. Pri tem pa ni tako važno dejstvo samo, da človek na zemlji vlada, kakor način, kako vlada. Morda bi se dalo s še večjo pravico reči, da so prav za prav glivice gospodarice na zemlji. Toda te zmagujejo v boju za obstanek s samo težo svoje trdoživosti, ki jim jo je za vselej podarila narava. Človek pa se niti ne odlikuje po kaki posebni telesni odpornosti. Nasprotno, silno občutljivo bitje je, morda najobčutljivejše. Toda zna si pomagati. Njegova iznajdljivost je stkala obleko, pripravila bivališča, zakurila peči, odkrila kovinske noge, plavuti, krila najrazličnejših oblik. Vse to ga varuje in množi njegovo vladarsko pričujočnost na zemlji.

Človek se ne loči od drugih vrst življenja samo tako, kakor se te ločijo med seboj, marveč je čisto svojsko, edinstveno bitje. Prepoznamo ga že na zunaj po iznajdljivosti, pameti, inteligenci.

Kaj je pamet? Ali niso tudi živali razumne? Više razvite živali imajo spoznavne zmožnosti, se uče, si zapomnijo, prepoznavaajo predmete, si jih predstavljajo, sestavljajo predstave in zdi se, da tudi sanjajo. Pa vendar tudi najinteligentnejša med njimi ne more na človeško raven, dasi se nam zdi, da se tu pa tam trudi za to in da je zvesti pes včasih ves iz sebe, ko ne more razumeti gospodarja, in dasi bi tudi človek rad dvignil žival bliže k sebi, ker bi mu potem vse bolj služila. Toda vsi dobro čutimo, da je med obema svetovoma nepremostljiv prepad, in tudi to vemo, da je bistvena razlika nekje v spoznavnih zmožnostih. Te razlike ni lahko najti. Edino žival sama bi mogla opisati, kakšni so njeni spoznavni doživljaji, pa to ravno presega stopnjo njenih zmožnosti; ko jo pa človek opazuje, nehote vnaša v njeno duševnost svoje lastne notranje izkušnje. Človek ima sicer tudi sam čute kakor žival in zato upravičeno sklepamo, da ti tudi pri živalih omogočajo podobne doživljaje, toda naše svojsko človeško spoznanje je s čutnim tako prepleteno, da more le najskrbnejše opazovanje in najbistrejša misel razbrati, kaj je v našem spoznanju svojsko človeškega, kaj nam je skupnega z živalskim svetom.

Ta opazovanja in razmišljanja kažejo, da imamo o predmetih prav za prav dvojno znanje. Prvo je čutno, ki nam predmet predstavlja, drugo pa umsko, ki predmet pojmuje. Poglejmo si to na stvarnem primeru. Ali ni nekaj povsem drugega predstavljati si tisočerkotnik, nekaj drugega vedeti, kaj je tisočerkotnik, imeti o njem pojem, idejo? V našem primeru je predstava kaj nejasna. Le nekaj stranic in kotov imamo živo pred očmi, nato se ves lik zmede in zabriše. In vendar nič jasnejšega, kakor pojem tisočerkotnika. Navadno je pa narobe. Prav lahko si predstavljamo recimo lipo in naštejemo njene vidne znake, kdo pa more povedati, kaj je lipa, kaj je njeno bistvo? Skratka,

dušeslovno razglabljanje kaže, da je predstava nekaj drugega kakor pojem, dasi je oboje v človeku redno združeno in bomo težko našli čisto idejo, ki bi je ne nosila nobena predstava, pa tudi čisto predstavo, ki bi je ne spremljal noben poskus razumevanja in mišljenja.

Značilno za predstave je, da imajo znake tvarnosti. Vsaka predstava je naperjena le na posamične, določene in poedine predmete in je zaradi tega ne le kot doživljaj, ampak tudi po svoji predočevalni strani še sama posamična, določena in poedina. Kakor ni in ne more biti dveh bitij v vesoljstvu, ki bi si bili popolnoma enaki, ampak je vsako v čem izvirno in edinstveno, prav tako je tudi s predstavami. Splošne predstave ni. Nikdo ne more naslikati pokrajine vobče. Predstava ali slika meglene pokrajine, kjer se predmeti nejasno prelivajo drug v drugega, ni predstava »splošne« pokrajine, ampak kaže določen kraj, ob določenem času, z določeno zameglenostjo. Predmet v predstavi lahko delim in si ga predočujem poljuben kos. Tudi deljivost je izrazito svojstvo stvari.

Pojem pa ima znake netvarnosti. Lipo v predstavi lahko razkosam, pojem lipe pa more biti samo bolj ali manj točen in jasen, deljiv pa ni. Vsak pojem je splošen in na enak način meri na poljubno število poedincev iste vrste. Ako si uro dovolj natančno predstavljam, tedaj povsem odgovarja tej predstavi kvečjemu en predmet, vse druge ure pa so ji samo bolj ali manj podobne. Pojmu ure pa na popolnoma enak način odgovarjajo prav vse priprave, ki merijo čas, naj se nahajajo kjer koli in kadar koli. S predstavo dojemamo časovno in prostorno določene in poedine stvarne pojave, s pojmom pa brezčasno in nerazsežno bistvo, ki se javlja v kaj različnih oblikah in v poljubnem prostoru in času.

To pojmovno znanje, ki se nadaljuje v mišljenju, je nekaj čudovitega. V njem je vir iznajdljivosti in napredka. Po njem je postal človek gospodar sveta in tvorec napredujoče omike. Dočim ga predstava veže na zunanji videz in poedinost, ga ideja oprošča tvarnih spon in mu daje možnost, da ostvarja svoje zamisli s poljubnimi sredstvi. Prav tu je ločilnica med človekom in živaljo, kakor kaže opazovanje. Žival se lahko dvigne vse do tja, doklej segajo predstave in vezanja predstav, pa samo do tja. Možno bi bilo recimo naučiti psa, da bi ločil žepne ure od drugih predmetov, možno bi bilo potlej tudi to predstavo zvezati s predstavo stenske ure, da bi obe zbudili v njen enak odziv, toda kdo more žival izvežbati tako, da bo sama obema predstavama pridružila še predstavo peščene, sončne in poljubne drugačne ure, ako kje naleti nanje? Za to bi trebalo zapustiti predstave in njihovo združevanje in se opreti na čisto drugačen način spoznavanja, trebalo bi razumeti, kaj je ura. Edino kdor je zmožen, da uro pojmi kot pripravo, ki meri čas, ta jo bo mogel izdelati in prepoznati v kakršni koli, tudi čisto nepričakovani obliki.

Ali ni značilno, da zna človek ptici olajšati njeno mučno materinsko dolžnost z umetnimi valilnicami, dočim se sama niti ne trudi, da bi kako izboljšala svoj starodavni način? Ko vidi jajčeca, sproži ta predstava skupno z notranjimi telesnimi spremembami v njej celo vrsto nagonskih dejanj, ki jim ne pozna smisla. Človek pa, ki to dogajanje ne samo vidi, temveč vsaj deloma tudi razume, kmalu spozna, da ni sedenje odločilni činitelj, tudi ne toplota določenega ptičjega telesa, marveč toplota v poljubni obliki, toplota vobče, niti to ne, marveč toplota kot dražljaj, ki ga je človek pripravljen takoj zamenjati s kakim drugim, recimo kemičnim dražljajem, ako bi vodil do istega smotra. Žival vrši dejanja, ki jih predpisuje njen vrstni nagon, ali jih sprožijo čutne zaznave, kot nekake obvezne obrede, najsi so včasih še tako nesmiselni, človek pa s tem, da dogajanje, ki ga je s čuti zaznal, tudi razume, takoj loči sredstva od smotrov, opusti navade prednikov, ako spozna, da z drugačnim ravnanjem uspešneje doseže svoj namen.

Ta razlika med živaljo, ki si vse samo nazorno predstavlja, in med človekom, ki skuša dogajanje v svetu tudi razumeti, se kaže na najrazličnejše načine. Žival, ki je zakovana v čutne sponse, ne govori. Brali smo sicer, da opice v živalskem vrtu razumejo glasove svojih sester, ki so jih posneli na plošče v prosti naravi. Lovci dobro poznajo podobne pojave in vsak čebelar ve, kako naglo se tisoči čebel obvestijo o važnih dogodkih. Pa ravno to, da poljubna žival razume poljubno žival svoje vrste, je dokaz, da dotični glasovi ali kretnje niso govor. Vse to, v čemer vsak človek razume vsakega človeka: smeh, jok, jeza, prav to ni jezik, ampak nagonski odziv na določene dražljaje, svojski za človeško vrsto. Dvoje je potrebno za govor: pred vsem pojmi ali ideje, ki jih jezik izraža. Beseda »železo« ne pomeni tega, kar zaznava čut. Vidim ali tipam določen kos rude, določen žebelj ali nož, nikoli »železa«. Ako bi govorila zgolj čutna bitja, bi vsak predmet moral imeti svoj poseben znak. Tak jezik bi trebalo neprestano sproti tvoriti, zaradi tega bi bil razumljiv tudi samo za svojega iznajditelja. Pa še s tem smo preveč dopustili. Niti takega jezika bi čutno bitje ne moglo ustvariti. Zakaj ne? Za čute so vsi pojavi samostojni ter na isti vršini. Zvok je zvok, barva je barva, kretnja je kretnja, bolečina je bolečina. Morda eno drugemu redno sledi, ni pa eno z n a m e n j e drugega. Bistvo jezika pa je v tem, da nekatere pojave izpraznim, jim odvzamem njihovo lastno naravo, pa jim dam poljubno drugo vlogo, to je, napravim iz njih znamenja. Ta zvok »človek«, ali črni madeži na papirju, ki mi pomenijo ta zvok, zame ni več zvok ne počrnjen papir, marveč stoji namesto nečesa drugega, igra vlogo, ki sem mu jo svobodno naložil. Prav zato, ker to storim poljubno, jezik ni mednaroden, temveč ga razumejo samo tisti, ki so prostovoljno sprejeli iste znake za iste stvari.

Kdor je zmožen, da si iz pojava napravi znak, bo na svoj način govoril, ako le more gibati s kakšnim udom. Čutno bitje pa ravno tega ni zmožno, ker ima o vseh pojavih enakovredne predstave. Pojav ostane vedno samo pojav in predstava o njem pač predstava. Predmeta si ni mogoče predstavljati kot znamenje, temveč se da samo tako p o j m o v a t i; spremeniti pojav v znak je mogoče le v umu. Živali si nimajo česa povedati in ne s čim izraziti. Za oboje je samo predstavljanje premalo.

Razum je tudi tisti, ki dela iz človeka umetnika. Lepe predmete sicer večinoma dojemamo s čuti, toda kdor ni zmožen zaslutiti, kako prešinja tak predmet nekaj duhovnega, idejnega, ta bo užival kvečjemu prijetne občutke, lepote nikoli. Živali se pač grejejo na soncu, pa ne občudujejo sončnega zatona, gredo na vzvišene točke, da se razpoznajo v pokrajini, pa ne uživajo veličastnega razgleda, čudovito žvrgole, toda njihovo petje je lepo samo za človeka, same pa prav nič ne prihajajo poslušat tistih sestric, ki jih odlikuje poseben pevski dar.

Zaradi umske zmožnosti je človek tudi bogomiselnost bitje. Res je, da ne samo zaradi razuma. Tisti Bog, ki je celó nemo gmoto tako ustvaril, da zvezdice teže po svojih velikih sestrah, in ki je podaril piščetu čudoviti nagon, da išče zavetja pod materinimi perutmi, je dal tudi svojemu človeškemu otroku takšno srce, da z vsem bitjem teži po Očetu. Boj proti bogomiselnosti je tako in bolj nespameten, kakor bi bil boj proti človeškemu umetniškemu čutu. Lepota nas bo vselej sladko presunila in človeško srce bo vedno nemirno, dokler ne počije v Bogu. Takšna je pač naša narava, proti temu dejstvu se zaman bori brezboštvo. Toda šele razum obrazloži in utemelji to globinsko nabožno čustvo in pomaga ustvariti dosleden verski nazor, ki more postati pravec za vse življenje.

Razum nas dviga nad vsa druga živa bitja na zemlji, razum je podlaga človeške osebnosti in njenega dostojanstva.

Ker je človek umno bitje, je tudi njegova volja nekaj čisto posebnega. Najbrž je že tako sama po sebi, ker izvira iz duhovne človeške narave, drugačna, kakor teživna zmožnost v živalih. Toda že samo s tem, da se nahaja v razumnem bitju, se njeno delovanje čudovito spremeni. Volja je namreč bistveno navezana na spoznanje. Volja je neke vrste težnost v živih bitjih, toda ne takšna težnost kakor med telesi, ki vedno in nujno deluje, marveč duševna težnost, ki deluje samo tedaj, kadar je predmet na duševni način, v spoznanju v živem bitju navzoč. Nihil volitum, nisi praecognitum, so rekli stari misleci. O čutnem spoznanju smo videli, da nam kaže predmet v njegovi stvarnosti in poedinosti. Ako je tak predmet čutečemu bitju prikladen, tedaj prav ta stvarna in poedina dobrota nujno sproži njegovo teživno zmožnost. Čutno bitje se pri tem nič ne odloča, marveč je samo

trpno pozorišče za boj med vplivi posamičnih privlačnih predmetov. Močnejši vpliv, ki je lahko močnejši zaradi posebnih izkušenj ali vzgoje dotične živali, nujno pritegne teženje nase. Drugače pri človeku, ki ne čuti samo prikladnosti in dobrote stvarnih predmetov, marveč si ustvari tudi pojem dobrega kot takega. Takoj tudi tukaj loči smoter od sredstva. To, kar v resnici želi, na kar je njegova volja nujno naperjena, je dobro kot tako, čista, popolna dobrina. Stvarni predmeti pa so samo z določenega vidika dobri. Vsi so samo sredstva, da doseže to, po čemer končno teži: popolno osebno usovršenje in iz njega izvirajočo srečo. To, kar vidi čut v določenem hipu kot edini in torej zadnji, najvišji cilj, ki ga zaradi tega privlači z nevzdržno silo, to je za razum samo eno izmed sredstev, ki ga lahko uporabim, ali pa izberem drugega. Z eno besedo, človek, ki ga predstava ne veže na določeno poedinost, temveč mu pojem odpira pogled na neštete možnosti, ki svobodno izbira sredstva za svoj zadnji smoter, človek je svobodno bitje.

O človeški svobodi se mnogo govori. Vsi, ki jim je na tem, da bi razliko med človekom in živaljo zabrisali, poleg nekaterih, ki jim pojmovanje svobode dela načelne težave, jo vztrajno zanikajo. Toda ravno v naših dneh se je izvršil nepričakovan preobrat. Nenadoma se je zazdelo fizikom, ki jih sicer poklicno delo kaj rado zavaja v strogi determinizem, da se niti zadnji delci snovi ne pokore nujnim zakonom, ampak brez vsakega vzroka menjavajo smer in hitrost gibanja; nekateri že kar naravnost govorijo o svobodi. Kdo bi jo torej še upal v človeku načelno zanikati? Morda je to samo začasna moda; nam naj poleg razmišljanj, ki smo jih začrtali, zadošča pričevanje samosvesti, ki je za duševna dogajanja najzanesljivejša priča. Če čutim bolečino, me noben zdravnik ne bo prepričal, da me nič ne boli, ampak kvečjemu, da moje telo sicer pravilno deluje. Prav tako tistemu, ki je kdaj doživel izrazito svobodno odločitev, nikdo ne more od zunaj z dokazi tega dejstva pobiti.

Svobodna volja je druga najvažnejša osnova človeške osebnosti. Če bi ne izvirala nujno iz razuma, tako da je vsako razumno bitje v načelu svobodno in vsako svobodno bitje nujno razumno, bi morda celo rekli, da je svobodna volja več kot razum.

Ako ni predrzno tako govorjenje, bi si skoraj upali trditi, da je svobodna volja v nekem smislu zadnji, najvišji umotvor, kar jih je zmožna ustvariti božja vsemodra neskončna moč. Dati bitju, ki je vedno na podoben način, samo da še vse bolj odvisno od Boga, kakor je od nas odvisna naša misel, ki je sploh ni treba uničiti, ampak je v tistem hipu ni več, ko ji odtegnemo pozornost, ki jo je ves čas rodila, dati takemu bitju toliko neodvisnost, da se lahko nekoliko tudi samo Bogu bliža, ali ga celo — nepojmljiva skrivnost — zavrže, medtem ko ga On ne neha ustvarjati, ali ni to višek modrosti in vseмогоčnosti?

Svobodna volja je najdragocenejši dar, ki ga more Stvarnik — zopet po naše sklepajoč — podariti svoji stvari. Ali ni kmet bolj ponosen na njivico, ki jo je sam dokupil, kakor na vse posestvo, ki ga ima od staršev, in mladi pisatelj bolj na svojo edino novelico, kakor na vse svetovno slovstvo, in iznajditelj bolj na svoj novi strojček, kakor na čudovite naprave in čutila telesa, ki mu jih je dala narava? Bog, ki je sam sebi najvišje blaženstvo, je v svoji nepojmljivi dobroti hotel, da bi tudi človek, ta revček, ki je ves, kar ga je, božji dar, kljub vsemu imel zavest, da je s svojim svobodnim sodelovanjem sovzrok svoje sreče. Kako napak sklepajo tisti, ki očitajo Bogu, da je dal človeku ta nevarni dar, češ da ga lahko zlorabi v svojo pogubo. Da, vsak dar se lahko zlorabi in čim dragocenejši je, tem strašnejše posledice ima njegova zloraba. Toda svoboda nam ni bila dana v pogubo, marveč zato, da bi mogel človek doseči najvišjo možno stopnjo sreče, namreč zavest, da si je svojo srečo tudi sam zaslužil. Čisto podarjena in vsiljena sreča ni popolna sreča.

Po svoji svobodni volji je človek nedotakljiva oseba, ki je v nekem smislu zadnji smoter in ne more biti nikomur na svetu samo sredstvo. Svobodno bitje je namreč edino v naravi, ki ni v celoti del in dar narave, marveč je ustvarjeno, prav kolikor je umno in svobodno, kot zmožnost, kot načrt, ki se naj sam dogradi, da bo čim bolj podobno svetlemu vzoru, ki ga je imel Stvarnik, ko je to bitje priklical v življenje. Vse drugo dogajanje v svetu je gibanje ure, ki ji je ves tek vnaprej določen. Edino človek še ni dovršen, zato nad njim tako rekoč strmi vsa priroda, pričakujoč njegove odločitve. Samo v človeških dušah se še bije boj med dobrim in zlim, samo tu je še mogoče vesoljstvo izpopolniti ali pokvariti. Vsaka oseba je pozorišče dogajanj, ki usodno vplivajo na vso brezkončno bodočnost.

Kolikor je človek po telesu del narave in drobce družbe, toliko narava in družba upravičeno tudi s človekom težita za svojimi lastnimi smotri, kolikor pa je umno in svobodno bitje — in prav v tem je bistvo osebe — toliko pa ima svoj lasten zadnji namen, ki ga ne more namesto njega nikdo drugi doseči. Ali ga dosežemo sami, svobodno, ali sploh ne bo dosežen. Mojega hotenja nikdo nikoli ne more nadomestiti, moje osebne naloge nikdo namesto mene izpolniti. Zato človek ne sme zanemariti svoje osebne dolžnosti, četudi bi s tem — per impossibile — rešil vse človeštvo. Vsi drugi se namreč lahko tudi brez tebe odločijo za dobro, le namesto tebe se ne more nikdo. Kdor je dokončno zgrešil svoj osebni smoter, ta je nepopravljivo skazil nalogo, ki bi jo bil mogel v vsem vesoljstvu le on edini rešiti.

Zaradi te naloge je svobodna oseba nekaj tako nedotakljivega, da jo prvi spoštuje njen Stvarnik. On, ki bi mogel v hipu izpreobrniti vse krivoverce in namesto slabih navad vcepiti ljudem

čednosti, se zadovoljuje s tem, da nas obsipava z milostnimi okolnostmi in notranjimi navdihi, ki bi nas naj vzdramili in ki bi jih naj prostovoljno porabili v svoj prid. Ali ni Jezus naročil svojim učencem, da naj oznanjajo veselo vest mirno in brez vsiljivosti, posebno še brez surove sile: »Kjer koli vas ne sprejmejo, pojdite iz tistega mesta in otesite si prah s svojih nog v pričevanje zoper nje.« Krščanstvo ne mara nasilja. Kadar kristjani ravnajo drugače, poslušajo svoje meso in kri, ne evangelija. Človeško dejanje more samo tedaj v polni meri služiti svojemu najvišjemu osebnemu smotru, kadar je svobodno. Tudi z vsiljenimi dejanji lahko dosežemo določene namene, toda svojega najvišjega osebnega cilja, tistega, ki smo zanj ustvarjeni, nikoli.

Danes, ko živimo v dobi, ki tako brezobzirno gazi svobodno osebnost in njene pravice, doživljamo, da celo taka gibanja, ki so nastala kot v obrambo človeške svobode, po prečudni nedoslednosti branijo drugim, da bi na svoj način svobodno živeli ter se temu ali onemu prostovoljno odrekli. Svoboda je nekaj tako velikega in tako nujno potrebnega, da oseba doseže svoj smoter, nekaj tako evangeljskega, da bi morali mi kristjani, ki nam božja zapoved in ljubezen do bližnjega sicer nalaga sveto dolžnost, da vneto širimo Kristusov nauk, vendar z nekim spoštovanjem zreti na vsako odkritosrčno prepričanje in zlasti med seboj gojiti skrajno strpnost. Samo ene svobode ne smemo nikomur pustiti, svobode, ki si jo danes nekateri prilaščajo, da drugim jemljejo upravičeno svobodo. Edino nasilje, ki je upravičeno, je nasilje nad neupravičenim nasiljem. Kdaj in kako storiti, da se svoboda ne izprevrže v razvratnost in red v tiranstvo, to vprašanje pa prepuščamo drugim.

Bistvo človeške osebnosti je v razumnosti in v svobodni volji, v njeni duhovnosti torej. Zato je tudi njen smoter netvarnega, duhovnega značaja. Kakšen je ta smoter? Na splošno: izoblikovati se, rasti, postati čim popolnejši ter s tem čim podobnejši Bogu, ki je vir, merilo in pravzor sleherne popolnosti. Toda kako se naj človek duhovno izoblikuje? Da bo moder, učen, umetniško čuteč? Tudi to, a to ni vse, ne najvišje; vse to je v službi nečesa vrednejšega. In to najvišje je dobrotā, ljubezen. Zakaj neki? Zato, ker je dobrotā, ljubezen, teženje, da se bitje razda in s tem osreči sebe in druge, osnovni zakon bitja kot takega. Stara modrost uči: omne ens est bonum, in dostavlja: bonum est diffusivum sui. Ker je Bog vsa polnost bitja, zato je neskončna dobrotā, in ker je neskončna dobrotā, zato je dahnil iz sebe stvari, »da bi imel na koga izliti svojo ljubezen«, kakor je dejal neki sveti učenik. Dobrotā je torej tisti zakon, ki nas je rodil iz Boga, po tem načrtu smo zgrajeni, samo v skladu z njim moremo rasti.

Naša ljubezen in dobrohotnost se mora obračati predvsem do Boga. Njegova dobrotljivost nas je priklicala v življenje,

njegova ljubezen nam od hipa do hipa posoja bivanje, On nam je vse več kot oče in mati, saj nam je tudi očeta in mater podaril. Prvi in najvažnejši smisel človeka je, da zavestno in svobodno, v svojem imenu in v imenu vse narave, ki je zanj ustvarjena, Boga časti ter mu v otroški hvaležnosti prinaša nekako v dar to, kar ima od božje dobrote, kakor poklanja otrok materi cvetko, ki jo je utrgal na njenem vrtu. Bog, ki je samemu sebi ves navzoč in kakor prozoren za najpopolnejše samospoznanje, pač ni ustvaril sveta zato, da bi v njem sam doznal svojo moč. Ne sebi, ampak nekomu drugemu se je hotel javiti. Zato je vsak človek svečenik v naravi in mu bodi prva naloga, da vse stvarstvo, ki je iz Boga izšlo, pa se tega ne zaveda, v svetem spoštovanju in ljubezni prepozna kot božji dar, in moli Dobroto, ki se v njem razodeva. Služba Bogu ne odvraca osebe od njenega lastnega smotra, marveč sovpada z njim, saj je le privijanje otroka k prsim, ki ga hranijo. Ljubiti Boga nad vse, to je prva evangelijska in prva naravna zapoved.

S tem bi bila lahko človekova naloga končana. Toda upoštevati moramo še dve dejstvi, ki se ne dasta izvesti iz človekove umne in svobodne narave. Prvo tako dejstvo je, da je človek družabno bitje. Poznamo živali, ki se samotno rode, samotno žive in umirajo. Druge poznajo samo nekakšno družinsko življenje, v večje družbe se pa ne zbirajo. Tretje pa se razvijajo v bolj ali manj urejenih večjih skupinah. Tudi človek je tako bitje. Otrok bi brez družinske nege ne ostal pri življenju, človek, ki je iztrgan iz svoje narodne skupnosti, pogrēša najprimernejše okolje za razvoj svoje osebnosti. Nastane vprašanje, kako urediti človekovo družabno življenje. Iz naših razmišljanj sledi popolnoma jasen in preprost načelni odgovor: tako, da bo vsaka človeška oseba mogla čim lažje doseči svoj najvišji osebni smoter. V ostali naravi je to drugače. Čebele obolelo matico, ki jim je vsem mati in ki so jo prej čudovito negovale, brez usmiljenja zavržejo, pohabljene mladice pomečejo iz panja, stare čebele, ki so se izgarale za skupnost, pomore ali zapode. Posameznik je tu samo sredstvo za ohranitev vrste, kadar neha biti sredstvo, je odveč, ker svoje osebne naloge nima. Ljudje pa tako živo čutimo, da ni posameznik le sredstvo za družbo, ampak družba predvsem sredstvo za osebo, da niti tam, kjer to resnico načelno zanikajo, kakor komunisti ali narodni socialisti, ne upajo javno ubijati pohabljenecv in starcev, četudi vidijo, da so za delavski razred ali za svoje pleme, ki jim je najvišji smoter, popolnoma nerabni.

Ker smo kot družabna bitja nujno v stiku z drugimi ljudmi in ker je naš bližnji osebnost, kakor smo mi, prav tako nalašč ustvarjena po božji ljubezni, da izpolni svojo posebno nalogo, zato smo za Bogom dolžni največje spoštovanje in ljubezen svojemu bližnjemu, tako ljubezen, kakor jo imamo do svoje lastne

osebe. To je druga največja zapoved. Kjer ni dobrote in ljubezni, tam ni niti naravne etike, kaj šele krščanstvo! In da se zopet dotaknemo naših domačih razmer: tisto gibanje bo prvo res krščansko, čigar člani bodo prvi začeli ljubiti pristaše drugih gibanj in spoštljivo o njih govoriti.

Drugo dejstvo, ki ga moramo upoštevati, ako naj bo naša slika osebnosti vsaj nekoliko popolna, nam razodeva vera. Človek ni zgolj naravno bitje, ampak mu je Bog sam milostno naklonil višji smoter, kakor bi ga mogel z naravnimi močmi doseči. V ta namen je povzdignil človeško naravo v plemenitejšo, nadnaravno stanje, teologija pravi, da mu je dal posvečujočo milost. Toda človeštvo je v svojem prvem zastopniku zapravilo plemstvo, ki ga je Bog podaril njegovi naravi. Človek, kakor danes dejansko živi, ni zgolj naravno bitje, ampak je k nadnaravnemu cilju poklicano, padlo in odrešeno bitje. Zato se sedaj k naravnim osebnim nalogam pridruži še dolžnost, da postane deležen Kristusovega odrešenja, s tem da postane član Cerkve, ki jo je On v ta namen ustanovil ter se ravna po njenih navodilih. Tudi naša svoboda je po grehu trpela. Brez posebne božje podpore človek niti svojih naravnih dolžnosti ne more trajno brez graje vršiti, vsled tega je hvalni in čistilni molitvi treba dodati še posebno prošnjo za božjo pomoč, da bi zvesto vršili svoj človeški poklic.

Naša naloga je končana. Odgovor na vprašanje, kaj je človek in kakšen je njegov smoter, nam bo služil kot izhodišče za nova razmišljanja. Vprašanja: kako urediti razmere, da bo imela vsaka oseba in vsak narod dovolj gospodarske neodvisnosti in duhovne svobode, da doseže svoj človeški smoter, in s kakšnimi sredstvi ga najuspešneje doseže, bodo v luči osnovnih misli o človeški osebnosti varno in zanesljivo našla pravilno rešitev.

Edvard Kocbek

OSEBA — SREDIŠČE NOVEGA ŽIVLJENJA

1.

Človek teži stalno za tem, da smiselno obvladuje svoje življenje in ostalo vesolje. Pri tem mu najstvarneje pomagajo socialnopolitične ideje, sploh miselna sredstva, ki jim je predmet ureditev družbe. In kakor se življenje z razvojem veča ter zapleta, tako je tudi vedno važnejše in zamotanejšo vprašanje, kako naravno in najlažje urediti življenjsko anarhijo družbe, da bo v skladu s človekom. Dokaz temu so velika sodobna gibanja, ki so z družabnim vprašanjem vzdramila ves svet, zaposlila tudi notranjega človeka in ustvarila zaokrožene svetovne nazore. To so desničarska in levičarska totalitarna gibanja, tako imenovana fašizem in marksizem, ki jima je skupno, da svobodo osebe ter njeno izvirno poklicanost podrejata oblasti močno osredotočene in neomejene posvetne sile. Oba totalitarizma podeljujeta tej sili tudi duhovno oblast, tako da se duhovna resničnost na vsej črti izroča socialnopolitični oblasti.

Posebno fašizem daje sili prednost pred duhom. Ta sila je v italijanskem fašizmu utelešena v državi, v nemškem pa v narodu. V Italiji ne dokazuje tega le vsakdanje izkustvo, ampak tudi teorija. Mussolini je nedvomno jasno izrazil: »Država je edina resničnost individua... Vse je v državi in nič človeškega ne biva in nima vrednosti izven države...« Mladi fašistični ideologi trdijo in dokazujejo, da je država najpopolnejši izraz razvijajočega se duha, da je človek le njen neznamenit in bežen delček in da se ga država sme in mora posluževati kot svojega organa in sredstva. Pri nacionalnem socializmu pa najvišja resničnost ni država, ampak narodna skupnost, tako imenovani »Volkstum«, ki so njegovi sestavni deli zemlja (der Boden), kri (das Blut) in narodno občestvo (die Volksgemeinschaft). To mišljenje je pri Nemcih povzročilo močno naturalistično mistiko, zelo enostavno rasno teorijo, ki se uveljavlja proti vsem spoznanjem modernega znanstva. Prav z religioznim zamahom se razširja novo poganstvo, ki postavlja verovanje na mesto mišljenja in brezosebno pokorščino na mesto osebne suverenosti. Ni nobenega dvoma več, da sta se oba fašizma obupno zagnala iz človeškega območja v mehanizme in mite, da se tako rešita osebne odgovornosti, te najvišje aktivne stopnje človekove osebe, in jo položita v roke državi ali narodu ali njiju božanskemu voditelju.

Kakor fašizmi ima tudi marksizem v svojem sistemu protiosebno ontologijo, četudi si njegove ideologije nadevajo značaj novega humanizma. Marsikatera mesta v njegovem delu sicer kažejo, da je Marx problem človekove osebe pravilno zaslutil, vendar si je zamislil celotno resničnost brez realne, izvirne, samostojne in prvenstvene duhovnosti. »Najprej zanika bivanje večnih resnic in vrednot, ki presegajo človeka, prostor in čas... Drugič pa v svojem svetovnem nazoru in v svoji organizaciji sveta ne določa nobenega mesta človekovi osebi, tej najvišji obliki duhovne eksistence, ter njenima vrednotama, svobodi in ljubezni.« (Mounier, Manifest.) Za nosilca življenja postavlja naravo, ves življenjski proces se odvija med splošnimi pojmi, ki je človek le njih sredstvo. Obvladovanje narave pomeni uresničevanje človeka. Najvišja naravna resničnost je gospodarska, red v gospodarstvu pomeni red sploh, celo odpravo zla izven človeka in v človeku. Industrijska in znanstvena dejavnost obvladujeta življenje in človekovo metafiziko. Njegov racionalizem misli kvantitetno, marksistična revolucija je revolucija mase; le množica ustvarja človeške vrednote, ne oseba. Na koncu konca je marksistični optimizem prav taka konstrukcija, kakor fašistični pesimizem. Tudi v tem svetu, ki je svet čistih idej in tehničnih zakonitosti, nima človekova oseba nobenega mesta.

Te konstrukcije so značilne. Za vso njihovo jasnostjo, ki povzroča sodobno nazorsko vrvenje, utripa strastno in bohотно življenje razuma, ki se je od francoske revolucije sem postavil za edinega nosilca zavesti in razsojevalca v življenjskih vprašanjih ter se pri tem ujel v dialektiko svoje racionalistične protizgodovinske logike. Vsem velikim gibanjem desnice in leveice je namreč lastno, da imajo za svoje središče absolutno idejo, ki si s svojo linearno in nespremenljivo logiko podjarmlja alogično in spremenljivo človeško življenje, ter se s svojimi abstraktnimi sistemi postavljajo na mesto življenja samega oziroma zgodovine same. Smiselno in dejansko središče se je preneslo iz konkretnega življenja v abstraktno konstrukcije. Namesto da bi se resničnost somerno izražala in razodevala v idejah, ustvarjajo ideje novo resničnost, ki ni več bitno somerna celotni resničnosti. Totalitarni sistemi z neizprosnim racionalizmom uveljavljajo protiosebni in protizivljenjski politični idealizem. Ta izraz je na mestu, kajti ta socialnopolitična gibanja so bolj ali manj zapustila resničnega človeka in si ustvarila idealnega in simboličnega človeka. In četudi vsa od prvega do zadnjega hočejo služiti človeku, mu dejansko ne služijo več, ker njihova ideja o človeku ni več adekvatna pravemu človeku, ker ne združuje več v sebi vseh nasprotujočih in dopolnjujočih se členov njegove narave, ampak je delna, poenostavljena. Njihova temeljna ideja je le del celotne človeške resničnosti, njihova mistika prebuja le del človekovih nagonov na škodo ostale gonske narave, njihova

totalnost je kratko in malo mistifikacija, ker hoče na lahek način in z delnostjo zadostiti celotnosti. Toda take socialno-politične ideje bodo kljub svoji krčevitosti počasi izgubile svojo moč, najprej zaradi minljivosti, ki je lastna vsem iz politike izhajajočim totalitarnim gibanjem, najbolj pa zaradi razkola, ki so ga izvršile med svojo logično vsebino in med ontološko naravo človeškega bitja.

V tej duhovni krizi odkrivamo spor med dvema večnima tipoma filozofije. Mladi francoski filozof De Corte ju določa takole: »Prvi je logični idealizem, ki izhaja iz jasne in določene ideje ter vodi v zapleteno resničnost, ki je ne more obvladati, drugi pa je realizem, ki gre od nedognanega in neposredno spoznanega bitja do razumljivega skladja v predmetnosti. Odtod imamo tudi v politiki dva tipa: prvi je enostaven v svojih načelih, v konkretni dejavnosti pa se vedno bolj zapleta v nepojmljivosti in v zmedi, drugi pa je na videz teman in zapleten, ker v svojem hierarhičnem redu vzdržuje vse elemente problema, v resnici pa omogoča svoboden razmah človekove osebe in občestva v družbi ter v človeštvu« (Le réalisme politique et la dictature de la logique, Esprit déc. 1936, 392).

Danes je že čas, da se sredi idealistične inflacije političnih gibanj postavimo na tisto trdno točko bitnosti, odkoder bo mogoča dostojna in učinkovita borba proti ideomaniji, nasilnim sistemom in surovi dejavnosti. Ustvariti moramo socialno-politični realizem, ki temelji na človeku, ker ga upošteva takega, kakršen je, človeka kot osebo, kot ontološko enoto, ki je položena v kompleksnost življenja, da se v njej maksimalno uresniči in smiselno dopolni.

Če torej hočemo upoštevati pravi človeški smoter v življenju družbe in določiti glavni ustroj pravnega družabnega reda, se moramo dotakniti človeškega bistva, to je njegove osebe.

2.

Pod osebo si čimdalje manj predstavljamo. Beseda oseba se v navadnem življenju res redko rabi in zato nima velikega izkustva. Pomeni nam posameznega človeka, ki nam je sicer neznan, ali pa pripadnika človeške vrste, kolikor se razlikuje od živalskega sveta. Tudi beseda individuum nam v navadnem življenju pomeni le človeka, ki mu pripisujemo večjo mero posebnosti. Bolj razgibano vsebino ima beseda osebnost, s katero označujemo moralno izpopolnjevanje osebe ali njeno odličnost. Vendar so vsi nazivi priča, kako slabotno je antropološko pojmovanje in kako uničujoče slabotna je antropologija sama.

Če skušamo filozofsko izostriti te pojme, moramo najprej določiti razliko med osebo in osebnostjo. Najdoločneje bomo spoznali njuno razliko, če si osebo in osebnost predstavimo kot

dva koncentrična kroga, od katerih večji krog (osebnost) vsebuje manjšega (osebo), ki se ne da več zmanjšati in predstavlja človekovo središče, njegovo življenjsko jedro in duhovno bistvo. Oseba predstavlja apriorno, stalno vrednoto, nezamenljivo in neuničljivo bistvo človekovo, osebnost pa njeno življenjsko nastajanje in spreminjanje. Osebnost je slučajna vrsta človekovih teženj, nagnenj, napetosti, želja, zato je vedno odvisna od determinizmov in slučajev; na osebnost torej vplivajo dednost, okolje, socialne, fiziološke razmere ter jo oblikujejo. Nasprotno pa oseba vsebuje vse to, kar ostaja v človeku nespremenljivega in samostojnega, kar predstavlja njegovo svobodo, ki je ne premagajo slučajni zgodovine in zakoni narave. Oseba je temeljna določenost človeka kot človeka in življenje te določenosti: obvladovanje samega sebe in zavest samega sebe, »neposredno spoznanje o svoji istovetnosti, o svojem večnem trajanju in o svoji odgovornosti« (P. Henri-Simon, *Destins de la personne*, 40).

Še določnejšemu pojmovanju se približamo, če ugotovimo razliko med osebo in individuom, kakor je zadnji pojem razumeti v sociološkem, ne v navadnem smislu. Individuum je namreč človek, kolikor predstavlja socialno bitje, to je človeka sredi pogojev svoje družbene usode, medtem ko je oseba človek, kolikor predstavlja duhovno bitje, to je človeka sredi pogojev svoje celotne usode. Ta dva pojma sta današnji dan najaktualnejša, ker predstavljata najvažnejšo napetost med sociološkim in duhovnim pojmovanjem človeka. Sleherni človek je obenem i individuom i oseba. Značilnost fašizma in komunizma ter ostalih totalitarizmov pa je prav ta, da gledajo v človeku le individuom, medtem ko se do osebe ne povzpno ali jo celo zanikajo. V njih si individuom prizna samopašno vlogo, zato je tak pojem individua abstrakcija, medtem ko je oseba kot enotni princip človeka resničnost. Oseba je dejanska resničnost, ker je primarna, absolutna in suverena človeška bitnost. Sleherni oseba je neskončno bistvenejša od vseh družbenih abstraktnih resničnosti, bodisi da se imenuje država, rasa ali razred.

Tu je treba napraviti dve pripombi. Rekli smo, da se oseba in individuom združujeta v slehernem človeku. Toda zelo bi se motili, če bi si zadevo na podlagi metodične abstrakcije predstavljali tako geometrično, da bi namreč imeli osebo in snovni individuom za dve med seboj različni in ločeni resničnosti. V človeku namreč ni samostojnega individua, poleg njega pa samostojne osebe. Kakor vino pomešano z vodo predstavlja eno samo tekočino, tako je človekov jaz ena sama celota, pač pa vidimo v njem s snovnega vidika predvsem individua, z duhovnega vidika pa osebo. Vsakokrat pa sem vedno ves, kot individuom sem ves človek in kot oseba sem ravno tako ves človek. Podobno bi se hudo motili, če bi si predstavljali človekovo individualnost kot predstavnico zla v človeku. Ne, individuom ni nekaj, kar je slabo

samo v sebi, slab je le takrat, kadar mu v življenju pripisujemo prvenstvo pred osebo, ki je po svoji naravi edino prvenstvena. Sicer pa je individuum celotnemu človeškemu izživljanju zelo potrebna snovna stopnja.

Človeško bitje ima torej dva pola, snovni pol, ki je središče zunanjega človeka, in duhovni pol, središče notranjega človeka. Napetost med obema živi bolj ali manj v vsakem človeku in predstavlja njegovo dinamiko. Bipolarnost človekovega bistva se kaže v dveh notranjih gibanjih, od katerih teži prvo v raztresenost, drugo pa v zbranost. »Raztresenost in pohlep sta dva znaka individualnosti. Nasprotno pa je oseba obvladovanje in svoboden izbor, zato predstavlja plemenitost...« (Manifest, 66). V slehernem od nas je neuničljiva dvojnost narave. »V slehernem od nas je pohlepnost bítí, ki ima svoj izvor v snovi utelešenega duha... (In) v slehernem od nas je izobilje bítí, ki ima svoj izvor v duhu utelešenega duha« (Maritain, *Idée de la personne*, *Temps présent*). Nič usodnejšega ni za nauk o družbi, kakor če to dvojnost človeške narave poenostavlja ali celo zanika s tem, da upošteva ali priznava le individuum, snovni princip utelešenega človeka.

Po vsem tem moramo torej reči, da je oseba v človeku integralni in primarni princip in vprav zaradi tega tudi najodličnejši urejevalec življenja, ker predstavlja v naravi dano težnjo po zbranosti, po posedovanju samega sebe, po samostojnosti, svobodi in ljubezni. Že klasična filozofija daje osebi najvišje mesto. Sv. Tomaž Akvinski jo določa: »Oseba je to, kar je najplemenitejšega in najpopolnejšega v naravi.« Osebi je lastno, da ima samo sebe, da se spoznava, premišlja o sami sebi in o nagibih svojih dejanj in da samo sebe vodi. Vsa neosebna bitja — živali, rastline, molekuli neživih teles — so ujeta v determinizem, človek kot oseba pa je s svojo zavestjo o samem sebi zmožen, da se dvigne preko čutnih pojavov in se dotakne bitnosti, da prerašča svoj telesni svet in se sklanja nad svoje sodbe in svoja dejanja, da se sprošča navdihov, išče novih, odkriva vedno višje nagibe in ustvarja dejanja, ki ne izhajajo nujno iz snovne določenosti. Oseba je utelešeni duh, najvišja vrednota te zemlje, za kristjana podoba božja, ker je Bog najvišji duh. »Oseba je duhovno bitje... Svojo podstat dobiva, kadar si red vrednot pridružuje tako, da si jih svobodno prizvame, utelesi ter v odgovorni dolžnosti in v stalnem spreminjanju doživlja. Na ta način prenaša ter združuje oseba vso svojo dejavnost v svobodo in iz stalnega izobilja in s stalnimi stvariteljskimi deji ustvarja samoniklost svoje poklicanosti.« (Manifest, 65.) Oseba je torej izrazito stvariteljski človek, ki mu življenjske usode ne more predpisati noben socialnopolitični sistem, marveč mora nasprotno oseba biti njih načelno in dejansko izhodišče.

Človekov smisel naj se v bodoče ne razvija le v posameznikih ali omejuje samo na duhovna občestva, oživljati mora vso družbo in vse življenje. Med življenjem duha in med družbo ne sme več biti prepada. Vse življenje in vse ljudi naj preveva najvišji človekov smoter, maksimum osebnega življenja, to je svobodne pobude, polne dejavnosti in jasne odgovornosti. Dosegati nam torej ni visoke vsote individualnih koristi, neurejene zadoščenosti različnih človeških nagnenj, ampak vedno bolj urejeno in enotnejšo intenzivnost človekovega duha, ki razživi in zaposli vso človekovo naravo z vsemi njenimi sposobnostmi; obenem pa nam je dosehati razvijanje osebnih vsebin v čim večjem številu posameznikov.

Na tej stvarni poti se nam odpira prevažno vprašanje: kako se dopolnjuje oseba sredi družbe? Kaj ji omogoča to dopolnjevanje? Če vzamemo v pretres oba konca razmerja, osebo in družbo ter njune pogoje, lahko družabne pogoje zaenkrat pustimo ob strani in si jih prihranimo za zadnje vprašanje o ogrođju personalne družbe ter se omejimo na tista dejstva človekove osebe, ki nam razodevajo njeno socialnost (sociabilnost).

Prvo spoznanje, ki nam ga nudi oseba pod tem vidikom, je dejstvo njene odprtosti. Oseba po svoji strukturi ni zaprta vase, ampak je odprta navzgor in navzdol. Človeški duh je ustvarjen za občevanje z vrednotami, ki leže nad človeško resničnostjo, usmerjen je v absolutnost, kjer najde vrednote resničnega, dobrega, lepega, pravičnega, modrega. Prav tako je človekova oseba nagnjena v občevanju navzdol, v občevanju na svoji ravnini, kjer žive ostale osebe in kjer razvija družnost v pravem pomenu besede. Človek razvija svojo poklicanost le v družbi. Oseba teži že po svoji odličnosti, to je zaradi že omenjenega obilja bítí po občevanju, po predajanju samega sebe. Že Dostojevski pravi: »Močno razvita oseba, ki je popolnoma prepričana o svoji osebnostni upravičenosti in ki se v tem smislu ničesar ne boji, ni več sama v sebi in zato nima drugega namena, kakor da se žrtvuje drugim.« Zakon duhovne obilnosti in podarjanja iz nje je neizbrisno vtisnjen človekovemu življenju, njegovi umnosti in ljubezni; človeku je dano, da razumeva, ljubi in se daruje. Človek pa ne teži po družnem življenju le zaradi razdeljevanja svojih duhovnih darov, ampak tudi zaradi svojih življenjskih potreb. Človek ne more živeti v praznem prostoru, iz svoje lastne moči, temveč s pomočjo ostalih ljudi. Nihče ne more razviti svojega osebnega življenja, ne da bi se uvrstil na neki točki časa in prostora v organizacijo človeške družbe. Edino družba mu nudi potrebne pogoje za življenje. »Tu ne gre le za snovne potrebe, za kruh, obleko, stanovanje, ki jih mora človek dobiti od svojega sočloveka, ampak tudi in predvsem za tisto pomoč,

katere je potreben za razumsko in krepostno udejstvovanje, kakršno odgovarja posebnemu značaju človekovega bitja.« (Maritain, *Personne et société, Temps présent.*)

Na poti do pravilnega določevanja ogrodja nove družbe je treba torej izluščiti tisto dinamično potezo v človekovem življenju, ki bo urejala pravilni ritem družabnega stroja. Rekli smo že, da je oseba dejanski, stvariteljski človek, ki premaguje ovire in se uteleša v stvarnih rešitvah. Kdor hoče torej razvijati svojo osebo, se mora postaviti na stališče življenjske napetosti, to je na stališče človekove narave, ki je označena s sporom. V družbi priznamo osebo predvsem tako, da ji dopustimo svobodno razvijanje njenega temeljnega spora, ki more s svojo urejeno dinamiko oplajati tudi družbeno telo. Že zaradi oplajanja družbenega telesa se je treba postaviti na stališče človekove naravne bipolarnosti. »Javljanje osebe je povezano z javljanjem napetosti. Na eni strani je oseba namreč določena z danimi pogoji, na drugi strani pa se bliža svojemu cilju le takrat, kadar jih premaga in stvariteljsko oplodi.« (Rougemont, *Politique de la Personne, 177.*) Svojo izvirnost izraža človek torej z nekim drznim izpostavljanjem, s tako imenovanim tveganjem, ki z njim prikljče v svoje življenje nov položaj in novo okrepitev zavesti. Dostojanstvo človeka zahteva, da se to tveganje izvrši s popolno odgovornostjo.

Največje napake so delali tisti teoretiki, ki so prav to človekovo naravo spregledali in človekovo podobo poenostavljali s tem, da so jo dvigali v višine namišljenih, abstraktnih rešitev. Nič ni človeštvu zadnjih stoletij toliko škodovalo kakor ideologije, ki so skušale ta spor rešiti izven življenja. »Noben spiritualizem brezosebnega duha in noben racionalizem čiste ideje ne pogodi človekove usode. Vse to so nečloveška igračkanka nečloveških mislecev. Ti zatajujejo osebo celo tam, kjer slavijo človeka... Ni strahotnejšega tiranstva od tistega, ki ga izvajajo v imenu neke ideologije.« (Manifest, 67.)

Temeljni obrazec realističnega družabnega politika se torej glasi: »Izhajati moramo iz vseh sporov, torej iz vsakdanjih sporov, iz dnevnih sporov med vzori in koristmi, med mislijo in dejanjem, med zavestjo in okolico, kratko in malo iz vseh napetosti, ki izhajajo iz zemeljskih in rasnih mnogovrstnosti, in jih izkoriščati.« Za filozofa, sociologa in zakonodajalca je torej važno, da ne ustvarjajo prisiljenih in sterilnih ravnotežij, idealnih in abstraktnih rešitev, marveč da omogočajo in zavarujejo porajanje in reševanje normalnih življenjskih sporov. Edino tisti je realist, ki upošteva temeljno sporno človekovo naravo.

Preden pa pridemo do obrisov nove družbe same, moramo načrtati dve okvirni zahtevi, prvo negativno, drugo pozitivno, ki nam bosta nakazali smer zadnjega poglavja.

Prva zahteva pravi, da mora vse delovanje družbe reševati

človeka pred slehernim protiosebnim pritiskom, ki prihaja od najrazličnejših naprav. Niti en človek ne sme postati žrtev ali sredstvo socialnopolitičnih tiranov. Osebnostno področje človekovo mora ostati v zasebnem in javnem življenju nedotakljivo. Nasilno poseganje v osebnostno sfero se mora omejiti na naravne nujnosti in na zahteve personalistično zasnovane družbe.

Druga zahteva pa se tiče družabnih naprav samih. Vse gospodarske, družabne in politične naprave ter ustanove morajo izhajati iz načela človekove osebnostne narave in biti pod tem vidikom tudi organizirane. Dolžnost družbe in njenega ustroja je, da zagotovi človeku eksistenčni minimum in da razvije okrog njega tako območje neodvisnosti ter miselnosti, ki mu sredi najbolj organiziranega položaja zagotavlja duhovni življenjski prostor in svobodno odločanje. Družabna organizacija mora gledati, da dobijočasoma vsi ljudje za svoje osebnostno življenje potrebna sredstva in potrebno svobodo. Eksistenčni minimum je tesno povezan z razvijanjem človekovega duha. Ves zakonodajni, politični, socialni in gospodarski aparat mora človeku zagotoviti potrebno varstvo, samoto, ustvarjanje in zabavo. Na sleherni stopnji in na vseh točkah življenja mora družabna organizacija dopustiti osebnostno iniciativo in odgovornost. Človekova oseba presega po svoji usodi, ki je vzvišena nad vse socialne usode, vse časne družbe in združevanja. Zato je razumljivo, da morajo vse omenjene družbe služiti človekovemu osebnemu smotru.

V smislu personalističnega realizma pa moramo reči, da pravilno organizirana družba še ne vodi sama po sebi do človekovega osebnega izpolnjevanja. Pravilno poslovanje vsega družabnega aparata nam predstavlja le zunanji pogoj za sproščanje in osvobajanje človekove osebe. Rešitev velikih tehničnih vprašanj sveta nas privede le do negativnega reševanja človeka, pozitivno reševanje je prepuščeno in zaukazano človeku samemu. Pravo duhovno svobodo si mora osvojiti vsakdo sam, kajti pravo poklicanost in usodo najde oseba sama. Nobena druga oseba ali občestvo ali organizacija ji ne more te naloge odvzeti. To je treba imeti pred očmi posebno pri zarisu nove družbe.

4.

Zaris nove družbe podajamo v kratkih, glavnih obrisih na podlagi personalističnega manifesta.

Na vprašanje, kakšni so temelji družabnega gospodarstva, pravi njegov avtor: »Personalistično gospodarstvo uravnava svoj dobiček po delu, ki se opravi v proizvodnji, proizvodnjo uravnava po porabi, porabo pa uravnava na podlagi vrednostne lestvice človeških potreb, ki jih ugotovi v celotni perspektivi človekove osebe.« (Manifest, 161.) Tega seveda ni razumeti dobesedno, marveč kot vodilo personalistične gospodarske politike.

Med potrebami razločuje avtor nujne, življenjske potrebe in odvečne dobrine. Skladno s tem si personalizem zamisli svoj način gospodarske ureditve, ki jo imenuje pluralistično, »ker med podružabljenjem sredstev in med potrebami oseb uresničuje toliko možnosti, kolikor jih rabijo različni pogoji proizvodnje.« (Manifest, 182.)

Prvi gospodarski spisi, ki so izšli iz vrst personalistov, razlikujejo potrebam somerno tudi v proizvodnji dva sektorja: načrtni sektor, kjer se proizvajajo za življenje potrebni predmeti, ki naj jih družba zagotavlja slehernemu človeku, — in svobodni sektor, kjer ostaneta svobodno proizvajanje in svobodno tekmovanje, ne da bi s tem ogražala proizvodnjo v načrtnem sektorju. Organizacijo načrtnega sektorja bo nosila ali nova država ali svobodna institucija pod vodstvom neodvisnega vrhovnega organa.

Personalistično pojmovanje proizvodnje in porabe je značilno po tem, da daje osebnim činiteljem prednost pred neosebnimi. Posledice tega pojmovanja so važne spremembe v gospodarskem vrednotenju. Prvo načelo v tem smislu se glasi, da ima delo prednost pred kapitalom. »Delo je edini in pravi osebni ter rodovitni vzrok gospodarske dejavnosti, denar se lahko prisluži le po osebni povezanosti z delom, odgovornost lahko prevzame le nekdo, ki nekaj dela.« (Manifest, 168.) Delo je splošna dolžnost in neodtujljiva pravica, delo je zvezano s človekom, zato predstavlja osebno dejavnost, ne pa prodajno blago.

Iz osebnega značaja človeškega dela izhaja načelo, da ima osebna odgovornost prvenstvo pred anonimnimi napravami. Gospodarsko vodstvo se mora ločiti od kapitalistične lastnine, ne sme pripadati dedni kasti, ampak osebni zaslugi. Delavec novega reda mora biti sposoben, da po svojih možnostih in tam, kjer mu to določa kolektivna organizacija, izvaja prednosti osebe: odgovornost, odločnost, mojstrstvo, stvariteljstvo in svobodo.

Tako gospodarstvo, ki zasluži ime gospodarske demokracije, teži v decentralizacijo, pri čemer se opira na temeljno svojo celico, osebo.

Gospodarstva po mnenju personalistov ni mogoče ločiti od političnega in duhovnega sveta, kajti nobenega človeškega problema ni mogoče rešiti le z golo tehniko; vse tehnično in organizatorično delo je podvrženo celotni človeški resničnosti in s tem tudi politiki. Politiki je namreč naložena javna skrb za čim večje razvijanje osebnega življenja. Politiki pripada v novi družbi važna vloga. Politična resničnost sestoji iz oseb, ki hočejo poleg svoje osebne usode razvijati še skupno usodo, in iz občestev, kjer skušajo duhovno si sorodne osebe ostvariti nek skupen smoter.

Razen narodu in domovini posvečajo posebno pažnjo državi. Država je sicer manj od naroda in domovine in še manj od

oseb, vendar je prevažno družabno sredstvo. Država ima nalogo, da dà osebnim iniciativam na razpolago potrebna sredstva. Država ne more biti niti totalitarna, niti zgolj tehnična naprava. Glavna njena naloga je torej varstvo in podpiranje oseb, ona urejuje, razsoja, na zunaj jamči za ves narod, na znotraj za osebe. Država torej ne more biti nosilec resnice, niti razvijati, niti omejevati resnico, ker je to le pravica oseb in duhovnih družb. Država sploh ne more posegati v človekovo notranje življenje, mu predpisovati poslanstva in življenjske poti. Vloga države je omejena na jamstvo: jamčiti mora tako imenovani temeljni statut osebe. Ko s tem statutom varuje temeljne pravice človekove osebe, daje poseben pravni in avtonomni statut vsem družbam in skupnostim, ki slone na statutu osebe. Država sodeluje namreč z različnimi družbami v sleherni svobodni socialni in duhovni sferi. Prebuja njih iniciativo, jih podpira, jim daje na razpolago organizme, jih ureja in razsoja njih spore.

Politično življenje v taki družbi ne bo podobno liberalni ali parlamentarni demokraciji. Manifest pravi: »Za nas je le ena veljavna definicija demokracije: ona predstavlja na političnem polju zahtevo po neomejeni personalizaciji človeštva.« (209.) Ljudje si kot osebe kljub duhovni enakosti niso med seboj matematično enaki v življenju, to je v politiki. To je posebno vidno v razlikovanju med avtoriteto in silo. Sila je predvsem obvladovanje, »ki ji stalno preti zloraba, avtoriteta pa je poklicanost.« Nova družba mora obnoviti avtoriteto, organizirati silo ter jo omejiti. Nova demokracija se mora sistematično zavarovati pred nasilniki krvi, denarja, razreda ali nadarjenosti. Po svoji strukturi bo personalistična demokracija pluralistična in federalistična. Pluralistična, ker bo v njej vzporedno živela vrsta avtonomnih oblasti: gospodarska, sodna, vzgojna, kulturna, verska itd. Federalistična, ker bo vertikalnemu pluralizmu odgovarjala horizontalna (teritorialna) razčlenjenost.

In če pod tem vidikom omenimo še mednarodno družbo, potem moramo reči, da njeni pravni sestavni deli ne bodo več suverene države, ampak živa narodna občestva. »Mednarodno pravo teži že danes v to, da gleda pravne subjekte v osebah, ne v državah.« (Manifest, 223.)

Francè Koblar

OSEBA IN KULTURA

Naša naloga je, da razmišljamo o osebi in kulturi; poiskati hočemo podobo današnjega kulturnega življenja, da ob razpotjih, na katerih stoji sedanji svet pa tudi naše domače življenje, najdemo poti v boljši čas. Pojem kulturnega dela se je zaradi današnje neurejene izobrazbe zelo raztegnil in posplošil, zaradi svetovnonazorskih in družabnih teženj pa vsebinsko tako spremenil, da nujno moramo nazaj k prvotnemu izrazu in pomenu. Šele takrat, kadar iz prvotnih pojmov presojamo sedanjost, spoznamo, koliko gmote in težav nosi v sebi sedanji čas in koliko sicer umevnih, vendar nesrečnih nespোরazumljenj se mota tudi v kulturnem življenju katoličanov.

Ko se lotevamo takega vprašanja tukaj v prelepi bohinjski naravi, se misli skoraj umikajo pred podobami, saj pogled ob tej simbolni veličini ne dovoljuje besed o duhovnem neredu. Res, ta mogočna dvorana, ki ji je sam Gospod Bog dvignil gorata stebrišča, nad njimi vzbočil svoj modri nebes, ob njihovih podnožjih razlil skrivnostno zamišljeno jezero in kjer je bil prvi sled umetnih človeških rok tale cerkvice sv. Janeza, vse nas v svoji veličastnosti opominja, kako trdno, nepremakljivo in vekovito je delo resničnega stvarjenja; šele tu res začutimo, kako negotovo in neurejeno je naše življenje in kako malo so vredni večkrat sadovi človeškega duha. Še več! Prav ta kraj nam postaja že nazorna podoba današnjega nasprotja med kulturo in civilizacijo, nasprotja med omiko in oliko, ki tako usodno obtežuje osebno in splošno življenje. Zato naj bo naša prva naloga, da se zavemo tega nasprotja in da ugotovimo, kaj človeškega duha budi, hrani, očiščuje in bliža resnični tvornosti, kaj ga bega, otopeva in mori, kaj ga nezavestno odtuje in žene v prazno nasičenost.

Beseda »colo«, iz katere je prvotni pojem kulture ali omike, pomeni osebno delo v prirodi, složni napor človeške volje in prirode, ko se zakonom zemlje pridružuje duh, jih blaži in vodi, da človek v svojo srečo uživa njihov sad. Zato je tako preprosto, da se je neposredno s tem delom v prirodi oblikovala in uveljavljala prvotna človeška zveza z Bogom, z njim, ki skrivnostno vodi in dovoljuje oblast človeškega duha; pojem kulture dobiva svojo najglobljo vsebino v božjem spoznanju in čiščenju. Kultura pomeni tedaj neprestano, tiho, pa vendar nepomirljivo teženje po duhovno telesnem oblikovanju in spolnitvi. Omika

je v prvotnem pomenu od osebe neločljiva duhovna dejavnost in postane tista ljudska in narodna dediščina, ki je ni mogoče zamenjati za kako drugo ali jo zatajiti, ker sta se v nji priroda in duh spojila in se še vedno spajata v svojstveno skladne oblike. V njih se na poseben način razodeva človečnost vsakega rodu; te vrednote segajo od preprostih podob človeškega duha v vsakdanjem življenju do njegovih dognanj v nevidnem svetu; zato so naša narodna omika vsi duhovni sadovi, ki so jih dosegli neznani in znani udje našega naroda, kakor so jih ohranili pretekli rodovi v navadah in ustnem izročilu, se zbirali v knjigah in življenju izraza davnih časov in se v vsej mnogovrstnosti družijo v naš narodni duhovni zaklad.

Ob tem duhovnem zakladu je naš človek oblikoval svojo podobo in jo kljub močnim zunanjim vplivom ohranil do danes, ko mu stopa nasproti civilizacija v podobah pomeščanstva, svetovljanstva, skupinske avtoritarnosti ali veljavnosti in strnjene družabne dejavnosti. V civilizaciji svobodnost tihega sožitja z naravnim in nadnaravnim svetom pojema, moč osebnega ustvarjanja ne dobiva več opore pri posameznih stanovih, ki so v prejšnjih časih bodisi ohranjevali bodisi pospeševali svojo omiko, omika se izpreminja v samo modo, v posnemanje, zenačevanje in posploševanje. Še več, omika se je spremenila v potisočerjeno enostranost, v udarno uporabnost oblik in duha, v vez uveljavljenega skupinskega življenja, v okoriščanje brez osebne volje in spoznanja. Zato ni čudno, da namesto besede kultura, ki se je že prej tolikokrat neupravičeno uporabljala, danes že precej splošno slišimo o civilizaciji, na primer o sodobni civilizaciji, o evropski civilizaciji itd., ker že ne pomeni drugega kot omikano sožitje današnjega človeka. V civilizaciji je človek samo državljan, eden izmed enake množice in družbe. Ne bo odveč, če omenimo, da sta se oba pojma začela v vsakdanji rabi zamenjavati, da se večkrat rabita kot eno in da posameznim narodom pomeni ista beseda nekaj drugega.

Na splošno lahko rečemo, da se današnji čas ne oblikuje samo v nekem novem realizmu, ampak v izrazito tehničnem pojmovanju življenja in sveta. Zato tako odločilno posegajo vanj nove oblike moči, oblast skupinskih celot, volja po ideoloških in družabnih izenačenjih, ki je omiki, kakor jo poznamo v prvotnem pomenu, odkrito sovražna. Zato duh današnjega časa preganja oseba spoznanja, posplošuje ideologije in v podrobno izdelanih oblikah uveljavlja civilizacijo. Kolikor rabi omiko, zlasti umetnost in duhovne vede, jih skuša ponižati v službo svojih načrtov. Misel se mora vdati že postavljenemu cilju skupine in tudi umetnost naj služi propagandi. Vse naj bo obrnjeno v isto smer. Toda kljub temu in zlasti ob uspehih sodobne tehnike prehaja vse družabno življenje v šum in nemir posameznih taborov, v strahotno valovanje sveta, kjer nazadnje zagospoduje sila in

strast. Skupinska nadvlada si postavlja pravice moči, ne pozna več svetosti življenja, človeškega dostojanstva in božje prirode. Svet se dosledno razvija v civilizirano pošast.

Sedanje stanje, ki zori v usodno odločitev, se je že dolgo pripravljalo. Opustimo splošno ugotovitev o zgodovinskem valovanju duha, o spremembi njegovih oblik ali pa še posebej o prirodnih nagnjenjih nekaterih človeških plemen v zgodovini človeštva, o zavesti njihovega poslanstva itd. Ustaviti se vendar moramo ob dejstvu, da je vsa udarnost današnjega časa predvsem izraz neduhovnih, svobodi in človečnosti nasprotnih sil. Te sile skušajo na tem ali drugem delu naše zemlje, v tej ali oni družabni celini predreti meje človeške osebnosti in svobodnosti in v svoj prid izenačiti svet. Neprijaznost, nestrpnost, enostranost so bili vedno napovedovalci hudega časa. Ko so nemški mladi katoličani pred dobrimi desetimi leti skušali z javnim vprašanjem ugotoviti sodbo o katoliškem leposlovju in njegovi bodočnosti, so se obrnili do vseh vidnejših nemških pisateljev. Mnogo jih ni odgovorilo, da svojega življenja, svojega dobrega življenja ne jemlje zares. Danes je čas dejanja, očiščenja duha in mesa z dejanjem, in sicer z dejanji takega življenja, ki z zgledom in do kraja izpolni svojo besedo. Zato sploh ne maram videti kaj takega, kot je krščansko pesništvo. Vidim samo može in potuhnjence. Pesniki so danes posebno strahopetni, zanikrni in izgubljeni. Če se hočemo vsega tega rešiti, je treba jenjati s pesnjenjem.« (Ostwart-Jahrbuch, Breslau 1926, str. 153.) Ta izjava je po vsebini in ostrem izrazu zelo značilna. Dvoje dokazuje: odpor proti umetnosti, zlasti novejši umetnosti, ki je res mnogokrat šla mimo življenja in obravnavala stvari, ki so današnjemu času nepotrebne; še bolj pa dokazuje, da je omika sama, ustvarjajoča duhovna sila, malo vseč današnjemu pojmovanju življenja. Izenačevanje in udarnost je geslo današnjih mož. V tej zvezi je tudi vredno omeniti, kar je govoril Giovanni Gentile na italijanskem modroslovskem kongresu leta 1929.: »Pesnik se rodi, govornik človek lahko postane, tako so vsaj v starem veku trdili. Res je, da se matematiki, fiziki, kemiki, juristi in jezikoslovci izoblikujejo, izobrazujejo, ne pa pesniki in modroslovci. S tem ne mislim, da bi pesništvo in modroslovje imela kako posebno izvoljeno pravico in da se z vajo in učenjem, razmišljanjem in prizadevanjem ne bi izpreminjala, narobe, vsi ljudje so pesniki in filozofi, nekateri več, nekateri manj. In če ločimo filo-

zofe od nefilozofov, je samo to res, da enim nekaj priznavamo, kar drugim odrekamo, to se pravi, neko določeno filozofijo, ki je nastala po metodi in ki govori o stvareh, katere je zgodovina že davno do kraja razmislila. Vsi ljudje so tedaj filozofi, vsak po svoje, vsak po svoji moči in svoji meri.« (Hans Hartmann, *Denkendes Europa*, str. 237.) Te besede se dovolj jasno obračajo proti veljavi in ugledu ustvarjajoče osebe, kakor jo je razumel prejšnji čas; s svojim poudarkom povprečnosti se že vežejo na skupino in pripravljajo tisto celoto, ki bi bila pokorna samo enemu, voditelju, poosebljeni skupni volji. Tako nastajajo docela novi pojmi moderne civilizacije, nove vsebine naroda, države in družbe, ki jih vodijo nove sile: skupna volja, stranka, družabni razred, pleme, vodja itd. Posamezna oseba velja samo toliko, kolikor služi določeni celoti, kolikor njena nadarjenost in duševna sila ustrežata skupni volji in potrebi. Ob teh novih pojmih stopa v ozadje narod, kakor smo ga poznali doslej, narod kot živa skupnost duhovnih in prirodnih svojstvenosti s pravicami do svojega življenja in enakopravnosti, kot celota svobodnih teženj, a vendar ubranih v čutu za skupno usodo in odgovornost. Novi pojem naroda uvaja oblike življenja, ki so mogoče samo v tehničnem svetu: skupno voljo v roki enega samega ali nekaterih, ki so kakor eden. Gre za uspeh, za učinek, za udarnost, za moč nad drugimi. V tej mehanični ubranosti ni časa za razmišljanje in osebno odločitev in ni prostora za osebno vest. Tudi vest postane občestvena zadeva. Zato rej današnje udarne družabne oblike, od velikih do majhnih, izpodjedajo samega duha in dosledno jemljejo posameznemu človeku tisto svobodnost, zaradi katere so njegova dejanja npravna, opravičena, odgovorna.

Utegnil bi kdo ugovarjati, češ da poznamo take pojave tudi v preteklosti in da so tudi v prejšnjih časih avtoritarne družabne oblike, zlasti države in stanovi močno vezale posameznika na celoto. Resnica je vendarle ta, da v prejšnjih družabnih oblikah svet ni bil tako zgoščen, kakor je danes, da je bil tehnično manj gibčen in da je bila duhovna moč osebnosti ne samo večja, ampak tudi tvornejša, bolj junaška in odpornejša, kakor bi mogla biti danes. Ostanimo pri primeri: kdor je v prejšnjih časih filozofiral ali pel, je opravljal svoje delo vsaj z večjo voljo do svobode, kljub vsem oviram in kaznim. Tudi tisti, ki je po metodi modroval, je povedal resnico z večjim pogumom, kakor je to mogoče danes in z večjim uspehom, kakor ga v avtoritarno uglašeni družbi najde samostojen mislec. Današnja duhovna nasičenost in enostranska povprečnost je posledica tiste tehnične gibčnosti, s katero vpliva dvoje najdalnjesežnejših sredstev moderne civilizacije: časnik in radio; oba se lahko spremenita v najbolj brezobzirno orožje vsake avtoritarne celote.

Taka je danes splošna smer družabnega življenja; človeku kot osebi je odkrito sovražna in resnični kulturni tvornosti nevarna. Teh pojavov smo se komaj zavedeli in že čutimo vso njihovo silo in kdor ne bo dovolj močan, ga bodo pregazili. Čim bolj postaja svet pregleden, čim širše je povprečno obzorje množic, tem večjih ploskev potrebuje novi človek za svoje račune. Vse posebnosti in svojstvenosti se morajo prilagoditi splošnosti, vse se mora podrediti enotnosti. Lepo bi bilo, ko bi šlo za človeško ubranost, v kateri vse dobro in lepo najde svojo pravo in resnično vrednost, a vsa znamenja kažejo, da gre za enoto, v kateri mora vsaka osebna vrednota izginiti v povprečnosti in kjer se nujno začneja usihanje dosedanje omike. Ponekod so ta znamenja že zgodaj opozorila na posledice in prisilila posameznike, da so se vrnili k prvotnim virom narodne omike, drugod je tehnika omamila vse sloje, da ne vidijo več skozi stroje in civilizacijo.

Ta podoba se morda zdi prečna, kakor bi bila v zvezi s Spenglerjevim »Zatonom Zapada«. Toda treba je samo pogledati v razvoj današnjega tiska, zlasti revialnega, in se prepričati, koliko more danes v tej ali oni deželi uspevati kulturna volja, koliko na primer morejo katoličani svobodno vplivati na duhovno in kulturno življenje; videli bi jasno, kako se tu in tam od življenjskih vprašanj umikajo v abstraktni svet, kako celo strokovna vprašanja zamolče svoj življenjski smisel, oziroma kako previdno, zdržno, po ovinkih morajo danes pisatelji govoriti. O tem nas pouči samo primerjava, kako pišejo danes katoličani o istem vprašanju v Nemčiji, kaj v Franciji ali drugod.

Zdi se, kakor da se vse to dogaja zunaj nas. In vendar ni res. Čim bolj se ureja svet v velike skupine, tem bolj prehaja javno življenje tudi pri nas v podobne oblike, ali vsaj občutek družabnih in kulturnih tokov je zelo soroden raznim avtoritarnim pojavom. To je razumljivo. Če se v svetu zbirajo občestvene sile, morda celo sovražne, je proti njim mogoče postaviti le občestvenost. Zato je edino vprašanje našega časa, kako bi ohranili v občestvenosti tudi osebo, brez katere ni prostora za duha; kako bi rešili kolektiv pred samo udarno silo in mu dali tisto duhovno moč, da v njem ne zamre kultura, in da se noben kolektiv ne spremeni v strahoto in pobesnelost osvajajoče in strahujoče civilizacije.

Naše vprašanje se začne reševati s tem, da poiščemo v rednosti bodisi ustvarjajoče bodisi sprejemajoče osebe, da dojamemo moč osebnostnega življenja v občestvu.

Vsako resnično življenje je osebno, tembolj tisto, ki hoče biti omikano. Bistvo omike je, da jo je treba osebno dojeti, zakaj dejali smo, da omike ni mogoče kar sprejeti in podedovati, ampak si jo je treba pridobiti. Da, tudi podedovano omiko si je treba osebno pridobiti, le da je pot do nje mnogo lažja kakor

njeno preustvarjanje in nadaljevanje. Civilizacija je kolektivna, kultura je najprej osebna, šele nato skupna. Brez osebe ni omike, in čudno je nasprotje v pojmu samem, da tudi noben kolektiv zase noče biti brez svoje posebne omike in da se avtoritarne osebnosti same odevajo z bleskom omike, ne da bi jih mogli količkaj primerjati z nekaterimi resničnimi kulturnimi samodržci preteklih stoletij. Take posamezne osebe hočejo biti simbol vse javne blagodati in omike. V njihovem imenu in po njihovi volji naj bi se bilo izvršilo to ali ono za omiko pomembno dejanje, zanje in v njihovem imenu naj se opravi to ali ono veliko delo posameznih oseb itd. Toda brez tvorne osebe ni omike, tiste, ki tiho, počasi, vztrajno oblikuje in bogati posameznika in občestveno celoto, uravnava in vodi vsako posamezno dejanje po svojem čistem spoznanju in vse boje in žrtve veže s svojim življenjem.

Vsako resnično kulturno dejanje mora očičujoče vplivati na občestvo; ne samo da bogati njegovo količino, da kupiči, ampak da osvežuje, pomlaja in pogloblja. V osebi ne iščemo samo tvornih, ampak tudi нравnih opor. Ostvarjanje omike nujno veže osebo s spoznano resnico, človečanstvom in notranjo svobodo. Resnično omikan človek mora gledati dogajanja v svetu v zgodovinski in smiselni povezanosti, svobodneje, pravičneje in dosledneje, kakor more to storiti človek, ki je samo pristaš te ali one skupine, tega ali onega javnega mnenja. Pristašu je najvažnejša zadeva zvestoba do skupine in njen uspeh; skupine marsikdaj niti ne morejo vpraševati po нравni čistosti in doslednosti, ne morejo se ubraniti pristašev, ki si jih same ne žele. Sicer se tudi v kulturi dobe manj resnobni in manj dosledni ustvarjalci, toda prav nje so premaknile razmere in jih iztrgale samim sebi, zlasti ozir na javno mnenje ali na osebno korist. Tudi se zdi, da je v omiki mnogo nevarnosti, da se človek pomehkuži, toda vse to ne spada k tisti omiki, ki jo hočemo kot resnično tvorno in očičujočo, tisto, ki naj vpliva na vsakokratni kolektiv in mu daje tudi нравne vsebine.

Čeprav je strnjenost, povezanost in enodušnost skupine velika sila, zlasti v boju, se vendar rado zgodi, da v brezpogojni povezanosti opešajo bitne vrednote in da celo boj izgubi svojo vsebino, če ni živega osebnega in нравnega razmerja do vsebine. Vsaka skupnost, vsak boj, vsako gibanje mora le očičujoče vplivati. Zato je nujna kulturna vrednota tudi нравnost vsakega dela. Delo ustvarjajoče osebe terja asketične doslednosti, pa tudi asketične odpovedi. Po eni strani ustvarjalca veže zvestoba do spoznane resnice, ki je ne more ne prikriti ne zožiti, po drugi strani pa mora vedeti, da so duhovni obračuni vse kaj drugega kot igra same lepote in prijetnosti. Kdor narodne omike ne pojmuje samo kot navrček za lepše življenje, ampak kot duhovno preroditev celotnega življenja, bo razumel, zakaj se posameznik tolikokrat

bojuje z javno voljo, s prikrojenimi nazori in zakaj je tolikokrat v nasprotju z oboroženo večino, ki misli in dela v določenih oblikah, v določenih mejah in celo v določen osebni namen. Npravna in tvorna oseba živi v neprestanem odbijanju in privlačenju svoje okolice. Iz svojega središča išče stalnejših, popolnejših oblik in podob, jim s svojim duhom skuša dati iskro večnosti, najsi bo mislec, umetnik ali družabni postavodajalec. Kdor ni v sredi resnice in npravne doslednosti, teče njegovo delo ob strani, pa naj oblikuje verske, družabne, umetniške ali kakršne koli druge kulturne vrednote. Čim bolj postaja svet političen, zunanje razgiban, povezan v skupine in ozire, tem manj more ohraniti ravnotežje med duhom in snovjo. Čim bolj se v skupinah izgublja moč osebne odgovornosti, človečnosti in notranje svobodnosti, čim bolj se opirajo na povprečnost in skupno odgovornost, tem bolj peša njihova vsebina. Le npravno močna oseba bo tudi v skupini mogla ohraniti voljo do resnice in čut za človečnost.

Ko smo tedaj spoznali vrednost osebe za javno življenje, posebno še za narodno in versko omiko, je naša dolžnost, da pripravimo vse pogoje za dobro razmerje med družbo in osebo. Sicer ni nobeno kulturno delo mrtvo, vendar šele v zvezi z družbo prav zaživi. Kakor je kulturno ustvarjanje zvezano s središčem, z bistvom stvari, tako mora vplivati organsko in prevzeti vsak organizem in ga dopolniti tam, kjer je praktični delavec hote ali nehoče nepopoln ali enostranski. Ne moremo trditi, da bi bili mi katoličani varni pred enostranostjo in pristranostjo, toda naša volja mora biti, da najdemo v vsakem času iz svojih osnov pošteno in plodno razmerje do vsega, kar giblje in vznemirja človeka.

Naša prva dolžnost je, da človeka razumemo in mu zaupamo. Temu se pravi: vera v osebo. Zakaj osnova krščanskega življenja ni samo, da se varujemo hudega, ampak da delamo dobro. Volja do dobrega se kaže v zaupanju do človeka, v veri, da si vsak dober človek prizadeva za svoje odrešenje. Ta vera nam že sama blaži nagib do preneglih ali krivičnih sodb. Hoteno nezaupanje ni previdnost, ampak začetek sovraštva, krivice in nepoštenih dejanj. Kakor posamezni človek, ima zlasti javni delavec svojo čast, svojo pravico do poštenega imena. Le prerado se zgodi, da je mislec in kakršni koli oblikovalec prav zaradi svoje misli ali osebne žrtve najmanj zavarovan pred napadi in kljub temu, da dejansko ni nikomur škodoval, oropan poštenja in mirnega življenja. Tako imenovana javnost ima vedno svojo pravico, naj se še tako moti, in ni nikomur odgovorna; javnost vedno zahteva zadoščenja, a išče samo svojih žrtev.

Če pomeni kultura ali preobrazba človeka in sveta spopolnitev človeka, iskanje in izraz njegovega dostojanstva, bližanje k praviru vsega bitja, reda, lepote, pravice in dobrote — k Bogu,

potem so še bistvene lastnosti, ki spremljajo kulturnega človeka, in ena največjih je — strpnost. Vsi bi radi imeli okoli sebe ljudi svojega prepričanja, svojega življenjskega pojmovanja; nekateri celo ljudi svoje narave. Svet pa se v nasprotjih spopolnjuje in očiščuje. Največja sreča je res tiho soglasje v največjih vprašanih, občutje božje priučujočnosti v bližnjem, soglasje vernih duš — najostrejša je gotovo bolečina ob človeku, ki ti je po srcu blizu, pa daleč po poslednjih rečeh, toda dobrosrčno potrpljenje ni mlačnost, boječnost, malovernost, narobe, potrpljenje je dokaz pravičnosti, dobrote in duševne moči. Zato omikanega človeka bolj boli droben zdražbar, neučakan preiskovalni sodnik, kakor pa kladivar, ki udarja z močjo svoje osebnosti, četudi morda nima vsega prav.

Na vse zadnje pridemo še do močno obrabljene besede: svoboda. Toda svoboda v omiki ni drugega kot volja do svobode, občutek poštene varnosti. Nikoli ne pomeni svoboda odpoved redu, zakonom in duhovnim osnovam; vsaka skupnost, vsaka celica mora svoje osnove varovati, zato jih varuje tudi kulturno ustvarjajoča oseba. Brez njih ne more živeti niti posameznik, kaj šele kristjan, ki mu npravna zavest, vezanost duha in telesa, še bolj pa zavest nadnaravnega sveta napolnjuje vse misli in čute. Zavest poslednjih reči, pretresljive in usodne zveze med duhom in telesom so vsebina, ki veže, sprošča in pretresa; ta vsebina je v vsej svoji vezanosti veličastnejša kot vsa mogoča svoboda sveta.

In vendar je treba poudarjati svobodo tam, kjer ni osebnega spoštovanja. Občutek in zavest nesvobodnosti pred ljudmi je edina teža pri delu za omiko. Resnični in prepričani javni delavec ni nikoli čutil težav zaradi svojih krščanskih osnov, pač pa zaradi svoje krščanske okolice, kadar ni hotela razumeti njegovega dela in kadar mu je podtikala nekrščanstvo. Današnja družba ima mnogo sredstev, da ustvarja tisto javno mnenje, kakor si ga želi; oseba je pred njo večkrat brez varstva. Kakor je mogoč lahkomišelni ustvarjalec, tako je še pogostejši slabomišelni razlagalec, ki ima v današnjem kolektivu navadno še večjo moč.

Iz vsega našega razmišljanja smo spoznali, da čim bolj človeka veže današnja skupinska ureditev sveta, tem večja je dolžnost ustvarjajoče osebe, da daje skupinam duha in človečnosti. Zlasti današnji krščanski kolektiv ne potrebuje samo strjenosti, ampak notranje moči in človeške dobrotности. Prav današnji čas, ki se zdi vedno težji in vsebinsko ubožnejši, potrebuje vseh možnosti, da v njem duh zaživi, še več, da mu ne damo samo duha, ampak plemenito človeško dušo. Tako bomo odstranili tisto, kar naše življenje najbolj obremenjuje, in bomo pripravili pravo razmerje med osebo in družbo, omiko in civilizacijo.

Ob teh splošnih sklepih ne bo odveč, da spregovorimo še

besedo o naši slovenski omiki. Njen obraz spoznavamo po osebnostih, ki so ji dale obliko in vsebino. Te tvorne osebnosti so zajemale iz narodnega izročila in svojega osebnega spoznanja; vodila jih je volja, da dosledno in prav služijo svojemu spoznanju in potrebam svojega naroda; njihova vrednost se je ohranila samo toliko, kolikor so povzdignili človečnost in pomagali narodu do duhovne ali do družabne prostosti. Pogosto so ti ustvarjalci morali braniti svoje vrednote. Vse te osebnosti, pa najsi so bile umetnostni ali družabni oblikovalci, so bojevale trd boj s svojim časom; sodobnikom so bili preostri, nepraktični, celo spotakljivi. Prešeren ni mogel peti tako, kakor si je želel cenzor, če si je sploh želel pesmi; Levstik ni mogel preklicati pohujšanja in bogokletja, ki ga v njegovih mladih pesmih ni bilo, ob njegovem boju za popolne narodne pravice pa je gospodaril prilagodljivi rodoljub. Na zunaj kolektiv vedno zmaga, oseba se zdi premagana, toda sramoto časa piše zgodovina in jo nalaga vsemu rodu. Delež boja je neizbežen, a grenak. Zgodovina naše narodne omike nam žal pripoveduje več svarilnih kot spodbudnih zgledov.

Kakšni smo bili Slovenci kot katoličani do svoje omike? Kljub temu, da smo mnogo storili, smo kot celota rajši sprejemali, spremljali in sodili, kakor pa ustvarjali iz svojega duhovnega bogastva. Največ so naši predniki, zlasti duhovniki, storili posredno, z osebno dobrotljivostjo in raznimi ustanovami; odgojili so nam skoraj vse naše starejše izobražence; prvi so začeli družabno osvobajati slovenskega malega človeka. S svetno omiko smo si bili večkrat navzkriž. Tu in tam smo se zase bali, ko ni bilo vzroka. Večna merila smo včasih polagali nerodno in na nepravi kraj. Res je, kristjan naj meri duhovno delo in življenje z večnostjo, a samo meri, ne plačuje. Kdor je prepričan, da ima samo on prav in da mu je dana vsa sodba nad svetom, rad krivo meri; celo svetniki so prišli v nasprotje s svojim časom, največkrat s trdimi pravičniki. To se je moralo zgoditi, sicer bi njihovo življenje ne spolnilo svojega namena. Tako je bilo tudi v naši preteklosti mnogo krivih računov, ki bi bili drugod nemogoči; to se pravi, da smo slabo razumeli bistvo omike in človečnosti. Višja omika, globlja človečnost bi bila mogla bolj ločiti veliko od majhnega in najti pravo vrednost vsaki stvari. Grenkoba in trdota bi ne bili gospodovali, kjer je bila potrebna pravičnost. Ob Bogu, ki je edina popolnost, je vse nepopolno, a malo tega, kar je vžgala misel nanj, je tako slabo, da bi mogel pravi kristjan po pravici obsojati. Zato je še tem bolj nevarna in krivična sodba takrat, kadar si skuša dobiti veljavo skupinske povezanosti in kadar skupina hoče premagati posamezno osebo.

Kakor smo ob današnjih nevarnostih, ko začenjajo vladati skupine, našli rešitev v pravem razmerju med družbo in osebo, tako se zdi, da je naš narod po svojem čutu in duhovnem vod-

stvu še ohranil tisto družabno in kulturno svobodo, ki je drugod ni več. Totalitarni civilizaciji se upira naš prirodni čut, pa tudi naša omika. Posebej še naša ljudska omika. Ne maramo nobene druge kulture kakor tisto, ki je zrasla iz našega naroda in ki ga danes ohranjuje; ne moremo si želeti nobene druge družabne oblike, pa bodi totalitarnost južnega, severnozapadnega ali severnovzhodnega značaja; najsi bo gladko strumna ali udarna; ne maramo prazne rasne nacionalnosti, in tudi ne materialistične kolektivnosti, čeprav bi bila slovansko pobarvana. Imamo svojo zdravo ljudsko omiko in njene žive izvire. Dva velika mojstra sta ji dala osnove, A. M. Slomšek v Ljudski knjigi, J. E. Krek v Ljudski prosveti. Prvi je s svojo duhovno ubranostjo razživel našo knjigo in izoblikoval našega najpreprostejšega človeka do resnično omikanega Slovenca, drugi je s svojo krščansko društveno tvornostjo našel pot do najširših ljudskih plasti in jih povezal v dobri človečnosti, zavednosti in plemeniti borbenosti. Ta dva kolektiva, naša vredna ljudska knjiga in krščanska prosveta, sta najtrdnjša branika proti tuji kolektivizaciji in najtrdnjša opora naše osebnosti.

In naša višja omika? Ali je v krščanstvu, ki mu danes mnogi taje živo tvornost, še mogoče popolno ustvarjanje? Če je naše osebno krščanstvo dovolj živo, če je v nas dovolj moči zanj, če si moremo na znotraj priboriti dovolj tiste prostosti, ki je potrebna za vsako iskreno delo, potem ima naša krščanska omika vso bodočnost.

Dr. Stanko Gogala

VZGOJA K SVOBODI

Prepričan sem, da bi bilo za naš čas zelo potrebno mnogo razpravljati o moči ljubezni in o nepremagljivosti dobrote, vendar sta za akademski socialnokulturni tečaj zelo primerni tudi temi o osebi in o svobodi. Oba pojava sta danes v veliki nevarnosti, obema močno nasprotujejo, za oba si tudi mnogi zelo prizadevajo in ju skušajo ohraniti v veljavi. Med obema je še ta medsebojnost: kjer je oseba, tam je svoboda in kjer je svoboda, tam so tudi poedinci, ki zaslužijo ime oseba. Če bomo torej razpravljali o vzgoji k svobodi, bomo obenem govorili tudi o vzgoji osebe v sodobnem človeku.

V glavnem najdemo danes dva načina oblikovanja človeka in dva cilja takega oblikovanja. Prvi način je utemeljen v spoznanju, da je naš čas ideološko zelo nejasen in razbit, da se pojavlja duh relativizma in negotovosti, da napreduje proces razvrednotenja do nedavna priznanih vrednot in da je mnogo resnic in dejstev postalo za mladega človeka vsaj že dvomljivih. Zato čutijo nekateri potrebo, da poudarjajo predvsem to, kar je neomajno trdno in gotovo, kar je absolutno resnično in vredno, kar je osnova določenih ideologij in konfesij, kar je v njih dogmatičnega in dokončno formuliranega. Hoteli pa bi svojo ideološko gotovost posredovati tudi mladini, zato jo oblikujejo le za ohranjevalko dosedanjih spoznanj, ki bo čuvala ta spoznanja v polni in nedotaknjeni veljavnosti, ki jih bo ohranila v ideološki čistosti ter postala tako tudi sama kontinuitetna posredovalka sprejetih spoznanj novim generacijam. Tako oblikovanje temelji na dokončnih in dognanih spoznanjih, ki se ne dajo nič več dopolniti in izpremeniti.

V času trenj različnih močnih ideologij je tudi tako oblikovanje mladega človeka nujno potrebno, ker mu gre za idejno jasnost, doslednost in premočrtnost. Vendar se zelo rado spoji z velikim strahom pred novim in neznanim, boječ se vsakega koraka v neizvestnost in nedoločeno. Ne tvega nikakega novega spoznanja, v ničemer ne dopušča prilagoditve novim razmeram. Zato nastajajo po takem oblikovanju strumni, toda preveč statični in načelni ljudje, ki predvsem prevzemajo, se podrejujejo in so močno disciplinirani. Disciplina je ena poglobitvinih zahtev tega oblikovanja.

Preko njega pa seže na njem zgrajeno drugo oblikovanje človeka, ki priznava vso pomembnost in vrednost pridobljenih

spoznanj, ki torej tudi temelji na povsem jasnih in določenih dejstvih in vrednotah, spozna pa razen tega še »čas svojega obiskanja«, t. j. svojo življenjsko poklicanost in živo dolžnost v novem času in v novih razmerah. To oblikovanje pripravljaja človeka na novo iskanje, na spoznavno izpopolnjevanje, na razvojno pot naprej. Oblikovalci, ki so si ga postavili za smoter, nočejo le statičnih in discipliniranih ohranjevalcev, predstavljajočih tip »učenca«, temveč želijo notranje razgibanega, polnega človeka, živečega iz svoje ideologije, ki mu je povsem jasna in določna in ki je je tako gotov, da si upa ob nji stopiti tudi za korak naprej, skušajoč se v svojem prepričanju prilagoditi spoznanjem in potrebam svojega časa, ne da bi to prepričanje kaj bistveno trpelo. Oblikovanje naj bi dalo ljudi, ki si upajo prevzeti nase tudi tveganje in trpljenje novega iskanja, seveda ne zaradi upora proti starim vrednotam in dosedanjim spoznanjem, ne iz individualizma ali oholosti, temveč iz osebne poštenosti in iz potrebe, da bi z razvojem ideologije prav nji dali novega življenja in življenjskih moči, ker bi jo približali ljudem v novem času. To drugo oblikovanje imenujemo tudi vzgajanje k svobodi, ker bi hotelo vzgojiti samostojnega, v svojem prepričanju trdnega in izgrajenega, prav zato pa notranje svobodnega človeka, ki svoje prepričanje v sebi tudi izoblikuje.

Tako ta način oblikovanja ni v nasprotju s prvim, temveč ga le izpopolnjuje, rastoč preko njega. Gotovo je mnogim osebno primernejši prvi, statični, drugim pa je prav tako nujen drugi način vzgajanja, ker zavisi od človekovega osebnega bistva, od njegovega značaja, od njegove osebne sproščenosti, širine in svobodoljubnosti, kakšen način oblikovanja bo izbral.

Vzgoja k svobodnosti je utemeljena na nekaterih posebnih motivih in spoznanjih sodobnega človeka. Predvsem temelji na enem osnovnih odnosov človeka do človeka — na najprirodnejšem zaupanju vanj, na neposredni veri v njegovo spoznavno sposobnost, v njegovo poštenost, v moč njegove objektivnosti in premočrtnost njegovega duhovnega razvoja. Kdor zaupa v človeka in v njegovo sposobnost, da bo prišel po svoji lastni spoznavni poti do nečesa »odrešilnega«, morda zelo važnega za našo dobo, da bo postal res orodje v rokah božjih v današnjih dneh, ta si bo upal začeti z vzgajanjem k svobodnosti. Kdor tega zaupanja nima, kdor dvomi v dobro v človeku, ta zahteva podreditve v disciplini, ta vzgaja človeka le v sprejemalca in ohranjevalca važnih in resničnih, toda le brezčasno veljavnih, časovno neapliciranih in življenjsko nerazgibanih spoznanj.

Drugi temelj za vzgojo k svobodnosti je upor proti avtoritarnosti. To ni upor proti avtoriteti, saj tudi vzgojitelj, ki hoče vzgajati svobodnega človeka, priznava strokovno, osebno, življenjsko, moralno, modrostno ali versko avtoriteto kulturno živčih in poglobljenih ljudi. Upor proti avtoritarnosti pomeni upor

proti sistemu, po katerem bi na vseh področjih človekovega raz-
življanja in udejstvovanja odločali le nekateri ali celo posamez-
niki, ki mogoče kot kulturni ljudje sploh nič ne pomenijo, ker
se v nobeno kulturno področje niso zares poglobili in našli v njem
osebno zadovoljstvo in svojo globoko zakoreninjenost. V tem
smislu je upor proti avtoritarnosti upor proti voditeljstvu, ki se
samo postavlja ali je postavljeno od zgoraj.

Ta temelj vzgajanja k svobodi je v zvezi s spoznanjem, da
je disciplina res vrednota in discipliniranost čednost, vendar pa
ni najvišja. V vrednostni lestvici jo gotovo daleč nadkriljuje
osebno in svobodno podrejevanje, osebno priznanje in svobodna
uklonitev, ki izvira iz spoštovanja, iz vrednotenja, iz ljubezni,
pa tudi iz skupnega dela ob mukah in težavah objektivnega
spoznanja.

Naslednji temelj za vzgajanje k svobodi je doživetje in pri-
znanje vrednote, ki jo imata oseba in poedinec, ki jo ima enkratni
človek. Pri vsaki živi ideologiji ne gre samo za program in načela,
ki so skupna kolektivu, ne gre samo za skupno duhovno vsebino,
ki je tako ali drugače izražena in oblikovana, temveč gre za
živost duhovne vsebine v vsakem poedincu. Iz tega razloga naj
bi imel vsak posameznik v okviru svoje ideologije in kot spre-
jemalec njenega bogastva možnost, da se čuti v njej toliko svo-
bodnega, da ji sam iz svojega osebnega duhovnega spoznanja
lahko kaj doda in da iz svojega osebnega spoznanja tudi živi kot
ud ideologije.

To misel in zahtevo potrjujeta dve stvari. Prvo je zahteva
po produktivnosti vsakršne ideologije, če naj bo res živa. Toda
ta produktivnost ne sme biti zavisna samo od nekaterih povsem
zavarovanih in previdnih ljudi, ki obogate le duhovno vsebino
ideologije, temveč naj vre iz posameznikov, ki z novimi spo-
znanji bogate in krepe svojo osebno in notranjo pripadnost k
ideologiji. Šele na ta način živi ideologija tudi v svojih živih
udih in nosilcih. Vera v nujno produktivnost sleherne žive ideo-
logije je zato eden važnih temeljev za vzgojo k svobodnosti.

Drugo potrdilo za upravičeno poudarjanje poedinca v ideolo-
gijah najdemo v bistvu organizacijskega življenja. Vsaka orga-
nizacija je v svojem obstoju vezana na dve vrsti ljudi. Eno
tvorijo tisti njeni člani, ki so osebno pasivni in ki od nje samo
sprejemajo, bogateč se ob duhovnem življenju skupnosti in utr-
jujoč se v polnem sožitju z enako mislečimi. Toda te vrste obi-
čajnih članov organizacij bi ne bilo, če bi ne bilo tudi osebno
živih, delavnih in produktivnih udov, ki dajejo organizaciji duha
in ognja svojega notranjega, osebnega življenja, ki oživljajo
program organizacije in ki razširjajo ter prilagajajo organiza-
cijsko življenje v skladu z njegovimi bistvenimi idejami toku
časa in oblikam konkretnih razmer. Organizacija brez takih
produktivnih članov počasi shira, živeč samo še od napisanih

pravil in tradicijske moči. Tudi za delo v organizacijah, predvsem za duhovno in socialno oživljanje organizacijskega življenja v korist večini članstva je torej vzgoja k osebni svobodi in k pogumu za produktivno delo na temelju vodilnih idej nujno potrebna. Isto misel bi mogel izraziti tudi takole: ker v naših organizacijah nočemo le duhovnih parazitov in števil, zato zahtevamo tudi osebno vzgojo k svobodnosti iskanja, tveganja in novega spoznavanja.

To so nekateri temelji vzgoje k svobodnosti. Zaradi jasnosti odgovorimo še na vprašanje: kaj si mislimo pod izrazom *svoboda*? Naj odgovorimo najprej negativno, da nikakor nimamo v mislih svojevoljnosti, objektivne nevezanosti ali celo vrednostne brezobzirnosti, saj vendar priznavamo objektivnost vrednot in resnice. Vemo, da je svoboda spoznanja in doživetja določena in omejena po stvarnosti spoznanja, po dejstvih, vrednotah in dolžnostih, ki imajo objektivno veljavnost in ki jih človek v vsej svobodnosti ne more izpremeniti. Svobode ne poudarjamo niti iz kakršnega koli utilitarizma, ker bi hoteli imeti od nje kako korist, na primer gospodarsko ali politično. Naš poudarek svobode je združen z moralno zavestjo, izvira iz moralne zrelosti in se hoče uveljaviti tudi, ako bi žel kdo zaradi svoje svobodnosti in zaradi svobodnega dela kako osebno škodo, podcenjevanje, ponižanje ali smešenje, nerazumevanje in nezaupanje, izgubo kariere itd. Končno naj v negativnem odgovoru na vprašanje po svobodi zavrnilo še podtikanje kakršnih koli želja po popularnosti ali po priznanju od kogar koli, najmanj pa od ideoloških in svetovnonazornih nasprotnikov. Nihče od nas ne poudarja potrebe po vzgoji mladih ljudi k svobodnosti zato, da bi dobil zaradi tega priznanje »večje liberalnosti, večje sodobnosti, večje demokratičnosti, večje modernosti« in kar je še takih pohval. Vse to ni važno, potreba po vzgoji k svobodnosti je nastala iz živega notranjega in kulturnega življenja ter ima na sebi znak osebne prepričanosti tistih, ki jo razglašajo. Zato vzgoja k svobodnosti ni moderno geslo, ni nikakršen znak nasprotovanja nasprotno mislečim iz lastnega ideološkega in svetovnonazornega kroga, temveč je krik osebne prepričanosti, je spoznanje in rešitev.

Pozitivni smisel poudarjene svobodnosti nam najbolj odkrije naše priznanje kulturne avtonomnosti. To načelo pomeni kulturno širino, ki ocenjuje, vrednoti, spoštuje in občuduje sleherno kulturno vrednost zaradi te vrednosti same, ne glede na njen izrečni religiozni ali metafizični pomen. Za nas je vsaka resnična vrednota neposredno vredna, za nas je vsaka resnica in vsako spoznanje neposredno vredno, ker je pač resnica in spoznanje. Seveda imajo tudi indiferentne vrednote in resnice za nas metafizični pomen, ker smo kot katoličani religiozni ljudje in ker je za nas vsako objektivno spoznanje odkritje dela božjega bistva v vsej njegovi neskončni mnogoličnosti. Vendar

ostajamo tudi pri potrdilu in afirmaciji kulturnih vrednot in spoznanj samih ter zato polno priznavamo sleherno kulturno področje od gospodarstva, preko znanosti, umetnosti, socialnosti, moralnosti, narodnosti in vzgojne resničnosti do religije. Zato polno priznavamo objektivno znanstveno delo, vrednostno utemeljeno socialno in moralno delo, ali kvalitetno umetnostno delo ne glede na izvenestetske cilje takega dela. Naš cilj je, vzgojiti mnogo mladih ljudi, ki bodo imeli spoštovanje pred kulturnim delom, kjer koli ga že najdejo in kdor koli ga je že ustvaril. To je svoboda v priznanju kulturne avtonomnosti, kar pomeni tudi priznanje samovrednosti kulturnega dela.

V tem smislu pomeni torej svobodnost na primer priznanje umetnostno pomembne, močne in osebno doživete pesmi, ne glede na njeno kulturnonazorno indiferentnost. Vidik presojanja je umetnostno imanenten, je estetski in občekulturni. Takó svoboden človek brez pridržka estetsko uživa pesem in se ob nji osebno kultivira. Svobodnost nam torej dovoljuje, da čitamo estetsko kvalitetna literarna dela in črpamo ne glede na nazorno indiferentnost iz njih svojo notranjo kultiviranost. Svobodnost vobče pomeni našo notranjo pripravljenost in potrebo, da živimo s kulturnim življenjem in ne dopuščamo, da bi šla vredna kulturna dela mimo naše duše. V tej svobodnosti se posvečamo tudi znanstvenemu delu in sami originalno znanstveno ustvarjamo po vidikih znanstvene resničnosti in utemeljenosti, ne oziraje se na kakršne koli heteronomne činitelje, ali pa ne glede na nje priznavamo in sprejemamo znanstvene rezultate. V tej svobodnosti smo sploh naklonjeni znanstvenemu delu in skušamo upoštevati njegove najboljše izsledke. Prepričani smo namreč, da nas kakršna koli kultura obogati tudi za naše religiozno in kulturnonazorno izživljanje, kakor smo prepričani tudi o tem, da vprav zaradi obče kulturne revščine počasi hira tudi naše religiozno in duhovno življenje. Naša svobodnost pomeni dalje priznavanje resnično utemeljenih razprav, ki mogoče tudi nasprotujejo vsemu pojmovanju tradicije in kažejo potrebo po prelomu z dosedanjim gledanjem in z dosedanjim odločanjem. V tej svobodnosti priznavamo tudi utemeljeno pravilnost načel javnega in socialnega življenja, čeprav bi ta nasprotovala ali pa bistveno dopolnjevala dosedanje pojmovanje naše lastne politične stranke ter časopisov, ki so do neke mere tudi naša glasila. Ta svobodnost pomeni sploh pravico kritike in samostojnega presojanja političnega, gospodarskega, socialnega, prosvetnega, umetnostnega in religioznega življenja. To ni zahteva po kritiki zaradi osebne nezadovoljnosti, zaradi težnje po uveljavljanju ali po kaki koristi, iz težnje po uničevanju, temveč je le izraz močnega prepričanja in doživetja. Zato hoče ta krik po svobodnosti tudi pravico po osebnem prepričanju posameznega človeka, ne zaradi samovoljnosti in subjektivnosti, temveč zaradi stvarne utemeljenosti takega prepričanja.

V tem smislu pomeni svobodnost pravico po izboljšanju in napredku z vidika boljšega in pravilnejšega spoznanja, torej iz normativnih in objektivnih razlogov. Tu se torej vežeta svobodnost in normativnost na ta način, da je objektivna normativnost meja svobodnosti, svobodnost pa sredstvo za spoznanje objektivne normativnosti. V bistvu pa gre vendar zopet le za vero v človeka in v njegovo dobro voljo ter sposobnost, da bo svojo svobodnost porabil za spoznavanje novih resnic in za doživetje novih vrednot.

Svobodnost nam pomeni dalje priznanje, da imajo sicer načela kot obča spoznanja svojo apriorno veljavnost, da pa se morajo vendar kdaj prav kot apriorna spoznanja podrediti neposrednemu, toplemu in človeškemu odnosu med človekom in človekom. Takó svobodnost ni naperjena proti veljavnosti načel, temveč hoče izraziti le, da naj bi v življenju med ljudmi odločalo neposredno in človeško začutenje sočloveka, da naj bi odločala želja po razumevanju sočloveka in da naj bi stopil v ospredje duh in smisel načel, ne pa njih brezčasna formulacija. Saj imajo načela razen svoje apriorne veljavnosti še življenjsko veljavnost za vse posamezne primere, ki jih zadenejo. Pri tej povezanosti med načelom in posameznim, novim, enkratnim primerom naj bi svobodnost izhajala bolj iz posebnosti primera ter naj bi ga sodila po smislu načela. Ta pomen svobodnosti si mislim tako, kot ga je življenjsko resnično formuliral Mihael Pfliegler v »Seelsorger« v oktobru 1937 (prevod v »Vzajemnosti«). V tem smislu je naša svobodnost ona sproščenost, ki nastane ob osebni prisvojitvi duha načel. Ko smo jih spoznali in doživeli, ne vladajo več človeka, tako da bi se jih bal in se jih krčevito oklepal iz razloga, ker bi sam ne vedel, kdaj bi jih mogel prekršiti. Nasprotno, v takem primeru vlada človek po dojetju njihovega duha in smisla nad načeli. Ta svobodnost je povsem enaka oni, ko spoznana resnica sprosti in osvobodi človeka.

Končno ima naša svobodnost svoj pomen še v prepričanju, da je pravilnost sicer res visoka vrednota, vendar je nad njo še ena, o kateri pravimo, da je največja — ljubezen. Tudi o tej svobodnosti govori Pfliegler v prej omenjenem članku, kjer poudarja zahtevo, da »bi moralo biti vsako srečanje z blodečim človekom najprej človeški in šele potem moralnoteološki ali dogmatični akt«. Pravilnost je res velika logična vrednota, ljubezen pa je Gospodova zapoved. Zato bi moral pri realizaciji idej apostolata in v docela človeškem, družabnem odnosu do sočloveka vladati nad vprašanjem pravilnosti in korektnosti, nad vprašanjem ortodoksnosti in pravovernosti odnos tople ljubezni, razumevanja in pripravljenosti, da bi pomagali. V tem smislu naša svobodnost bolj poudarja ljubezen, dobroto in polno razumevanje sočloveka, kot pa logično presojanje njegovega spoznanja in odločanja. Ta svobodnost je zaradi žive ljubezni širokosrčna in včasih celo

malo zamiži, kadar vidi zmoto in nepravilnost. (V tem smislu glej M. Pflieglerjevo razlago Pavlove pridige v Atenah.)

Naša svobodnost torej prav nič ne izvira iz kake osebne kaprice ali iz hlastanja po modernosti, temveč je utemeljena v priznanju kulturne avtonomnosti, normativnosti, pravice do osebnega prepričanja in kritike in v priznanju prioritete človeških odnosov do sočloveka, predvsem v priznanju najvišje zapovedi krščanstva. Vir te svobode ni človek poedinec, temveč objektivni razlogi.

Čemu pa je potrebna posebna vzgoja k taki svobodnosti? Saj smo po božji podobi ustvarjeni božji otroci in zato svobodni. Priznavamo to osnovno krščansko resnico v polnem obsegu, vendar pristavljamo, da nam ne gre za svobodnost in za osebno določenost le v obliki potencialnosti in možnosti, temveč za njuno realnost in življenjsko dinamičnost. Hočemo, da bi postale te lastnosti kri in meso tudi v vsakdanjem človekovem življenju in da bi vzporedno z ostalim človekovim razvojem rasle in postajale gonilna sila človekovega doživljanja in odločanja. Posameznik naj zase izpolni zahtevo, ki je izražena v čudoviti življenjski priliki o podeljenih darovih in zakopanih zakladih. Vzgoja k svobodnosti v tem smislu pomeni vendar izvrševanje božje volje in Jezusove zapovedi.

Pri vzgajanju k svobodnosti nam gre kot pri umetnostnem, narodnostnem, moralnem itd. vzgajanju za dve stvari: 1. za sposobnost neposrednega doživetja vrednosti, ki jo ima za človeka svobodnost in 2. za resnično svobodno življenje, izživiljanje in udejstvovanje posameznega človeka. Prvo vzgajanje je po cilju bolj pasivno, gre mu za sprejemljivost, priznavanje in vrednotenje človekove svobodnosti. Pri drugem vzgajanju pa je cilj aktivnost notranje svobodnega človeka.

Za obe vrsti takšnega vzgajanja moremo pokazati tudi vzgojna sredstva. Ločiti jih moremo dve vrsti: neposredna in posredna. Med neposrednimi bi najprej omenil pouk ali izobrazbeno uvažanje v predmetno bistvo in vrednost svobodnosti. Tako smo mi vse doslej razpravljali o svobodnosti, ko nam je šlo za točno določitev tega pojava. Razpravljanje o bistvu svobodnosti, naše razumevanje ter razumsko priznanje svobodnosti še ni pravo vzgajanje, vendar je eden važnih pogojev za vzgojno prizadevanje, ki se temu pridruži. Pravo vzgojno sredstvo za doživetje svobodnosti pa je zgled. Za vsakogar od nas je zelo pomembno in za naše življenje včasih celo odločilno, če smo osebno spoznali zares notranje in osebno svobodne ljudi, če smo se z njimi razgovarjali ter bili priče njihovim življenjskim odločitvam in borbam, če smo sami zagoreli ob njihovem svobodnem izživiljanju. Taka neposredna doživetja žive in vredne svobodnosti so resnični vzgojni akti, ki počasi izoblikujejo tudi našo notranjo svobodnost. Ob njih nastane v nas vsaj doživeta in pristna želja, da bi mogli biti tako neposredni in sproščeni, kot je ta in ta »močni«

človek, ki nas nehotе pritegne in veže. To je vzgojni vpliv žive in realizirane svobodnosti, ki je izoblikovala nosilca v osebnostno pomembnega vodnika, ki vpliva na nas vzgojno po svoji svobodnosti in po svoji osebnosti moči.

Močan vzgojni vpliv na svobodnost ima dalje vsako kulturno ustvarjanje. Kdor ima v sebi kulturno tvornost in čuti tudi osebno poklicanost in potrebo po ustvarjanju novih kulturnih vrednot, je nujno svoboden, ker ga potegne za seboj doživetje kulturne vrednote, delo in uspeh iskanja ter spoznavanja. V momentih navdahnjenja, v trenutkih, ko se prepustimo novim zagledanjem, spoznanjem in idejam ter v ustvarjalnem izživljanju, ko nas lastna produktivnost kar nekam »zanese«, smo pač povsem svobodni. Vodi nas le smer našega iskanja, naša občа kulturna določenost in naša široka nazorna usmerjenost, sicer pa nismo osebno in duhovno prav nič vezani. Ustvarjanje nam torej samo po sebi nudi doživetje svobodnosti. Ob lepoti in notranji sproščenosti zanosa in dinamike izživljanja začutimo tudi vrednost svobodnosti ter jo želimo še in še doživeti.

Ustvarjanje pa ne vzgaja k svobodnosti le po svojevrstni razgibanosti in izpolnjenosti svojega akta, temveč tudi po svoji objektivni usmerjenosti, po vsebinah svojih spoznatkov in po razlogih, iz katerih sploh pride do potrebe ustvarjanja. Javlja se namreč le tam, kjer so v nas nejasnosti, kjer ni bilo zadostnega spoznanja, kjer so se pokazale nove možnosti izražanja, ker je bilo v duši nezadovoljstvo z dosedanjim. Zato smo pri iskanju resnic in vrednot na najrazličnejših kulturnih področjih tudi svobodni, sprostili smo se vse vezanosti v sebi, ker želimo vso polnost spoznanja. Seveda nas tudi pri novem spoznavanju vodijo dosedanja, med njimi vsaj nekatera osnovna in trdna spoznanja, vendar smo ob njih prav zaradi potrebe ustvarjanja, to je zaradi iskanja novih resnic in vrednot osebno svobodni.

V primeru ustvarjanja vzgaja k svobodnosti res priložnost ustvarjanja, vendar vzgaja tudi v tem primeru prav za prav le doživetje svobodnosti same, ki se javlja ob ustvarjalnih duševnih aktih. Tudi o svobodnosti velja namreč isto kot za vse ostale vrednote. Kakor nas umetnostno najbolj vzgajajo umetnine same, znanstveno sam študij znanstvenih del, moralno udejstvovanje in uravnavanje življenja po etičnih spoznanjih itd., tako nas tudi k svobodnosti najbolj vzgaja svobodnost sama, življenje v svobodnosti. Kdor je doživel svobodnost, kdor je živel v njenem vzduhu, kdor jo je sam kot vrednoto začutil, bo vedno hrepenel po nji, je ne bo nikoli več zatajil ali prodal, ne bo je hotel zamenjati za kako drugo še tako otipljivo in vabljivo vrednoto. Človek, ki je sam resnično doživel svobodnost in je živel v nji, pa bo vsaj po večini tudi toliko dosleden, človeški in socialen, da jo bo posredoval in odkrival, ne pa samo dovoljeval tudi drugim. Svobodnost torej sama najbolj vzgaja svobodne ljudi.

Razen omenjenih neposrednih sredstev za vzgajanje k svobodnosti pa so posredna vzgojna sredstva, ki nam bodo po svoje dopolnila pojmovanje svobodnosti. Posredno oblikuje svobodnega človeka vzgoja k moralnosti, saj je resnično moralni človek obenem tudi notranje sproščen in saj je moralna vzgojenost pogoj za uveljavljanje prave svobodnosti. Zvez med moralno vzgojo in vzgojo k svobodi je več. Predvsem zahteva živa svobodnost resnično spoštovanje svobodnosti same. Moralnemu človeku se prikaže svobodnost kot znak osebnega človeka, kot znak njegovega človeškega dostojanstva, kot eden načinov izražanja njegovega človečanstva, kot odlika človeka od ostalih bitij, pa tudi kot svojevrsten božji dar, kot izraz božje milosti in dobrote, po kateri smo postali podobni Bogu in duhovni ljudje. Tega daru si nismo zaslužili, temveč nam je bil res navržen; je za nas pravi »donum«, ki je bil dodan človeškemu bistvu »od zgoraj« in do katerega moramo imeti zato spoštovanje, kot ga zahtevajo le zelo vzvišeni predmeti. Kdor ni moralno vzgojen, ne bo občutil osebnega spoštovanja do podarjene svobodnosti, ki je dokaz božje naklonjenosti človeku.

Izraz tega spoštovanja je človekov način uporabljanja svobodnosti, ki je lahko dvorezen nož, katerega moremo uporabljati kot sredstvo spoznanja ali pa kot sredstvo zmote in padca. Tu začutimo zvezo med moralno vzgojo in svobodnostjo v doživetju odgovornosti do lastne svobodnosti. Moralni človek sam po sebi živo doživlja to odgovornost. Ne boji se, da bi mu odgovornost ne dovolila resnične spoznavne sproščenosti, vendar je v svoji svobodnosti skrajno previden in resen. Njegovo odgovornost podpira spoštovanje objektivnosti, resnice in pravice ter spoštovanje človeka. To so vrednote, pred katerimi se svobodnost nujno ustavi, ker bi se sicer izpremenila v svojevoljnost in brezobveznost. Človekova animalnost, njegov »zakon mesa« se sicer večkrat upre proti sleherni omejitvi svobode, vendar je prav moralna vzgoja človekovi svobodnosti v pomoč, ker ji pokaže vrednost zakona duha. V tem smislu je svobodnost vezana po spoznanju. Svoboden sem le do meje spoznanja dobrega in zlega, resnice in zmote. Vendar je prav spoznanje tako doživetje, da nas po svoji vsebini, po spoznatku sicer veže, ker je objektivni in ker preko njega moralno ne smemo, dočim nas prav akt spoznanja notranje sprosti, ker po njem zares vemo, do kje smemo in kaj je resnica. Psihološko nas torej spoznanje sprosti, ker nam daje osebno gotovost, da se upamo svobodno dejstvovati v smislu spoznanja.

Med moralnostjo in svobodnostjo so še druge, zelo važne osebne zveze. Moralni človek se zna v spoznanju socialnih vrednot in dolžnosti tudi svobodno, to je iz sebe in brez zagrenjenosti podrediti obči blaginji. To je svobodno priznanje in svobodna podreditev, ki ne slabi notranje svobodnosti, temveč jo celo krepi.

To pa ne pomeni nič drugega, kot da smo tudi glede na svobodnost samo še vedno svobodni ljudje, da smo kot osebe nad svojo svobodnostjo suvereni in da nas svobodnost ne sili k brezobzirni prostosti. Kot moralni ljudje smo vredni svoje svobodnosti, smo sposobni zanjo in smo nanjo notranje pripravljeni. Vzgoja k svobodnosti se torej res gradi na zaupanju v sile moralnega človeka, ki je poln doživetja in priznanja vrednot, poln božjega strahu in ki v tem strahu varuje tudi svojo svobodnost kot plemenit božji dar.

Vzgoja k svobodnosti predpostavlja in temelji tako na vzgoji notranje poštenega in etičnega človeka, ki je osebno pripravljen, da more biti duhovno svoboden.

Vzgojo k svobodnosti podpira posredno tudi vzgoja osebnostnega človeka. Osebnost ni kdor koli, ni vsak posameznik, temveč le izrazit, enkratni in samosvoj človek, ki mu pravimo tudi individualnost. Osebnosti so ljudje, ki so v kulturi nekje zakoreninjeni, tako da žive iz nečesa svoje izrazito notranje življenje; imajo svoj izdelan in priborjen svetovni in življenjski nazor; med njihovo miselnostjo in med dejanji ter odločitvami, med teorijo in prakso vlada harmonija; notranje so skladni in enotni, kot iz celega izklesani; so samostojni in kritični, toda ne svojevoljni individualisti; ne odstopajo od svojega prepričanja, tudi če imajo od tega življenjsko škodo, dokler se sami ne prepričajo drugače; osebnostnega človeka začutimo ob srečanju v življenju in ga notranje priznamo, po doživetju se mu podredimo, da nam postane učitelj in vodnik. Naštel sem nekaj posameznih lastnosti osebnostnega človeka, ki pa je vendar enoten in celoten, skladen lik človeka.

Vzgoja osebnostnega človeka ima dve skupnosti z vzgojo k svobodnosti. Po eni strani je znano, da oblikuje osebnostne ljudi trdo življenje, oblikujejo pa se vedno kot osebno in notranje svobodni ljudje. Kdor kaj je in kdor v odnosu do sočloveka osebno, to je samo kot človek in ne glede na stan, rod in denar kaj pomeni, ta je mogel postati tak le v svobodnosti. Zunanja in posebno še notranja nesvobodnost ubija osebnosti. V tem smislu je notranja svobodnost, predvsem svobodnost prepričanja in spoznanja, pogoj za oblikovanje osebnostnega človeka.

Druga zveza med obema vrstama vzgoje pa je v tem, da dobi svobodnost v osebnostnem človeku posebno veljavo, posebno potrjeno in vrednost, izgubi pa v njem vse nevarnosti, po katerih bi se mogla izpremeniti v svojevoljnost, v egocentričnost, v egoizem in v individualizem. Kakor velja o poštenem človeku, da je lahko notranje, osebno in duhovno svoboden, tako smemo zaupati tudi osebnostnemu človeku, da bo svojo svobodnost pravilno uporabljal in celo sam notranje rasel ob nji. Osebnost in svobodnost se medsebojno podpirata in rasteta druga ob drugi. To dejstvo

se nam kaže tudi po negativni strani: kdor osebno ni nič ni, ta tudi notranje ni svoboden, ta tudi ne čuti potrebe po pravi svobodi, je pa lahko zelo egocentričen in samovoljen. Osebnostna določenost je torej tudi eden pogojev, ki dopuščajo, da se smemo in moremo po svojem najboljšem spoznanju svobodno odločati in da smemo biti svobodno produktivni.

Najpomembnejša zveza med vzgojo osebnostnega in med vzgojo svobodnega človeka je ta, da je tudi osebni človek, podobno kot moralni človek, suveren nad svobodnostjo in da določa sam meje svoje osebne svobode, da ve, kdaj se bo svobodnosti poslužil in kdaj svobodno podredil. V tej obliki je zopet oseba močnejša kot svobodnost in osebni človek ima to moč, da vlada svojo svobodnost tudi takrat, kadar bi hotela preko meje, postavljene po objektivnosti vrednot in resnic. Ta suverenost osebnostnega človeka nad svobodo je najlepši »cvet«, ki ga dá osebnostna vzgoja vzgoji k svobodnosti. Najpomembnejša je takrat, kadar gre za konflikt med zakoni telesa in zakoni duha in kadar naj v svobodnosti slednji zmagajo. V tem primeru se izraža svojevrstna oblika svobodnosti, ki jo imenujemo — odpoved. Tudi odpoved je akt svobodnega človeka, je pa tudi akt moralnega in osebnostnega človeka. Tako se prav ob življenjsko zelo pomembnem socialnem in etičnem dejanju svobodne odpovedi ter resnične požrtvovalnosti, ki sta lahko tudi znaka žive religioznosti, združujejo trije najodličnejši elementi človekovega bistva: svobodnost, poštenost in osebnost.

Tretje posredno vzgojno sredstvo za vzgojo svobodnega človeka je kulturno oblikovanje ali kultiviranje. Pri sprejemanju kulture sicer ne gre neposredno za kakršen koli vzgojni namen, vendar je kultiviranje samo po sebi tako, da nas notranje in duhovno sprosti. Kultura more na različne načine oblikovati človeka. Ob spoznanju in doživetju kulturnih vrednot, ob študiju znanstvenih del, ob doživetju estetsko pomembnih stvaritev, ob socialni, etični in religiozni kulturi, ob pomembnosti narodnostnih vrednot itd., ne gre samo za zunanjo in objektivno kulturo, tudi ne samo za genialnost kulturnih tvorcev, temveč gre za našo osebno notranjo kulturnost, ki je tem večja in globlja, čim več in globljih kulturnih vrednot je šlo skozi našo dušo. Ob sprejemanju, razumevanju in doživetju kulturnih del se namreč notranje kultiviramo, postajamo bolj vzgojeni in bolj fini, osebno kulturno bolj »občutljivi« in bolj sprejemljivi za nove in še finejše kulturne vrednote. Osebno se ob kulturi izpremenimo, postajamo zrelejši, dostopnejši za resnico, za pravico in za vrednost človeka. Razen tega čutimo vse bolj resnično potrebo po novem kultiviranju, veselimo se na primer novih lepih knjig, ker pomenijo za nas duhovno obogatitev, in nesrečni smo, če je kulturno delo zastalo ali če so nas življenjske razmere oddaljile od kulturnega življenja. Ako pa je v nas še sposobnost kultur-

nega ustvarjanja, se zaradi osebnega odnosa do kulture, ki je živ in ploden, ne predajamo brezdelju, temveč prevzemamo nase lepoto, sproščenost in polnost, pa tudi muko in trpljenje ustvarjanja. Tudi ob takem kultiviranju nas vodi veliko spoštovanje do resnice in do vrednot, ki jih doživimo in po doživetju priznavamo.

Kulturno oblikovanje ima tako za rast posameznika ogromen pomen. Ker je postalo kulturno življenje za nas osebna potreba in ker res notranje živimo od kulture, se oblikujemo vse bolj kot samostojne osebnosti ter postajamo življenjsko zrelejši in resnejši; iz živega in polnega osebnega odnosa do kulture in do posameznih vrednot smo upravičeni tudi do izživljanja svoje osebne svobodnosti. Kulturno življenje nam nudi osnovo za našo svobodnost, ono nam pa hkratu kaže meje svobodnosti in ne dopušča, da bi jo izpremenili v življenjsko neobrzdano. Čim večja je torej posameznikova notranja kulturnost, tem večja je njegova pravica do osebne svobodnosti. Čim manj pomeni komu obča kultura, tem manj se je pripravil, da bi lahko živel svobodno kulturno življenje.

Upam, da je to razpravljanje vsakomur jasno pokazalo bistvo svobodnosti. Obenem je morda izoblikovalo spoznanje, da je vzgajanje svobodnega človeka zelo komplicirana in težavna stvar, mnogo težja kot izoblikovanje discipliniranih ohranjevalcev že davno pridobljenih in nad vse dvome jasnih spoznanj. Z vzgojo svobodnega človeka je spojena tudi težka odgovornost za obe strani: za vzgojitelja in vodnika ter za gojenca, ki naj prejme pravico do osebne svobodnosti. Vendar je treba dodati, da vprav ta odgovornost zopet po svoje oblikuje svobodnega človeka, ga bolj in bolj prečišča in resni ter usposablja za svobodno iskanje in spoznavanje, dočim pri ohranjevalcih določenih spoznanj ta oblikovalna sila povsem odpade, ker prevzame vso odgovornost za gojenčeve življenjske reakcije tako imenovani voditelj.

Oblikovanje osebno svobodnega človeka ima še veliko odliko. Opira se namreč na odlično sposobnost človekovega bistva, ki dela človeka res za človeka — na njegovo svobodnost, ki jo razvija in izoblikuje ter ne dovoli, da bi postala mrtev zaklad. Psihološko gradi torej to oblikovanje na gojencu samem in ga skuša vzgajati na način, ki je najbolj človeški, najprimernejši človeškemu dostojanstvu. Čeprav torej svobodnost res etično veže človeka ter mu nalaga nove dolžnosti in težko odgovornost, in čeprav na drugi strani discipliniranost sprosti človeka, ker se drugi odločajo zanj, se vendar le po oblikovanju notranje in osebne svobodnosti človek vsaj malo po svojem zasluženju približuje bogupodobnosti.

Vendar moramo kljub vsem prednostim in odlikam vzgoje k svobodnosti in prav zaradi povezanosti te vzgoje z vzgojo moralnega in osebnostnega človeka ter zaradi zveze med svo-

bodnostjo in kulturno živostjo priznati, da večina ljudi le ni toliko notranje zrela in pripravljena, da bi se mogla dvigniti do tako pojmovane osebne in duhovne svobodnosti, ne da bi jo zamenjala s popolno prostostjo in nevezanostjo. Vzgoja k svobodnosti nalaga težko odgovornost vzgojitelju in gojencu in mora zato izbirati in šele izoblikovati vredne gojence.

Posebno težavo za vzgojo k svobodnosti najdemo še v njeni povezanosti s trpljenjem. Resnična svobodnost nalaga mnogo duševnega in duhovnega trpljenja. Kdor ne zna trpeti in prenašati najhujših muk, kdor pod tem bremenom omaga in se ga skuša čimprej znebiti, ni sposoben za resnično vzgojo k svobodnosti. Ob svobodnosti se javlja nujno več vrst trpljenja. Svobodni človek si ga nalaga najprej sam, ker je mnogokdaj svobodna in osebna odločitev zelo težka in polna odgovornosti, pa se je le treba po svojem spoznanju in po svoji najboljši volji iz sebe odločiti. Zato duhovna svobodnost ni samo odlika in vrednost, temveč tudi težko breme, katerega bi se marsikdo ob urah težkih odločitev in bojev rad znebil in ga preložil kot pasivni pripadnik družbe ali ideologije na druga ramena. Trpljenje ob svobodnosti pa prihaja tudi od drugih, ki ponižujejo, podcenjujejo, blatijo, klevetajo, podtikajo, sumničijo in smešijo samostojne iskalece novih spoznanj in vrednot vprav zaradi njihovih osebnih prepričanj in odločitev. Kdor je kdaj ob svojem najintimnejšem spoznanju, do katerega se je dokopal v vsej osebni poštenosti in z vso muko stvarnega dela, začutil grozotnost posmeha, omalovaževanja, preziranja, nestvarne kritike, sumničenja in osebnega napadanja, ta mora biti že zelo močan človek, ki je do dna trdno prepričan o pravilnosti svojega dela, da kljub vsemu vzdrži v osebni svobodnosti ter ne podlega klicem in vabam tistih, ki mislijo, da naj bi prepričanje prineslo tudi kako otipljivo korist in da je naprodaj. Življenjska praksa nam v velikem in v malem življenju potrjuje resnico, da so vsi resnično svobodni ljudje zapisani težkemu trpljenju. Zato naj si upa biti svoboden le tisti, ki je tudi toliko osebno močan in pripravljen, da bo prenesel težave vseh vrst trpljenja.

Osebno močnim, osebnostnim, moralno zakoreninjenim in v svoje prepričanje zaupajočim posameznikom pa je vprav trpljenje važno vzgojno sredstvo za izoblikovanje svobodnosti. To vzgojno sredstvo je za marsikoga celo najmočnejše. Res naredi trpljenje, včasih pretežno trpljenje, marsikoga upornega in trmatega, odbije ga v ekstremna nasprotja do tistih, ki mu prizadevajo trpljenje. Vendar je tudi res, da je prav trpljenje tista sila v življenju, ki tako okrepi, utrdi in osamosvoji človeka, ki ga naredi tako življenjsko zrelega in prepričanega o pravilnosti njegovega gledanja, da se šele po trpljenju končno odloči za svobodnost prepričanja in odločanja. Trpljenje mu pomeni zadnje očiščenje njegovega spoznanja in hotenja, odslej gre le še po

poti odkritega in poštenega prepričanja in čistih namenov. V tem smislu je trpljenje res eno največjih in najmočnejših vzgojnih sredstev za izoblikovanje človekove moralnosti, njegove osebnostne enkratnosti in prave svobodnosti. Kdor koli se odloči za osebno svobodo, se torej obenem odloči za težko preizkušnjo trpljenja; kdor pa se odloči za pot trpljenja, bo verjetno prišel do najčistejše in najobjektivnejše svobodnosti svoje osebe.

Zato naj premislijo posledice svojega početja tisti, ki preganjajo notranje in osebno svobodne, poštene in normativno ali objektivno usmerjene kulturne delavce. Po eni strani namreč s prizadevanjem trpljenja utrjujejo in čistijo njihovo svobodnost, po drugi pa jih vendar tudi odbijajo in — kar je najvažnejše — ubijajo njihovo tvorno silo ter jo morebiti z nasiljem usmerjajo drugam kot bi se sicer mogla in hotela razviti; s tem škodujejo rasti tiste žive miselnosti, ki jo sami zagovarjajo in varujejo. Krščanska ljubezen bi se gotovo odločila drugače.

Dr. Janez Fabijan

SVOBODA CERKVE IN SVOBODA V CERKVI

Uvod.

Predmet, ki naj ga obravnavam, je za vsakega kulturnega človeka, posebno pa še za vsakega kristjana in katoličana, zelo važen in sodoben. To nam dokazuje položaj Cerkve predvsem v Evropi. Totalitarne ideologije so se združile s politično oblastjo in se oborožile z vso državno silo. Te ideologije imajo na svojih zastavah ali izrečno napisana gesla napadalnega ateizma ali vsaj boja proti krščanstvu, ali pa iz svoje totalitarnosti vedno znova skušajo omejiti nadnaravni vpliv Cerkve na srca vernikov, ki so obenem tudi člani naroda in države. Zavedni udje svojega naroda, zvesti člani svoje državne skupnosti, priznavajo kristjani državno oblast in njene nosilce, morebiti so celo odkritosrčni pristaši politične oblike, doživljajo pa silne pretrese in spore v svoji vesti, ker hočejo ostati zvesti v mišljenju in življenju svoji veri in vodstvu svoje Cerkve. Zanje načelo »Dajte Cezarju, kar je Cezarjevega in Bogu, kar je božjega«, ni več tako preprosto izpeljivo v življenju. Konflikt med skrbjo za časno in večno življenje, ki ga nasilje režimov povzroča v njih dušah, jih bega. Poniževanje, ki ga morajo prestajati, jih boli, čeprav so gotovo tudi prepričani, da je treba Boga, Kristusa v Cerkvi bolj poslušati, kakor ljudi, če mu nasprotujejo; a kako naj v premnogih primerih to izvedejo, kako daleč sme segati njihova pokorščina ali njihov molk ali njihov odpor proti konkretni svetni oblasti, to ni lahko odločiti, posebno ker ne gre le za njihovo individualno življenje, marveč tudi za usodo mnogih drugih ljudi. Zaradi nesvobodnosti Cerkve trpijo osebno.

Pa tudi drugi del predavanja: Svoboda v Cerkvi se nam zdi zelo aktualen. Saj vidimo, da je danes pojem osebe, osebnosti, njenega dostojanstva in s tem največje njene odlike, svobode, silno zmaličen. Oseba je vsa podrejena skupnosti, saj se oznanja in s silo vbija v glave nauk, da nima svojega smotra in smisla, ima le pravice, ki jih ji skupnost, razredna, narodna, državna daje. In njena svoboda naj se zoži na to, da prostovoljno sledi ukazom skupnosti ter jih izvaja z največjimi žrtvami. In prav tu zopet vidimo, kako se Cerkev danes še prav posebno pokaže skoraj kot edina braniteljica dostojanstva človeške osebe, njenega samostojnega smisla

in njene svobode, ki je pred državno skupnostjo in je njen cilj. Tega Cerkev ne dela iz političnih pogledov in nasprotstva do teh političnih oblik ali držav, ker bi ji danes to simpatije donajalo, marveč zaradi božjega nauka in svojega poslanstva, ki ga ima od Kristusa. Vendar morebiti še nikoli to vzvišeno delo ni bilo tako vidno kakor danes, ko Cerkev nima prav nikakršne politične sile za uveljavljanje svojih naukov in teženj. In tako moremo danes bolj ko kdaj prej spoznati, kakšno jamstvo in oporo osebnega dostojanstva in svobode imamo v Cerkvi. Še toliko bolj nam je to vidno, če imamo kot kristjani odprte oči vere za religiozno in etično osvobodjenje, ki nam ga Cerkev kot mistično telo Kristusovo posreduje in nam daje vprav svobodo otrok božjih, torej dvigne našo osebnost in njeno svobodo do tiste višine, do katere ne gre noben »nadčlovek«. Tudi iz tega sklepamo, kako nam mora biti pri srcu notranja in zunanja svoboda Cerkve. Svoboda Cerkve je pogoj naše resnične notranje svobode in jamstvo za našo zunanjo. To pa pomeni, da nam mora biti svoboda Cerkve, razumevanje in prizadevanje zanjo živa osebna zadeva, da imamo ta boj za svojo pravico in dolžnost kot ljudje in kristjani, za dobro človeške skupnosti in pravilnega občestvenega življenja.

Pa tudi če vprašanje o svobodi zožimo na problem naše svobode kot udje Cerkve v razmerju do avtoritete Cerkve in sožitja z drugimi udi Cerkve, čutimo potrebo, da o tem večkrat razmišljamo. Saj se vprav ta vprašanja danes v katoliškem krogu večkrat obravnavajo. Razpravljanje o levičarskem in desničarskem katolicizmu ima tudi v »notranjosti svetišča« svoje vire in odmeve. Meni so ti nazori o »levičarskem« in »desničarskem« katolicizmu odvrtni. Morem razumeti, da nekateri katoličani, skupine in organizacije bolj živo čutijo vso težo socialnogospodarskega vprašanja, drugi manj in ne občutijo zadosti razpok tega reda. A katolicizem je samo eden kot vera in življenje. In mi bomo mogli pravilno ocenjevati upravičenost in neupravičenost, svobodnost in zmotnost vseh razlik, struj in tokov med katoličani le, če odkritosrčno izhajamo samo iz žive vere v Kristusa, njegov nauk, poslanstvo Cerkve in se predajamo njenemu vodstvu kot osebe. Le iz take notranje izhodiščne točke, ki je še ne motijo različni pogledi naših individualnih, sicer lahko popolnoma upravičenih pogledov, bomo začutili pravo mejo med tem, kar je za izpopolnitev naše osebe in svobode nujno potrebno in zato splošno obvezno in med tem, kar je svobodno; med tem glede česar smo versko in npravno vezani, ali pa tudi religiozno in etično svobodni, med zapovedjo in svetom, med višjim vzorom kristjana in med resno si prizadevajočim kristjanom. Edino iz tega izhodišča moremo spoznati tudi kako daleč hoče se-

gati vpliv Cerkve in mora segati v javnem življenju, kam pa noče segati in česa si noče podrediti in kako daleč se Cerkev more dejansko umakniti, ne da bi izdala svojega Ustanovitelja. Iz tega zreljšča tudi spoznamo, koliko več svobode dopušča mnogokrat Cerkev, kakor pa se nam zdi ali pa bi morebiti sami želeli; kako je mnogo bolj strpna — čeprav pričajo nekateri zgodovinski pojavi na videz proti temu, mislimo na ravnanje s heretiki ali tudi znanstveniki — kakor pa smo kristjani. To velja tako glede notranjega življenja in razvoja oseb in skupin v Cerkvi, kakor glede razmerja do svetnih panog kulture in znanosti. Tudi to razmišljanje nas bo osvobodilo po eni strani nevarnega individualizma, po drugi pa integralizma. Cerkev je za nas od Boga, Kristusa dano občestvo, a v njej je mnogo več svobode, kakor si misli marsikateri kristjan v njej, še bolj pa človek, ki stoji izven nje.

Tako, mislim, sta oba dela predavanja v zvezi med seboj. In iz obravnave obeh naj zraste veselje, da smo v Cerkvi, volja da v njeno notranjo svobodo verujemo, jo spoštujemo in gojimo, njeno zunanjo svobodo pa branimo in njen vpliv pospešujemo. Tako ne bomo uporabljali pozitivističnih in pragmatističnih meril za presojo Cerkve same in se zaradi tega odtujevali. Ne bomo imeli želja, ki izvirajo iz našega političnega ali socialnega gledanja in dolžili Cerkev, če nam ne ustreže.

1. Svoboda Cerkve — naša osebna zadeva.

Bistvo in narava Cerkve se danes prav posebno označuje s tem, da je mistično, skrivnostno telo Kristusovo. Po besedah sv. Pavla smo vsi udje tega telesa, glava pa je Kristus, od katerega poteka nadnaravno življenje milosti v vse ude. Po tej zvezi v Kristusu in v zvezi z drugimi udi dobiva vsak ud tega skrivnostnega organizma svojo osebno rast v veri, upanju, dejavni ljubezni, v bojih z nagoni in strastmi, nasproti oviram od zunaj in od znotraj. V to življenje in njegov smoter povzema tudi svojo časovno naravno delavnost, ji da najvišji smisel in tako svoji osebnosti notranjo enotnost zavesti. Namen Cerkve, če jo gledamo kot družbo ali občestvo ustanovljeno od Kristusa ali še globlje kot mistično telo Njegovo, je, da nas vodi k vedno tesnejši osebni zvezi s Kristusom, z Bogom, k tisti združitvi z njim, ki je nihče sam z najvišjim naporom duha in volje, pa tudi vsa človeška skupnost in ves njen kolektivni napor ne more doseči. Isti smisel ima tudi vidna avtoriteta v tem organizmu, učiteljska, pastirskoduhovniška, kraljevskozakonodajna in sodna, dajati vsakemu udu, vsakemu kristjanu — in vsi ljudje so poklicani v to občestvo — možnost in jamstvo, dejansko moč in uspeh, da se bolj in bolj razvija v harmonično osebnost,

bližajoč se tako z vsem svojim, tudi naravnim delom, najvišji dopolnitvi in najvišjemu vzoru božjih osebnosti.

Nauk krščanstva je odkril dostojanstvo človeške osebe in ga oznanja vedno in brani za vse, ki imajo isto človeško naravo. Po božji podobi so ustvarjeni vsi ljudje in vsak človek ima neumrljivo dušo, um in svobodno voljo. Človek se že rodi kot oseba. Vse druge razlike telesa in rase, večjih ali manjših sposobnosti ali kulturne in civilizacijske stopnje ne dajo nikomur pravice, da bi to osnovno resničnost in njeno samostojnost zanimal in s človekom ravnal kot z živaljo ali s stvarjo. To je prvi element za vrednotenje vsakega človeka in vsake človeške skupnosti, bodisi da sam sebe ocenjuje ali druge. A mnogo višje kakor to naravno dostojanstvo, ki ga ima človek že s tem, da je ustvarjen ali rojen, ima človeška oseba po krščanstvu. Saj je nauk krščanstva, ki ga vsi tolikokrat ponavljamo, pa se morebiti premalo življamo vanj in ga doživljamo, da je človek poklican v otroštvo, v sinovstvo božje. Za nas kristjane je resničnost, ne zvok brez pomena, da je dobila človeška oseba neposredno in milostno od Boga posvečenje, ki ji bistveno višje dostojanstvo da, kakor ga ima le kot prirodnoduhovno bitje. Ta višja, nadnaravna milost človekovo osebnost, njegov um in voljo, njegovo svobodo bitno posveti, ji odpre možnosti, ki jih sicer nikdar ne bi imela — do svobode otrok božjih, tako da kot taka samostojno odločuje in izbira pot in sredstva, da raste do te svoje najvišje dovršenosti. To otroštvo božje po nauku krščanstva, po nauku Cerkve, ne prezira, ne zatira, ne uničuje naravnega dostojanstva, dejavnosti in teženj — saj milost predpostavlja naravo — marveč vse naravno naravna k temu smotru, poveže v umu, volji in svobodi s tem smotrom in tako da človeški osebi enotnost, enotno zavest otroka božjega, ki je v zemlji vkoreninjen, a se že na zemlji dotika nebes in raste proti vzoru božje popolnosti, čeprav te popolnoma ne more doseči.

Ne samo, da nauk krščanstva in Cerkve odkriva in varuje to dostojanstvo človeške osebe, njeno samostojno vrednost, marveč v Cerkvi in z njo tako osebnost tudi ustvarja, ji daje hrano in rast, jo varuje, da je animalnost ne zatemni ali zruši, jo dvigne in prerodi, znova jo osvobodi, jo brani z notranjo življenjsko močjo proti nevarnostim od zunaj. Cerkev je naprej živeči Kristus, ki je vir življenja, ki v globini duše, v zmožnostih uma in volje rodi, vzdržuje, vedno množi življenjsko silo. Če so zapovedi božje in cerkvene kažipot za izpopolnjevanje osebnosti, je notranja milost, ki vre iz skrivnostnega življenja božjega Duha preko zakramentov v duše, tista sila, ki temno razdiralno delo po izvirnem in osebnem grehu sproščenih neosebni, animalnih in materialnih nagonov in teženj preprečuje, nje same

v službo višje enote in ciljev ureja, jih resnično napravi deležne dostojanstva duha in njegove svobode, jih posvečuje ter jim tako odvzame zgolj animalni značaj. S tem pa tudi duhu omogoča, da uporablja svojo svobodo za resnično osebno duhovno rast.

Veritas liberabit vos, je zaklical Kristus. Njegova resnica, njegov nauk, je oprostil človeški um blodenj in negotovosti v najvišjih, usodnih, neizbežnih vprašanjih za človeka: o njegovem smislu, namenu ter cilju. Osvobodil pa je tudi človeka, odrešil ga je tiranstva nereda v njem samem in ga odrešuje, če je le v njem in hoče ostati v njem.

Človek kot oseba je ud skrivnostnega telesa Kristusovega. Cerkev, skrivnostno telo Kristusovo, je skupnost, občestvo otrok božjih. Ta skupnost ne uniči raznolikosti teh udov ne po njihovi naravni individualnosti niti ne po njihovem nadnaravnem dostojanstvu otrok božjih, ne izenači jih z enako mero tega nadnaravnega življenja. Tako vidimo čudovito različnost, ki pa jih veže v edinost, ne uniformiranost, življenje, prihajajoče iz milosti. Ni enotnega realnega tipa otrok božjih, kakor že ni enotnega tipa otrok narave. Če gledamo iz narave vpliv božjega duha ali iz zgodovine, vidimo toliko raznolikosti v krščanskem življenju, toliko pestrosti v značajih svetosti, da moramo priznati, da nihče in nobena naravna zajednica tako ne varuje individualnih osobitosti osebne samostojnosti in svobode kakor Duh božji, ki veje v Cerkvi, kakor Kristus en in edini, ki od njega izvira življenje v Cerkvi, v krščanskem občestvu. Poglejmo le svetnike, kako so različni po svojih naravnih svojstvih, pa tudi po načinu svoje svetosti. S svojim osebnim temperamentom odgovarjajo na klic božje milosti, s svojim osebnim temperamentom živijo kot udje Cerkve, ji pomagajo do njenega razvoja in rasti, jo branijo. (Gl. *La personne humaine en peril*, 255.)

Če smo torej kot osebe udje skrivnostnega telesa, ki ga vlada Kristus, ki ga prešinja njegovo življenje in mu daje rast po njegovem nauku, njegovi milosti, ki tako obenem daje rast tudi nam samim, če smo doživeli v veri in prerojenju in doživljamo vsak dan osebno to živo zvezo, nam bo gotovo svoboda tega organizma naša osebna zadeva, nam bo gotovo svoboda vidnih organov in izvrševanje njihovih funkcij, po katerih nam je dana gotovost in varnost tega življenja, pa tudi svobodno uporabljanje vidnih sredstev, ki jih je božji Ustanovitelj in Vodnik Cerkve pritegnil za sredstva tega življenja — osebna zadeva in dolžnost.

Bolečina preganjanje Cerkve, ovirane v njenem poslanstvu, je naša lastna zadeva, trpljenje njeno — naše trpljenje — trpljenje vsakega uda — naše lastno — in boj Cerkve za svobodo v izvrševanju njenega poslanstva naš boj. Ne bomo stali ob strani, kakor bi se to nas ne tikalo,

ne kakor tuji, ampak sicut domestici Dei — kot domačini se borili s Cerkvi lastnimi sredstvi molitve in žrtve, deli vere in ljubezni. Vemo, da se s tem borimo tudi za naravno človeško dostojanstvo onih, ki še niso v tej nadnaravni skupnosti z nami in celo onih, ki to dostojanstvo človeške osebe v sebi in drugih prezirajo, ponižujejo v animalnost.

In prav zato nam je tudi tuj klic liberalizma, kolikor poudarja neomejeno svobodnost naravnega človeka, neodvisnost od božjih zakonov, neodvisnost od učenja ali zapovedi Cerkve ali pa vsaj samolastno individualno določanje te zveze s Cerkvijo ali njenega področja. Vemo, da taka svoboda ne dviga človeka k osebni rasti, ker ni resnična, ker ni od Boga dana človeku. Zato tak nauk ali tako ravnanje vodi iz največje nevezanosti v največjo sužnost, ker sprosti animalnost in kliče tako po zunanjem nasilju, da se vsaj neki red ohrani v človeštvu. Mi vemo, da človek ni avtonomen tako, da bi si posameznik ali družba dajala postave popolnoma iz sebe, neodvisno od Boga, neodvisno od Kristusa in torej od Cerkve, ampak da spada k polnemu dostojanstvu človeka, da prostovoljno in svobodno prizna ter sprejme resničnost Boga, njegove absolutne popolnosti, njegove volje in torej njegovih postav. Le v tem je popolna svoboda vesti, da si sodbo o resničnosti ali neresničnosti nauka, dovoljenosti ali nedovoljenosti dejanja naredimo po objektivnih normah resnice in npravnosti in tej sodbi sledimo ne glede na zunanje vplive, neovirani od zunanje sile. To svobodo Cerkev poudarja, v tej samoodločbi je dostojanstvo človeške svobode, je delež na božji svobodi, ki jo podoba božja in otrok božji ima. Bistvo npravnne svobode ni v pravici do zla, ampak v samoodločbi za dobro, in bistvo svobodnega prepričanja ni v pravici do laži in zmote, ki človeka ponižuje in mu da občutiti njegovo omejenost, marveč v samoodločbi za resnico. Res je tudi ta možnost dana, da se človek odloči za laž in zlo, ali to človeka osebno ne izpopolnjuje. Tak je nauk Cerkve o svobodi, tako svobodo samostojne odločitve v Cerkvi, v Kristusu ohranjujemo in utrjujemo.

Res postanemo udje Cerkve, udje skrivnostnega telesa s Kristusom, brez svojega osebno svobodnega pristanka, brez samoodločbe, in je to res popolnoma dar božji, novo rojstvo, ki se v nas izvrši redno brez našega sodelovanja. Vendar kakor hitro smo sposobni uporabljati svoj um, svojo voljo, je zahteva božja, zahteva Cerkve, da to prerobenje dan za dnem svobodno priznamo z vero in ljubeznijo, z mislijo in hotenjem, z notranjim in zunanjim življenjem. Bog ne uporablja sile, čeprav kliče, vabi, svari, grozi s sankcijo, s kaznimi; svobodno naj si človek izbira luč ali temo, življenje ali smrt. Ali ni to znamenje, kako Bog spoštuje človeško svobodo,

kako hoče, da je zveličanje tudi človekovo osebno delo in zasluženje, kako hoče, da človek res iz sebe samostojno raste v njem in k njemu?

Svoboda Cerkve — naša osebna dolžnost in pravica! Če imamo pravico, ohraniti svojo osebnost, svojo rast, težiti k svojim smotrom, imamo tudi pravico in dolžnost braniti svobodo Cerkve v izvrševanju njenega poslanstva, ki je vidno, ker so vidni udje, ker je vidno učiteljstvo, duhovništvo, sodstvo, so vidna sredstva in uporaba teh sredstev.

Cerkev ni od tega sveta, ni za vodstvo svetnih, časovno minljivih stvari in zadev; a ona je v tem svetu, posvečuje ljudi, posvečuje vsa njihova dejanja, razsoja o skladnosti ali neskladnosti vseh svobodnih človeških dejanj z božjimi normami. Zato mora uživati svobodo, prostost od vsake zunanje sile ali nasilja. Ona je popolna družba, lahko jo imenujemo nadnaravno moralno osebo, a zato ji pritiče tudi svoboda. Zato ne more postati le sredstvo za doseganje svetnih ciljev posameznika ali družbe. Kakor sledi že iz zgoraj omenjenih njenih vplivov za naravno sfero človekove osebnosti in sožitja človeštva, ima nedvomno pomen za urejeno in srečno življenje, ker uči odgovornost za vsako dejanje pred Bogom, ker zahteva skladnost dejanj z božjimi normami in torej tudi spoštovanje do drugih oseb, drugih pravic. A zato ni podrejena svetni oblasti, iz tega sledi le načelna potreba složnega sodelovanja med državo in Cerkvijo in podpora državne oblasti, ne pa potreba po še posebnih uslugah Cerkve, po podreditvi Cerkve volji državnih oblastnikov. Vezati Cerkev na ta način, se pravi zaježiti tok nadnaravnih dobrin, ki bi moral teči v naravno življenje poedincev in družbe.

Prav tako pa tudi omejuje svobodo Cerkve ali proti njej greši, kdor bi za strankarske zemeljske cilje, glede katerih velja svoboda (in je možna različnost, tako kar se tiče samoodločbe kakor tudi določne oblike ali vsebine tega ali drugačnega političnega sistema) hotel pritegniti Cerkev, da te cilje z njo, njenimi bistvenimi nalogami in cilji ali dobrinami kot nujne dokazuje in tako izvaja pritisk na svobodno odločanje v teh stvareh, ali kdor zmotno veže Cerkev in krščanstvo s temi določenimi cilji stranke ali organizacije. V tem pogledu moramo imeti jasno mišljenje o suverenosti Cerkve, skrivnostnega telesa Kristusovega, nad vsemi oblikami, ki zadevajo le časovne, zemsko omejene, prehodne cilje in naloge. V poedinih primerih sicer ni vedno lahko spoznati, kakšna je zveza Cerkve s temi cilji. Ali če bo naša sodba o bistveni nalogi Cerkve jasna, bo mogoče spoznati in presoditi tudi nujno neodvisnost Cerkve od vseh takih časovnih, zgolj svetnih oblik in dejavnosti. Zato je naša dolžnost, da spoštujemo in varujemo to neodvisnost Cerkve.

Koliko je včasih različnih sodb o razmerju Cerkve do raznih vladavin! Načelno sicer vemo, da Cerkev ne zametava in obsoja

nobene oblike, če le ohranjuje in omogoča bistvene pravice človeške osebe v naravnem pogledu in posebno še v smeri verskega mišljenja in življenja, in pravice božje do človeka in človeške družbe.

Pij XII. je dejal: Država sme mnogo zahtevati, a duše ne. — A ker praktično pozabljamo to, pa dolžimo Cerkev enkrat, da se je vdala fašizmu, drugič zopet, da favorizira demokracijo ali kako podobno obliko. Če poznamo bistveno poslanstvo Cerkve in se zavedamo, da ga hoče vršiti v svetu, potem moramo razumeti, da dela danes »kompromise« z eno ali drugo obliko vladavine, da popušča v raznih stvareh, če ji je le mogoče varovati dostojanstvo človeka, oblikovati človeka v otroka božjega, zavarovati mu svobodo otrok božjih. Čeprav ima Cerkev monarhičen ali aristokratski ustroj, zato ne simpatizira z monarhijo, ni zato bolj naklonjena monarhiji ali absolutistični državi, marveč ona ima svojo ustavo od Kristusa. Toliko bližja je neki vladavini, kolikor bližja je ta njej v tem, da ji pušča svobodo v izvrševanju njene naloge v življenju poedincev in socialnih skupin. Prav tako Cerkev ni bližja enemu narodu zaradi njegovih naravnih odličnosti in rase ali kulture. Bližja je gotovo tistemu, v katerem bolj živi, ali ki bolj v njej resnično živi. Zopet mora tu imeti svobodo, da dvigne nižje ali višje stanje v službo božjo, in njegove državljanke v otroke božje. Zato posebno v novejšem času zaradi rastočega nacionalističnega pretiravanja in precenjevanja naroča misijonarjem, naj ne smatrajo le enih narodnih osebivosti za bližje krščanstvu in zapostavljajo ali še podirajo razne oblike narodnega življenja, marveč naj se zavedajo, da milost ne odpravlja, ne uničuje narave in torej tudi ne naravnih kultur in narodnih posebnosti, ampak jih posvečuje in dopolnjuje. Tako je v Cerkvi možna velika pestrost v narodnem pogledu in tako se more tudi katoličanstvo kazati v različnih oblikah spojitve s časovnim, ne da bi izgubilo svoj univerzalni značaj.

Priznati je treba, da tudi posamezni nosilci verske in cerkvene oblasti žal v svoji službi še večkrat preveč podlegajo vplivu svojega lastnega narodnega čustvovanja in pa pritisku politične oblasti in večinskega naroda. Tako postanejo pomočniki sil, ki hočejo vzeti narodnim manjšinam njihovo narodno, kulturno in jezikovno svobodo ter pravico do uporabe materinskega jezika v cerkvi in verouku v šoli. To občutimo zlasti mi Slovenci, ki imamo svojo manjšino v več državah. Upamo pa, da bo tudi v razmerju Cerkve in praktičnega izpolnjevanja njenega poslanstva do narodnosti postal povsod bolj živo splošno krščansko načelo: Milost podstavlja naravo, je ne uničuje, marveč jo pritegne v svojo službo. Cerkev načelno priznava naravno občestvo naroda in pravico, da s svojimi narodnimi posebnostmi slavi Boga in mu služi. Zato imajo veliko odgovornost služabniki Cerkve, ki v tem pogledu ne branijo svobode Cerkve pred političnim nasiljem.

2. Svoboda v Cerkvi.

Videli smo, da včlanjenost v Cerkvi, da življenje v mističnem telesu Kristusovem ne uniči človeške osebe, marveč jo nasprotno dvigne in zavaruje. Vemo, kako Cerkev uči, spoštuje in varuje svobodo človeške osebe pred nasiljem ali udarom katere si bodi miselnosti, ki ograža osebnost in svobodo božjih otrok. Omenil sem že tudi, kako dopušča in varuje raznolikost individualnega ali tudi skupinskega verskega življenja, ki nastaja predvsem po pogojih naravne različnosti in teženja pod vplivom Duha, ki veje kjer hoče in kakor hoče. Če motrimo zgodovino Cerkve, spoznamo poleg različnosti v osebni svetosti tudi vse polno ustanov in družb v Cerkvi, ki so nastale po navdihih božjega duha v zvezi s časovnimi potrebami in nevarnostmi ali svojstvi posameznih oseb. Pomislimo le na stotine in stotine redov in kongregacij, ki se ne razlikujejo le po namenih in načinih dela, marveč tudi po notranjih vodilnih mislih ali nagibih. Zelo dobro označuje teolog Rademacher razloge raznoličnosti verskega mišljenja, življenja in udejstvovanja (Der vernünftige Glaube, stran 98.)

Zaradi neskončnosti božje bitnosti, zaradi neizčrpane globine božjega življenja in božjega posebno milostnega delovanja ter človeške omejenosti, sestavljenosti, razdeljenosti in enostranosti, je različno tudi dejansko razmerje človeka do istega božjega razodetega nauka, kakor tudi njegovo udejstvovanje. Eden bolj razmišlja o dogmi in njeni obliki, kakor je definicija, drugi se zamika bolj v realnost, ko je dogma ne more dovolj popolno izraziti. Enemu je izrek avtoritete vse, drugi želi spoznati celo naravo utemeljenosti iste avtoritete, dasi je zato ne zavrže. Eden s skrbjo hrani in brani, kar je pridobljeno, tradicijo, v drugem je stalen nemir duha, občut skrivnosti in navideznih nasprotij, iskanje za njihovo edinostjo. Eden se veseli jasnosti formul, drugi trpi zaradi njihove nezadostnosti. Enemu je vera dolžnost, drugemu najosebnješe in samostojno življenjsko dejanje.

Prav tako najdemo, da se pobožnost enega človeka hrani ob dogmi o božjem veličanstvu in vsemogočnosti, drugega prevzema božje usmiljenje in mu je vodilna misel na dobrega Pastirja, drugega prevzema strah pred strogim Sodnikom. Vsa ta raznolikost izvira iz osebne različnosti in svobode. Cerkev ne sili nikogar, da mora vprav na nek določen način delati za kraljestvo božje v sebi in v drugih. Ona pazi le, da osnovni zakoni življenja v kraljestvu božjem niso iztrgani iz celotnosti, da niso prekršeni; ona pazi po vidni avtoriteti, ki jo izvršujejo papež in škofje, da se ud ne odtrga od telesa, da se tako ne zavzame za eno dogmo, da bi s tem zanikal druge, ki prav tako spadajo v razodeti zaklad, da tako ne goji božjega življenja v sebi, da bi zanikal načelo avtoritete Cerkve in sredstva, ki so od Boga dana. Sicer pa daje svobodo. Ona poudarja

socialni pomen vseh misli, molitev in dela kristjana, ki izvira iz bogohotene ustanove mističnega telesa Kristusovega, oznanja dolžnost vsakega kristjana, da se zaveda svojega razmerja do bližnjega uda v tem telesu in do onih, ki niso še dejansko živi udje v tem telesu ali pa so iz njega izpadli. Cerkev poudarja važnost in potrebo apostolskega mišljenja, oznanjevanja in življenja, a zopet pušča svobodo na kakšne načine, v kateri organizaciji hoče nekdo to nalogo še posebej izvrševati. Lahko vpelje avtoriteta posebne organizacije v ta namen, a ne sili vanje, in njih člani še niso za to res »stoodstotni« katoličani. Za duhovniški poklic izbira le po osebnem svobodnem pristanku, toliko bolj, ker duhovnikovo posvečenje vtisne duši poseben pečat, neizbrisno znamenje in dolžnost dosmrtne vztrajnosti v tej službi.

Kaj je torej bistvo katoliške skupnosti? Na katerih duševnih osnovah sloni enotna zavesťte katoliške edinosti? Na živi osebni povezanosti z mističnim telesom Kristusovim, s Kristusom v Cerkvi, na priznanju razodetega nauka, na priznanju bogodane avtoritete, učiteljske, duhovniške in sodne v Cerkvi, na teženju in delu za cilj, ki ga je Kristus človeštvu pokazal in velja za vsakega človeka osebno. Nu je n p o g o j, ki omogoča čustvo skupnosti, pa je tudi spoznanje in praktično priznanje tiste velike raznoličnosti, svobode in širok osrčnosti, ki jo Kristus, ki jo Cerkev pušča človeški osebnosti v izbiri in uporabi sredstev in načinov, da v tem telesu raste in prispeva k rasti drugih in celotnega organizma. A proti katoliški skupnosti in edinosti greši, kdor svojo versko svobodo tako pretirava, da hoče postati neodvisen, in tako zanikuje socialno nalogo in odgovornost svojega mišljenja in dela; ali pa kdor sebe postavi za s o d n i k a, kaj je v Cerkvi važno in kaj ni, in koliko njegov bližnji živi v Cerkvi. To je individualizem, ki se lahko opira na naturalizem, na zanikanje nadnaravnega, izvira torej iz odklonitve ali celo iz skrbi za celotni organizem. Zoper katoliško skupnost pa greši tudi tisti, ki ne prizna različnosti in svobode v Cerkvi ter po zamisli svojega p o j m o v a n j a skuša uniformirati tako mišljenje kakor udeje stvo vanje drugih s sklicevanjem na skupni blagor, na blagor Cerkve. Ali kdor predstavlja kot nujno neko obliko, ki si jo je on prostovoljno, svojemu značaju primerno, izbral. Ali kdor skuša raztegniti vpliv in obveznost božjih norm ali veljavnosti na stvari, ki so pripuščene svobodi. Prav tako tisti, ki iz n a s v e t a ali želje Cerkve in njene avtoritete n a p r a v i ukaz in sumniči vse, ki ne sprejemajo tega na takšen način kakor on, nezvestobe do Cerkve in kršitve katoliške skupnosti. Še toliko bolj pa bi proti katoliški skupnosti grešili, ako bi neko dejansko skupnost ali edinost katoličanov, ki se javlja č a s o v n o tudi v skupnosti kulturne, gospodarske, mo-

rebiti tudi politične organizacije imeli za nedotakljivo katoliško skupnost in vsako nezadovoljnost, kritiko ali željo po drugačni obliki označevali kot kršitev katoliške skupnosti. Ne govorim proti taki skupnosti tu, a treba nam je vprav v teh stvareh jasnega mišljenja in velikega čuta odgovornosti, da ne mešamo nesvetega s svetim, časovno pogojenega z nujnim, da ne delamo nasilja svobodi v Cerkvi in svobodi izven nje. Take organizacijske skupnosti moremo zagovarjati le v spoštovanju osebne svobode iz njihove notranje primernosti in časovne potrebe, ne pa iz katoliških vrednot, ki se lahko uveljavljajo v najrazličnejših oblikah.

Dobro poznam in priznam tudi pomen organizacije za ohranitev in pospeševanje katoliškega mišljenja in življenja, vem, da ima tisti, ki je v njej, dolžnost, da se ravna po njenih pravilih, drugače je upravičeno izključen. A zato še ne greši proti katoliški skupnosti če noče biti član take organizacije. Tu je treba jasnosti, da bomo mogli v resnici v prvi vrsti delati za resnično skupnost katolčanov ne glede na razlike po stanovih ali pripadnosti k različnim organizacijam. To ni samo teoretična zahteva, ampak stvar temeljnega praktičnega pomena. Treba je priznati, da je mogoče na več načinov delati za iste vrednote, ki jih vsi priznavamo in hočemo braniti. Nikjer ni zaukazano, da bi morala biti za obrambo bistvenih vrednot enotna fronta po zgledu vojaškega regimenta, kjer bi stal na čelu nekdo, ki misli, da edini dobro pozna strategijo in je edini upravičen, dajati enotna povelja za napad in obrambo. V sferi katoliških verskih in nravnih vrednot so za nas obvezno merodajna ter zadostna navodila in smernice, ki izvirajo iz teh vrednot samih, iz naše vere ter iz avtentične razlage ali pozivov cerkvene avtoritete papeža in škofov.

Kdor edinost katoliške skupnosti veže na podrejenost svoji lastni misli in svojem u vodstvu in to istoveti s katoliško skupnostjo, ta postavlja sebe v sredino, kamor ne spada, ali kamor bi mogel spadati edino po svobodnem pristanku tistih, ki jih hoče voditi. Tak hoče zavestno in v dobri veri tlačiti pravice osebnosti z željo, da služi njemu in po njem zamišljeni skupnosti. Hoče postati brez legitimacije gospodar nad osebnostmi, ki jih hoče oblikovati popolnoma po kalupu svojih misli in načrtov. To je toliko bolj nevzdržno v območju verskega in cerkvenega življenja, kjer vlada, kakor smo videli, tako veliko spoštovanje človeške svobodne osebnosti in kjer je vendar tako veliko svobode v pristnem verskem življenju in snovanju, kljub vsej pravni urejenosti in enotnemu vodstvu za varstvo življenja, ki napolnjuje skrivnostno telo Kristusovo in ki naj izpopolnjuje osebnosti, ki so njegovi udje.

Kdor hoče tu z božjo avtoriteto kriti čisto človeške ali

časovne predpise in smernice, kdor postavlja s v o j e zamisli ali metode v varstvo božje avtoritete ali jih isti z voljo cerkvenega vodstva, ta se hote ali nehote, vedoma ali nevedoma približuje i n t e g r a l i z m u, ki je prav tako zmoten kakor liberalizem, nevaren pa toliko bolj, ker se navidezno poteguje za čim večji vpliv katolicizma na vse življenje.

Svoboda Cerkve! Za svojo osebno nalogo in dolžnost imamo, da jo branimo, da omogočamo rast božjega kraljestva. Živo občutimo v sebi delovanje temnih sovražnih sil, ki trgajo od tega telesa ude, ali zadržujejo druge, da se ne bi vcepili v Kristusa in živeli z njim. Zato nam je svet poziv, da te temne sile v sebi in zunaj preganjamo in to v prvi vrsti z močnim osebnim verskim in cerkvenim življenjem. To je naloga našega personalizma. Prav tako pa iz istega iščemo pota in načine, da v drugih gojimo zavest osebnega dostojanstva in ga pomagamo graditi do najvišje izpopolnitve v Kristusu in Cerkvi, pri tem pa spoštujemo tisto svobodno odločitev, ki jo spoštuje Bog, torej s sredstvi, ki sile ne delajo, s spoštovanjem svobode v izbiri načinov in potov.

*

Libertas praestantissimum Dei donnus! S temi besedami začnjenja Leon XIII. svojo okrožnico o svobodi. »Najodličnejši dar božji«. Svoboda je lastnost duhovne volje, moč samoodločevanja, izbire, pa tudi obvladovanja in urejanja nižjih nagonov in teženj v človeku, nikakor ne samovoljnost, neoviranost vseh teh teženj ali popolna neodvisnost človeka od vseh norm. »Gospod je Duh, kjer pa je Duh Gospodov, tam je svoboda« (2 Kor. 3, 17). »Zatorej bratje, nismo otroci sužnje, ampak svobodne. Za svobodo nas je oprostil Kristus« (Gal. 4, 31; 5, 1). Duh božji, duh Kristusov živi v Cerkvi. Zato nam je v Cerkvi dano poroštvo resnične svobode.

Francè Vodnik

SLOVENSTVO IN KATOLIČANSTVO

Nekaj časa po vojni se je marsikomu zdelo, da mladi doraščajoči rod nima več smisla za stvarnost in vprašanja neosebnega, na primer narodnega, socialnega, gospodarskega ali političnega življenja. Zlasti zastopniki starejšega rodu, ki je rasel in se oblikoval v času mnogo bolj praktične miselnosti in kulture, kakor je današnja, so neredko očitali povojnemu, tako imenovanemu križarskemu gibanju subjektivizem, mistiko, romantiko in kolikor je še podobnih izrazov, ki z njimi praktični ljudje navadno odklanjajo vsako duhovnejšo smer. Toda vsi ti in podobni očitki so nastali v veliki meri iz nerazumevanja novega duha, kar dokazuje prav dejstvo, da se danes popolnoma organsko in notranje nujno vračamo k tradiciji in k stvarnosti. Prav isti človek, ki bi bil še pred nekako petnajstimi leti — da si mu na primer samo omenil »nacionalizem« — ranjen v svojem vsečlovečanskem in pacifičnem čustvovanju, poudarja sedaj pravilno, da je le narodnost izhodišče vsega kulturnega udejstvovanja. Zaveda se namreč, da more slehernik svoje kulturne sposobnosti razviti le v mejah in okviru svojega naroda.

Potrebno pa se mi zdi poudariti, da mi pojmujeemo narodnost duhovno v zvezi z etičnimi, socialnimi in religioznimi vrednotami in da zato odklanjamo egoistični, šovinistični nacionalizem prav tako kakor vsak drug materializem. Kako je le-ta nasproten resnični duhovni skupnosti med posamezniki in narodi, vidimo lahko prav iz današnjih političnih in gospodarskih razmer v svetu, ki jasno pričajo, da ideali osebne koristi ter kakršnega koli nasilja niso združljivi z etosom človečanstva. Nasprotno pa imamo za zgrešeno tudi tisto, danes tako razširjeno kolektivistično stremljenje, ki skuša ustvariti vsečloveško skupnost na neorganski, mehanični način s tem, da zanikuje osebnost in narodnost.

Takšno je v bistvu naše gledanje na narodnost kot vrednoto. Narodnost je dejstvo našega življenja, ki ga ni mogoče zanikati; kdor stori to, zataji dejansko samega sebe. Pri nas so se v zadnjem desetletju vršile glasne debate o tem, zlasti med krogom okrog »Jutra« in »Ljubljanskega Zvona« ter med krogom, ki se sedaj zbira okrog »Sodobnosti«, revije, ki je nastala kot vidna posledica teh debat. Čeprav je danes razloček med obema revijama že kolikor toliko zabrisan, vendarle ne tajimo, da je bilo to razpravljanje potrebno, koristno in celo pomembno z narodnega vidika, zlasti kolikor je šlo v tej dobi za vprašanje o raz-

merju med slovenstvom in jugoslovanstvom. Vendar pa mislimo, da narodna mlačnost oziroma narodno odpadništvo ni edino zlo naroda ter da s poudarjanjem narodnosti in narodne zavednosti še niti od daleč nismo rešili našega narodnega problema v celoti. Narodnost ni samo zavednost, ideja in program, marveč tudi resničnost najrazličnejših dejstev in vprašanj duhovnega, socialnega, gospodarskega in političnega značaja. Skratka: narodnost je velik in zapleten kompleks vprašanj. In tako se prav lahko zgodi ter se zares tudi dogaja, da človek celo v trenutku, ko navdušeno govori o narodu in narodnosti, zagreši usodno napako, bodisi da mu manjka prodirnosti ali pa, kar je hujše, da mu manjka preprostosti in ljubezni. Slovenska zgodovina nam daje nekaj poučnih in obenem svarečih zgledov za to. Vsi vemo, da tako imenovano uskoštvo Stanka Vraza ni edini simbol naše narodne tragike. Mimo njega vidim morebiti še usodnejši simbol naše slovenske laži v usodi Karla Dežmana, vsaj kolikor smemo videti v njem tragično žrtev zgodnjega spopada slovenskega liberalizma in »klerikalizma«.

Toda v naslednjem ne nameravam zasledovati zgodovinskih primerov napačnega narodnostnega pojmovanja ter zgrešene kulturne volje, usmerjenosti in vzgoje; zakaj tudi v sodobnosti imamo take primere. Med drugim se danes glasno poudarja — in sicer s te kakor z one strani — vseslovenstvo, enotni slovenski kolektiv, narodna sinteza in podobno. Že zato, ker je nekoč prav naša tako imenovana »ločitev duhov« (Mahničev nastop!), na kateri v bistvu temelji vsa slovenska kulturna vzgoja zadnjega pol stoletja, bila vzrok, da smo se Slovenci zaradi nujne razlike svetovnega naziranja neredko razšli tudi v narodnih in kulturnih stvareh, se mi zdi prav, če se v tem trenutku vprašamo, v kakšnem razmerju sta si narodnost in kultura kot njen izraz ter svetovni nazor. Te misli se mi zde dandanes potrebne in pomembne že same po sebi. Razen tega pa imamo na tej kakor na oni strani vse polno pojavov, ki pričajo, kako globoko se je v duši našega tako imenovanega razumnštva zakoreninil blodni duh iz preteklosti, duh, ki narodnost in narodno kulturo istoveti oziroma veže samo in izključno z določenim svetovnim nazorom, pa si pri tem še domišlja, da ima kakšno pravico, govoriti z vsenarodnega vidika, v imenu slovenske skupnosti. Take nezdrave pojave imamo tako na katoliški kakor na nekatoliški strani. Zato si hočemo v nadaljnjem ogledati te pojave in hkrati odgovoriti na vprašanje, kje so meje med narodnostjo in svetovnim naziranjem oziroma meje med slovenstvom in katoličanstvom na eni ter meje med slovenstvom in — recimo — liberalizmom na drugi strani.

Po konfesionalni pripadnosti je nedvomno večina Slovencev katoliška, tako da na splošno v resnici lahko govorimo o Sloven- cih kot o katoliškem narodu. Katoličanstvo je vtisnilo svoj pečat

vsemu našemu zasebnemu in javnemu življenju, in celo tam, kjer je sčasoma zavladalo drugačno mišljenje, je katoličanstvo zapustilo mnogo svojih sledov. To je dejstvo, ki ga priznava tudi vsak pošten, srčno kulturn in strpen nasprotnik. Prav tako pa si katoličani, ki poleg svoje vere ljubimo tudi slovenstvo, ne zakrivamo oči pred dejstvom idejne diferenciacije. Zavedamo se, da nas Slovence, brate in sestre ene krvi, člene iste narodne skupnosti neredko loči naš odnos do vprašanj večne resnice. Toda kakor nas rodna skupnost ne ovira, da ne bi zmerom odkrito in pogumno, brez kompromisa izpovedovali svoj nazor, prav tako pa nas ta resnična ločitev duhov ne more zapeljati tako daleč, da bi komur koli zaradi drugačnega prepričanja odrekli na primer, da je Slovenec, ali pa tajili resnične kulturne vrednote recimo samo zato, ker jih je ustvaril človek drugačnega svetovnega naziranja. Tistemu, ki še ni izgubil smisla za vrednote in se zato zaveda, da je slovenstvo eno, a katoličanstvo drugo, to nikakor ni težko. Zdi se celo, da ni nič bolj preprostega kakor najti pravilno stališče do hierarhije vrednot, kakršne predstavljata narodnost in svetovni nazor, v našem primeru torej slovenstvo in katoličanstvo. Zlasti nam katoličanom, ki razlikujemo med svetom naravne resničnosti pa med svetom nadnaravne resničnosti, bi to ne smelo biti težko.

Kljub temu pa vidimo, da ni tako. Ta tako zelo prirodna, preprosta in sama po sebi razumljiva skladnost, ki naj bi vladala med tem, kar je zemeljskega, naravnega, pa med tem, kar je večnega, se je slovenskim katoličanom neprestano izmikala. Zdaj so grešili v to, zdaj zopet v ono smer. V dobi, ko so začeli poudarjati slovenstvo predvsem ljudje nasprotnega naziranja, ki so bili hkrati tudi najodličnejši tvorci naše narodne kulture, zlasti književnosti, so se odrekli tako narodnosti kakor kulture, ki so ju razglasili za nekaj poganskega. To je bila nevarna zmota, ker je izpodkopavala katoličanstvu tiste naravne osnove, brez katerih se v okviru zgodovinskega dogajanja, to je v življenju in rasti narodne kulture ne more razživeti in uveljaviti. Kakor vsako verstvo, tako je tudi katolicizem, če se ne nasloni — po izreku, češ da milost predpostavlja naravo — na naravne, psihološke in sociološke zakone, kakršnim je podvržen človek na zemlji, obsojen, da se omeji le na varovanje svojega načelnega sistema ali kvečjemu še na vzgojo osebne, tako imenovane zakristijske pobožnosti. Toda taka omejitev nasproti živi reki življenja pomeni veliko zoženje in obubožanje katolicizma kot vesoljne religije ter nasprotuje njegovi najosrednejši težnji, da prekvasi ves svet ter da oblikuje celotno človekovo življenje. Taka miselnost, ki zaradi dejstva, da se vse naravno, recimo narodnost in kultura, resda lahko veže s poganskim, areligioznim in protireligioznim gledanjem na življenje in njegov smisel — kratko in malo zanika ta svet ter se umakne za zidove gologa

sistema večnih resnic, taka miselnost hromi sile katoličanstva in tira katoličane v pasivnost, to se pravi ob stran tistega življenja, ki mu pravimo človeška zgodovina in razvoj in ki se kajpada za takšno negativno zadržanje prav nič ne zmeni ter mogočno in zmagoslavno drvi svojo pot naprej.

Kako so slovenski katoličani v tem pogledu grešili, naj pokaže tale zgled iz naše polpretekle zgodovine. Ko smo Slovenci pred dva in tridesetimi leti obhajali štiristoletnico rojstva Primoža Trubarja, čigar zasluge za slovensko narodno kulturo so dandanes za vsakogar nesporne, so se katoličani iz razumljivih razlogov — namreč zaradi liberalne zlorabe tega našega narodnega genija — držali rezervirano. Toda to jim ni bilo dovolj. Lahko bi se bili naslonili na škofa Antona Martina Slomška in velikega slavista Jerneja Kopitarja, ki sta — dasi katoličana — znala razločevati med Trubarjevim narodnim in kulturnim delom pa med njegovo konfesionalno opredeljenostjo ter sta zaradi tega cenila njegove zasluge za naš jezik in za našo književnost. Namesto tega pa je tedanji »Slovenec« rajši zatajil i Slomška i Kopitarja, češ da sta podlegla vplivu liberalizma! Danes se nam zdi to skoraj nekaj neverjetnega; toda tako stališče, ki je katoličane brez potrebe obogatilo za novo kulturno blamažo, je bilo nujna posledica poprej imenovane zmote oziroma zaletelosti. Ali se ne dobe še dandanašnji po mnogih farah župniki, ki nasprotujejo ljudski prosveti samo zato, ker se ta prosveta resda lahko vrši tudi v svobodomiselnem duhu? Tukaj v polnem obsegu veljajo besede, ki jih je v nedavno izišlem »Spominskem zborniku Slovenije« napisal prof. dr. Josip Turk, označujoč kulturo: »Zaradi moralno škodljivih pojavov v središčih kulture so se nekateri, ki jih je skrbelo moralno zdravje naroda, upirali ljudski kulturni propagandi po svojem napačnem mišljenju, kakor da je tistih pojavov kriva kultura sama kot taka.« In nadalje: »Srčno kulturnen je le človek, ki tudi nasprotniku — kljub različnemu njegovemu svetovnemu naziranju — prizna kulturno tvornost in kvaliteto njegovih del.«

Še usodnejša pa je druga zmeta, kateri neredko podlegajo katoličani, ko gre za razmerje med slovenstvom in katolicizmom. Ko se je namreč katoliško gibanje na Slovenskem tudi zunanje razmahnilo in so katoličani ustvarili zlasti mogočno politično organizacijo, so zapadli drugi, še hujši izkušnjava: začeli so istovetiti narodnost in katolicizem, slovensko in katoliško skupnost. »Slovenstvo in katoličanstvo, oboje, ker ni Slovencev razen katoliških Slovencev.« Te besede, ki jih navajam iz nekega katoliškega lista izpred dvanajst let, beremo v podobni obliki lahko še tudi dandanes pogosto v našem katoliškem časopisju. Reči moram, da so take besede izraz miselnosti, ki s koreninami sega daleč nazaj v tista desetletja, ko se je katoliško gibanje začelo istovetiti s tako imenovanim političnim katolicizmom ali »kleri-

kalizmom«. Toda kakor že sama katoliška skupnost nikakor ni in ne more biti isto kakor edinost neke politične stranke ali tabora, prav tako je usodna zmeta, če se eno ali drugo istoveti z narodno skupnostjo. Res je, da tako mišljenje še vedno živi le v temah nevednosti in čisto zunanjega, političnega fanatizma. Kljub temu pa so večkrat nepremišljeno kakor premišljeno izrečene besede, češ da ni Slovencev razen katoliških Slovencev, izzivajoča priča naše dosedanje kulturne vzgoje, ki se ni vedno vršila v duhu resnice in svobode. Zaradi tega mora vsakdo izmed nas, kdor je etično in kulturno zrel, izpodmikati tla tej miselnosti povsod, kjer koli in kadar koli bi se pojavila. Zakaj laž je in zato ji je treba kljubovati. Pisano je namreč, da nas bo le resnica osvobodila. To neizbežnost so slovenski katoličani tu in tam prezrli, zaradi česar sta tudi življenje in razvoj mnogokrat prezrla nje. Mislim, da to dejstvo pomeni tragično krivdo slovenskega katoličanstva. Le pomislimo na dobe, ko je slovenska kultura pognala visoko, a je bila to predvsem zasluga ljudi drugačnega svetovnega nazora. Kdo bi si upal odrekati slovenstvo Trubarju, Prešernu in še premmogoterim tvorcem, zaradi katerih bo slovenstvo živelo vsevdilj, svetlo in močno iz njihovega duha in del.

Izkušnjava, ki so ji tu in tam podlegli nosilci katolicizma, je tedaj dvojna: zanihanje narodnosti zaradi verstva, ali istovetenje narodnosti in verstva. Kdo trpi škodo zaradi takega naziranja? Slovenstvo in katoličanstvo, oboje, ker niti eno niti drugo ne prenese nasilja. Red stvari pa trpi težko nasilje, če kdo zanika svet človeškega zaradi sveta božjega, a še težje, če kdo istoveti oboje. A poudariti moramo tudi, da med njima ni nasprotja, saj gre smer življenja h končni enoti. V krščanskem idealu bogočloveške skupnosti lahko vidimo pot tudi za sintezo, za spojitve slovenstva in katoličanstva.

Omenjene zmote pa niso zlo samo z načelnega vidika, ampak so usodne tudi zaradi tega, ker bude prav takšno reakcijo na nasprotni strani.

Kakor bi nekateri radi izključili iz slovenskega narodnega občestva vse, ki se ne priznavajo h katoliški verski skupnosti, tako pa vidimo podobne pojave tudi na nasprotni strani. Naj opozorim le na najvidnejši in časovno najbližji primer take miselnosti, ki bi namreč rada istovetila slovenstvo s svobodoumjem, vsaj slovenstvo, kolikor se manifestira v kulturnem ustvarjanju. To je primer Josipa Vidmarja, ki je postavil tezo: ali kristjan ali umetnik in je zaradi tega katoliškim Slovencem odrekel, če že ne narodno pripadnost, pa vsaj zmožnost, da bi duhovno služili narodu, da bi ustvarjali njegovo kulturo in bili torej enakovredni člani narodnega občestva. To se razločno vidi iz dejstva, da mu je svobodomiselná literatura bel, a katoliška literatura samo črn, vsakdanji kruh; prav tako so mu svobodomiselní duhovi sol naroda, medtem ko so katoliške »dogmatične mase« le pasivno gra-

divo, iz katerega liberalni nadčlovek, ta razvojna moč v narodih, gradi stavbo narodove kulture. Kaj naj rečemo o vsem tem? Kakor tistemu nevzdržnemu tradicionalizmu, ki trdi, češ da ni Slovencev razen katoliških Slovencev, velja seveda tudi temu oholemu liberalnemu patosu pesnikovo vprašanje: »Kdo si, ki rad bi kupil narod moj?«

Take ideologije vodijo — v dosledni črti — v razkol narodnega organizma. Hude spore pa lahko povzročijo tudi v slehernem posameznem Slovencu. Kajti ali naj se slovenski človek, če naj ostane zvest člen svojega rodu, in to ne samo pasiven člen, marveč živ in resničen, sograditelj in sostvaritelj skupne stavbe narodove kulture, ali naj se, vprašam, odreče svoje ideje, svojega svetovnega nazora? Toda to je nemogoče, ideja je vendar temelj človekove osebnosti, njegov biti ali ne biti. In ker tega ne morem storiti, ali naj se sam, ali pa naj me drugi izobčijo iz občestva naroda in narodove kulture, da ohranim zvestobo ideji, ki je imperativ moje vesti in moje misli? Toda tudi zvestoba narodu je imperativ — ne morem in ne smem se, če naj se ne zrušim v kaos, odpovedati ne enemu ne drugemu. To so pač čutili in dobro čutili vsi tisti, ki so s poudarkom ekskluzivnosti ideje, teistične ali humanistične, zvezali tudi predstavo naroda in kulture, in so zato odrekli ali narodno ali kulturno legitimacijo vsem tistim, ki so — *alienum genus* — posedli drugo zemljo. Nihče izmed njih si pač nikoli ni predočil posledic tega svojega naziranja; tedaj bi se bil pač zavedel zablode, ki jo zagovarja.

Misel, češ da ni Slovencev razen katoliških Slovencev, je zmotna že načelno, zakaj katolištvo in narodnost sta pojma, ki se ne krijeta; a nevzdržna je tudi zgodovinsko, saj ni mogoče zanikati dejstva idejne diferenciacije v našem narodu. Ko so se Slovenci naselili na današnjem ozemlju, so bili mnogobožci. Pa tudi od časov pokristjanjenja so se idejno v našem narodu izvršile razne spremembe. Lahko rečemo, da so skoraj vse idejne smeri evropskega duhovnega življenja našle odmev tudi pri nas, tako zlasti reformacija ter humanistično prosvetljenstvo in svobodomiselstvo 18. in 19. stoletja. Pa tudi analogije drugih narodov govore za to, da narodnost in svetovni nazor — ne sicer po svojem »kako«, pač pa po svojem »kaj«, ki je vedno kozmičnega, metafizičnega značaja — nista istovetna. Judovstvo je resda kot narod imelo svojo religijo, a pri tem ne smemo pozabljati na pomen in vlogo »izvoljenega ljudstva«. Ko je z nastopom krščanstva njegova zgodovinska in kozmična misija bila končana, se je ta veličastna spojitev božjega in človeškega, nadnaravnega in naravnega, religioznega in narodnega nujno zrušila. Danes so premnogi Židje nosilci ateizma prav tako kakor člani slehernega naroda ali rase. Tudi enotnost humanizma in grštva se nam je že zdavnaj razodela le kot konstrukcija o duhovno enotni antiki, kar pa zgodovinsko ni resnično. Saj vemo, da je tudi grštvo bilo

idejno diferencirano in to v smislu nasprotja med religioznim in humanističnim življenjskim idealom. Prav tako je zgodovina slej ko prej ovrгла »rusko« ter sploh vsako nacionalno pravoslavje, bodisi z ateistično usmerjenostjo posameznikov ali celih dob. In kako usodno — bodisi z narodnega ali z idejnega vidika — more biti istovetenje narodnosti in svetovnega nazora, nam razodeva tudi v začetku omenjeni primer slovenske zgodovine — v mislih imam odpadništvo Karla Dežmana — ali pa na primer francoski zgled »Action française«.

Ne more nam torej biti težko, odgovoriti na vprašanje o razmerju narodnosti in svetovnega naziranja. To je vedno dvoje. Religija je prav tako kakor humanizem — s tem izrazom označujem areligiozni svetovni nazor — občečloveški pojav, ki z narodnostjo ni zvezan metafizično in kavzalno, marveč le sociološko in psihološko. Duhovno pa je svetovni nazor vedno izraz kozmičnega dualizma v človekovem srcu, katero je Dostojevski imenoval »bojno polje, kjer se vrag z Bogom bori«. Iz tega pa nujno tudi sledi, da zvezanost z narodom, zunanja ali duhovna, ni isto kot zvezanost z določenim svetovnim naziranjem. In zato je zmotno tudi, če kdo istoveti slovenstvo s katoličanstvom ali pa slovenstvo s svobodoumnostjo oziroma humanizmom¹.

Prav posebno nam to pojasni tudi zgled kulture, v kateri se narodnost najmočnejše manifestira. Kaj je kultura prav za prav? Navadno si pod tem mislimo duševno življenje, delo, ustvarjanje in vrednote. Vendar pa more izraz kultura imeti širši ali ožji obseg: more poudariti duševnega pomeniti tudi ves telesni in materialno-tehnični svet, katerega sicer navadno imenujemo civilizacija — pa tudi duhovni svet etosa in religioznosti. Če torej rečem »kultura«, si lahko mislim vse troje: civilizacijo, kulturo v smislu duševnosti in religijo. Morem pa si tudi — in to smatram jaz za pravilnejše — pod besedo kultura predstavljati vse n a r a v n o telesnoduševno človekovo udejstvovanje, na primer obrt, tehniko — torej civilizacijo — ter znanost, umetnost itd. — tedaj kulturo v ožjem smislu —, medtem ko religija pomeni človekov odnos do Boga, doživljanje in ustvarjanje nadnaravnih, duhovnih vrednot. Zato moramo prav za prav pravilno govoriti, kadar koli razpravljamo o teh stvareh, o kulturi in religiji, oziroma če isto izrazim s primerom, o kvaliteti in ideji vsega kultur-

¹ Morda bo kdo ugovarjal, češ da je tako zvezanost z narodom zagovarjal celo Ivan Cankar, ko je izpovedal: »Če bi bil Rus, bi bil pravoslaven, če bi bil Prus, bi bil protestant; ker sem Slovenec, sem katoličan«. Toda Ivan Cankar je z besedami »ker sem Slovenec, sem katoličan« mislil nedvomno le na psihološko in sociološko zvezo, ne kavzalno, in je razen tega mislil predvsem na obliko, medtem ko je vsebina njegove religioznosti imela transcendentalne temelje, brez katerih ni mogoče govoriti niti o religiji niti o katoličanstvu. »Bog!« je bil njemu odgovor na vprašanje: »Človek, povej, kako si živel, kómu živiš!« (Glej »Konec« v Podobah iz sanj.)

nega življenja. Gre predvsem za to, da ločimo tu dvoje: prvič to, kar človek je, ali kar ima, ali kar ustvari v naravnem, zlasti duševnem območju. To imenujemo kulturo. Le-ta more biti seveda dobra ali slaba, kvaliteta ali pa nekvaliteta, kakor ima pač vse dvojno, pozitivno in negativno stran. Zato tudi govorimo o »kulturnih« dobrih in o »kulturnem« zlu. Razen tega pa moramo ločiti to, kako se človek v vsem tem svojem »kulturnem« življenju postavi v razmerju do večnosti. To stališče nasproti večnosti pa imenujemo človekovo svetovno naziranje ali idejo. Na tej metafizični ravnini pa je človek zopet ali homo religiosus (verniki) ali pa ateist (humanist, naturalist, liberalec). Če torej govorimo o »kulturnem« človeku, moramo vedno ločiti to dvoje: dušo in duha, delo in idejo. Prirodno človek na primer pripada slovenskemu narodu; in vendarle more biti le-ta človek v idejnoduševnem pogledu ali katoličan ali liberalec, ne da bi zaradi tega ali onega prenehal biti Slovenec. Ali pa: po naravnih darovih more biti človek strokovnjak, znanstvenik, umetnik itd., a je pri vsem tem idejno bodisi ateist, bodisi iskreno doživljajoč vernik. To ali ono prav tako ne izključuje nasprotne možnosti, kakor ni eno pogoj drugega. Tudi katoličan je lahko, če nima talenta, slab znanstvenik ali umetnik, prav tako kakor je tudi ateist nasprotno lahko nosilec in ustvarjalec najvišje kulture. In obratno. Oboje je in ostane ravno dvoje, čeprav se seveda v človeku križa in veže, spaja in družijo v enoten svet njegove osebnosti. Kar velja za osebnost in kulturo posameznika, velja prav tako tudi za tako imenovano kulturo naroda ali pa človeštva sploh; saj je jasno, da ti različni vidiki, namreč psihološki, rasni in sociološki — v najširšem smislu — vidiki ne morejo biti v nasprotju s prej omenjeno dvojnostjo naravnega in metafizičnega elementa v kulturi.²

Če bi to ne bilo tako, če bi namreč kultura in njen svetovni

² Kajpada to moje naziranje ne nasprotuje tistim, ki tudi religijo prištevajo h »kulturi«. S tem namreč, da razlikujem med kulturo in religijo, nikakor ne trdim, da je religija nekultura, ampak nasprotno poudarjam, da je religija nadkultura. Sodim, da je to moje moje razločevanje celo točnejše. Če namreč štejemo religijo le za eno izmed kulturnih področij, jo prav za prav vzporedimo z ostalimi kulturnimi področji, n. pr. z znanostjo, umetnostjo itd. in jo potemtakem postavimo v isto vrsto z njimi. Moj namen pa je, poudariti ravno edinstveni in središčni pomen religije, ki naj obsega, napolnjuje in oblikuje vsa ostala kulturna področja. Zategadelj tudi ne moremo govoriti o religiji poleg kulture, ampak le o religiozni ali pa o nereligiozni kulturi.

S tem v zvezi naj ovržem tudi nemogočo alternativo: ali prej vera ali prej narodnost. Katolištvo ni slovenstvu nadrejeno, a tudi obratno ne more biti, zakaj religija in narodnost sta pojavi, ki nista med seboj v razmerju nadrejenosti ali podrejenosti. Tudi mi priznavamo, da je narodnost avtonomna; pravimo le, da ni absolutna, ker bi to nasprotovale ideji Boga.

nazor ne bila dvoje, nekaj, kar se sicer organsko spaja, a ni identično — kakšen smisel pa naj bi bila potemtakem imela oziroma naj ima zgodovinska borba idejnih struj v našem narodnem življenju? Toda prav tu pa se nam sedaj razodene vzrok tiste usodne pomote, na kateri je osnovana laž tako imenovane »naše« kulture. Kaj je to, bo razvidno iz naslednjega. Ločitev duhov, kakor navadno imenujemo opredelitev javnega življenja v smislu idejnih smernic in svetovnega naziranja, se je pri nas v 19. stoletju vršila in izvršila, žal, z roko v roki z nekim strahotno zgrešenim naziranjem o kulturi: da je namreč kultura vedno zvezana z idejo oziroma svetovnim naziranjem tako, da je kultura le sredstvo ideje, ne pa svet avtonomnih vrednot. In vendarle govorimo o narodnih kulturah, na primer o grški, katero štejemo za enega najindividualnejših in najenotnejših kulturnih organizmov, dasi vemo, da je tudi »ideja« grške kulture, filozofije, umetnosti itd. bila zdaj materialistična, zdaj idealistična, zdaj humanistična, zdaj religiozna.

Prodor tega napačnega naziranja, češ da posamezna kulturna področja, na primer narodnost, gospodarstvo, politika, znanost, umetnost niso zase avtonomna, dasi je res, da se vedno spajajo tudi z idejo — prodor tega napačnega naziranja je imel najpogubnejše posledice za naše narodno življenje. Idejna diferenciacija, katero moramo zaradi Kristusovega nauka »Kdor ni z menoj, je zoper mene« imeti za brezpogojno, le-ta nujna in koristna in odkritosrčna idejna diferenciacija je namreč zaradi omenjenega usodnega naziranja imela tudi zle posledice, ki so pomenile — in še pomenijo, kjer še vedno žive — v kulturnem oziru diletantizem, v idejnem namesto značajnosti in brezkompromisnosti večkrat fanatizem, v narodnem pa, in to je najhujše — neprirodno razcepljenost. Le tako je bilo mogoče, da se je katoliški del našega naroda tu in tam povzpел do usodne trditve, češ da ni Slovencev razen katoliških Slovencev, ali pa nasprotno: da si je slovenski liberalizem predrzno lastil monopol na slovensko kulturo, izključujoč v svojem ošabnem napuhu iz nje vse, ki niso bili njegovega mišljenja. In tako so eni kakor drugi namesto ene same, edinstvene slovenske kulture začeli poudarjati tako imenovano »našo« kulturo, kakor da je kultur v enem narodu več. Edino upravičeni in zdravi vidik kvalitete se je tako umaknil izključno vidiku ideje, naziranja ali pa, še slabše, celo samo vidiku pripadništva. Naša kulturna vzgoja zadnjega pol stoletja je šla v tej smeri in je pognala tako globoke korenine, da je še danes v zemlji prepolno strupenih kali.

A čas je prišel, da vsi spoznamo zmoto in se borimo za novo, veliko slovensko sintezo, ki nam bo omogočila življenje v duhu in pravičnosti, ljubezni in spoštovanju med seboj kljub nepomirljivemu nasprotju idej. Saj ni res, da bi Slovenci — brez razlike svetovnega naziranja — ne mogli čutiti, da smo sinovi in

hčere ene matere, otroci ene zemlje, bratje in sestre ene krvi!
In ni res, da bi prav mi Slovenci ne mogli razumeti, spoznati in priznati: »naša« kultura — to je »naša« liberalna, katoliška, socialistična itd. kultura, izmed katerih naj bi vsaka izključevala drugo — je zmota, a resnica je — naša slovenska kultura, ki je edinstvena in nedeljiva, skupna naloga in delo, skupna vrednota in ponos nas vseh, pa čeprav so gradili in grade njeno stavbo zidarji in verniki najbolj nasprotujočih si in nepomirljivih idej. To naj bi bile vedno smernice naše narodne kulturne vzgoje.

Prepričan sem, da ti nazori prav nič ne nasprotujejo in ne ovirajo naše borbenosti in našega prizadevanja, da bi vse slovenstvo, ves naš narod, vsa naša kultura idejno bila nekoč katoliška. Kultura in katoličanstvo — to je in mora biti naš katoliški slovenski ideal!

Primerjaj tele moje članke in eseje: Slovenstvo in katoličanstvo, Križ 1928, 60; Uvod v Slovensko religiozno liriko, 1928; Ideja in kvaliteta, DS 1930, 4; Narodnost in svetovni nazor, DS 1933, 113; Vprašanje »naše« kulture, Slovenec 1932, št. 200; Nekaj pripomb k slovenskemu vprašanju, DS 1934, 440.

Dr. Stanko Cajnkár

KATOLIŠKA OBNOVA MED NAMI

Kar bom povedal, bo zelo fragmentarno. Ni mogoče govoriti o vsem, kar bi sicer v ta predmet sodilo. Omejil se bom na neke važnejše misli, ki bi utegnile potem tudi v drugih vprašanjih kaj pojasniti in razložiti. Religioznost je končno v zvezi s prav vsakim predmetom in tudi s prav vsakim vprašanjem. V tem smislu je problem sploh neizčrpen.

Namenil sem se, da vam govorim predvsem:

1. o pravi religioznosti in njenih posebnostih,
2. o naši religiozni situaciji, kolikor se to v glavnih obrisih sploh more ugotoviti,
3. o nekaterih bolj praktičnih dolžnostih, ki utegnejo biti uresničljive in bolj vidne.

1. O pravi religioznosti in njenih posebnostih.

(V predavanju samem sem za uvod pa tudi pozneje citiral nekatera mesta iz raznih člankov in knjig. Tukaj ne nameravam svojega članka s temi precej dolgimi citati zavlačevati. Naj zadostuje kratka navedba virov: Franc Terseglav, Pobožnost krščanskega človeka. Čas 1938/39 št. VIII./IX., str. 236 in naslednje. Peter Lippert, Vom guten Menschen, str. 123 in naslednje. Moja knjižica: Luč sveti v temi, na raznih mestih, kjer je govor o religioznosti in katolicizmu.)

Religioznost je povsem svojevrsten način življenja in ne samo poseben pogled na svet. Temelj vsemu so neke misli, ki so toliko važne in močne, da je tako novo življenje mogoče. (Glej Luč sveti v temi, str. 20.) Na prvem mestu je resničnost božjega bivanja, resničnost nadnaravnega reda, resničnost in nujnost milosti, večnostni cilj in usoda našega življenja. Vse to mora biti do konca živo v nas. Vse to je smisel in bistvo naše eksistence. Religioznost je življenje iz teh osnov. Zato je življenje verujočega res nekaj povsem drugačnega, novega, za navadnega človeka nesmiselnega in revolucionarnega. Svet in vse, kar je na njem, dobi podrejen pomen. Ni več na prvem mestu. Ne more biti zadnji cilj.

Posebnosti take resnične religioznosti so prav tako čudovite. Najvidnejši znak njene iskrenosti je priznavanje božjega »prav«, božje resnice in pravice ter zaupanje v Njegovo previdnost. Nujna posledica te zasidranosti v božjih temeljih je vdanost v

voljo božjo, (ki ni nikoli kakšen slep kvietizem), zavest varnosti, trdnosti in umirjenosti. (Ker sem o teh vprašanjih drugod obširneje razpravljal, lahko sedaj te resnice samo v spomin pokličem.)

Najbolj prepričevalen znak žive vere pa je dobrota. Dr. Stan-ko Gogala je v začetku svojega predavanja ugotovil, da se nahaja danes dobrota v največji krizi. Tej misli je treba v vsem pritrditi. V neki pošastni viziji, ki nam govori o tragiki naše eksistence, gledam to resnico že nekaj let. Vedno bolj mi prihaja do zavesti prepričanje, da gre prav v tem vprašanju za vse. Dobrota in samo ona more odločiti usodo religije. Samo pomanjkanje dobrote more krščanstvu prizadeti resnično in skoraj nepopravljivo škodo. Zato boste razumeli, ako vam v razmišljanju o katoliški obnovi govorim skoraj izključno o dobroti. Vem, da dobrota religioznega problema ne more izčrpati. Vendar hočem govoriti tako, kakor da trenutno drugih vprašanj sploh ni. In samo zato, da dam vsemu pravi poudarek, navajam vrsto misli, ki so povzete iz knjige enega najglobljih religioznih avtorjev, p. Petra Lipperta.

Bog razodetja ni le Bog filozofov, čeprav je tudi to dragoceno, kar nam filozofija o Bogu razlaga. Bog, o katerem s čudovitim žarom govori Kristus, je večna Ljubezen, ki hoče, da se ves človek odzove tej nedoumljivo lepi pesmi, ki je pozdrav iz večnosti. Bog je Dobrota. Res je, da je ta večna Dobrota tudi pravična, resnična, sveta, vsemogočna, neskončno modra in povsod pričujoča, nespremenljiva in neminljivo trdna, a zato je še tem bolj ravno Dobrota. Naše misli so tako revne, da zaradi tega bogastva božje Ljubezni neskončne Dobrote ne morejo več pravilno dojeti. Nam se dozdeva, da pravičnost, resnica, nespremenljivost in modrost večno Dobroto utesnjujejo. To je prav gotovo zmotno. Vse to daje božji Ljubezni le novo lepoto in nesluteno polnost, pa tudi pristrčnost in nedoumljivo usmiljenost. Odgovor na klice take Dobrote ne more biti z naše strani nič drugega kakor vse oživljajoča dobrota.

Po Lippertu ima tudi človeška dobrota čudovito bogato podobo. »Biti dober« ni istovetno s samo moralnostjo. Moralnosti, ki ni prvenstveno iz dobrote, manjka neka toplina, neka iskrenost in pristrčnost. Prvi znaki dobrote so: idealizem, neka čistost, duhovnost in svobodnost, finesa in duhovna kultura.

Dobrota je pot v neko skrivnostno daljavo. Dobrota je prekoračenje meje lastnega jaza, potrditev nečesa, kar ni moja lastna osebnost, priznanje vrednot in lepote, ki so izven mene. Zato je prava dobrota nekaj skoraj nezavestnega in iskreno nesebičnega.

Dobrota je zavzetost za drugega, vnema za objektivnost. »Dober človek je po svoji dobroti tudi moder (wissender) človek, nadarjen, genialen človek« (Lippert).

Dobrota se resnici sicer ne more in ne sme izogniti. Resnica

pa zadaja rane in povzroča bolečine. Zato mora tudi dober človek prav zaradi objektivnosti, ki je znamenje dobrote, povedati trdo besedo in raniti z resnico, ki je neprijetna. Vendar zaradi tega ne neha biti dober človek. Prav dobrota je tista edina modrost, ki to umetnost zmore.

Dobrota je zavzetost za osebo in ne samo vnema za neka načela. Lippert pravi: »Četudi mora dober človek včasih povzročati drugemu bolečine, ne bo storil tega nikoli samo zaradi neke ideje. Dober človek je zavzet za tujo resničnost, za konkretno, živo, objektivno. Ideja pa ni nikoli čisto objektivna, ampak je izžarevanje, ustvaritev lastnega jaza. Tako se zgodi, da je človek, ki ljubi samo neko idejo, ki je prav njegova ideja, ne samo trd in krut, ampak tudi resnično hudoben, pa naj je njegova ideja še tako velika in sveta. Vedno veljajo besede dobrohotnega Frančiška Saleškega: Resnica, ki ni polna ljubezni, prihaja iz ljubezni, ki ni prava.« (Ta misel bi mogla biti v naši slovenski katoliški skupnosti še prav posebno važna.)

Modrost, ki je iz dobrote, pa za pravo dobroto še ni dovolj. Treba je še milosti. »Dober človek prestopi neki prag, prav za prav edini prag, prag, ki vodi k duhu in k Bogu, odločilno stopnico, ki z enim samim korakom dvigne v novo višino, v nov način bivanja« (Lippert).

Dobrota je dalje tudi edina pot do svobode. »Dober človek je svobodnjak, ki se je rešil prokletstva svojega jaza« (Lippert).

Dobrota spreminja bistvo naše nravnosti in popolnosti. Dober človek ni samo nravejši in popolnejši, temveč je vse to tudi na drugačen način... Dobrota je moralnost, ki ni zgolj spopolnitev lastne osebnosti, ampak je spopolnitev vsega« (Lippert).

O dobroti pravi sv. Pavel, da je vez popolnosti. Dobrota je po trditvi istega velikega apostola milost, »karizma«. Tako je obenem dar onega sveta in delež božjega bogastva. »Dobrota ni nič drugega kakor delež božjih lastnosti«, pravi Lippert. »Zato je dobrota edina absolutna vrednost, ki je nekako izven Boga, ali boljše: dobrota je absolutna vrednota Boga samega; je delež božji, največja resničnost, ki jo je mogoče doseči. In delovanje iz dobrote je edino absolutno delovanje, ker je nekaj Bogu podobnega in božjega. Vse drugo delovanje je relativno, ker je samo delno delovanje (Teilwirken), delovanje našega telesa in našega razuma ali samo naše volje. Dobrota pa je delovanje našega celotnega bivanja, je božje delovanje v nas in zato absolutno in nenadkriljivo. (Preberi Terseglavov članek v »Času« od 247. strani do konca!)

V skupnosti se nam prikazuje dobrota tudi pod podobo plemenitosti. Dober je lahko človek tudi, če je ločen od drugih, plemenitost pa se kaže v občevanju z drugimi.

Nam je plemenitost še prav posebna dolžnost. Saj je na naše rame naložena skrb za širjenje kraljestva božjega na zemlji,

dolžnost apostolata. Apostolat brez dobrote in plemenitosti pa je nesmisel in grenko nasilje. Apostolat je zmaga resnice, ki zna biti dobra. Lippert lepo govori o riziku, ki je združen s posredovanjem resnice. Resnica, ki jo razlagam, je končno le moje osebno spoznanje. Kdo mi daje pravico, da vsiljujem svojo resnico? Kako naj sploh to najtežjo dolžnost izvršim? Resnica ni kamen, ki ga vržem v drugega, da ga prestrašim ali ranim. Resnico lahko prinesem samo v imenu božjem. To se pravi, da vršim res božje delo. To pomenja, da nisem zapleten v svojo lastno diplomacijo, ki bi hotela kako korist zase. V imenu božjem pridem samo tedaj, ko pridem v duhu božjem. Duh božji pa je samo duh ljubezni, ki hoče rešiti.

Ko nosimo drugim svojo ali božjo resnico, zadevamo vedno na človeško svobodo. Kakšen naj bo naš odnos do človeške svobode? Če je res, da smemo posredovati resnico samo kot božji odposlanci, potem ne smemo priti brez dobrote, ki se tudi mučeništva ne boji. Bog sam ima spoštovanje (to je zelo človeška beseda) pred človeško svobodo, pa naj bo ta še tako strašna in zmaličena. Zato tudi mi ne smemo človeške svobode v prah poteptati. Bog je zato svobodoljuben Gospodar. Njegovo kraljestvo ni malenkostna zadeva. Lippert pravi: »Na višini božje svobode in moči cilj našega prizadevanja ni več ta, da bi vse ljudi uklonili pod isto mnenje, niti ne v interesu resnice same. Cilj ni več, da bi vse blodnje, vse pomanjkljivosti in grehe onemogočili, tudi ne v imenu božjem. Cilj in ideal more biti samo to: V boju za resnico postati svet in v službi ljubezni moder in resnicoljuben.«

Mika me, da bi to resnico obrazložil ob vzgledu Kristusa in Jude Iškariota, ki se srečata v usodnem trenutku na vrtu Getsemani. Tukaj je večna resnica z vso svojo močjo pred ubogo, toda svobodno človeško podlostjo. Kristus bi se mogel ponižati še bolj, kakor se je že. Mogel bi pasti na tla pred svojim izdajalcem. Mogel bi zajokati, da bi se trgalo srce. Mogel bi izreči najhujšo groznjo. Mogel bi izvršiti neko sveto nasilje nad tem srcem, ki se pred njim pogublja v hudobijo, iz katere niti izhoda ni več. Toda vsega tega ni. Samo pozdrav izzveni v noč, samo ime je slišati, tiho vprašanje in očitek plemenitega, najboljšega srca. Nad vsem dogodkom je neka veličastnost, ki ni nič drugega kakor umik božje moči pred človeško svobodo. — Tudi naša pot ne more biti daleč od tega edinstvenega vzgleda.

V vsem tem, kar smo rekli, bi bila bežno očrtana podoba človeške dobrohotnosti, ki je najbolj živo znamenje prave vernosti. Brez žive dobrote naša vernost ne bo ozdravela. Programi in ideje, manifestacije in resolucije, kongresi, društva in akcije, vse je prazno, ako ne izvira iz dobrote. Čudno je, da na najvažnejše stvari tako radi pozabimo. Potem pa sebe in druge varamo z neko blede aktivnostjo, ki postaja karikatura prave vernosti.

2. O naši religiozni situaciji.

Treba je odgovoriti na vprašanje, kje smo s svojo religioznostjo. Najti moramo točko, na katero smo se sami priklenili s svojo vneto, pa morda še bolj s svojo neiskrenostjo in s svojim izdajstvom.

Ta analiza bo kratka in površna. V okviru tega predavanja drugačna niti biti ne more. Vernost je zadnja skrivnost misleče in hoteče duše. Zadnji obračuni se odigravajo onstran vidnega sveta pred božjo vsevednostjo. Na teh zadnjih točkah so naše sodbe samo rahla in kaj malo utemeljena domnevanja. Vse naše kritike morajo z neko nujnostjo ostati nekje v zunanjem, bolj vidnem svetu. Na to bo treba ob vseh naslednjih izjavah misliti.

Kaj označuje našo slovensko katoliško skupnost danes?

Zelo zunanje, morda brezpomembno znamenje bi bilo, da nimamo trenutno nikakega katoliškega mladinskega gibanja. Kar je bilo, je zamrlo. Morda se prav počasi prebuja v novo zavest, toda to je vprašanje zase. Danes je tako, da je že beseda o mladinskem gibanju osumljena. Za nas, ki smo najlepša leta svoje mladosti preživeli prav ob ognju pravega katoliškega mladinskega gibanja, je to sumničnejše velika žalitev, ki boli tem bolj, ker je vržena v svet z drzno gesto mladega abecedarja, ki o bistvu stvari niti pojma nima. Kar se v teh dneh izdaja za nekakšno mladostno akcijo, je precej umetno narejeno in ne prepričuje. Mladi ljudje imajo v vsem tem malo besede. To ni kritika. Povem le zaradi zanimivosti.

Prave posebnosti naše religioznosti: Nekje na prvem mestu je pomanjkanje smisla za nadnaravni red in njegove vrednote. Nadnaravni svet, kakor odseva iz naše slovenske religioznosti, je zavit v neko kopreno neresničnosti. V nas je še mnogo starega, plehkega racionalizma, ki je religioznost izvotlil v precej zunanjo moralnost. Naši inteligenci nadnaravni svet ni prišel nikoli prav do zavesti.

Poleg tega je naša religioznost ujeta v nekatere naše slovenske lastnosti, ki niso ravno naš ponos. Slovenci smo bili in smo še danes narod podrejenih uradnikov in poduradnikov; zvestih, natančnih, boječih, uslužnih; s skrivljenimi hrbti in plahimi mislimi. Naš pogum si upa samo navzdol; hraber je samo nasproti tistim, ki so še nižje. Po znani primeri Emila Fiedlerja smo podobni kolesarju, ki se navzgor priklanja, navzdol pa suva.

Tega poduradniškega in uradniškega duha smo prinesli vse preveč tudi v svojo religioznost. Tako mišljenje pa se v religiji z vso nujnostjo prikazuje kot duh strogega moraliziranja, obsojanja in delitve v zveste in nezveste. Uradnik mora poročati, mora javljati, kar se je zgodilo; mora budno paziti. Vse to je znamenje njegove prizadevnosti in mera njegovega napredovanja. Brez pravega človeškega ponosa in brez neizprosne rav-

nosti in poštenosti je odtod pa do denunciranja zelo kratka pot. Na žalost so te klavrne lastnosti postale tudi že znamenje pravovernosti. Religiji to prav gotovo ni v korist.

Druga posebnost naše religioznosti je osebna neprizadetost. Pri nas je nositelj osebnega snovanja skupnost in ne oseba. Takšen kolektivizem pa je med vsemi najmanj upravičen in najbolj usoden. Pravi katolicizem je svoboden, širok in svetel, samozavesten in obenem dobrohoten. Katoličani pa utegnejo biti tudi zelo nesvobodni, ozki in mračni, boječi in celo zlobni. To je tragika, ki se ji nobena ideja izogniti ne more. Iz vseh teh težav je morda samo ena pot: nositelj verskega življenja mora postati človekova osebnost. Skupnost lahko varuje samo to, kar posamezniki že imajo. Kolektivizirana vera je samo kolektivizirana iluzija. Ker pa svobodni in samozavestni ljudje ne morejo in nočejo utoniti v taki brezoblični masi vernikov (brez osebnih imen, vprašanj, dvomov in težav), je taka umetno kolektivizirana skupnost v svojih temeljih vendarle razbita in morda celo mnogo bolj neenotna kakor skupnost svobodnih in samozavestno iskrenih vernikov. Zato ni anahronizem ali pa morda zmota, ako druguje tej posebnosti druga, ki je čisto od drugod, kakor se dozdeva. Da, tudi razcepljenost in razbitost je znamenje naše religioznosti (v vrstah inteligence še prav posebno). Naj zadostuje, da poudarim dejstvo. Zgodovino te nepotrebne zgodbe lahko izpustimo in popis tudi. Omenil bi samo nekaj neprijetnih posledic. Duh uradniške natančnosti in denunciantske vneme je ustvaril celo vrsto nekih privatnih razsodišč, ki precej po vzoru prekega soda obravnavajo versko zvestobo in nezvestobo svojih bratov in sester (ime je vzeto iz krščanskega besednjaka, ki ga tudi ti nepoklicani sodniki uporabljajo). Zaslišanja ni, prič tudi ne. Dokazi pa so zelo poceni, ker tudi zagovorniki ne smejo biti navzoči. Psihološke posledice takih metod so težje, kakor v splošnem mislimo. Tako na pol ali povsem izobčen in osumljen katoličan izgublja dan za dnevom del svoje vesele krščanske zavesti. Njegova vera je na begu pred to bedasto gonjo. Upanje in ljubezen sahneta tudi v njem. Počasi mu postaja vseeno, kakor pravimo. In končno je morda res takšen, kakor so ga hoteli imeti. Krščanska skupnost pa je za lepo število dragocenih ljudi revnejša. Čemu vse to?

3. Nekaj praktičnih nasvetov.

Naj veljajo v prvi vrsti nam, ki smo tukaj zbrani. Neodložljiva dolžnost vsakega izmed nas je: Vživeti se v nadnaravno resničnost krščanstva. Vera je ali obilje življenja in veselja ali pa muka. Je nepopisno globok mir ali veden strah. Resnica je hrana našega duha. Samo resnica nas pripelje do pravih vrednot. Kdor je katoličan samo zato, ker je njegov narod veren, ni pravi

katoličan. Kdor ostaja katoličan zaradi kulturnih vrednot katoličanstva, tudi ni kristjan. Drugi razlogi, ki bi izven resnice utegnili še koga vezati na katoliško skupnost, pa so še bolj ničevi. Ta zahteva po vživetju, po osebni vsidranosti in zaverovanosti v resnico krščanstva je prvi poziv. To je danes najvažnejše. Osebnega katoličanstva, osebno poglobljene religioznosti pa ni brez ogromnega osebnega napora. Izjemo tvorijo samo tisti duhovno zadovoljni ljudje, za katere problemov ni.

Kako priti do tega vživetja? Odgovor bom samo nakazal.

Z iskreno versko prakso in s študijem verskih problemov.

Življenje je silnejše kakor študij. Zato je v nekem oziru praksa pred študiranjem. Zavedati se moramo, da je krščanstvo vesoljstveno, za vse ljudi enako. Ni posebne religije za inteligenco. Še manj bi bilo mogoče trditi, da so neke posebne, morda lažje zapovedi, ki naj veljajo za inteligenco. Zato mora tudi svobodoljubljen izobraženec ceniti in rabiti sredstva, ki jih pozna njegova Cerkev: daritev, molitev, zakramente in vse drugo.

O študiju verskih vprašanj pa bi rekel tole: Za inteligenta je znanje v verskih vprašanjih izredne važnosti. Izobraženec je vajen znanstvenega mišljenja, strogih metod in jasnosti. Ako svojega verskega znanja ne goji in ne veča, utegne poklic versko znanje prerasti in zadušiti. Ob modrosti višje matematike postane poštevanca ne bogljena pepelka, čeprav tega ne zasluži. Ob akademski višini strokovne izobrazbe utegne biti srednješolsko formulirana modrost religije slabotna in neutemeljena. Nam Slovencem je plast versko dobro šolanih laikov nujna potreba.

Inteligent mora pronikniti v bistvo stvari. V verskih vprašanjih še prav posebno. To pa ni tako preprosto. Teologija je bogata in polna modrost. Človeške besede strašno težko obvladujejo vsebino, ki bi jo morale sprejeti vase. V celoti tega tako ne zmorejo. Danes pa moramo še prav posebej skoraj vsaki besedi do nekega dna, ker se zdi, da se ustvarja nov duhovni svet iz kaosa ostankov starega. Na tem področju z delom še niti začeli nismo. Kako različen zvok lahko vzbudi ena sama beseda: roža. Kdor pozna rastlinski svet zelo v podrobnostih, se bo zamislil ob tem enem nazivu. Kdor ve malo ali skoraj nič, bo brez misli šel mimo. Teologija pa se igra z besedami, ki so vse drugače bogate in polne: Bog, stvarjenje, človek, duh, oseba, odrešenje, včlovečenje, milost, sreča, blagor, greh, kazen, večnost itd. Nam ne smejo biti besede prazen zvok.

Študija navadno ni brez knjige. Knjiga je z inteligentom v nekem sestrskem razmerju. Kdor nima ljubezni do knjige, temu vse diplome ne morejo izpričati resnične izobrazbe. Religiozna knjiga pa vrši še del angelske službe. Zato nam mora biti še prav posebno dobrodošla. Tako knjigo je treba brati drugače kakor roman ali dramo. Ko smo jo prvič prebrali, tedaj se naše delo šele prične. (Ako pa ni bila vredna niti prvega branja, in Slo-

venici imamo tudi skladovnice take religiozne literature, potem je izšla iz rok, ki niso bile za to delo ustvarjene, in iz srca, ki si od božjega angela ni dalo suflirati.)

Res je, da moramo Slovenci svojo religiozno literaturo za inteligenco v splošnem šele ustvariti. Pri tem delu bi poleg svetnikov, talentov in apostolov potrebovali tudi nekaj čisto preprostega načrta. Poleg knjig rabimo še poseben list (morda tednik po vzgledu francoskega »Temps présent«).

Verska obnova našega naroda je vprašanje globine in iskrenosti, resnice in ljubezni, življenja in žrtvovanja. Organizacija ima svojo vrednost, zadnja modrost našega slovenskega katolicizma pa ni in ne more biti. Kolikor je krščanstvo boj, moramo paziti, da ostane v mejah Kristusove ljubezni, razumevanja in dobrohotnosti. Besnost še ni vnema za dobro stvar. Obsojanje drugega še ne pomeni očiščenja lastne osebe. Če odpovedo prazni recepti nekrščanskih reformatorjev, naša osebna vrednost zaradi tega ni večja. Naša krivda je ob vsej tuji tragiki sveta vedno enako velika.

J. Šolar

SLOVENSKI KULTURNI PROBLEM

Ob tem naslovu se boste najprej vprašali, ali ni v njem pomote, saj je slovenskih kulturnih vprašanj toliko, da ne moremo vseh strniti v eno samo vprašanje. Res je teh vprašanj nepregledna vrsta, ali v zadnjem dnu obstoji vendar le eno samo veliko vprašanje našega kulturnega razvoja. Kratko bi ga lahko postavili takole: ali in kako moremo kot majhen narod zdržati svojo narodno in kulturno samostojnost, ne da bi zaostali ali utonili.

1.

Če se hočemo resnosti današnjega časa v razvoju slovenskega kulturnega življenja prav zavedeti, moramo pogledati v zgodovinski razvoj vsaj zadnjega stoletja. Ob teh pogledih se nam bodo naloge sedanjosti pokazale še jasneje, hkrati bomo videli v njih zgodovinsko nujnost, ki nam nalaga veliko odgovornost za ves nadaljnji razvoj naroda.

V novo dobo smo se prebudili tudi Slovenci v drugi polovici XVIII. stoletja. Kakor pa je bilo to prerodno gibanje pretehtano, do neke mere sistematično in iskreno v svojem pojmovanju slovenskih kulturnih nalog, tako mu je manjkalo zlasti ene stvari: širokega kroga prebujenih duhov, zlasti pa prave ljudske svobode, da bi se lahko tudi preprosti ljudje postavili iz resnične narodne zavesti ob naše vodilne osebe. Zato je tudi razumljivo, da so vsa prerodna prizadevanja ostajala v krogu redkih izobražencev, ki so gojili slovenščino kot nekako prezrto ljudsko dobrino, a še brez prave politične zavednosti, ne da bi prav vedeli, kam vodijo taki začetki v narodnem osamosvajanju. Kljub temu bi delali veliko krivico vsem delavcem te dobe, ko bi od njih zahtevali nemogočih stvari, opravili so svojo nalogo nenavadno vestno in širokopotezno, več v danih razmerah skoraj ni bilo mogoče napraviti: sprožili so prvo silo naši narodni zavednosti v novejšem času.

Kratko medvladje Francozov v naših krajih je prvo iskro še bolj raznetilo, saj smo v teh letih zadihali tudi v političnem pogledu svobodneje in začutili, kakšnih dobrot bi prinesla politična prostost razmahu slovenske kulture. Prebudil se je živ čut »ilirizma« v tistem najširšem pomenu, da sodimo skupaj s slovanskim jugom in ne z germanskim severom. Čeprav se je kas-

neje ta občutek kazal v zmotnih oblikah, zlasti jezikovno kulturnih, je slednjič vendarle zmagala v njem tista zdrava narava, ki je vodila do pravilne rešitve v politični smeri, ne pa v kulturni in jezikovni.

Ob vstopu v XIX. stoletje je bilo naše ljudstvo še podložno gradu, torej tujim, neslovenskim gospodom. Bilo je nerazgibano, ostajalo je doma, le malo se je moglo razgledovati po svetu. Grad se za kako sistematično izobraževanje našega ljudstva ni menil, bil je prepričan, da mu je najlažje krotiti neuke in neprebujene ljudi. Kakor je to samo na sebi slabo, je vendarle pomenilo za našega kmeta veliko dobroto: ostal je sicer neveden, a zato do konca in izključno slovenski. Grad bi ga bil pital s tujščino in bi bil s svojo izobrazbo slabil slovenski živelj naše vasi. Tako je bil toliko močnejši vpliv cerkve; ta je bila kmetu v teh časih edini vir duhovne hrane, in sicer čisto slovenski, saj so bili tudi duhovniki po večini sinovi iz ljudskih vrst. Kmet je ostajal trdno zvezan s svojo zemljo, moral je trdo delati, živel moralno visoko in je bil nasproti vsem tujim vplivom zavarovan s svojo nerazgledanostjo, s svojo nedostopnostjo. Trpelo je slovenstvo le na periferiji, kjer je prihajal kmet v neposreden stik s tujim življenjem. Tam mu nezavednost in nerazgledanost nista mogli pomagati, tam sta mu bili usodni. Zato smo v teh desetletjih izgubili mnogo ozemlja na Koroškem in Štajerskem, zakaj nasproti vseh vrst ugodnostim, ki jih je obetala pripadnost nemški jezikovni in kulturni sili, bi opravila kaj le izrazita narodna zavednost, a te tedaj ni bilo.

Šol je bilo v tej dobi le malo, nepismenosti veliko, bili so le redki, ki so se naučili branja in pisanja. Tudi tu so nas reševale tedanje prosvetne razmere, ko je imela šola v rokah cerkev in ne grad ali država. Tako je slovenski duhovnik prvenstveno gojil slovenski pouk in učil ljudi branja slovenskih knjig. Nemščina je bila namenjena le tistim, ki jih je vodila pot iz vasi ali trga v mestne šole in med izobražence. Zato pa ni čudno, če so že tedaj in vse stoletje pa skoraj prav do današnjih dni ljudje videli začetek izobraženosti in boljšega življenja v znanju nemščine. Tako so ljudje pojmovali šolo in to je šola tudi bila, zlasti srednja: prehod iz slovenskega duhovnega območja v nemško in s tem do vsega, kar je bilo s tem zvezano, zlasti do boljših mest, do boljšega zaslužka, do ugleda in časti.

Zato pa je bilo v dobi pred letom 1848. do redkih izjem, zlasti moramo izvzeti duhovščino, vse onstran kmečkega stanu v nemškem objemu in mrtvo za slovenski narodnokulturni razvoj. Imeli smo pač posameznike, celo nemške izobražence, ki so se za slovensko kulturno življenje zanimali in ga podpirali, a prav to nam dokazuje, kako so tako kulturno uveljavljanje slovenskega življenja v tej dobi razumeli: bila jim je bolj neka folklorna zanimivost kakor prebujanje naroda k samostojnosti.

Pravega slovenskega meščanstva v tej dobi nismo imeli, zato je tudi razumljivo, da smo se morali neprestano zatekati h kmetu, če smo hoteli dobiti živ stik s slovenstvom. Medtem ko so v tej dobi namesto dvorov in plemstva ravno meščani prevzemali pri drugih narodih vodilno vlogo v skrbi za narodovo kulturo, tudi jezikovno, je pri nas še zmeraj ostal preprosti človek nosilec teh narodovih dobrin. Kako malo je bila slovenščina še spoštovana kot pravo občevalno sredstvo med meščani, nam dokazuje korespondenca tedanjih časov, saj so si celo nosilci slovenske kulturne delavnosti pisali le nemško. Imeli smo pač prve poskuse, da si ustvarimo jezik in sredstva izobraženega naroda, imeli celo poskus prvega slovenskega časopisa, ali vse to so bili začetki, pogumni, dobri in potrebni, a vendarle začetki. Isto velja o gledališču in knjižnih izdajah.

Dva primera nam bosta še najbolj pokazala, kako neprebujena je bila še ta doba. Naš rojak Kopitar, ki nikoli ni skrival, da je Slovenec, je zrasel tedaj v evropsko veličino, cenjeno po vsem svetu kot najvišja slavistična avtoriteta dobe. S tem svojim vplivom bi bil lahko Slovenec kot narodu silno veliko koristil. Toda tisti Kopitar, ki je dajal Vuku Karadžiću poguma in nasvetov za reševanje srbskega naroda, se ni vprašal, kaj je s slovenskim narodom, kakšni so njegovi kulturni in politični cilji. Tudi njemu je bila slovenščina jezikovna zanimivost, a nikoli mu ni prišla do zavesti usoda Slovencev kot naroda, ki si mora izvojevati svojo samostojnost v vseh pogledih. — V tistih časih se je oglasil Slovenec veliki pesniški genij, kakor da so se v njem strnile tisočletne sile naroda; s preprosto domačo besedo nam je ustvaril tako pesem, da smo na mah stopili v prve vrste tedanje evropske umetnosti. Bil je svetovno razgledan, Slovan z dušo in srcem, a vendar v svojem bistvu tako globoko in domače slovenski, da le trenutek ni pomišljal o poti, ki jo mora hoditi. Prebujen narod bi bil takega velikana duha vesel in bi se ga oklenil z vsemi silami — toda prišel je v gluho lozo, njegove pesmi niso razumeli, njegove umetnine so celo zaničevali. Njegova veličina je prerasčala tedanji čas, njegova mogočna sila je zakipela preko tesnih okvirov takratnih načrtov in potreb slovenskega naroda. V tem je njegova tragika, v tem tudi njegova veličina.

Z letom 1848. se je marsikaj premaknilo. Grad je odnehal in mlada svoboda je prebudila narod v širino in globino. Poleg rokodelskih in kmetijskih Novic je zrastle cela vrsta novih, živih in na vse strani usmerjenih listov. Ne za dolgo, zakaj absolutizem naslednjih let jih je zopet ugonobil, ali po desetletjih lakote so bili ti listi kljub kratkotrajnosti očiten dokaz velike narodove sile, ki si je poiskala sprostitev v njih, od nabožne Zgodnje Danice pa tja do politične Slovenije. Dobili smo prvi svoj politični program, glasno je bila postavljena zahteva po zedinjeni Slove-

niji, da poslej ni zamrla nikoli več med nami, dokler ni bila po svoje izpolnjena. Z osvoboditvijo so pravilno začutili narodni voditelji, da je velika dolžnost vseh, da se čim bolj omikajo. Osnovale so je Slovensko društvo (22. nov. 1848) z izrazito slovenskim kulturnim programom: materni jezik bo kraljeval po deželi, kakor se spodobi, da bo prvak v šoli in uradu; šole, časopisi in bukve so najimenoitnejši pripomočki za narodno omiko. S tem pogumnim nastopom se je med nami marsikaj premaknilo, zlasti mladi rod je bil ves prevzet od žive slovenske zavesti. Ti sadovi se začno prav kazati šele v 60-ih letih, ko se nasproti konservativnejšim voditeljem oglašajo radikalni Mladoslavenci in zmeraj izraziteje širijo pot narodnemu osvobojenju. Kakor je bilo leto 1848. navdušeno v narodnem pogledu, se bomo vendarle čudili, da so na primer ob tem navdušenju imeli med člani Slovenskega društva tudi Nemce, da je sedel med odborniki društva grof Auersperg. Bila je prva prebujaja, a še ne dokončana zavest, da smo tod mi gospodje in gospodarji. Mladi rod se je tega že dodobra zavedel in v letih 1870—1890 tudi dosledno uveljavljal. Dobili smo poleg vrste pripovednikov in pesnikov literaren časopis, dobili poleg skromnih Novic politični dnevnik in znanstveno društvo v Slovenski Matici. Šole so se pomnožile in poslovenile vsaj v ljudski plasti, medtem ko je bila vsa srednja šola še trdo nemška skoraj prav do konca stoletja. Premagali smo prvo mrtvilo, a do slovenske vzgoje tudi le meščanskih krogov še nismo mogli, predolga je bila preteklost in težko je bilo začenjati novo življenje. Zato so bili meščanski krogi tudi v tej dobi še izrazito v nemškem območju, še zmeraj niso pomenili žive narodove plasti, ki naj bi ustvarjala narodu višje kulturne dobrine. Bilo je pač zmeraj več narodno zavednih izobražencev, zlasti takih, ki so prihajali neposredno s kmetov in niso bili le slovensko čuteči, marveč tudi slovensko živeči, a v svojem drugem rodu se je premnogo teh družin izgubljalo; primerov Štritarjeve družine imamo v tej dobi še bridko veliko. V prvih desetletjih te dobe so imela novo ustanovljena slovenska društva važno nalogo, da utirajo pot slovenščini v olikano družbo, da se izobraženi krogi v njih privadijo domačemu jeziku; v drugi polovici te dobe je bila slovenščina tudi med izobraženci že dosti udomačena, vendar še nikakor ni prevzela vodilne vloge v meščanskih in izobraženih krogih naše družbe. Bili smo še zmeraj tako tesno navezani na tujejezično izobrazbo, da je bila slovenščina bolj iz narodne zavesti zgrajena sporedna proga kakor pa zares slovenskega človeka oblikujoča sila.

Z mladim rodом ob koncu XIX. stoletja se je začela najširša ljudska prebujaja v vseh smereh. Medtem ko je doba 1848—1890 zajela le vrhno plast podeželja po trgih in večjih krajih trgovce, gostilničarje in podobne veljake, je nova doba segla s politično demokratizacijo in z uvedbo splošne šolske obveznosti

do zadnje slovenske hiše. Zato je stavila nova doba narodu in njega voditeljem velike in težke naloge. Bolj ko leta 1848. je veljalo sedaj, da je treba ljudstvo omikati in organizirati. Dobili smo velike može, ki so čas razumeli in vsak na svojem področju hiteli delati. Evangelist Krek je razumel porajajoče se socialne in gospodarske potrebe in se pogumno lotil njih reševanja z združništvom in organiziranjem delavstva; razumel je, da je ljudstvu nujno potrebna ljudsko izobraževalna organizacija in ustanovil prvo prosvetno zvezo; v političnem pogledu pa je razumel, da je prišel čas, ko se moramo tesno vezati s slovanskim jugom in severom. Preko slovenskega ozemlja je zašumel val navdušenega zbiranja in organiziranja v gospodarskih, prosvetnih in političnih organizacijah, rasli so prosvetni domovi, rasle zadruge, širil se je časopis in prišel v sleherno hišo. S to osvojitvijo in prebuditvijo ljudi je bil zajezen udor tujega vpliva neposredno na naše ljudi v osrednjih slovenskih ozemljih. Veliko huje je bilo na periferiji, kjer je bila nezavednost prejšnjih dob še bolj usodna, zakaj premnogi so iz nezavednosti ali koristoljubja naselili tujim vplivom. Veliki škofje Mahnič, Misijski, Sedej in Jeglič so v tej dobi razumeli svojo nalogo in prebudili v ljudstvu versko zavednost, okrepili etično moč in z verskimi organizacijami in časopisjem ustvarili protiutež izobraževalni akciji, ki bi se lahko izrodila bolj narodu v škodo nego v korist, ako bi ne slonela na globokih verskih in etičnih temeljih. Imeli smo v tej dobi bistre gospodarje, ki so znali prebuditi v kmetu čut za gospodarski napredek in mu tako dvigali ne le blagostanje, marveč tudi narodno in stanovsko samozavest, gospodarje, ki so se že ukvarjali z načrtnim narodnim gospodarstvom. Tako je ta doba pomenila silen pogon naroda in velik napredek v osamosvajanju.

S splošno šolsko obveznostjo je ginila nepismenost, a nam je žal na mejah odjedala slovensko mladino z nemško šolo. Medtem ko je bila ljudska šola slovenska, je bila srednja v višjih razredih še zmeraj zamrzla. Škof Jeglič je s svojo gimnazijo tudi tu oral ledino in ustvaril prvo popolnoma slovensko gimnazijo; prvo slovensko maturo smo imeli leta 1913. S tem prvim predorom v srednjo šolo so bile zvezane velike težave, a tudi teh se je doba lotila z nenavadnim pogumom, sposobnostjo in velikopoteznostjo. Čeprav je bila na delu le zasebna pobuda, smo dobivali učne knjige, ki so se uspešno kosale tudi z najboljšimi nemškimi, tako da nam še danes vzbuja občudovanje. Pomislimo le na Poljančevo Živalstvo, Reisnerjevo Fiziko (za tiste čase kar zavidljivo lepo delo), Doklerjev Grški slovar ali celo na Wiesenthalerjevega latinskega. Tako smo utirali pot slovenski srednji šoli in slovenski izobrazbi.

Kljub vsemu temu pa ne smemo pozabiti, da je bila tudi ta doba še močno zasidrana v tujem kulturnem območju. Slovenska izobrazba je bila pač že važen činitelj, a še zmeraj ni imela

tiste funkcije, ki jo v življenju samostojnega naroda imeti mora. Bili smo še zmeraj tako tesno navezani na tujo pomoč, na izključno nemško šolanje, da je bila vsakomur zaprta pot do izobrazbe, kdor bi ne šel po tej poti. Razgledi v svet so nam bili dani samo skozi tuje nemško okno. Tako enostransko vključevanje v tuje kulturno območje seveda ni bilo ugodno za samostojen razvoj narodne kulture, narodnega izobraženstva. Še zmeraj smo bili trdno prepričani, da nam sama slovenska izobrazba ne zadostuje, zakaj slovenska izobrazba ne izključuje učenja tujih jezikov, pač pa izključuje enostransko prežemanje s tujo kulturo. Bili smo še zmeraj malodušni in do sebe nezaupljivi.

Vihar svetovne vojske nas je zajel na tej stopnji in nas po bridkih letih preskušnje in preganjanja postavil pred nova velika dejanja in naloge.

2.

Ko smo po svetovni vojski prišli v novo državno celoto s tistimi južnimi Slovani, s katerimi smo iskali kulturnih in političnih stikov že pred vojsko, se nam je uresničil eden izmed naših političnih ciljev: dobili smo narodno državo. Če hočemo najti pravo razmerje do sebe in nove državne tvorbe, se moramo zmeraj zavedati, da smo v to novo državno celoto prišli po slovenstvu, ker smo v njej videli uresničenje svojih narodnih teženj, ker smo bili prepričani, da s tako združitvijo treh sorodnih narodnih enot v skupno državno celoto vsak sam sebi in vsem skupaj omogočimo uspešen narodno kulturni in narodno politični razvoj. Jugoslavija je naravna posledica dogovornega sodelovanja treh sorodnih narodnih enot, katerih vsaka je bila že kulturno in politično opredeljena kot narod; dogovor sloni na naravnih temeljih sorodnosti iz davnih vekov. Prav tega novega položaja se v novi državi nismo in nismo mogli prav zavedeti. Premalo smo imeli pred očmi, da nismo in ne smemo biti v tej državi več privesek, da smo marveč res pravi državotvoren narod, da ne smemo računati na to, da nam bodo drugi rezali kruh, da smo marveč poklicani, da si vse ustvarimo sami. Ker smo prav po svojem slovenstvu vključeni v novo državno celoto, je samo po sebi razumljivo, da smo v tej državi poklicani gojiti prav slovenstvo kot tisti svojski del, po katerem je ta kos zemlje danes jugoslovanski. Ko bi ne bili dolga stoletja branili slovenstva na tej zemlji, bi danes ne pripadala Jugoslaviji, marveč bi se šopiril po njej tujec. Če smo torej po svojem slovenstvu stoletja reševali svoje ozemlje Jugoslaviji, ga ji nikakor z njim ne bomo danes odtujili in skupnega doma podirali, nasprotno: tudi danes bo slovenstvo najmočnejši obrambni zid proti vsakemu tujemu vdoru. Zato so bili na krivi poti vsi tisti politiki, ki so mislili, da izkazujejo uslugo državnosti in edinstvu, če nasilno razdirajo stoletno narodno

stvaritev in ustvarjajo umetno edinstvo brez tradicije in brez resničnih opor. Časa prehitovati ne more nihče in nihče mu ne more dodajati tudi le komolec dolžine. Zato je bilo vse to početje prazno zapravljanje moči in je naletelo pri vseh zdravih plasteh naroda na enoglasen odpor.

Tako spoznanje nam narekuje zelo jasno in določno smer v vsem našem političnem delu. Ko bi bili zmeraj imeli jasno pred očmi to spoznanje, bi se ne bili izgubljali nikoli na stranpota, bi bili morali vsa ta leta po vojski ljudstvo premočrtno voditi po tej poti in ga vzgajati v jasnih načelih, tako v narodnem kakor državnem pogledu. Zakaj prva dolžnost, in sicer ne le politična, marveč tudi eminentno kulturna dolžnost, vsakega naroda je prav ta, da se samega sebe in svojega položaja v svetu in državi zaveda, da ga prav presoja in zna ceniti svoj narodni obstoj, prav tako kakor obstoj svojega posestva, življenje svoje družine in samega sebe. Samo taka vključitev v narodno in državno celoto more roditi tudi na kulturnem polju zavedno sistematično delo. Ko bi si bili o tem na jasnem vsi odgovorni činitelji v vodstvu naše mlade narodne države, bi bili vedeli, da v tej narodni državi smejo in morajo zahtevati vse tisto, kar je vsakemu narodu za njegov najintenzivnejši razvoj potrebno, da v tej državi vse to dobiti moramo, če hočemo, da se bo krepila prav tista korenina, ki nas je v Jugoslavijo vodila. Bodi da smo kdaj to dolžnost zanemarili sami, bodi da nam drugi niso dali uresničiti naših zahtev, vselej je bilo to usodno ne le za nas same, marveč tudi za vso celoto, zakaj zmeraj trpi vse telo, če trpi kateri njegovih organov. Naj torej nihče ne gleda v našem neprestanem poudarjanju slovenstva kake animoznosti do Hrvatov ali Srbov, naj nihče ne vidi v tem kake sebičnosti ali separatizma, kakor se je mnogokrat označevalo naše delo, nasprotno: mi smo prepričani, da s tem poudarkom krepimo prav tisto, po čemer smo v Jugoslavijo prišli in po čemer sodimo samo v to in nobeno drugo državno celoto.

Ali smemo biti zadovoljni s svojim položajem? Po prvem navdušenju se je kmalu pokazalo nezadovoljstvo tu, nezadovoljstvo tam, nazadnje se je zdelo, da smo prišli iz dežja pod kap; tako se je začelo ustvarjati kar nevarno nezadovoljstvo. Že zgoraj sem omenil enega težkih vzrokov, zakaj se je vse to zgodilo. Bila je to neka samozadovoljnost, češ sedaj smo v narodni državi, sedaj smo dosegli vse, sedaj nam mora država vse preskrbeti. Kakor je razumljiva ta prva želja po oddihu, tako nam je bila usodna, zakaj z novim položajem smo postali mnogo bolj odgovorni sami za svoj položaj, kakor smo bili kdaj poprej. Če je že 1848 Bleiweis poudarjal, kako nujno potrebna nam je omika z novo svobodo, če smo videli, koliko dela so nam povzročile nove svoboščine ob koncu prejšnjega stoletja, bi se bili morali toliko bolj zavedati, kakšne velike dolžnosti nam nalaga

popolno narodno osvobodjenje, ko sprejemamo na svoja ramena odgovornost za celotno življenje svojega naroda. Brez dvoma nam je novi položaj na mah dal vse pravice naroda, a narodu je s tem malo pomagano, če nima sredstev, če nima ljudi, ki bi mu znali ustvariti vse tisto, kar je samostojnemu narodu potrebno. Če je bila slovenščina priznana s hrvatskim in srbskim jezikom kot državni jezik, ni bila zaradi tega še nič bolj sposobna, da najdemo v njej vse, kar nam je treba za našo izobrazbo. Če so se šole čez noč popolnoma poslovenile na vsem slovenskem ozemlju, ni s tem še nikakor rečeno, da je vprašanje našega šolstva že rešeno in da lahko roke križem držimo in samo zabavljamo na državno upravo, če nimamo vsega, česar si želimo. Z novimi pravicami so se nam razmaknile tudi dolžnosti in teh se zmeraj nismo dovolj zavedali.

Kakor hitro smo se torej vključili v novo državno celoto kot samostojen slovenski narod, smo prevzeli nase veliko kulturno dolžnost, da si ustvarimo v svojem jeziku vse, kar izobražen narod v kulturnem pogledu potrebuje. Vse to si moramo ustvariti mi sami, nihče nam tega dati ne more, ker je bistven pogoj, da je naše. Zato smo za vse delo in nedelo odgovorni predvsem sami in ne smemo iskati krivcev najprej zunaj sebe, če delo ni bilo opravljeno. Tudi je gotovo, da tako delo ne more biti opravljeno ne v 20 ne v 50 letih, ker se mora neprestano izpopolnjevati, ker nikoli ni zaključeno. Ali prvo in najvažnejše je, da se te dolžnosti zavemo, da se je krepko lotimo in jo čim boljje izvršujemo.

Kakor sem že omenil, smo takoj po vojski sicer opravili nekaj nujno potrebnega dela, toda še o tem komaj smemo govoriti, da bi bili v teh 20 letih ustvarili vse, kar je potrebno samo za najpreprostejše poslovenjenje naše srednje šole. Dobili smo pač najnujnejše učne knjige, a te nosijo pečat neke zasilnosti in hitrice, da se po načrtnosti in kvaliteti ne dajo meriti z velikopoteznostjo nekaterih pred vojsko. Bili smo še vse preveč v kolesnicah pretekle dobe, da bi bili koj spočetka začutili nove potrebe, da bi bili videli, kako bo po 10 ali 20 letih zmanjkalo dijaku vseh tistih izobraznih sredstev, ki jih je prej srednješolec višjih razredov imel v nemški knjigi. Ob novo nastalem položaju smo znali zabavljati na sodobno mladino, češ da ne zna več dovolj nemškega, da se ne zanima, da je nekulturna, da pada gladina itd.; včasih je iz vsega celo zvenela nekaka obupana tožba, kaj bo, ko nimamo več nemških izobraznih virov zmeraj pri rokah. Skratka, bili smo včasih skoraj prepričani, da vse to ni prav, da se nam podira kulturna stavba. Pri vsem tem pa smo pozabljali, da vse to mora priti, da smo vse to hoteli in zahtevali s svojo politično in narodno svobodo. Nismo se takoj zavedali, da razkazujemo s tem svojo narodno kratkovidnost; saj

bi bili kot zrel narod morali po svoji zgodovinski rasti in po zgledih okoli nas razumeti, kaj nam novi položaj nalága, kaj od nas zahteva. Tukaj smo se znašli mnogo kasneje kakor na primer mladi rod ob prelomu stoletja, ki je v bore 20 letih postavil nenavadno lepo in trdno stavbo. Kakor da se pozna vojna utrujenost ysemu našemu delu, se mi zdi, ko gledam na zadnjih 20 let in jih primerjam s podjetnostjo predvojnih 20 let. Preveč smo se vtapljali v neko megleno jugoslovanstvo in pričakovali od njega čudežev, ki jih dati ni moglo. Medtem ko smo pred vojsko ustanavljali slovenska strokovna društva in organizacije, ki so skrbele prav posebej za izrazito slovensko kulturno stavbo, smo sedaj nenadoma hoteli vse pojugoslovaniti. S tem smo si spodrezali premnogo sil v ustvarjanju in nadaljevanju predvojnega načrta.

Dobili smo samoslovensko šolo s tujimi jeziki. Dobili nenadoma vse šolstvo od ljudskega do univerze. Taka sprememba nam je nalágala sama na sebi velikansko delo. Zakaj šola ni še slovenska, če je v njej učni jezik slovenski, če ima slovenščina nekaj več ur, kakor jih je imela včasih, če se poučuje slovenska zgodovina itd. Šola je slovenska šele tedaj, če res vzgaja slovenskega človeka, če res izobrazuje v vsakem mladem človeku tisto, po čemer smo Slovenci, zato Jugoslovani. In vendar šole še v prav zunanjem pogledu nismo poslovenili. Srednji šoli manjka še cela vrsta učnih knjig in učnih pripomočkov, da bo mogla uspešno zaključiti svojo izobrazbo v slovenščini. Zakaj mirno lahko postavimo trditve, da vsak izobražen narod mora imeti vsaj toliko izobraznih sredstev na razpolago, da vsaj srednješolec lahko dobiva vse potrebne in koristne razglede za splošno izobrazbo v domačem jeziku. V izrednih primerih bo pač moral segati preko tega okvira, a redno mu morajo nuditi domače knjige, domače zbirke in domača pomagala dovolj širokih razgledov, dosti globoko izobrazbo. S tem seveda nikakor ne trdim, naj bi srednješolec ne segal po knjigah v drugih jezikih. Nikakor! Le sega naj, le bere naj jih, ali nujno potrebne mu za izobrazbo ne smejo biti, ker bi se s tem že postavljali v odvisnost.

Tu prihajamo do drugega velikega vprašanja, ki močno posega v naš kulturni problem: naše razmerje do drugih kultur, do drugih narodov. Že v prejšnjih izvajanjih sem stalno opozarjal, kakšno je bilo naše razmerje do velikih evropskih kultur. Medtem ko smo videli, da je v vseh predvojnih dobah pomenila nemška kultura absolutno premoč in táko silo, da smo bili z vsem svojim slovenstvom tako rekoč ujeti in vključeni vanjo, je po vojski to varuštvu odpadlo. Včasih se nam skoraj toži po njem, včasih zdvajamo, da bi bilo tako prav, včasih se nam hoče zdeti, kakor da naj bi sedaj francoska ali angleška sila nadomestila nemško. Vse to je zgrešeno. Če smo in hočemo

biti narod, moramo vedeti, da je slovenska kultura nemški, francoski in angleški ali kateri koli drugi sporedna, da je njim enakopravna, da se torej ne more in ne sme brez škode nikoli enostransko vključevati v nobeno drugo, da pa se mora seveda oplajati ob vseh in sprejemati od vseh, kakor sprejemajo vse druge. Samo v takem razmerju do velikih kulturnih narodov moremo najti sebe. Če pa hočemo, da homo imeli do vseh enak odnos, se ne smemo nikoli pretesno naslanjati na eno sólo, moramo vzdrževati zmeraj ravnotežje. S te strani se mi zdi naravnost dobro, da je francoščina po vseh naših srednjih šolah obvezna, ker tako vzdržuje ravnotežje preveč enostranski naslonitvi v preteklosti in nevarnosti iz sosedstva. Zato so tudi prazni vsi tisti strahovi, da se podira naša kulturna stavba z neznanjem nemščine kot edinega vira izobrazbe. Če gladina naše izobrazbe pada, smo v veliki meri krivi sami, ker nismo dovolj pridno in hitro ustvarjali mlademu rodu vsega, kar mu je za izobrazbo treba. Ne bom se spuščal v nadrobno naštevanje vseh potrebnih sredstev, samo splošno naj jih omenim nekaj. Pomislimo na primer, kaj danes lahko damo dijaku v roke, da se razgleda svojim letom primerno po slovenski zgodovini, po slovenskem slovstvu, po slovenskem jeziku. S šolsko knjigo še daleč nismo zadovoljili vseh zahtev, to je le malenkost, z različnih strani vprašanj šola ne more obravnavati. Zadnje čase smo začeli ustvarjati pomožna sredstva za razgledovanje po slovstvu, po jeziku, a vse to so šele začetki. Kaj vse imajo veliki narodi, da približajo tudi ukaželjnim preprostim in siromašnim ljudem vélika dela svojega naroda. Pa če smo tukaj imeli vsaj nekaj, nimamo na drugih področjih tako rekoč nič. Po kakšnih knjigah naj se razgleduje v svetovnem slovstvu, naj spoznava največje najdbe in odkritja, največja tehnična dela itd. V teh letih bi moral najti razgled v miselni in tehnični razvoj evropske kulture. S kakšnimi sredstvi naj si tu pomaga? Pa nikakor ne govorim o univerzitetni izobrazbi, govorim le o srednješolski. Ko bi hotel podobno merilo postaviti za vseučiliški študij, bi bila bilanca samo še žalostnejša. Ne očitam komu, da bi ne bil storil dolžnosti, ali gotovo je, da smo še daleč od tega, kar zares kulturni narod imeti mora, če hoče, da lahko mirno gleda v bodočnost. Po 20 letih smo dobili najvišjo znanstveno ustanovo, Akademijo znanosti in umetnosti. Ne mislimo, da je s tem že vse rešeno, tudi ona nalaga dolžnosti nam, zakaj njeno delo je v veliki meri odvisno od naše narodne zrelosti. Ne mislimo, da so vanjo vložene vsote mrtvi kapitali. Kakor se to zdi na zunaj resnično, je vendar gotovo, da taki zavodi narodu bogato obrestujejo njegove žrtve.

Če slednjich pogledamo še, kako je danes z našo ljudsko prosveto, kako vzgajamo najširše plasti naroda, si moramo zopet

priznati, da tudi tu nismo delali tako smotrno, da bi bili lahko ponosni na svoje uspehe in z današnjim položajem. Vemo, da se velik del naših preprostih ljudi izmika vsemu udeleževanju narodnega življenja, da stoji ob strani in se rad celo porogljivo posmehne vsem tistim, ki se trudijo in pehajo. Vemo, da je taka brezbržnost in nezavednost danes škodljiva bolj ko kdaj koli. Morali bi biti strnjeni vsi kot en mož okoli volje, da vzdržimo svojo narodno posebnost, da si ustvarimo vse, kar potrebuje izobražen narod. Nihče bi se ne smel izmikati žrtvi, nihče bi ne smel stati ob strani. Samo s tako brezizjemno vero in voljo se bomo vzdržali, sicer bomo nenadoma zdrknili zopet v odvisnost in podrejenost. Jasno je, da bogatemu kmetu, ki ima zemlje na pretek, ni treba tako trdo delati in stiskati pasu kakor siromašnemu kajzarju. Toda če hoče živeti samostojno življenje, neodvisno od bogatega kmeta, mora toliko več delati, toliko več žrtvovati. Kako malo smo še preželi našega človeka z voljo do take žrtve, do take trde službe v domači kajži, z voljo, da vzdrži sebi narodno samostojnost! Le poglejte ljudi v tujini, kako hitro utonejo v tujem objemu, kako hitro pozabljajo svoj jezik, kako radi tujčujemo na lastnih tleh! V tem pogledu so nam kar v pohujšanje tisti naši umetniki in velikani duha, ki služijo s svojimi najboljšimi močmi tujim narodom, na stara leta pa se sklicujejo na hvaležnost svoje domovine. Kako sijajno opero bi na primer lahko imeli v Ljubljani, če bi se zbrali v njej naši izvrstni pevci po svetu in bi služili domači hiši, domači kulturi. Svet bi nas zavidal zanjo! Tako pa se razbeži vse, ker drugod bolje plačajo. Če se tako godi pri njih, ki bi morali biti zgled preprostemu človeku, kako naj obstane ta? Zato je nujno potrebno, da tudi v tem pogledu vzgojimo nov rod, ki se bo velike dolžnosti do svojega naroda zavedal.

Naš kulturni položaj navzven ni prijeten. Ob stiku romanske in germanske kulture smo, oklenjeni z dveh strani od visoke kulture močnih narodov. Zgodovina nas uči, da kulturno šibkejši zmeraj podlega. Vsaka kultura ima v sebi silno raztezno moč. Če ne bomo znali ustvariti Slovenci na tem kosu zemlje take močne izobrazbe, da bo ob njenih močnih zidovih nemški in romanski pritisk odnehal, potem se bo razlil mogočni val preko nas. Zato bi se pa moral zavedati vsakdo, da je kakršno koli izenačevanje v tem pomenu, kakor da je Slovenija enaka južnim delom naše države, popolnoma zgrešeno in silno nevarno, v tem primeru niti ne le za nas Slovence, marveč tudi za naše državne meje. Vsa država bi se morala zavedati, da položaj Slovencev nujno zahteva mnogo višjo kulturno stopnjo, kakor jo terjajo razmere kje ob albanski meji. Zato je napačno, če se kdo zgleduje nad našim razvitim šolstvom, nad našo kulturo vasi itd. Kdor bi nam to jemal in ogražal, bi nastavljal orožje na naše obrambne zidove.

Tako torej gledam na naš kulturni položaj. Ni rožnat, a tudi obupen ni. Kakor sem spočetka rekel, imamo res prav za prav en sam velik slovenski kulturni problem. Z njim vred je postavljeno tudi vprašanje naroda. Kakor smo videli v kratkem pregledu naše preteklosti, se je to vprašanje razvijalo čisto dosledno in je razvoj moral voditi do današnje stopnje. Prvi in drugi rod sta pred zgodovino storila svojo dolžnost, zato uživamo njihove sadove. Mar naj se mi izneverimo? Mar doba od nas zahteva preveč? Ne, kar doba od nas zahteva, je uresničljivo, a treba nam je velike smotrnosti v delu, treba nam je zlasti nesebičnega in resnega dela, požrtvovalnosti. Prav gotovo pa je, da s samim političnim prerekanjem, da s samim zagrizenim strankarstvom ne bomo opravili nič imena vrednega. Kakor so politične organizacije potrebne, imajo vendarle svoje metode, ki jih ne smemo slepo prenašati na druga polja. Vsako izključevanje iz narodnega občestva, vsako medsebojno uničevanje in oviranje v delu na kulturnem polju mora biti usodno za vsak narod, prav posebej pa še za tako majhnega, kakor je naš. Nasprotno. Pri maloštevilnosti bi se morali najti vsi pri načrtnem delu za vse naše narodne potrebe. Kdo naj vodi to delo? Bilo bi nujno potrebno, da bi imeli svoj kulturni svet, ki bi urejal in vodil delovne moči kot moder svetovalec in urejevalec vsega dela? Koliko se po nepotrebnem gubi sil, ko se opravlja isto delo na dveh ali treh krajih, a je drugod vse zapuščeno. Če se starejši takoj po vojski nismo zavedali svojih dolžnosti v vsem obsegu, je pač vaša dolžnost, da dopolnite, kjer manjka, da hitite utrjevati naše postojanke. Dela je veliko, delavcev povsod zmanjkuje. Majhno število sposobnih in dela voljnih je povsod zaposleno čez glavo, a drugi stojé in gledajo. Nujno potrebujemo strokovno izobraženih moči na vseh poljih. Prav nič ne dvomim, da bo v mladem rodu vstalo delavcev toliko in takih, kakor jih potrebujemo. Saj so tudi po letu 1848. vstali pravi možje šele 20 let kasneje, a zato so poprijeli toliko krepkeje in opravili svojo nalogo toliko temeljiteje. Vsi pa se moramo zavedati, da je naši kulturni nalogi rešitev samo: delo, delo, delo.

Dr. Andrej Gosar

OSNOVNA NARODNOGOSPODARSKA IN SOCIALNA VPRAŠANJA SLOVENIJE

1. Uvod.

Ena značilnih potez našega časa je, da se povsod čuti živa potreba intenzivne narodnogospodarske in socialne politike.

Prav za prav sega ta potreba in deloma tudi že spoznanje o nji precej daleč nazaj v predvojno dobo. Vendar zares živo so se ljudje tega zavedeli šele med vojsko in po nji. Zato pomenijo leta od začetka svetovne vojske dalje povsem novo razdobje v razvoju moderne narodnogospodarske in socialne politike.

Najprej je med vojsko prodrla zavest o potrebi izdatnejše socialne zaščite delavcev. Države so pričele v vedno večji meri sprejemati in uveljavljati stare delavske zahteve glede skrajšanja delovnega časa, posebnega varstva žensk in mladostnih delavcev v industriji, izpopolnitve socialnega zavarovanja itd. Do konca svetovne vojske je ta razvoj segel že tako daleč, da so v versajsko mirovno pogodbo vstavili posebno (XIII.) poglavje, kjer so določili glavna socialna načela, po katerih naj bi se ravnale vse razvitejše, kulturne države. Hkrati so ustanovili tudi Mednarodni urad dela, eno najvažnejših in najuspešnejših mednarodnih ustanov, kar jih dosedaj poznamo. Tako se je s koncem vojske pričela domala na vseh področjih doba nove, sodobnim potrebam in zahtevam tako prilagojene socialne politike, da si prej kaj takega nihče niti prav misliti ni mogel.

Vzporedno s tem razvojem je v povojni dobi bolj in bolj prodiralo spoznanje o slabostih modernega liberalnega gospodarstva. Do svetovne vojske je gospodarski liberalizem veljal na splošno kot najboljši, glavnim potrebam in zahtevam modernega življenja najbolj ustrezajoči gospodarski sestav. Po vojski pa je postajalo vedno bolj očitno, da izvirajo iz prevelike svobode in neurejenosti modernega, vse vprek tako silno prepletenega gospodarstva premnoge zle posledice, ki ne tarejo samo delavcev in drugih siromašnih delovnih ljudi, marveč ogražajo blagostanje celih narodov in držav.

Nezadovoljstvo s starimi liberalnimi gospodarskimi načeli in na njih zasnovanim gospodarskim in socialnim redom je tako stalno raslo in se vedno bolj uveljavljalo tudi v praktični gospodarski in socialni politiki držav. Zlasti ni moglo v povojni dobi nič več priti do veljave staro, prej splošno priznано načelo svobodne mednarodne trgovine. Vsi poskusi, pripomoči temu

pravilu do nekdanje veljave, so se kljub velikim naporom največjih in najmočnejših držav na svetu izjalovili; carinske pregraje in različne druge ovire svobodne mednarodne izmenjave gospodarskih dobrin so iz leta v leto rasle in se večale.

Najbolj jasno pa se je pokazalo, da je starega liberalnega gospodarstva konec, ob veliki svetovni gospodarski krizi. Pod vplivom boljševiskega in fašističnega zgleda se je sicer že prej vedno bolj uveljavljala misel o potrebi smotrnega narodnogospodarskega vodstva in organizacije. Med svetovno gospodarsko krizo in po nji pa je zaradi slabih izkušenj z dosedanjim neorganiziranim in neurejenim gospodarstvom na vsej črti prevladala ideja o nekakem smotrno po določenem načrtu organiziranem in uravnanim gospodarstvu.

Ta misel se je tem lažje prijela in dobila veljavo, ker so ljudje vedno bolj uvidevali, da brez smotrne organizacije vsega gospodarskega delovanja in življenja sploh ni mogoče govoriti o pravem narodnem gospodarstvu, kakršno bi v kar najpopolnejši meri ustrezalo potrebam in zahtevam vsega naroda in države. Potreba in nujnost takega pravega narodnega gospodarstva pa je bila posebno v težkih časih gospodarske krize očitna.

To spoznanje je pospeševal in podpiral zlasti tudi spomin na bridke izkušnje vojnih let. Takrat se je namreč posebno jasno pokazalo, kako nevarno je, če je kak narod oziroma država glede važnih življenjskih potrebščin preveč navezana na druge, ker je preveč odvisna od njih. Zato je v povojnih letih povsod stopila v ospredje in prevladala misel o tako imenovani narodnogospodarski avtarkiji, to se pravi, misel o potrebi kar najpopolnejše gospodarske osamosvojitve posameznih držav.

Avtarkično gospodarstvo pa ne more biti svobodno in neorganizirano. Nasprotno, kolikor je prava gospodarska avtarkija sploh mogoča, se da doseči edinole s smotrno organizacijo in vodstvom vsega gospodarstva v okviru države.

Ta razvoj je segel tako daleč, da danes ne najdemo skoro nikjer več pravega zares svobodnega, liberalnega gospodarstva. Boljševizem, fašizem in nemški narodni socializem so odpravili zadnje sledove gospodarskega liberalizma. Pa tudi drugod, v Severnoameriških Združenih državah, na Francoskem itd., se je ideja smotrno uravnane narodnega gospodarstva že pred izbruhom sedanje vojske tako uveljavila, da tudi v teh deželah ne bi mogli nič več govoriti o gospodarskem liberalizmu.

2. Potreba in pomen intenzivne narodnogospodarske in socialne politike pri Slovencih.

Pravkar naznačeni miselni in stvarni razvoj je seveda vplival tudi na naše domače razmere in potrebe. Tako se je tudi pri nas vedno bolj vzbujala misel, da moramo preiti od sedanjega

neurejenega in neorganiziranega gospodarskega dogajanja k smotrni organizaciji našega narodnega gospodarstva, k intenzivni narodnogospodarski in socialni politiki.

Izmed razlogov, ki so k temu prav posebno silili, naj omenim zlasti dva:

Predvsem bi bilo brezupno misliti, da bi mogli sami kljubovati splošnemu razvoju, tudi če bi hoteli to storiti in bi bilo to za nas dobro in koristno. Današnji svet je gospodarsko in politično mnogo preveč vsestransko povezan, da bi smela tako majhna dežela kot je naša, hoditi v teh rečeh svoja posebna pota. Tega niso zmogle niti velike in gospodarsko močne države. Zato je toliko bolj izključeno, da bi mogli to storiti mi, ki niti nimamo svoje posebne države ter prav zaradi tega tudi ne odločamo sami o najvažnejših smernicah našega narodnogospodarskega razvoja.

Pa tudi Jugoslavija, ki smo nanjo v tem pogledu vprav bistveno navezani in od njene gospodarske politike odvisni, se ne bi mogla odtegniti odločilnemu vplivu gospodarsko in socialno-političnega razvoja drugih držav.

Sploh pa ne smemo prezreti, da smo Slovenci imeli od liberalnega gospodarstva predvojne dobe prav za prav le eno samo omembo vredno korist, namreč, da so se naši ljudje lahko svobodno selili, kamor so hoteli, in si svobodno iskali okrog po svetu dela in zaslužka.

Po vojski pa je tudi ta ugodnost, kakor vemo, prenehala in se stvari v tem pogledu prav do danes niso bistveno izboljšale. Brez svobodnega gibanja in preseljevanja ljudi pa je tudi svobodno, zares liberalno gospodarstvo stvarno nemogoče.

Važnejše kot vse to pa je dejstvo, da je naš narod siromašen in je za veliko večino našega ljudstva v resnici že skrajni čas, da se njegove življenjske razmere izdatno izboljšajo.

Naj spomnim samo, kako nizka, naravnost bedna je običajna življenjska stopnja velike večine našega podeželskega, tudi tako imenovanega kmečkega prebivalstva. Kolikokrat se zgodi, da nimajo ti ljudje niti za sol in vžigalice, da o najraznovrstnejših drugih nujnih potrebah današnjega človeka niti ne govorim. Kakšna, kako bedna je največkrat vsakdanja hrana teh ljudi, kako beraško, komaj človeško stanujejo itd.! Kako žalostna, v vsakem pogledu nezadostna je med preprostimi kmečkim in bajtarskim ljudstvom navadno preskrba starih, onemoglih ljudi in bolnikov!

In če pogledamo naše delavstvo, dobimo zopet v največ primerih sliko, ki se z delavskimi razmerami v količkah razvitejših in naprednejših industrijskih deželah po večini niti ne da primerjati. Velik, velik del našega delavstva zasluži komaj najskromnejši eksistenčni minimum za samca, medtem ko so delavci, ki imajo količkah večjo družino, le prevečkrat obsojeni

v najbednejše životarjenje in s tem združeno telesno in moralno propadanje.

Tudi drugi sloji v našem narodu žive po večini zelo skromno, da ne rečem kar beraško. Naj spomnim samo na gmotne razmere velike večine nižjih in tudi srednjih nameščencev vseh vrst, malih in neredko tudi srednjih obrtnikov, trgovčičev itd.

V vseh teh primerih nam je zares izdatna pomoč, je izdatno izboljšanje nujno potrebno in sicer kar na vsej črti, glede prehrane, obleke, stanovanj in različnih drugih važnih in nujnih potreb. Takega splošnega izboljšanja pa ne moremo doseči drugače, kot s smotrno organizacijo in primernim vodstvom vsega našega gospodarskega življenja, skratka, s smotrno in primerno intenzivno, našim domačim razmeram in potrebam prilagojeno narodnogospodarsko in socialno politiko.

3. Možnost posebne slovenske narodno-gospodarske in socialne politike.

V tej zvezi se moramo kajpak takoj vprašati, ali je taka slovenska narodnogospodarska in socialna politika, kot tu o nji govorim, sploh mogoča?

Temu vprašanju se ne moremo izogniti. Brž ko se spomnimo, da Slovenci nimamo svoje posebne države, temveč smo samo del Jugoslavije, ki se mora v svoji gospodarski in socialni politiki nujno ozirati tudi na upravičene potrebe in koristi drugih pokrajin v državi, si to vprašanje moramo zastaviti in nanj odgovoriti.

Vprašanje o možnosti posebne slovenske narodnogospodarske in socialne politike je toliko bolj važno, ker je danes glavni činitelj, če hočemo, kar glavni nosilec vse gospodarske in socialne politike nujno le država sama, ne pa posamezne pokrajine v nji. Zlasti kolikor gre za ureditev gospodarskih in tudi socialnih odnosov nasproti drugim državam, je to izključno le naloga države in njene politike. Tega ni mogoče preurediti ali celo odpraviti z nikakršno notranjo organizacijo in preureditvijo države.

Vse to je tako in drugače niti ne more biti. Prav zaradi tega pa je vprašanje o slovenski narodnogospodarski in socialni politiki toliko bolj zamotano in kočljivo, vsekakor mnogo bolj kot pri narodih, ki so politično povsem samostojni in žive vsak v svoji lastni, posebni državi.

Vendar bi bilo napačno, ako bi hoteli zaradi naznačenih težav celo to vprašanje kratko in malo zavreči ali ga preprosto zanikati. Ne, tudi v tej stvari mora biti za nas odločilna zavest, da smo Slovenci poseben narod s svojo slovensko samobitnostjo, ki jo hočemo in moramo ne le ohraniti, marveč jo tudi izpopolnjevati in razvijati do višje kulturne stopnje, skratka, da smo narod,

ki hoče v okviru skupne jugoslovanske države v složnem in plodnem sožitju s Hrvati in Srbi živeti svoje samolastno narodno in posebej tudi svoje kulturno življenje.

V tistem hipu, ko ni v tem pogledu za nas nobenega, prav nobenega dvoma, je tudi že jasno, da naše domače, slovensko gospodarstvo ni in ne sme biti samo organ, s katerim bi si pridobivali sredstva za čim udobnejše osebno življenje, marveč nam mora hkrati ustvarjati potrebno materialno podlago za našo narodno in kulturno rast in napredek.

To pomeni, da se mora vse naše domače gospodarstvo tako uravnati in organizirati, da bo v polni meri ustrezalo našim narodnim potrebam in ciljem, skratka, postati mora pravo slovensko narodno gospodarstvo v polnem pomenu te besede.

*

Praktično vprašanje o možnosti in obsegu takega pravega slovenskega narodnega gospodarstva v okviru Jugoslavije in njenega narodnega gospodarstva je seveda dokaj zapleteno in kočljivo. Vendar toliko je in mora biti za vsakega pravega Slovenca jasno in očitno, da se ne moremo in ne smemo zadovoljevati s tistim materialističnim pojmovanjem gospodarskega življenja, ki pozna samo skrb, kako bi mogli ob njem vsak sam zase kolikor se da dobro in udobno živeti. Slovenska narodna misel postavlja našemu gospodarskemu življenju višje, idealnejše cilje, zahteva od njega, da mora v kar najpopolnejši meri služiti tudi kulturnim in socialnim potrebam in zahtevam naroda kot celote.

Seveda so s tem združene mnogotere težave in tudi žrtve, ki se ne zlagajo z zasebnimi pridobitnimi interesi posameznih gospodarstvenikov. Toda to nas ne more in ne sme odvrniti od našega temeljnega spoznanja in cilja. Nasprotno, ravno te težave in žrtve nas silijo, da moramo toliko bolj temeljito premisliti in dognati, na kakšen način in v kakšnih mejah se da ideja resničnega slovenskega narodnega gospodarstva, ki naj bi ustvarjalo materialno podlago za kar najpopolnejšo občo blaginjo vsega naroda, praktično kar najbolje izvesti in uresničiti.

To je namreč osnovni problem slovenske narodnogospodarske in socialne politike.

4. Nekaj temeljnih dejstev in ugotovitev, ki bi jih morali pri svoji narodnogospodarski in socialni politiki posebej upoštevati.

Če hočemo, da bo naša narodnogospodarska in socialna politika zares smotrna in uspešna, ne smemo prezreti in omalovaževati nekaterih temeljnih dejstev, ki so zanjo vprav odločilne važnosti.

Predvsem se moramo živo zavedati, da bi bila vsakršna enostranska, bodisi zgolj agrarna bodisi zgolj industrijska smer v našem narodnogospodarskem in socialnem razvoju stvarno nemogoča.

Ako ne bi bilo nobene druge zapreke za kaj takega, je to izključeno že zaradi velike neenakosti in razlike v strukturi in rodovitnosti različnih pokrajin v naši deželi.

Naj spomnim samo na razliko med Gorenjsko in Dolenjsko; na Dolenjskem zopet med kraškimi svetom in Suho krajino na eni strani, pa med kočevskimi gozdnimi predeli in vinorodnimi kraji na drugi strani. Na Štajerskem naj omenim zopet le razliko med hribovitimi premogovnimi revirji in pa recimo Savinjsko dolino, med kozjanskimi gozdnimi predeli in bizeljsko pokrajino, Slovenskimi goricami, Halozami, Murskim poljem itd. Vsa ta raznolikost izključuje, da bi mogli kateri koli gospodarski panogi priznati splošno prednost pred vsemi drugimi. Ravno nasprotno: naša dežela zahteva po svoji naravni in zgodovinski nastali slikovitosti, da gojimo v nji najraznovrstnejše gospodarske panoge, se jih, kakor pač dejanske razmere najbolj kažejo, z vso vnemo oprimmemo ter jih do kar najvišje stopnje razvijemo in izpopolnimo.

Tolika neenakost in raznovrstnost naravnih, kakor tudi v teku časa nastalih življenjskih pogojev povzroča tudi, da so glavni narodnogospodarski in prav posebej še glavni socialni problemi v različnih predelih naše dežele močno različni.

To velja toliko bolj, ker so tudi sicer glavne težave malega kmeta in bajtarjev, pa recimo prekmurskih poljskih delavcev, viničarjev, lesnih delavcev v kočevskih in notranjskih gozdovih, dalje različnih vrst industrijskih delavcev, na primer v tekstilni pa rudarski in kovinarski stroki, že same po sebi povsem različne ter se ne dajo postaviti v isto vrsto in enako obravnavati. Prav zaradi tega je tudi vprašanje, kako in s čim izboljšati gmotni in socialni položaj vseh teh ljudi, v vsakem primeru oziroma za vsako skupino popolnoma drugačno, svojevrstno.

Skoro isto velja tudi o težavah in neprilikah, s katerimi se morajo boriti drugi stanovi, zlasti mali in tudi srednji obrtniki najrazličnejših strok. Tudi tu velja, da ima vsaka taka stroka oziroma vsak tak stan svoje posebne skrbi in težave ter jim je mogoče le na svojevrsten, njihovim posebnim razmeram in potrebam prilagojen način pomagati in njihov težavni položaj izboljšati.

Popolnoma na splošno smemo torej reči, da naš narodnogospodarski in socialni problem nikakor ni niti približno ne enoten, marveč obsega prav po sili dejanskih razmer, v kakršne smo postavljeni, celo vrsto posebnih, svojevrstnih vprašanj. Skladno s tem pa so tudi naloge in težave naše narodnogospodarske in socialne politike nujno zelo različne in mnogovrstne.

Drugo važno dejstvo, ki se ga moramo posebej zavedati in se po njem ravnati, je, da živimo v glavnem še vedno na prehodu iz preprostega, pretežno naturalnega kmečkega gospodarstva v moderno, pretežno na trg naravnano obrtno in industrijsko gospodarstvo. Vprav to pa povzroča velike spremembe v gospodarski in socialni strukturi, pa tudi velike gospodarske in socialne težave.

Dejstva, da res živimo v taki prehodni dobi, pač ni treba še podrobneje dokazovati in utemeljevati. To vidimo danes tako rekoč na vsak korak, domala povsod, kamor koli gremo po naši deželi.

Za zgled naj spomnim samo, da je število zavarovanega delavstva pri nas od leta 1923, ko je socialno zavarovanje stopilo v veljavo in sedanjem obsegu, naraslo od 72.000 na več kot 100.000, to je za dobro tretjino. Od vseh prebivalcev Slovenije jih danes že kakih 400.000 ali 37% ne živi več neposredno od obdelovanja zemlje. Če dodamo temu še, da je pri nas vedno več ljudi v vsakovrstnih javnih in zasebnih službah (samo število učiteljstva se je po vojski več kot podvojilo), smemo reči, da se struktura naše dežele in njenega prebivalstva v tem pogledu vidno spreminja.

Težave, ki jih povzroča ta razvoj, so kajpak največje in najbolj občutne pri kmečkem prebivalstvu. Naše kmečko ljudstvo se namreč v glavnem še vedno drži starega preprostega kmetovanja in sploh gospodarjenja. Na drugi strani pa se njegove denarne potrebe zelo naglo večajo in rasejo. Tako nastaja med resničnimi denarnimi dohodki, pa med potrebami, ki jih naše kmečko ljudstvo pod vplivom moderne civilizacije vedno bolj živo občuti in jih skuša na vsak način zadovoljiti, vedno hujše, včasih kar kričeče nesorazmerje. Vprašanje, kako to razliko izravnati ali jo vsaj bistveno omiliti in jo zmanjšati na pravo mero, je danes pri nas eden velikih, če morda ne največjih in najtežjih socialnogospodarskih problemov.

*

Tretje važno dejstvo, ki se ga moramo pri razpravljanju o naši narodnogospodarski in socialni politiki posebej zavedati, je, da pri nas skoraj ni tistih velikih gospodarsko- in socialnopolitičnih problemov, s katerimi se morajo mučiti v deželah, kjer je razvit agrarni latifundizem ali industrijski in finančni velekapitalizem.

Seveda poznamo in občutimo tudi mi različna taka in podobna vprašanja. Vendar naše domače razmere v tem pogledu niso take, da bi mogli od rešitve teh vprašanj pričakovati Bog ve kakšno zares važno in odločilno izboljšanje naših splošnih gospodarskih in socialnih razmer.

V potrdilo tega naj spomnim samo na sledeče: pred agrarno

reformo so vsa veleposestva v Sloveniji (bilo jih je 203, od teh 109 v tujih rokah) obsegala z gozdovi vred nekako 13% plodne zemlje. Ves delniški kapital v Sloveniji pa znaša na podlagi najnovejših podatkov dobrih 560 milijonov, od česar odpade na Trboveljsko premogokopno družbo 200 milijonov.

Ta dejstva nam sama na sebi kažejo dovolj, da je pri nas komaj mogoče govoriti o kaki odločilni gospodarski in politični premoči veleposestev in zasebnega kapitala. Smo pač siromaki! Zato je razdelilna plat našega narodnogospodarskega in socialnega problema razmeroma malo važna.

Seveda moramo prav zato, ker smo siromaki, tudi tu skrbno paziti na vsako malenkost. Vendar bi se zelo motil, kdor bi mislil, da se da naše narodnogospodarsko ali socialno vprašanje rešiti predvsem z izdatnimi reformami na tem področju. Ne, od enostranske, pa najsi bo še tako popolne rešitve tega problema si pač ne bi mogli obetati kakšnih posebnih uspehov in koristi. Nasprotno, težišče našega problema je drugje, na produkcijski strani, hočem reči v tem, kako izboljšati tvarne in duhovne temelje gospodarskega in kulturnega napredka ter s tem ustvariti najvažnejše pogoje resnične obče blaginje našega naroda.

Odtod pa sledi — zlasti v zvezi s prejšnjimi ugotovitvami o raznolikosti naših gospodarskih in socialnih problemov — da se da pri nas zares kaj izdatnega storiti in doseči edinole s podrobnim pa sistematično zasnovanim delom.

Nekih takih velikih reform ali sploh takih velikopoteznih ukrepov, ki bi mogli naše gospodarske in socialne razmere na mah izdatno izboljšati ali bi vsaj tako izboljšanje omogočili, v naših razmerah stvarno ni in jih niti ne more biti. Tu je tako rekoč vse odvisno od dobro premišljenega, na realnih razmerah, potrebah in možnostih modro zasnovanega sistematičnega ter vztrajnega dela.

Kdor tega ne bi razumel ali bi se takega dela plašil, ne bo storil nikdar nič zares uspešnega in trajno koristnega za stvarno izboljšanje življenjskih pogojev našega ljudstva.

5. Glavni pogoji za smotrno in uspešno narodnogospodarsko in socialno politiko pri nas.

Po vsem tem lahko navedemo tudi še nekaj glavnih, vprav bistvenih pogojev za zares smotrno in uspešno narodnogospodarsko in socialno politiko, kakršna bi dejansko najbolj ustrezala našim potrebam.

Predvsem nam je za to nujno potreben zares smotrno in sistematično zasnovan enoten narodnogospodarski in socialni načrt ali program. Brez tega bi bilo pravo uspešno delo za izboljšanje naših gospodarskih in socialnih razmer popolnoma nemogoče.

To nas uči že izkušnja. Saj je bilo vprav pomanjkanje takega

programa eden velikih, da ne rečem glavnih vzrokov, zaradi katerih naše dosedanje, mnogokrat intenzivno in dobro hoteno delo na teh področjih večinoma ni rodilo zaželenih sadov.

Po vojski, ko je potreba intenzivne narodnogospodarske in socialne politike tako zelo narasla in se javne oblasti niso mogle kar tako odtegniti različnim novim in perečim nalogam, se je še posebno živo pokazalo, da se brez pravega narodnogospodarskega in socialnega načrta ali programa celo z resnimi napori in velikimi materialnimi žrtvami dosega v resnici le razmeroma neznatni uspehi.

Da, še več! Pokazalo se je, da taka nesmotrna gospodarska in socialna politika s svojimi pomožnimi akcijami in ukrepi največkrat ljudi samo zavaja, da se vse vprek pulijo in prodajajo za vsakovrstne ugodnosti in podpore, celo tedaj, ko bi si lahko pomagali sami s svojimi lastnimi močmi in sredstvi. Poučnih zgledov bi lahko navedli iz našega domačega življenja več kot dovolj.

*

Tak enoten, zares smotrno zasnovan slovenski narodnogospodarski in socialni program, kot tu o njem govorimo, bi moral v bistvenih točkah določiti smernice vsega našega gospodarskega in socialnega razvoja.

Podrobnejše razpravljanje o tem bi seveda daleč preseгло okvir enega samega predavanja. Zato hočem tu navesti le nekaj najvažnejših vprašanj, glede katerih bi moral ta naš program obsegati glavne smernice. Taka vprašanja pretežno gospodarskega značaja so:

Na kakšen način, v kakšnih smereh in do kakšne mere naj bi se naša dežela industrializirala? V tej zvezi je posebno važno zlasti vprašanje o primerni porazdelitvi industrije in obrti po vsej deželi. To velja toliko bolj, ker se da tudi naše kmečko vprašanje v največ primerih samo v tej zvezi zares uspešno reševati.

S kakšnimi ukrepi in v kakšni meri skrbeti za ohranitev trdnih kmečkih posestev, na drugi strani pa, kako urediti pametno in koristno delitev posestev, kjer je potrebna ali celo neizogibna.

Vprašanje o izboljšanju zemlje in povečanju oziroma izboljšanju naše poljedelske proizvodnje vseh vrst.

Problemi slovenske kreditne organizacije in nacionalizacije tujega kapitala.

Prometna vprašanja itd.

S pretežno socialnega področja pa moramo tu omeniti zlasti: Vprašanje o izboljšanju splošnih življenjskih pogojev na deželi. V tej zvezi je posebno važno tudi vprašanje primerne gospodarske in zlasti še gospodinjske izobrazbe podeželskega prebivalstva.

Vprašanje družinske in starostne preskrbe siromašnih delovnih slojev.

Naš izseljenjski problem itd.

Posebej je treba poudariti, da bi moral tak narodnogospodarski in socialni program dobro upoštevati razliko med težavami in problemi podeželskega ali recimo kar pretežno kmečkega ljudstva, ki živi vsaj v glavnem neposredno od obdelovanja zemlje, pa drugih delovnih plasti, na primer industrijskega delavstva, malih in srednjih obrtnikov, raznih vrst uradnikov in nameščencev sploh. Ne smemo namreč pozabiti, da so glavne težave, da je, če naj se tako izrazim, glavna problematika v enem in drugem primeru povsem drugačna.

Pri kmečkem prebivalstvu je treba računati s tem, da ti ljudje, vsaj na splošno, ne bodo imeli nikdar toliko denarnih dohodkov, da bi z lahkoto krili vse najrazličnejše potrebe, ki jim jih moderna civilizacija vsak dan prinaša in vsiljuje. Take družabne reforme, ki bi to za trajno omogočila, ni in je nikdar ne bo, ker je prav po naravnih pogojih kmečkega življenja nemogoča. Zato pa je glede tega eden zelo važnih, da, osnovnih problemov v tem, kako poskrbeti, da si bodo kmečki ljudje sami s svojimi lastnimi domačimi sredstvi svoje življenje kar najbolj primerno in udobno uredili.

To vprašanje pa obsega zopet dvoje: Na eni strani gre za to, da bi si kmečki ljudje na deželi sami doma pridelali in drugače proizvedli kolikor mogoče dovolj vsega, kar potrebujejo, na drugi strani pa, da bi znali svoje pridelke in proizvode tudi primerno dobro in koristno uporabiti. Oboje pa zahteva mnogo strokovnega znanja in izkušnje. Posebno kmečke gospodinje čakajo tu velike in težke naloge, ki se dajo le z obilnim znanjem pa z veliko vnemo in spretnostjo zares dobro rešiti. Prav zato je vprašanje primerne strokovne izobrazbe kmečkega ljudstva, zlasti kmečkih (tudi bajtarskih) gospodinj eno največjih in najvažnejših vprašanj, ki je od njegove rešitve zelo zelo mnogo odvisno.

Poleg tega pa ima celo to vprašanje še drugo, moralno plat. Za to gre, kako naše podeželsko ljudstvo vzgojiti, da se ne bo slepo vdajalo premnogim nepotrebnim in le prevečkrat nesmiselnim novotarijam moderne civilizacije, marveč da se bo znalo zadrževati v mejah pametne konservativnosti. Samo tako bo namreč mogoče sedanje kričeče nesoglasje med premajhnimi denarnimi dohodki in preobilnimi potrebami izravnati, oziroma ga spraviti v prave meje ter na ta način ustvariti tem ljudem možnost zdravega, primerne in zadovoljnega življenja.

Pri drugih delovnih slojih, ki žive v glavnem ali kar izključno od denarnih dohodkov, je stvar seveda v veliki meri drugačna, v jedru preprostejša. Poleg skrbi za zadostne dohodke je tu eno glavnih in najtežjih vprašanj, kako doseči, da bodo ti ljudje znali vsakokratne svoje dohodke zares smotrno

in koristno uporabiti. To velja toliko bolj, ker je v mestih, trgih in industrijskih krajih, kjer živi večina teh ljudi, nešteto skušnjav, ki jih navajajo in zavajajo, da bi čim več potrošili, mnogokrat tudi za povsem nepotrebne reči. Prav zato ima pri tej ljudski plasti osnovni problem človeka dostojnega in zadovoljnega življenja mnogokrat predvsem moralen značaj, je torej predvsem problem vzgoje in volje.

Za tak narodnogospodarski in socialni program, ki bi vse te okolnosti in probleme primerno upošteval, hočem reči, ki ne bi ničesar postavljajl preveč v ospredje in ničesar omalovaževal, je seveda predvsem drugim potrebno, da dobro poznamo stvarne gospodarske in socialne razmere in njih razvojne možnosti v vseh najrazličnejših predelih naše dežele. Skratka, za tak program nam je potreben kolikor mogoče točen opis in pregled stvarnih gospodarskih dejstev in socialnih razmer ter njihovega dosedanjega razvoja v vseh delih naše zemlje.

Žal, da nam prav za to manjka še zelo mnogo temeljnih podatkov, brez katerih si o vsem tem ne bi mogli nikdar ustvariti zares pravilne in točne slike.

*

Nadaljnji bistveni pogoj za zares smotrno in uspešno narodnogospodarsko in socialno delo med nami je, da si moramo biti popolnoma na jasnem glede našega razmerja do skupne države in s tem tudi do njene narodnogospodarske in socialne politike. Dokler ta vprašanja niso zares jasna in odločena, dokler morda niti sami prav ne vemo, kaj hočemo in kaj zmoremo, oziroma kaj bomo morda v dogledni prihodnosti zmogli, toliko časa bo nemogoče govoriti o kakršni koli zares smotrni in uspešni slovenski narodnogospodarski in socialni politiki.

Če hočemo v vseh teh rečeh priti zares na čisto, pa moramo posebej tudi vedeti, koliko smo gospodarsko navezani na druge pokrajine v državi in koliko smo od njih odvisni.

Predvsem moramo vedeti, kaj in koliko različnega blaga moramo v drugih pokrajinah države kupovati ter kaj in koliko lahko tja uvažamo. Poleg tega bi morali vsaj približno dognati, kakšna bodočnost se nam v tem pogledu obeta, koliko časa bomo lahko še to in ono prodajali v druge dele države.

Vse to so vprašanja, ki so za našo slovensko gospodarsko in socialno politiko tako odločilne važnosti, da bi brez primerne jasnosti o vsem tem sploh ne mogli o nji govoriti in je ne bi imeli na kaj opreti.

Prav tako važno je tudi, da smo si zares na jasnem, kje, na katerih področjih in v kakšnem smislu nam lahko naša skupna, jugoslovanska gospodarska in socialna politika koristi in v čem se gospodarski interesi drugih delov države tako križajo z našimi, da moramo računati s slabimi posledicami teh nasprotij.

Z drugimi besedami se to pravi, da moramo pri svojih narodnogospodarskih in socialnih težnjah primerno upoštevati tudi stvarne potrebe in razvojne možnosti drugih pokrajin v državi. Drugače bomo brez potrebe zadevali na različna nepremagljiva nasprotja; tistih možnosti in okolnosti, ki bi nam lahko koristile, pa ne bomo znali pravilno izrabiti. Skratka, samo ob dobrem poznavanju in pravilni oceni dejanskega stanja in vseh najrazličnejših interesov, ki se v gospodarski in socialni politiki države kot celote praktično uveljavljajo, bomo lahko uspešno zastopali in v polni meri varovali svoje lastne interese in koristi. Nejasnost v teh rečeh je za nas najbolj nevarna, lahko rečemo, usodna.

*

Od tod sledi tudi že tretja temeljna zahteva, tretji temeljni pogoj za zares smotno in uspešno slovensko gospodarsko in socialno delo, namreč, da mora biti vsa politika za nas Slovence v prvi vrsti strokovna zadeva.

Danes velja to, kakor kaže izkušnja tako rekoč povsod po svetu, tudi za velike in največje narode. Niti ti si ne morejo brez velikih, da, usodnih žrtev privoščiti nestrokovne, diletantske in demagoške politike. Nasprotno, ob največjem naporu vseh svojih strokovnih in moralnih sil morajo skrbno paziti, da dobro izkoristijo vsako priliko in možnost, ki se jim nudi, da zavarujejo in uveljavijo svoje gospodarske in socialne interese in koristi.

Ako pa je tako pri velikih, samostojnih narodih, koliko bolj velja to za naš majhni in siromašni narod, ki je v gospodarskih in socialnih rečeh nujno odvisen od ciljev in ukrepov, katerih ne določa sam, marveč imajo pri tem odločilno besedo drugi, ki mislijo in morajo misliti predvsem na svoje lastne interese in koristi. Kako naj bi tak narod s strokovno neveščo, diletantsko politiko zares uspešno varoval in uveljavljal svoje gospodarske in socialne interese, kako naj bi s tako politiko res kaj izdatnega storil in dosegel za izboljšanje svojih materialnih in socialnih razmer?

Vse to je za nas toliko večjega pomena, ker po svojem številu in položaju v državi ne moremo pričakovati, kaj še zahtevati, da bi ves upravni aparat, ki ima pri izvajanju naše državne gospodarske in socialne politike glavno besedo in odločilen vpliv, sam po sebi vselej in povsod dovolj upošteval naše posebne interese in koristi. Na to se lahko zanašajo, to lahko pričakujejo Srbi in ob primerni preureditvi osrednjih državnih organov tudi Hrvati; mi Slovenci se bomo morali vedno sami posebej zanimati za to, da bodo naše upravičene koristi prišle v državni gospodarski in socialni politiki do primerne veljave. To pa bomo dosegli edinole s strokovno večim delom naših političnih činiteljev.

Prav zaradi tega je tisto politično obrtnikovanje, ki smo ga pri nas že od nekdanj vajeni in ki se izživlja pretežno, če ne kar izključno, v strankarsko agitatoričnem in organizatoričnem delu, v resnici zelo drag luksus, kakršnega si tak majhen in siromašen narod, kot smo mi, ne bi smel privoščiti.

To moramo toliko bolj poudariti, ker je brez temeljitega strokovnega poznavanja realnih gospodarskih in socialnih dejstev in možnosti, nemogoča tudi tista prava odločnost, brez katere se v političnem življenju in boju ne da nič doseči. Kdor niti prav ne ve, kaj hoče, in ne zna svojih zahtev primerno utemeljiti, tudi ne more biti prav odločen in borben, ker se mora vedno bati, da stvari ne bi prav poprijel ter bi zaradi tega podlegel ali pa bi se celo osmešil in na svojem položaju onemogočil.

*

Končno moramo v tej zvezi ugotoviti še sledeče: Tako podrobno, smotrno in sistematično delo na gospodarskem in socialnem področju, kot smo rekli, da je pri nas potrebno, je dobro izvedljivo samo ob sodelovanju najširših ljudskih plasti. Z drugimi besedami se to pravi, da se da tako delo zares dobro zamisliti in vršiti edinole na demokratični osnovi.

Ne smemo namreč pozabiti, da nikakor ne gre morda samo za to, da bi vrhovna politična oblast izvedla nekatera velika javna dela, kakor si to mnogi zamišljajo. Res je tudi marsikaj takega potrebno in nujno. Vendar je po vsem, kar smo spredaj povedali, očitno, da se celo vprašanje, ki tu o njem govorimo, na ta način nikakor ne bi dalo rešiti. V vsakem primeru bodo morale pri izvajanju našega narodnogospodarskega in socialnega programa zelo aktivno in intenzivno sodelovati vse najrazličnejše ožje upravne korporacije, predvsem okraji in občine.

Vrhovna politična oblast v deželi naj bi to delo usmerjala, vodila in kolikor bi bilo potrebno tudi nadzirala. Toda sama, brez intenzivnega in iniciativnega sodelovanja ožjih, lokalnih upravnih korporacij ne bo mogla celotnega narodnogospodarskega in socialnega programa nikdar niti približno izpolniti in uresničiti.

Prav zaradi tega je tudi važno in nujno potrebno, da mora biti naš narodnogospodarski in socialni program javen, da mora postati tako rekoč skupna last vsega naroda, zlasti pa vseh vplivnih in vodilnih činiteljev v njem. Samo na ta način bomo namreč dosegli, da se bo moral po tem programu ravnati in ga vsaj v glavnih potezih pravilno izvajati vsak oblastnik, pa najsi bo katere koli struje ali stranke.

Prav to pa je zopet silno važno, reči smemo kar odločilno. Zakaj samo ob takem splošnem sodelovanju vseh najrazličnejših produktivnih ali drugače socialno koristnih sil v narodu ne glede na njih strankarsko opredeljenost, se bodo gmotne in

socialne razmere pri nas polagoma pa zanesljivo boljšale, samo ob takem vsestranskem sodelovanju na vseh gospodarskih in socialnih področjih bomo lahko gospodarsko in kulturno zares napredovali.

Ako si vso stvar tako predočimo — in samo tako gledanje je pravilno — se nam tudi že pokaže, kako jalova in zmotna bi bila vsakršna misel, da bi mogel kakršen koli avtokratičen režim sam iz sebe izdatno in uspešno delati za resnično izboljšanje naših gospodarskih in socialnih razmer.

Kolikor bolj velja, da je pri nas največ odvisno od podrobnega pa smotrno zasnovanega sistematičnega dela, prilagojenega posebnim razmeram in potrebam posameznih predelov naše dežele, toliko bolj smemo reči, da bomo mogli na tem področju res kaj izdatnega storiti samo tedaj, če bodo vsi od najvišjega oblastnika pa doli do zadnjega podeželskega župana in vaškega učitelja v okviru splošnih smernic vsak po svojih močeh smotrno, žilavo in požrtvovalno pomagali pri tem delu, če bomo tudi v tem pogledu vsak po svoje v polni meri izpolnili svojo narodno dolžnost.

B. Grafenauer

SLOVENSKO VPRAŠANJE

1.

Ves kompleks različnih javnih vprašanj, ki jih moremo zajeti pod pojem slovensko vprašanje, ima svoje resnične in prave korenine v preprosti zavesti, da smo Slovenci samobiten narod in da imamo zato pravico, da se smemo uveljavljati na vseh bistvenih ravninah narodnega življenja, in dolžnost, da to svojo pravico tudi uresničimo. Po tej svoji zavesti nismo Slovenci niti samo del kakega srbsko-hrvatsko-slovensko govorečega naroda, še manj samo slovansko govoreči del kakega tujega »Kulturrauma«, ki bi po svojem resničnem bistvu spadal v kako neslovansko skupino, marveč smo in hočemo ostati poseben in samosvoj narod.

Toda če se hočemo zavedati vsega pomena te abstraktne trditve, se moramo najprej poglobiti v bistvo vprašanja, kaj je narod in v katerih ravninah in kako se razvija narodno življenje v sodobnem svetu.

Če je Luka Jeran leta 1850. zapisal »Poglavitni del narodovnosti je in ostane vera« in s tem v skladu zavračal kot nebitvene narodnostne znake skupno narodno kulturo, sožitje v zgodovini, in postavljal celo jezik samo v položaj sredstva, ki »dobi svojo važnost le z ozirom na svojo zveršeno omiko, ktera je pa zopet z vero tako tesno zvezana, da se brez nje clo misliti ne da«; če je dr. Anton Mahnič v svojem Rimskem katoliku, s katerim je uvajal novo katoliško gibanje, postavljaj kot bistveni znak narodnosti predvsem in najbolj izrazito skupni jezik in kvečjemu še nekatere kulturne momente; če je končno tudi Josip Vidmar v svoji sicer zelo zajemljivi knjižici Kulturni problem slovenstva menil, da se uveljavlja vsak narod v svoji resnično narodni aktivnosti samo na kulturnem področju, moramo reči, da je rešil politični in gospodarski razvoj evropskih narodov v zadnjih 150 letih, ki so potekla po izbruhu francoske revolucije, to vprašanje bistveno drugače.

Ta razvoj je namreč pokazal v zvezi z nastopom novih oblik gospodarskega in političnega življenja, da narod pri svojem delu ne sme ostati omejen samo na kulturno področje. Pogoji za polno narodno življenje je tudi to, da se prenese narodna enotnost in sklenjenost tudi v gospodarsko in politično življenje. Vzrokov za to spoznanje je bilo dovolj. V srednjem in tudi še v novem veku do konca 18. stoletja je prevladovala v gospodar-

skem življenju razbitost v majhne pokrajine. Vsako mesto je imelo okoliš, ki ga je gospodarsko obvladovalo, zadovoljevalo in vsaj v glavnem izčrpavalo. Z večjimi gospodarskimi posli so imeli opravka samo višji sloji, mali človek je zadovoljeval svoje potrebe večinoma sam, v potek gospodarskega procesa produkcije in konsuma je posegel samo tedaj, ko je odrajtaval svoje dajatve in ko je večkrat na leto vozil v mesto svoje pridelke in kupoval stvari, ki si jih ni mogel izdelati sam. Vsaka taka pokrajina je bila obdana s carinskimi postajami, ki so jo ločile od sosednih mest. Po sredi 18. stoletja se je začel ta gospodarski sistem, ki je v najožji zvezi s cehi in s takratnim načinom produkcije in prodaje, polagoma spreminjati. Ne samo v Franciji, kjer so ti momenti sopovzročili francosko revolucijo, marveč tudi drugje so začele v zvezi z novimi gospodarskimi teorijami merkantilizma, fiziokratizma in gospodarskega liberalizma izginiti carinske meje v isti deželi in isti državi, pa tudi meddržavni carinski sistem je izgubljal velik del svoje ostrine. Tudi to, da je pritegnilo novo, visokokapitalistično gospodarstvo 19. in 20. stoletja v svoj proces malega človeka, je pomenilo važno dejstvo v narodnem življenju. S tem je namreč moral postati geografska podlaga gospodarskega procesa narod in njegovo enotno narodno ozemlje, ker je bilo le na njem mogoče enotno razpečavanje industrijskih dobrin in njihovo enotno zamenjavanje z malim človekom, ki ne obvlada več jezikov. Mednarodna trgovska družba se je umaknila v visoke finance. Pa tudi narodi sami so prihajali do spoznanja, da si je pridobil kapital v novih oblikah življenja tako veliko silo, da je vsak narod, ki ni samostojen gospodarsko, nesamostojen tudi v politiki, da, celo v kulturnem pogledu ga lahko ovira in duši tujec, ki si z njegovimi žulji množi svoje denarje, vložene v pridobivanju naravnih dobrin, ki bi smele biti v korist samo njegovemu pravemu lastniku, narodu samemu.

Povsem podobne tem posledicam novega gospodarskega življenja so tudi posledice novih oblik političnega življenja, kjer je meščanstvo iztrgalo plemstvu iz rok privilegij političnega solipsizma in uvedlo v politiko s počasi se razvijajočo demokrati-zacijo tudi malega človeka.

Tako torej moramo reči, da nas ne zadovoljuje niti zapadno-evropska definicija »Narod je v isti državi organizirano ljudstvo«, ker je v isti državi lahko organiziranih tudi več narodov, niti rasistična definicija »Narod je množica in skupnost ljudi istega pokolenja, iste krvi, zato tudi z nekimi skupnimi telesnimi znaki«, ker v vsej Evropi ne poznamo nobenega naroda, ki ne bi bil sestavljen iz cele vrste ras, ne zadovolji nas pa popolnoma tudi zgolj kulturna definicija, po kateri je »narodnost svojska notranja urejenost, odločilna za vse duhovno življenje skupine ljudi, ki se imenujejo narod« in nič več.

Mi bi opredelili narod približno takole: Narod je skupina ljudi delno istega pokolenja, navadno istega jezika, vselej pa istega kulturnega kroga, ki je zrasel iz skupnega trpljenja in ustvarjanja v zgodovini in ki daje zavest skupnosti, voljo do skupnega dela in pripravljenost do žrtev za narodno skupnost. Narod ni osnoven element samo v kulturni stavbi človeštva, marveč tudi v političnem in gospodarskem življenju. Vsak narod kot tak moremo pojmovati v mednarodnem življenju kot nekako osebo v družbi in vsak narod ima podobno kot človekova oseba pravice, ki mu jih nihče ne sme odreči in ki se jim celo niti sam ne more in ne sme odpovedati, čeprav jih more uveljavljati v zelo različni obliki.

Vsak narod se potemtakem izživlja na treh ravninah sodobnega življenja: v kulturi, v gospodarstvu in v politiki. Na vseh teh treh ravninah mora predstavljati narod neko sklenjeno enoto. Ta narodna sklenjenost je tako velika vrednota, da je ne smemo zaradi ideoloških ali strankarskopoličnih vzrokov nikdar tako razbiti, da bi izgubili izpred oči narodne interese in da bi ohranili v spominu le še koristi ideološke ali strankarsko politične skupine, ki ji pripadamo. To bi namreč pomenilo uničevanje korenin narodnega življenja. Tisti pogled na svet, ki zahteva od nas, da se obrnemo proti svojemu lastnemu narodu, dokazuje s tem, da nima resnice v sebi, in katoličani, ki bi kaj takega zahtevali v imenu katolicizma, bi dokazali samo to, da ne poznajo svoje vere.

O pomenu narodne skupnosti v kulturnem življenju je bilo že dovolj govora. Prav tako kot v kulturi pa bo moral predstavljati narod osnovni element tudi v gospodarskem življenju. Pri načrtnem gospodarstvu, pa tudi sicer, dobiva država v našem času vedno nove možnosti, da odločujoče posega v gospodarsko življenje. Če nimajo v tem gospodarskem procesu posamezne narodnostne skupine v državi neke avtonomne vloge, se more dogajati in se tudi v resnici godi, da centralistična država enemu izmed narodov na račun drugih narodov, ki so v državi, jemlje denar, davke, prihranke zasebnikov, naravne zaklade, in da vse to nalaga na tak način, da to njihovemu prvotnemu lastniku ne le da nič ne koristi, marveč mu celo škoduje. Vse to se da preprečiti le s tem, da se da vsakemu izmed narodov, ki sestavljajo isto državo, v gospodarskem življenju delno samosvoja, avtonomna oblast in moč.

Tudi za politiko velja podobno. Pravilno je, če se deli narod v političnem pogledu v več strank, ker more le redko ena sama stranka zadovoljiti vse člane istega naroda. Že interesi, ki jih imajo posamezniki po svoji stanovski pripadnosti, tega navadno ne dopuščajo, poleg tega pa je v političnem življenju še mnogo drugih momentov, ob katerih se razhajajo prepričani in iskreni pripadniki istega naroda. Kljub temu pa mora biti med vsemi

strankami istega naroda neko soglasje, kadar gre za razmerje do drugih narodov, dasi bi bili ti v isti državi, in kadar gre za nastope v narodnem interesu. Nikdar ne bi smela biti politična razcepljenost tako huda, da bi kaka stranka prosila proti drugi, svoji tekmici pri istem narodu, za pomoč stranko kakega tujega naroda ali morda ves tuji narod. Liberalno mnenje, da naj odgovarja vsakemu narodu v političnem življenju posebna državna tvorba, je sicer pretirano, vendar pa izraz pravilnega občutja, da naj predstavlja vsak narod v političnem življenju v mednarodnih odnošajih resnično dejavno skupnost. To velja tako za mednarodne odnose, ki so hkrati meddržavni, kakor tudi za mednarodne odnose v eni in isti državi, če je v njej več narodov.

Na tej podlagi teorije se moremo lotiti razmišljanja o slovenskem vprašanju samem. Samo po sebi se nam razdeli slovensko vprašanje v dva dela: v ugotavljanje sedanjega slovenskega položaja glede naše narodne dozorelosti, njenih pogojev in zgodovinskega nastajanja, in v razmišljanje o načelih za pot v bodočnosti, kolikor jih moremo ugotoviti iz našega naravnega, duhovnega, gospodarskega in političnega položaja.

2.

Slovenci smo že kmalu bolj intuitivno začutili kot spoznali, da zgolj kulturno osvobojevanje ni mogoče. Že leta 1848. smo se vsaj medlo zavedeli, da bi nas Nemci kljub različnim jezikovnim pridobitvam mogli z gospodarskimi in upravnimi sredstvi vsak čas pritisniti ob tla. Osnovna terjatev, ki so jo postavili naši predniki takrat, je bila zato zahteva po zedinjeni Sloveniji, zahteva, naj se združi vse slovensko narodno ozemlje ne glede na historične, politične in upravne enote v eno samo slovensko upravno enoto.

Dovolj žalostno dejstvo slovenske zgodovine preteklega stoletja je, da smo Slovenci na ta politični program pozabili. Takratni politični voditelji se niso upali odločiti za noben program, niti za Zedinjeno Slovenijo na podlagi narodnostnega prava, niti za slovensko kulturno avtonomijo v historičnih enotah. Na račun politične zveze z nemškimi konservativci in s Poljaki smo doživeli, da je Toman govoril proti dualizmu, glasoval pa zanj; zaradi politične zveze s Čehi se nismo upali postaviti na tla naravnega narodnostnega prava.

Sicer pa so ta vprašanja nesrečne slovenske zunanje politike v Avstro-Ogrski v tesni zvezi z našim notranjim razvojem. Pred letom 1848. so sestavljale slovenski narod skoro izključno podložne množice kmetov, bajtarjev, obrtnikov in delavcev. Razumništvo, ki je prebivalo v mestih na slovenskih tleh, je bilo sicer tudi slovenskega porekla; toda razen redkih zavednih in delavnih slovenskih krožkov je bilo nemškega duha. Celó zavedni Slovenci

so rabili nemščino za pogovor v boljši družbi in enako za dopisovanje med seboj.

Edina inteligenčna stanova, ki sta bila po večini slovenska, sta bila duhovniški in učiteljski, a zadnji je bil v izredno šibkem, skoro beraškem gospodarskem položaju. Pri političnih oblasteh Slovenci v takratni fevdalni državi nismo imeli popolnoma ničesar govoriti. Tako se ni mogla razviti niti slovenska politična zavest, niti zavest skupnosti socialno diferenciranega slovenskega naroda. Seveda tudi gospodarstvo ni bilo v naših rokah.

Po letu 1848., ko smo se Slovenci začeli prebujati tudi v politično življenje, pa smo doživeli usoden udarec, ki je preprečil, da bi vsaj po tem prebujanju doživeli narodno sklenjenost. Ko smo se namreč mi šele prebujali, je bila Evropa že razdeljena med politične stranke. Slovenci se nismo prebujali v političnem pogledu v narodno skupnost, marveč v strankarsko. Zlasti je bilo usodno za nas še to, da smo živeli pod premočnim nemškim vplivom. Tudi Nemci so bili namreč v podobnem položaju kakor Slovenci. Sicer so imeli že pred letom 1848. svoje politične tvorbe, a to so bile samo dinastične tvorbe, tipični preostanek srednjeveškega fevdalizma. Z njimi je počasi, pa vztrajno pometal vedno močnejši narodnostni duh, ki ga je nosilo predvsem — liberalno meščanstvo. Usodno je bilo, da se je prav pri Nemcih zvezal liberalizem s protestantizmom, tako da je sama po sebi rasla fronta ideološko formiranih strank: katoliške in liberalne.

Zaradi enostranske socialne diferenciacije slovenskega naroda je prva slovenska skupina, ki se je uveljavila v političnem življenju, nujno bazirala na že dotlej slovenskem preprostem ljudstvu in na že dotlej slovenskem izobraženstvu — katoliški duhovščini. Slovenski položaj one dobe je povzročil, da so ustvarjali tedanji delavci v slovenskem kulturnem življenju elemente višje kulture v sporu z ozkosrčnim in sebičnim narodnim vodstvom in z enako ozkosrčno, pod janzenističnim vplivom zraslo generacijo slovenskih duhovnikov. V tej atmosferi se je le prelahko ujelo in bohotno razkošatilo seme liberalizma, ki so ga prinašali izobraženci po pričevanju Šukljeta iz univerzitetnih let v domovino. Kljub temu sta imeli v tem času obe strani primeroma enak vpliv v politiki, ki so se v njo kaj kmalu transponirali spori s kulturnega in ideološkega področja. Malo je pri tem pomagal način razdelitve mandatov med deželo in mesta, malo nemška nevarnost, še največ pa nesporne ustvaritve meščanskih kulturnih delavcev, ki so ustvarili višji družbi slovenski kulturni jezik (Stritar!), ki so dali kljub odporu konservativcev slovenski kulturi skoro vse, kar je tedaj zraslo (Prešeren, Levstik, Stritar, Jurčič); saj so nam dali prvo slovensko revijo, ki se je mogla meriti s tujimi in prvi slovenski dnevnik, in tako s tem v dovolj težkih razmerah — v boju proti nemški prevladi in proti nerazumevanju doma — ustvarili pogoje za slo-

vensko zavzemanje nemčurskih gnezd. Za organizacijo preprostejšega ljudstva se, če izvzamemo zadruga M. Vošnjaka, ni nihče resno pobrigal, kajti navdušujoči tabori so sicer imeli pomen za dramljenje narodne zavesti, a za njeno trajno ohranitev in za politično in gospodarsko organizacijo niso pomenili mnogo. V podrobnem kulturnem oziroma prosvetnem delu pa gre brez dvoma največja zasluga prav tisti duhovščini, ki je pomenila pri ustvarjanju višje kulture oviro. Nekako tako se dele zasluge za slovenski narod do dobe slogaštva, ki pa je že pomenila dobo nove sterilnosti. Sloga, sklenjena v nemogoči in trajno nevzdržni obliki, ki je v bistvu pomenila obojestransko spanje, je prej ali slej morala privedi do poloma. Ta polom bi bil prišel brez Mahničeva prav tako, kakor je prišel z njim, čeprav morda v manj ostri obliki. Sloga, kakor rečeno, ni prinesla nikakega napredka, niti kulturnega, niti organizacijskega, niti političnega. Pa tudi skritega načelnega boja ni mogla preprečiti.

Z Mahničem je prišel prelom. Zgodovinski razvoj in Mahničeva ostra intelektualistična narava sta mu dala tisto ostro obliko, v kateri se je odtelej pri nas uveljavljal usodni boj med liberalizmom in klerikalizmom. Tudi socialisti, ki so imeli v krogu masarykovcev in zapiskarjev od vseh slovenskih strank sicer politično najzrelejše razumništvu, se niso znali po svojih političnih vodnikih otresti značilnih posledic slovenskega ideološkega boja vse do gibanja ob majski deklaraciji.

Danes moramo ugotoviti: ideološka razklanost v slovenski politiki je povzročila, da Slovenci še do danes nismo doživeli narodnega občestva, da do danes nismo spoznali, kaj pomeni narodna skupnost. Prva usodna zmeta se je pojavila, kakor smo videli, že v neposredni bližini prvega slovenskega političnega prebujenja, ko je L. Jeran leta 1850. v Zgodnji Danici označil za bistveni del narodnosti samo vero, medtem ko so mu vsi drugi znaki narodnosti samo življenjska sredstva. Iz te prve zmete je z železno nujnostjo sledila po dvajsetih letih (1873 v Novicah) še druga, ki jo je izrazil nek dopisnik z besedami, da se bo liberalnega Slovenca bolj izogibal in bal kakor nemškutarja. Leto nato je »Slovenec« podobno geslo (»rajši volim nemškutarja, nego Mladoslovenca«) še podrobneje utemeljeval, češ da se nemškutarstvo in krščanstvo ne izključujeta, dočim mladostenstvo pomeni brezverstvo. Marsikateri ekstremisti še danes ponavljajo ti dve zmoti v nekoliko izpremenjeni, a bistveno isti obliki, da more biti Slovenec le katoličan, ker spada katolicizem k bistvu slovenstva in da more le katoličan delati za slovensko kulturo in slovenski narod.

Če danes ugotavljamo, da je Mahničev nastop pomenil ustajenje vsega tega nesrečnega položaja, je to seveda vse nekaj drugega kakor trditev, da je on ta položaj zakrivil. Mahnič je logična posledica vsega našega razvoja. Slovenskega razkola je

kriv predvsem zamudniški značaj našega naroda, ki je povzročil, da smo se narodnostno zbudili šele v času, ko so že rasle politične stranke. Zbudili smo se naravnost v skupnost političnih strank, ki so nam onemogočile ustvaritev slovenske narodne skupnosti. Seveda bi bila tudi ta razdeljena v različne politične stranke, a v zdravi meri in na stvarni politični, ne pa ideološki podlagi, ki nujno zaostri v politični kombinaciji boj v škodljive skrajnosti. Pri tej omejitvi Mahničevega pomena in vloge pa se moramo še vedno prav dobro zavedati, da je uporabljanje Mahničevih enostranskih pogledov in načel, ki so bila v oni dobi delno upravičena, ker so organično zrastle iz nje, v našem času povsem zgrešeno in dokazuje le popolno pomanjkanje pravilnega zgodovinskega smisla in čuta.

Kombinacija ideološke in politične razdeljenosti je imela svoje posledice tudi v slovenski politični taktiki. Konservativni slovenski politiki so zaradi zveze z ostalimi avstrijskimi konservativci proti liberalcem (sovplivalo je tudi češko in poljsko zgodovinsko pravo) zanemarjali program preureditve Avstrije na podlagi narodnega načela in to povsem zavestno. Iste ideje so se kazale tudi ob nastanku »katoliške« politične stranke, ko se je Mahnič postavljal proti narodnostni reorganizaciji Avstrije z razlogom, da bi liberalizem v narodnostnih enotah lažje prevladal in da bi se reklo preustrojiti Avstrijo na podlagi narodne avtonomije »isto, kar naše notranje razmere popolnoma zmesti ter spodmakniti Avstriji tla historičnega prava, na katerih stoji«. Take tendence so se seveda še krepile s stremljenjem po ustanovitvi enotne vseavstrijske katoliške stranke, ki jo je želel v devetdesetih letih avstrijski episkopat. Vendar pa je v nekaterih pogledih (na primer glede demokracije javnega življenja, kulturne, gospodarske in politične organizacije preprostega ljudstva) pomenila SLS, ki je imela takrat v svojih vrstah tudi velikega slovenskega socialnega voditelja J. Ev. Kreka, stoprocenten napredek. Podčrtati je treba, da je zrasel prav najpozitivnejši del tega napredka v delavskih vrstah, ki so se organizirale v predhodnici sedanje PZ in v JSZ. Velik napredek je pokazala ta stran tudi v kulturnem življenju (revija, prva slov. gimnazija).

Nasprotno so bili liberalci v tem času sterilni tako v socialnem pogledu kot tudi v organizacijskem in kulturnem. Omejevali so se na rodoljubarske svečanosti, na kulturni boj proti farjem, naslanjali pa na kmečke velikaše, ki jim je Krekovo združništvo že izpodnašalo tla. Pa tudi glede svojih nazorov o narodni skupnosti niso bili nič zrelejši od »klerikalcev«, nasprotno, šli so celo tako daleč, da so v kranjskem deželnem zboru sklenili z Nemci protiklerikalno zvezo in s tem podaljšali njihovo moč nad eno desetletje. Tudi v politiki so kazali svojo sterilnost s tem, da so se iz strankarskih vzrokov trdovratno upirali volilni reformi v demokratskem smislu.

Poleg katoliških se je zbrala močna skupina kulturnih delavcev izven političnih strank in pri socialistih. Vendar pa njihova v mnogočem najzrelejša spoznanja o našem življenju v Avstro-Ogrski tudi niso imela odmeva, niti pri voditeljih socialistov samih. Ti so namreč živeli ujeti v naziranje o večnarodni gospodarski državi, v kateri naj bi imeli narodi samo kulturno avtonomijo. To starejše naziranje, ki ga je zastopal zlasti dr. Tuma, je propadlo proti mlajši struji (pod Prepeluhovim vodstvom) šele v zadnjem letu pred slovenskim osvobojenjem. Prej pa je onemogočala socialistična praksa, ki se je marsikje bližala zaradi protiklerikalnega boja socialno reakcionarnim liberalcem, da tudi pri socialistih ni moglo dozoreti spoznanje o narodni skupnosti vseh Slovencev, ki so mu bili socialistični teoretiki že zelo blizu, najbližji od vse slovenske inteligence poleg kroga dr. Kreka.

V tem strastnem medsebojnem boju ideološko organiziranih strank, ki je trajal vse do vojske, se je izoblikovala svojevrstna politična vrednostna lestvica: na prvem mestu niso stale vrednote osnovnega političnega elementa, naroda, marveč vrednote političnega sredstva, stranke. Strankarska organizacija si je poleg tega pridobila veliko veljavo v vprašanju zgolj ideološke pripadnosti posameznika, ni se več gledalo na notranje človekovo prepričanje, marveč zgolj na zunanji videz strankarske pripadnosti. Tudi te osnovne miselne zmote, ki so jih vzdrževali in jih še vzdržujejo z različnimi ideološkimi silogizmi, pričajo o povsem napačnem presojanju narodnega in človekovega življenja.

S takimi političnimi kategorijami in taktičnimi prijemi so prišli slovenski politični vodniki po slovenskem osvobojenju v novi prostor. V novi obliki se je postavilo staro vprašanje, kako s pomočjo večinske vsedržavne stranke spraviti v Sloveniji na oblast tisto stranko, ki je imela tu sorazmerno majhno manjšino (v demokratični dobi naše države 1—4 poslance od 26). Tu moramo iskati poglobitni razlog za centralistične in unitaristične koncepcije slovenskega lažiliberalnega meščanstva, ki je z njimi zaradi pomanjkanja smisla za narodno skupnost vsak dan izdajalo slovenski narod kljub vsemu poudarjanju svoje nacionalnosti.

Zgled iskanja tuje pomoči pri domačem političnem boju, ki so ga dali slovenski meščani, je vplival tudi na druge politične stranke. Študij volilnih rezultatov v demokratični dobi Jugoslavije sicer kaže v glavnem, da je privlačevala Slovence načelna politika, kateri sta bili za vodilo obe tradicionalni slovenski gesli, ki sta nam pridobili v politični preteklosti vse uspehe, kolikor smo jih imeli — demokracija in avtonomija. Toda način političnega boja, ki ga je uvedel centralizem, je bil preveč zapeljiv, da bi zmagala načelna politika. Slovenske stranke so s svojimi spori vedno raje hitele pred tuje sodnike, vrednost nji-

hovich programov je v borbi za oblast vedno bolj padala. K uspehu v tem boju so namreč vodile najrazličnejše poti, ki se z njimi na noben način ni dalo združiti trdno vztrajanje pri programu. Državni udar leta 1929. je z dobo diktature in oktroirane ustave, ki je sledila, ustvaril za take preobrate še posebno ugoden prostor. Povsem naravno je, da je v tem času globoko padla politična morala slovenskega ljudstva, ki je izgubilo izpred oči jasne obrise ideala, ki se je zanj borilo in vse žrtvovalo — obrise posebne slovenske kulturne, politične in gospodarske enote. Zlasti je bila ta demoralizacija neizbežna po padcu strank, ki so veljale v slovenskem političnem življenju kot najvišje vrednote. Povsem naravno, da se marsikje ta demoralizacija ni mogla ustaviti ob narodnih vrednotah, tako da danes skoro s strahom gledamo, kaj vse bo treba popravljati v narodnem pogledu, zlasti ob naši severni meji.

Slovenski zgodovinski razvoj je seveda pritisnil značilen pečat tudi duhovni strukturi političnega elementa, naroda samega. Slovenski človek je izrazito intelektualistično usmerjen, premalo se zaveda vrednosti svojih narodnih posebnosti, narodni subjektivizem, to je, posebno slovensko perspektivo, pri presojanju kulturnih in političnih dogodkov naravnost prezira in zavrača. Boji se poudarjanja in uveljavljanja narodnostnega prava, nasproti temu prihaja nezavedno na dan stara legitimistična miselnost, strah ga je pred vsakim konkretnim preurejanjem socialnega položaja. Veliko premalo je sproščen in samostojen in tudi marsikje premalo slovensko zaveden. Bivše podložništvo pod tujimi gospodarji in sodoben gospodarski položaj sta povzročila nezdravo razmerje do nekaterih sosednih narodov, ki jih v svojih sodbah nenaravno povzdiguje, poleg tega pa sta ustvarila še lahko uklonljivost pod vsakim močnim pritiskom proti malenkostnim materialnim koncesijam, poteza, ki jo je politična zgodovina zadnjega pol stoletja še potencirala. V duhovnem in gospodarskem pogledu je značilna zanj precejšnja neokretnost, v političnem pa navezanost na osebe, ne na programe, velika nesamostojnost v presojanju položaja in pretiran materialističen čut.

Posebej glede razumništva je treba reči, da je zavladala pri njem globoka razpoka med kulturnim in javnim življenjem in delom. »Zakopava se v snov zaradi snovi, uči svoj predmet zaradi predmeta, tako da je marsikateri slovenski filozof, pravnik in teolog danes že izgubil pravi smisel svojega dela. Hudo je sicer, če znanstvenik zapusti svoje stvarne temelje, a nič ni neplodnejše in etično bolj prazno, kakor če se znanstvenik izloči iz življenja, se vdaja rezultatu zaradi rezultata in se vbada z materialom, katerega si ne upa izpričati v stiku z živim življenjem. Pa vendar se temu znanstveniku zdi, da je vse pod njim malopomembno pehanje, nevredno njegovega

vzvišenega dela«, je zapisal pred devetimi leti France Koblar. Med največjimi vzroki za to stanje je veliko pomanjkanje konkretnega zgodovinskega pogleda, ki je značilno tako za slovenskega izobraženca kakor tudi za preprostega človeka. Vedno v novih oblikah se pojavlja stremljenje, da bi se presojala življenjska vprašanja samo s stališča racionalistično postavljenih sistemov, samo da se nam ne bi bilo treba dotikati konkretnih vprašanj, ki se jih naravnost bojimo. Slovenski človek in znanstvenik silno rad samo načelno premišljuje, sprejema in obsoja, zato pa se toliko vztrajneje umika konkretnim oblikam sodbe o konkretnih oblikah vprašanj. To pa pomeni hkrati umik pred vsakim praktičnim sklepom, ki bi se morali zavzeti zanj, če bi hoteli, da bi naš nastop v resnici kaj doprinesel k slovenskemu življenju in njegovemu napredku in da bi bil v slovenskem prostoru v resnici rodoviten. Tako nam raste tip individualističnega kulturnega delavca, ki ne občuti prav nobene dolžnosti do občestva, iz katerega je zrastel in ki je s svojo pasivnostjo v javnih vprašanjih velik krivec za naš ogroženi položaj. Posledice tega duhovnega obraza se odražajo tudi v konkretnem življenju: mnogo bistvenih vprašanj je še nenačetih, različni načrti se izdelujejo zato, da obleže v miznicah in zastare. Najjasneje se kaže to v našem povojnem gospodarskem življenju.

3.

Prehajam k zadnjemu delu svojega referata — k strukturi slovenskega političnega vprašanja, k svojemu pogledu na te probleme in k smeri, ki naj nas vodi iz današnjega položaja.

Osnovo vsemu slovenskemu vprašanju daje prirodni položaj slovenskega naroda s svojimi pogoji in vplivi. Zemlja, ki so na njej naseljeni Slovenci, obsega okoli 24.000 km². V njeno področje spadajo: Prekmurje do Rabe; slovenska Štajerska do črte Radgona, severno podnožje Slovenskih goric, Kozjak; spodnja Koroška do črte Dravograd, Djekše, Mostič, št. Lenska gora, Celovec, Kriva Vrba, Osojske Ture, Vernberg, Drava, Zila, Dobrač, Zilske Alpe, meja občin Goriče in Brdo; vsa Kranjska, severna Istra, Trst (mesto samo je sicer po $\frac{2}{3}$ italijansko, a brez zveze z italijanskim narodnim ozemljem, ki se začenja šele za Furlanijo); Goriška do črte Tržič ob izlivu Soče, meja med goriškimi Brdi in Furlansko ravnino in Beneška Slovenija do iste zemljepisne meje. Zgodovinski razvoj je sicer posejal v to ozemlje različne narodne manjšine, a ne v prevelikem številu in še to skoro izključno v obliki meščanskega elementa. To velja tako za italijansko kot za nemško manjšino. Le dva otoka imata tudi agrarni značaj — predeli Kanalske doline in Kočevsko. A Kočevsko vedno bolj izgublja svoj nemški značaj, sedaj je tretjina Kočevarjev slovenska. Najbolj nevarno narodnostno

mešana je še spodnja Koroška, kjer je Slovence zlasti slabila nesrečna politična struktura. Nemška manjšina na Štajerskem je pa obsegala po našem uradnem štetju leta 1921. le 21.786, po nemškem privatnem leta 1927. pa 32.000 ljudi. Vseh Nemcev na spodnjem Štajerskem je potemtakem komaj $\frac{1}{20}$ prebivalstva na prizadetem ozemlju. Strnjeno naseljenih Slovencev nas je okrog 1.600.000, nadaljnjega $\frac{1}{2}$ milijona pa nas je raztresenih po vsem svetu in po Jugoslaviji.

Slovenska zemlja ima kljub navidezni razdrobljenosti in veliki sredobežnosti posameznih delov vendarle enotno vlogo v okviru velikih evropskih kompleksov, kar predstavlja dovolj močno sredotežno silo, da vsa sredobežnost izgine. Prvo in osnovno dejstvo, ki veže med seboj vse slovenske kotline, je prav to, da so vse slovenske. Drugo dejstvo pa je dala narava s tem, da se v slovenski zemlji srečujejo in križajo različni evropski geografski kompleksi in elementi: Alpe, Panonska kotlina, Dinaridi, Sredozemlje; Srednja in Južna Evropa; Slovani, Romani, Germani in ugrofinski Madžari. Prav to križanje je povzročilo, da je na slovenski zemlji najlažji prehod iz Srednje Evrope v Sredozemlje. Ta »jadranska vrata« so pritegovala nase vedno celo vrsto gospodarskih poti in političnih smeri, pri čemer so bile vselej najvažnejše tri: pritisk iz nemške Srednje Evrope k Sredozemlju, zveza Budimpešta—severni Jadran, Italija, in smer Pariz, severna Italija, Ljubljana, Belgrad, Carigrad. Vse te geopolitične silnice se križajo na področju od Trsta do Zidanea mostu in ustvarjajo s tem gospodarskoprometno križišče, ki v Evropi skoro nima primere. To dejstvo veže vse slovenske pokrajine v enotno, homogeno celoto, ki ima svoje ogrodje v slovenskem prometnem trikotu Beljak—Maribor—Trst. Ta slovenska geopolitična in etnografska enota sega preko slovenske narodne črte komaj za 10 km na črti Možbrk—Šenturska gora—Šentlenska gora, a tu zajema z Gospo Sveto in Krnskimi gradom prestolnico prvih slovenskih suverenov, zemljo, ki je v najožjih stikih s slovensko zgodovino in ki so jo Nemci nasilno germanizirali šele v zadnjem petdesetletju.

Kljub temu, da se je vodila svetovna vojska po besedah vodilnih državnikov vsaj leta 1918. v znamenju načela narodne samoodločbe, so vendar na mirovni konferenci v Parizu odrezali z državnimi mejami tretjino (okrog 8000 km²) slovenskega ozemlja in skoro tretjino (30%) strnjeno naseljenega slovenskega naroda od osvobojenega jedra. S tem so razbili slovensko geografsko enoto na tri dele in vsakega posebej onesposobili za polno in zdravo življenje. Ker moramo meriti to krivico z relativnimi merili, če hočemo zajeti vso njeno težo, naj rečem še to, da bi bila za Nemce enaka krivica šele, kadar bi bilo 24 milijonov strnjeno naseljenega nemškega naroda pod tujci, za Italijane, če bi bilo takih 13 milijonov in še to le tedaj, če bi

v obeh primerih ne uživali nikake mednarodne zaščite, marveč bi bili izpostavljeni vsem sredstvom raznarodovanja.

V Italiji je okrog 400.000 Slovencev (= 25% od strnjeno naseljenih), v Nemčiji pa okrog 80.000 (= 5% od strnjeno naseljenih). S slovenskim Primorjem je prišel v Italijo politično najzrelejši del Slovenije, ki je bil najbližje spoznanju resnično in pravilno doživljene narodne skupnosti. S Trstom je izgubila Slovenija tisto okno v svet, ki daje pravo težo njeni mednarodni vlogi. Na Koroškem je drugi vogel slovenskega trikotnika, poleg tega pa je treba pribiti, da mora biti ta zemlja sveta vsakemu Slovincu — sveta ob spominu na svobodno slovensko državo, ob misli na to, kaj vse dolgujemo Koroščem v slovenskem narodnem življenju vse do zadnjega časa in sveta ob misli na trpljenje, ki ga prenaša že dolga desetletja. V obeh državah živijo Slovenci brez slovenske šole, brez politične, s skromno kulturno in gospodarsko organizacijo, zaradi svoje narodne zavednosti so izpostavljeni vsakovrstnim težavam od strani oblasti in strankarskih organizacij, njihovi voditelji so bili preganjani, nobene mednarodne zaščite ne uživajo. Meje, ki režejo od leta 1918. slovensko ozemlje, pomenijo največjo nesrečo, ki nas je mogla doleteti po štiri-letni moriji, saj ovirajo stik med deli našega naroda in spravljajo s tem v nevarnost celo tako bistveno dobrino kot je kulturna in duhovna skupnost vseh njegovih delov. Majhen del Slovencev (5—10.000) je ostal tudi na Madžarskem.

Glavni del (70%) slovenskega naroda je prišel po svetovni vojni v Jugoslavijo. Slovence veže na Jugoslavijo trojna vez: 1. zemljepisna usmerjenost večine našega ozemlja, 2. narodnostna zveza z ostalimi južnimi Slovani — slovensko-hrvaška meja od Buzeta v Istri do Mure je namreč edina meja, kjer se naslanjamo na narodnostno soroden element — in 3. misel, da smo sami v današnjem položaju prešibki, da bi se mogli vzdržati v boju za tako važno ozemlje kakor je naše in da zato nujno rabimo ožje zveze z edinim sorodnim elementom, ki se ga dotikamo. A kljub temu, da smo zaradi teh vzrokov odločeni, boriti se za močno Jugoslavijo, je treba pripomniti, da mora imeti Slovenija v Jugoslaviji svoj poseben položaj, ker tak položaj zahteva že narava slovenskega ozemlja. To namreč nima važnosti samo za Balkan (zgodovina je pokazala že mnogokrat, da so prav tu vrata za vdor tako na Balkan kot v Panonijo in Italijo), marveč tudi svojo stalno važno vlogo v Srednji Evropi, ki ji po velikem delu pripada. Tej vlogi Slovenija ne more ustrezati kot zgolj podrejena edinica centralistično urejene, po večini balkanske države, marveč samo kot njen del z velikimi avtonomističnimi pooblastili.

Naš boj za Jugoslavijo tudi ni v nikakršnem nasprotju z našim prepričanjem o narodni samobitnosti Slovencev, ki nam je kot naravna in zgodovinska resnica nedotakljiva podlaga za vse naše delo. Prepričani smo, da bi mogli v Jugoslaviji vsi trije

narodi, ki so se združili v njej na podlagi narodne samoodločbe, nemoteno razvijati svojo narodno samobitnost. Zato tudi na eni strani želimo, da se uredi naše notranje razmere in da se odstranijo oblike in sledovi centralizma, ki nujno kali dobro razmerje med narodi, na drugi strani pa z vso ostrino zavračamo tiste tujce, ki nas hočejo prepričati, da smo v Jugoslaviji samo manjšina in ne enakovreden narod v svoji lastni državi. Pri zdravi ureditvi naše države, do katere mora priti, bomo Slovenci morali dobiti avtonomno slovensko enoto, ki nam bo omogočala samobitno in sklenjeno narodno, kulturno, gospodarsko in politično življenje, ki bo omogočila, da bomo ustrezali tudi svojemu položaju v Srednji Evropi, skratka, ki bo nudila pogoje za vsestranski slovenski narodni razvoj. S tem bo največ doprinesla tudi k skupni jugoslovanski državi.

S to ureditvijo razmerij v Jugoslaviji vprašanja slovenske zunanje politike še niso izčrpana. Zemljepisni položaj, sodobna negotovost in napetost v mednarodnem življenju malim narodom med italijansko-nemško in rusko-ukrajinsko narodnostno mejo ne dovoljujejo več lagodnega odpočitka in mirnega zaupanja v zapadne velesile. V takem labilnem položaju je danes v tem pasu nad 100 milijonov členov 10 malih narodov v tej evropski coni. Vsak zase je slab, a vsi skupaj pomenijo veliko silo, če se med seboj sporazumejo v duhu enakosti in obče človeške kulture. Ureditev take zveze bi pomenila odstranitev jerobstva velikih narodov v tem pasu in obenem — stvarni začetek velike Pan-evrope, federacije vseh evropskih držav. Smer k taki ureditvi nekake zvezne države od Baltika do Jadrana postaja za nas še toliko bolj naravna, ker pripada 70% tega ozemlja slovanskim narodom. Tudi tu se pokaže znova pravilnost načela, da je narodna prihodnost Slovencev v veliki meri odvisna od sodelovanja slovanskih narodov in da vsak, kdor nasprotuje takemu sodelovanju, slabi našo življenjsko moč. To vprašanje je za Slovence in Jugoslavijo, ki mejimo v sedanjem položaju na zapadni in severni meji na dva državna kolosa z veliko politično dinamiko, važnejše kot za večino teh malih narodov. Pa tudi naravnost: Prav v državi, kakor je Jugoslavija s tremi narodi, ki jo nosijo, se mora izoblikovati tak način sožitja več narodov v eni državi, da bo tem narodom zagotovljena njihova samobitnost v notranjem in zunanem življenju. Taka oblika bi — mutatis mutandis — mogla biti tudi močna opora razširjanja misli zgoraj omenjene meddržavne zveze. Pa tudi na drug način smo vsi jugoslovanski narodi živo prizadeti s tem stremljenjem: to je namreč tudi pot, ki vodi k pravi in popolni Jugoslaviji, k združitvi vseh štirih južnoslovanskih narodov.

Posebej moramo pri problemu slovenske zunanje politike omeniti tudi še veliko zanimanje, ki ga kažeta za naše ozemlje zaradi njegovega prirodnega položaja obe naši največji sosedi,

ki imata také že 30% našega naroda v okviru svojih meja. Slovenska zemlja namreč pomeni ključ do obvladujočega položaja na Jadranu in najvažnejše prehodno ozemlje ob tem najsevernejšem zalivu Sredozemskega morja (zlasti za prehod iz Srednje Evrope v Sredozemlje). Ob tej priliki je treba omeniti trud nasilne tuje publicistike, da bi ustvarila v Evropi javno mnenje, ki bi ne vedelo o tem, da je ta zemlja slovenska. Z različnimi lažnivimi razlogi in z do kraja ponarejenimi zemljepisnimi in zgodovinskimi slikami poskuša vbiti v glavo vsem evropskim narodom in odločujočim činiteljem, da slovenskega naroda sploh ni, da so tu samo različne, še neizoblikovane narodnostne skupine, ki po svoji kulturni in resnični narodnostni pripadnosti niso niti jasno slovanske, kaj šele, da bi pripadale samonikli slovenski narodni enoti. Nam se zde vsi njihovi razlogi smešni, toda z neprestanimi lažmi se ustvarja večji videz resnice kakor z našim nepretrganim molčanjem o resničnem položaju.

Nevarnost za naš narodni položaj pomenijo tudi zapadni načrti o restavraciji Habsburžanov v kakršni koli obliki: to namreč pomeni, da bi se morala umakniti naša narodna država, razen tega pa bi taka ureditev pomenila za Slovence ponovitev ponemčevanja, ki ga je doživljal naš narod v zadnjih desetletjih Avstro-Ogrske. Okrepitev Slovenije proti vsem zunanjim nevarnostim je nujno potrebna, a mogoča samo z ureditvijo razmerja v evropskem pasu malih narodov, ki sem ga nakazal zgoraj. Ta blok malih narodov ne sme stati pod varuštvo kakih velesil (čeprav more biti z njimi v političnih zvezah), niti zapadnih, niti srednjeevropskih, niti Rusije. Po padcu Češko-Slovaške so namreč Francozi sami priznavali, da je bila bistvena napaka njihovega poveljnega sistema ta, da so oni odvzeli malim zaveznikom nekatere bistvene znake državne suverenosti s tem, da so vodili njihovo zunanjo politiko iz Pariza, namesto iz Varšave, Prage, Bukarešte...

Slovenski notranji politiki se postavlja v današnji ogroženosti kot glavno vprašanje, kako okrepiti narodno zavest preprostega ljudstva, ki je od dobe osvobojenja tako upadla. Pravi vzrok tega upada je veliko razočaranje nad tem, da se ni pričakovana, obljubljena in zaželena svoboda v političnem, socialnem, gospodarskem in kulturnem pogledu uresničila niti v enem pogledu. Kajti ne glede na to, da je 30% Slovencev ostalo izven Jugoslavije, ni jugoslovenska svoboda v centralistični Jugoslaviji identična s slovensko, hrvaško in srbsko svobodo v decentralizirani Jugoslaviji, poleg tega pa so gospodarska in socialna vprašanja, ki so za preprosti narod najotipljivejša in marsikdaj tudi najvažnejša, ostala do danes nenačeta. Po dvajsetih letih svobodne države je narod opustil upanje, da bi se ta zanj življenjsko važna vprašanja sploh kdaj začela reševati in je zapadel v brezbriznost. Zbuditi ga moremo edino z odločnim

dejanjem, ki more biti v našem položaju le ustvarjenje slovenske avtonomije in preložitev velikega dela odgovornosti iz centrale na domače, slovenske organe, ki bodo morali začeti takoj z reševanjem omenjenih vprašanj. Samo to bo dalo preprostemu narodu upanje na boljše čase.

Drugo, prav tako važno dejanje, ki je potrebno, je strnitev vseh narodnih sil in vseh vrednot, ki so v slovenskem narodu. Samo složno sodelovanje v narodnih vprašanjih in skupna vrhovna odgovornost bosta imela za posledico stvarno, resnično plodno delo na vseh področjih. Pri tem pa je treba povedati tudi to, da bo tako strnitev mogoče ustvariti šele v domači slovenski skupnosti, kadar bomo sami med seboj. Prvi pogoj za skupno delo in skupno odgovornost je ustvaritev slovenske avtonomije. To je nujna omejitev vsakega poziva h koncentraciji. Za vsako koncentracijo mora biti namreč dana neka delovna osnova. Take skupne delovne osnove danes ni. Centralisti in avtonomisti bodo imeli tako delovno osnovo šele takrat, ko se bodo morali lotiti naših domačih vprašanj, ko bodo tudi centralisti morali priznati načelo slovenske narodne samopomoči in ko se bodo slovenske politične stranke morale nehati boriti med seboj s premočjo vsedržavnih strank in političnega položaja v Belgradu. Podlaga za delno strnitev v vprašanjih, kjer so narodni interesi tudi centralistom vsled nujnosti dobe že dovolj jasni, je zaenkrat sorazmerno ozka — narodnoobrambne naloge v ožjem smislu, del gospodarskih vprašanj in razmerje proti inozemstvu. V teh mejah se da že danes govoriti o strnitvi dela. Vsako strnitev, ki bi neposredno ali posredno okrepila protiautonomistična stremeljenja, pa je treba prav iz naših najbistvenejših narodnih interesov najodločneje zavriniti, ker bi se s tem odmikala nujno potrebna revolucionarna rešitev našega položaja v obliki slovenske avtonomije. Prva naloga slovenske avtonomije pa bo seveda načrtno ozdravljenje slovenskih gospodarskih razmer v smeri nacionaliziranja našega kapitala in v smeri okrepitve slovenskega malega človeka.

Končno se lahko povrnemo k problemu, s katerim smo začeli, k problemu slovenske narodne skupnosti v kulturi, gospodarstvu, slovenski notranji in zunanji politiki. Da nam je potrebna, smo prepričani vsi, ker je to nujna posledica trditve, da smo Slovenci narod. Vemo tudi, da smo danes še daleč od nje. Zato samo še nekaj misli o poti, ki vodi k njej. V kulturnem življenju je ta dobrina kljub nekaterim napadom v zadnjem času vendar sorazmerno malo ogrožena, ker ima za seboj že dovolj dolgo tradicijo. V gospodarstvu bo z vprašanjem slovenskega narodnega gospodarstva in gospodarskega načrta rešeno tudi to vprašanje.

Drugače pa je v politiki, kjer žive stara naspotja še v vsej ostrini, kar najbolj ovira naše skupno narodno življenje. Pri tem se ne moremo izogniti vprašanju ideološke politične organizacije.

Ta tip kombinirane politične razdeljenosti skoro nujno privede s seboj obravnavanje majhnih političnih sporov na svetovno-nazorski bazi in ponižanje ter zlorabo ideoloških vrednot v dnevni politični borbi, ki se zaostrí s tem do skrajnosti. Prav gotovo je, da se bomo mogli teh napak, zlasti če upoštevamo naš zgodovinski razvoj, ki je zakoreninil te napake do skrajnosti močno, povsem iznebiti samo s sistemom samim. Kdaj in kako, tega ne ve nihče, a gotovo se je ta politični sistem preživel in danes našemu narodnemu življenju škoduje. Sporazumi seveda takih zgodovinskih produktov ne morejo odpravljati, odpravi jih samo razvoj sam. Napačna bi bila seveda misel, da je treba s prekrizanimi rokami čakati, kajti vsak razvoj zahteva dela in zopet dela. V našem položaju je zaenkrat glavna konkretna zahteva pač ta, da mora imeti vse politično delo pred očmi vse narodne interese, ne pa samo interesov posameznih strank ali celo še ožjih skupin v strankah. In druga, da je treba odstraniti zlorabo ideoloških vrednot v politiki in poskrbeti za politično vzgojo ljudstva. Pri svojem mnenju o našem sedanjem strankarskem sistemu pa se seveda dobro zavedam, da bo ostala tako strankarska kakor svetovnonazorska diferenciacija, a vsaka na svoji lastni stvarni podlagi, ne pa v kombinaciji, ki pripelje do absurdov, da v svetovnonazorski skupnosti odločajo politični momenti in da se gradi politika na nepolitičnih podlagah, stvar, ki škoduje na obe strani. Da bo diferenciacija sama na sebi ostala, je gotovo. Zavirati jo s kakimi totalitarizmi imam za napačno že zato, ker me zgodovina uči, da so si pridobili Slovenci vse svoje največje politične pridobitve v znamenju demokracije in njenega življenja.

Nikoli ne smemo pozabiti, da še do danes ni izpolnjen program Zedinjene Slovenije, ki so ga postavili leta 1848. slovenski akademiki v dunajski Sloveniji istočasno ko je »oče naroda« Bleiweis postavil geslo »Vse za vero, dom, cesarja«, da še ni izpolnjen program, ki se je v boju zanj v novi obliki, v obliki majske deklaracije, osvobodila večina slovenskega naroda.

Slovensko vprašanje je danes, ko smo razdeljeni z državnimi mejami, kljub majhnosti našega naroda že po svojem bistvu mednarodno vprašanje. Obsega pa v jedru le dva problema: kako doseči čim večje zunanje zблиžanje danes ločenih delov in kako dvigniti notranjo slovensko dozorelost do tiste stopnje, ko se bomo vsi, povsod, vedno in proti vsakomur s ponosom imenovali slovenski narod.

F. S. Finžgar

SLOVENSKA NARODNA SVOBODA IN NJENA VREDNOST

1.

Naloga, ki jo skriva v sebi ta naslov, je tako velikanska, da sem se je po pravici ustrašil. O vsem tem imamo polno knjig in greh bi bil, ako bi vas dolgočasil s slabšim tekstom, kot ga imate že napisanega. Zato bi se v uvodu le mimogrede dotaknil naše preteklosti, a se rajši pomudil pri tistih dogodkih iz bojev za slovenstvo, kakor sem jih sam doživljal.

Da je vprav rod Slovencev prodril najdalje proti zahodu, je zgodovinsko dejstvo. Zakaj je izmed vseh drugih slovanskih rodov bil vprav ta po usodi določen za te pokrajine, ne vemo. Morda so ga pritiskali drugi rodovi, morda pa je bilo v njem dovolj podjetnosti. Iz odgovora, ki ga je dal staresina rimljanskemu odposlancu, bi mogli na to sklepati. Namesto da bi se podali Rimu, so odgovorili: »Mi Sloveni smo vajeni zemlje pridobivati, ne oddajati. Dokler bo kaj sonca in dokler bo kaj mečev, se Sloven ne poda.« S tem duhom so naši pradedje poselili sedanje slovensko ozemlje. Iz istega duha je bila porojena Samova država, isti duh je vodil Ljudevita Posavskega (819), ki je desetkrat premagal Franke s svojimi Sloveni. Iz iste zavedne svobodnosti so Karantanci (788) ustoličevali svoje vojvode, iz istega duha je cvetela Pribinova država. Tudi moravski knez si je želel slovanskih apostolov, da bi tujci z oznanjevanjem vere ne izpodkopali narodne svobode. Ta dragocena svoboda se je začela usodno kršiti šele po vpadu mongolskega madžarskega plemena (896), ko se je to roparsko pleme zarilo kot klin med severne in južne Slovence in leto za letom plenilo po vsem ozemlju in odganjalo slovenske fante in dekleta na prodaj v sužnost. Saj je imel kalif v Cordovi na Španskem redno na svojem dvoru do 3000 Slovenov-sužnjev za telesno stražo, dekleta pa za hišne in spletične. Usodna za svobodo vseh južnih Slovanov je bila bitka na Kosovem, a še vse bolj usodna (1393) pri Nikopolu, kar se premalo poudarja. V tej je Celjan sodeloval z 12.000 težko oboroženimi slovenskimi konjiki, ki bi bili bitko v prilog slovsanske svobode tudi odločili, da jim ni planil iz zasede v hrbet Štefan Lazarevič, tedaj že turški vazal. Bitka je bila izgubljena in svoboda južnih Slovanov za 400 let pokopana. In da niso ugasnile celjske zvezde po zavratnem umoru zadnjega Celjana Urha (1457) v Belem gradu, kdo more

trditi, da bi se ne bila zgodovina Slovencev vse drugače zasukala? Nihče bi ne bil ne mogel in ne hotel, da bi se bil veliki Sloveniji, ki jo je obsegala Celjska oblast, v dobi, ko se je dramila narodna zavest, vsilil tuj jezik in značaj.

Da pa ni v Slovencih hrepenenje in borba za svobodo zamrla kasneje, nam dokazujejo kmečki punci, vsi kulturni napor od Trubarja, Vodnika, prepородovcev, Prešerna skozi vse politične borbe do izbruha svetovne vojske. Ta površni pregled nekaterih zgodovinskih dejstev nam je samo dokaz, kako so usodne nesreče in premoč sovražnikov trle naš mali slovenski narod, a ga spričo njegove žilave odpornosti in edinstvene požrtvovalnosti njegovih, zlasti še kulturnih delavcev in voditeljev, zatreti niso mogle. Iz prepričanja, da je slovenski narod sposoben za samostojno kulturno življenje in da ima zato naravno pravico do narodne svobode, je gorel večni ogenj v srcih vseh resničnih narodnih in kulturnih delavcev in jih krepil v trudu in delu za kulturo in svobodo svojega rodu.

2.

Vse to, kar sem le mimogrede za uvod povedal, vam je bolj ali manj znano iz zgodovine. Premnogi pa se v seminarjih ukvarjate s prav podrobnim študijem naše preteklosti. Prav zato vas utegne zanimati osebno doživljanje človeka, ki je od leta 1882. dalje bil sam ves čas v tesnem stiku s kulturnim in političnim delom za obrambo slovenstva.

Odgovorim naj najprej splošno: Káko je bilo slovensko mišljenje in kakšna narodna zavednost med dijaštvom? Dobro je treba pomniti, da je bila tedaj edina gimnazija v Ljubljani popolnoma nemška. S šolskim letom 1882./83. so uvedli v paralelakah, kjer so bili sami Slovenci, za nižje razrede pouk v slovenskem jeziku. Od 5. razreda dalje pa ni bilo razen dveh slovenskih ur nobene slovenščine. Kljub temu, morda prav zaradi tega pa je bila narodna zavednost med slovenskim dijaštvom silno živa. Skoro vsak razred je imel kake tajne slovenske krožke, svoj, z roko pisan časopis, razne sestanke in večkrat seveda tudi »junaške« hoje in obračune z Nemci izven gimnazije. Dasi je bilo mnogo profesorjev Nemcev, nekaj zelo korektnih, nekaj tudi strupeno zagrizenih, so pa bili slovenski profesorji možje, ki se niso nikogar bali, slovensko dijaštvo ljubili, ga krili, kjer se je le dalo, a obenem gojili v njem ljubezen do slovenščine in do naroda. V slovenskih nalogah si se lahko razpisal in po slovensko »navriskal«, da je bilo kaj. Nikoli ni prišlo do kake ovadbe. Obseg slovenskih nalog je bil neomejen. Popisali smo za eno nalogo kar po cele zvezke. Profesorji niso ugovarjali. Saj so vedeli, da so to le sadovi njih narodnega vzgajanja. Že v tretji šoli smo se učili zasebno cirilice

in si pisarili pisma z njo. Slovenska knjiga nam je bila svetinja. Pritrgovali smo si dobesedno od ust, preden smo prištedili toliko, da smo si kupili Jurčiča, Gregorčiča, Prešerna, Gorazda itd. Poznal sem dijaka, ki mu je dala kmečka mati denar za nov klobuk, ko je bil njegov že na vse vetrove zmlinčen in prevotljen, pa si je rajši kupil za denar knjigo.

Kar je bilo v srcih in v dušah, je pač moralo pri mladi krvi tudi privreti na dan. Na poseben način je hotelo slovensko dijaštvo Ljubljani vtisniti pečat slovenstva ob prihodu cesarja Franca Jožefa v Ljubljano. Dogovorjeno je bilo, da se slovenski dijaki v gručah potaknejo med ljudi povsod, koder pojde cesarski sprevod. To zaradi tega, da bodo z močnimi živio-klici potegnili za seboj tudi druge gledalce, zlasti ljudstvo z dežele in tako udušili hoch-klice ter cesarju dokazali, da je Ljubljana slovensko mesto. Ta sklep je dijaštvo izvedlo in so nemški vzkliki kar utonili, da je bilo slišati le tu in tam kak nemški oh—oh. Ker je cesar tedaj obiskal tudi vse razrede v gimnaziji, je v našem slovenskem razredu, ko je bil vprašan neki dijak, pa je bil ves hripav, rekel s pikro ironijo profesorju: »Lassen Sie ihn, der ist von lauter Živiorufen ganz heiser!«

Ko se je pripravljala po Nemcih 1886. leta na pomlad slovesnost ob odkritju spomenika Anastaziju Grünu-Zelencu, je dijaštvo dobro vedelo, da je to tisti mož, ki se je dosledno boril zoper uvedbo slovenščine v urade in šole in je bila znana njegova zasmehljiva krilatica, da lahko vse slovenske knjige pobere v žepni robec. Ni čuda, da je tedaj dijaštvo tvegalo vse, se zvezalo z rokodelskimi vajenci in pomočniki, slovesnost izžvižgalo in spomenik ometalo z gnilimi jajci. Policija je lovila dijake po Zvezdi pred Kazino. Med dijaki pa je hodil mladi odvetnik dr. Tavčar in jih otimal iz rok policajev. Seveda so bile posledice »karcerji«, izključitve in stroga odredba, da morajo biti dijaki z zdravamarijo doma. Pa si je dijaška prebrisanost izmislila spet svoj način, da so osmešili to drakonsko postavbo. Neke nedelje, ko je bil Lattermanov drevored na večer poln sijajne gospode, so se dijaki pritihotapili v tivolske gozdčice in čakali. Ko je zapel šenklaški zvon zdravamarijo, so vsi hkrati pridrvili iz gozda, vihteli v rokah klobuke in v diru udarili po sredi Lattermanovega drevoreda s krikom: »Marijo zvoni — študent beži!«

Ob tem času si je iznajdljiv trgovec omislil slovenske ovratnice-pentlje. Seveda smo dijaki planili po njih. Zelo so bodle v oči vse nemške profesorje in začel se je pogon zoper nje. Snemali so nam jih v šoli. Slovenski profesorji seveda zelo obzirno; češ v žep jih denite — za sedaj. Narodna zavednost med dijaštvom se je skoro vsako leto izražala tudi v tem, da so dijaki za Vse svete hodili polagat vence v Kranj na Prešernov grob. Navadno je bila to tiha komemoracija, ob kateri so kvečjemu zapeli žalostinko. Leta 1890. pa smo osmošolci nabrali za

lep venec in sklenili, da mora biti tudi govor. Določili so mene. Zložil sem elegijo v heksametru in pentametru. Dva profesorja sta nas spremila. Toda na pokopališču je pristopil orožnik in v imenu postave deklamacijo prepovedal. Izdani smo bili vladi. Nato smo šli tiho v krčmo (z nami seveda oba slovenska profesorja), zaprosili ločeno sobo, kamor je prišlo nekaj odličnih kranjskih meščanov, in tam smo v vsej svobodi opravili ne le zloženo prigodnico-žalostinko, dali smo duška tudi vsem navdušenim čustvom narodne zavednosti.

Tega leta smo se odločili, da pripravimo za počitnice skupno akademijo vseh slovenskih in hrvaških abiturientov v Ljubljani. Začelo se je živalno dopisovanje z Gorico, Celovcem, Mariborom, Celjem, Sušakom, Zagrebom, Osijekom in Varaždinom. Vse je bilo navdušeno, dramatični prizor »Na Gosposvetskem polju«, kjer se snidejo jugoslovanski dijaki, spisani, pesem »Slovenec in Hrvat« komponirana, iz Zagreba obljubljen dijaški orkester tamburašev, čitalniški prostori najeti — vse v najlepšem teku in redu. Dva dni pred akademijo pa je dvorni svetnik Schemerl prepovedal mojo igro, dasi je bila po Parmii že dovoljena. V naglici — v tivolskem gozdu na stari planki — sem spisal bobnečo deklamacijo, da smo rešili vsaj nekaj. Še pred nastopom se je pojavil pred mano policijski komisar v slovesnem kroju in povedal: »V imenu vlade vas ponovno opozarjam, da ste v besedah previdni, strogo korektni, sicer si boste zaigrali svojo bodočnost.« Razburjen sem mu odgovoril: »Dajte mi mir! Če so Efijalta in Judeža kleli, tudi mi izdajalec našega naroda ne bomo blagoslavljali.« Slovenski uradni mož (Robida) je strumno salutiral in rekel: »Saj razumete, da sem izvršil samo svojo uradno dolžnost.«

Akademije se je udeležilo toliko občinstva, da je bil dokaj prostrani vrt Čitalnice mnogo pretesen. In ko je — tedaj prvič — v Ljubljani — zaigral po končanem nagovoru tamburaški orkester »Naprej zastave Slave«, je navdušenje občinstva pripelo do vrhunca.

To praznovanje jugoslovanskega dijaštva, ki je bilo prirejeno brez pobude od kogar koli, brez podpore in opore, je značilno za narodno zavednost tedanjega dijaštva, je pa tudi jasen dokaz o miselnosti za skupnost vseh jugoslovanskih narodov, ki ni nikoli več zamrla.

3.

V kasnejšem poklicnem življenju se ne spominjam prav nobenega izmed tovarišev sošolcev, kateremu bi bila narodna zavednost splahnela. Kar je v nas v mladosti pognalo, je trdno držalo. Poudariti moram takoj, da je bila tedaj doba, da smo se vsi, ki smo si prizadevali za kulturno tvorno delo, pisatelji,

slikarji, gledališki igralci, silno radi imeli. Že ob prvem snidenju smo si bili bratje; brez zavisti smo bili veseli vsakega uspeha kogar koli, čeprav smo drug drugega odkritosrečno ocenjevali in tudi grajali. Veseli si lahko priznamo danes, ko je preteklo že skoro pol stoletja, da je bila to silno plodovita doba slovenskega kulturnega ustvarjanja.

Kot duhovnik na kmetih nisem naletel nikjer na boje zoper slovenstvo. A priznati moram, da je bila narodna zavednost pri vseh, ki so količkaj brali knjige, zares živa, morda bolj ko pri marsikom danes. V boje za slovenstvo sem zašel šele v Kočevju. Spočetka je bilo tam službovanje zelo prijetno. Kočevarji so Kranjce zares radi imeli, celo branili so se svojih rojakov kot kaplanov. Prišlo je leto 1897., ko je na dan Velike Gospojnice prišla slovesno v Kočevje Südmarka in z njo mnogo nemških visokošolcev. Ti so po slavnosti ostali še kakih štirinajst dni v mestu. To bivanje je ozračje v Kočevju razburilo. Iz prejšnjega mirnega, nekam patriarhalnega življenja je buknilo na dan zagrizeno nemštvo in napadi na Slovence. Ko so uradniške slovenske družine prosile, da bi priredili za slovenske otroke Miklavžev večer, smo najeli za ta večer v neki hiši veliko sobo. Tam smo se zbrali, uprizorili skromno mojo igrico in otroke obdarovali. Ta tiha, v zasebnem stanovanju izvršena prireditev je Nemce in nemškutarje razdražila. Do jutra so oblegali hišo, oboroženi s koli in kamni, da ni bilo nikomur mogoče domov.

V neki krčmi je sedel zvečer nekoliko vinski rudar. Čisto sam je bil v kotu za vrati. Kočevarji so peli Die Wacht am Rhein. Rudar pa, ki pesmi prav gotovo ni nič razumel, je po petju prijel za kozarec in sam sebi napil: Živio Slovenci! Pograbili so ga in kar skozi steklena vrata tresčili na trg, da je bil revež ves obrezan in krvav.

K meni so prihajali večkrat delavci iz premogovnika. Bilo jih je z družinami kakih petsto Slovencev. Prosili so me, naj bi zanje slovensko pridigoval. Razložil sem jim, da v župnijski cerkvi ni mogoče. Rad pa jim ustrežem, da bi imel govore popoldne v podružnici Božjega groba. Rudarji so bili zadovoljni. To sem sporočil knezoškofu dr. J. Missiji, ki mi je govore v slovenščini dovolil. Jaz pa sem ponovno prosil za ukaz, ne samo za dovoljenje. Toda ukaza še ni bilo, ko se je nedelja prvega govora že približala. Določili smo uro, kdaj bo cerkveno opravilo z govorom za Slovence pri podružnici. Seveda se je vse to zvedelo in tedaj se je pripravil napad name. Tega se nisem bal. Toda predpoldne tiste nedelje prijoka k meni žena delavca, ki se je največ z mano dogovarjal: »Pustite slovenske pridige! Moža so mi pognali na cesto zavoljo tega. Kam naj gremo? Kam z otroki?« Žena je obupno jokala, sam sem bil ves poparjen. Tolažil sem jo, kakor sem vedel in znal in ji obljubil, da bom vse storil za moža, da dobi zopet delo.

Ko je žena odšla, sem vrgel knjigo, ob kateri sem meditiral nemško pridigo, jezen v kot in šel nepripravljen na leco. Kako sem govoril, ne vem več. Vem le to, da je bil potem več mesecev ob vseh mojih govorih stenograf na koru.

Ker sem uvidel, da ne bo nobene pomoči od nikoder — rudarji so bili vsi preplašeni, oblasti se niso niti malo zmenile — sem se napotil do rudniškega ravnatelja. Tam sem zatrjeval, da sem vsega le jaz kriv, ker sem podžigal delavce. Prosil sem zato za po nedolžnem odpuščenega moža, naj ga sprejmejo spet v delo. Če bi šlo za moje življenje, bi se ne bil nikdar tako potajil. Z nepopisno nadutostjo me je poln zmagoslavja uslišal, a delavcu za pokoro naložil, da osem dni še ni smel na delo. Ta dnina za osem dni je bila seveda tudi moja pokora.

Kočevska šola je bila čisto nemška. Hodili pa so vanjo dečki, slovenski, hrvaški in celo laški. Prihajali so, da se nauče nemščine. Ker so bili pa to zvečine taki, ki so že doma po tri in štiri razrede dovršili, sem zahteval od vsakega, da ima za verouk katekizem v materinem jeziku. In tako se je zgodilo, da me je poklical deželni šolski nadzornik in vprašal: »N. N. ima v verouku prav dobro. Kako ste mu mogli dati tak red, ko nič po nemško povedati ne zna?« (Deček je bil Hrvat.)

»Nisem ga ocenil za nemščino, ampak za verouk. Bog pa vero in molitve po hrvaško prav dobro razume, deček jih zna, zato je dobil red, ki ga zasluži.«

»Ali ne veste, da je tu nemška šola?«

»Šola pač, Bog pa ne.«

»Pojdite!« mi je pokazal vrata in še dodal: »Dobili boste pismo.« Šel sem, »pismenega« pa ni bilo nikoli za mano.

Take borbe z nemško krivičnostjo so bile do mojega odhoda, a so trajale venomer dalje — do Jugoslavije.

Večkrat smo Slovenci prišli v spor z uradi in zasebniki zaradi matičnih listin. Te smo pisali v slovenščini ali kvečjemu v latinščini. Ker so pa bile stare matice pisane nemško, je marsikdo zahteval nemške izpiske. Oslanjal se je na odlok, ki je zahteval »po črki in besedi točen prepis«. Doma smo razen pri priimkih dosti dobro zmagovali. Težave so bile z Dunajem in Gradcem. Ko sem nekoč na trikratno zahtevo, da moram napisati rojstni list po nemško, ga napisal slovensko in pripomnil, da so na Dunaju uradniki, ki so zato plačani, da ga prevedejo v nemščino, tedaj sem dobil pristojbino po nakaznici z naslovom: Verfluchte Saupost Medvode.

Da nisi dobil v Celovcu, Beljaku vozovnice za na Jesenice, če si jo zahteval v slovenščini, je bilo nekaj čisto navadnega. Nekoč sem se sprl z uradnico na celovškem kolodvoru zaradi tega. Toliko da me niso aretirali, in sem šel brez vozovnice na vlak. Potem sem javno vprašal v »Slovencu«, kaj dela naša delegacija na Dunaju, ko nam niti te pravice ne more izvajevati.

Dr. Šusteršič je bral, zbolelo ga je, toda dosegel je vendar, da je bila tista uradnica premeščena iz Celovca drugam.

Kaj vse je med vojsko pretrpelo naše ljudstvo tam, kjer so bili nastanjeni narodno nam sovražni vojaki, ni mogoče kratko popisati. Omenjam samo eno izjavo nemškega stotnika. V Medvodah je ta človek nagovarjal šolsko deklico. Ker otrok ni razumel, sem stopil do stotnika in mu razložil, da je deklica Slovenka in ne razume nemščine. Oholo se je odrezal: »V petih letih ne bo tu noben otrok več slovensko govoril.« Kratko in jasno! Kdor je vse to doživljal, lahko ume, zakaj je misel za zedinjenje vseh južnih Slovanov planila kot požar in zajela vse Slovence.

4.

Majniška deklaracija 1917!

Bilo je nedvomno veliko zgodovinsko dejanje. Toda doma spočetka ni bilo pravega odziva. Priznati si moramo, da je bilo ljudstvo strašno ustrahovano, razumništva doma malo, večinoma starejši možje, ki so bili po službah kakor koli vezani ali se pa z javnimi vprašanji niso ukvarjali. Zato je bilo treba moža avtoritete, ki bi opozoril na važnost deklaracije. Tak mož je bil neustrašni škof Jeglič. Po svoji široki uvidevnosti je takoj spoznal, da tu ne gre za kako strankarsko zadevo, marveč da se to tiče celokupnega slovenskega naroda. Zato je povabil k sebi voditelje vseh strank. Značilna je preplašenost, ki jo je razodelo dr. Tavčarjevo vprašanje: »Prevzvišeni, ali si Vi upate deklaracijo podpisati?«

Jeglič nato: »Podpisal jo bom prvi!« Zapah preplašenosti, ki je notranja čustva v narodu zapiral, je bil odbit. Deklaracija je postala hipoma edino narodno geslo. Ljudje so se razgibali, po krčmah so improvizirali pesmi o deklaraciji. Začeli so se shodi, ki so bili tako velikanski, tako navdušeni, kakor morejo biti samo tedaj, ko postane narod zares občestvo »strnjenih duš«, če povem po Župančičevo. Sam sem nekajkrat govoril na takih shodih. Seveda sem imel za hrbtom okrajnega komisarja, ki je pazil na besede. (V vsej tesnobi je bila vendar taka svoboda, da ni nihče zahteval govorov v cenzuro!) Toda vlada je bila tudi toliko uvidevna in preplašena, da ni pošiljala kakih Nemcev kot komisarjev na shode. Prihajali so navadno mladi slovenski uradniki. Romantično in komično je bilo, ko me je komisar med govorom večkrat potegnil za suknjo in mi prišepetal: »Obrnite drugače, sicer Vam bom moral vzeti besedo!« Tak obrat je bil z dvema stavkoma narejen in nato je šlo spet vse po pravem tiru.

Ko so prišli Čehi na veliki tabor v št. Janžu, je bil navzočen tudi predlagatelj deklaracije, dr. Korošec. Temu vlada ni prepovedala iti na shod, toda prepovedano mu je bilo govoriti. Pa je vendar stopil na oder. Povedal je samo, da ne sme govoriti.

Ves tabor ugovarja. Dr. Korošec se smehlja in spet ponovi, da ne sme govoriti. Tabor je vzvalovil kot morje in vzklikal: »Živela deklaracija!« Tako je poslanec dr. Korošec brez govora vendarle govorno pobudil navdušenje za deklaracijo.

Slovenci smo 1918 Čehom vrnili obisk v Pragi. Tam smo se čudili nedosežni organizaciji Čehov in nepopisnemu navdušenju in pogumu. Na Vaclavskem trgu je bilo zbranih zvečer na tisoče in tisoče ljudi (veliki trg je bil dobesedno natlačen z občinstvom). Dolge ure so vztrajali in poslušali govornike.

Drugi dan je pa prišla konjenica in nas vse razgnala. Jugoslovani smo morali takoj iz Prage.

Kmalu potem pa je bila vojska in monarhija v razsulu. O vsem tem ste že dosti brali v knjigah. Opozoril bi le na neko zadevo, ki je sicer razlagljiva, a za našo tedanjo državno miselnost žalostna.

Ko se je vojska vračala skozi Ljubljano, je bila velika nesreča, da nismo imeli v Ljubljani vojaškega kadra. Trdi se, da je bil kader premeščen iz Ljubljane na željo deželnega glavarja dr. Šusteršiča, in sicer zato, ker je neki kadrovec na kolo-dvoru glavarja žalil. Ker torej ni bilo prav nobene redne in urejene vojske v Ljubljani, se je godila silna škoda. Madžari so izpregali — vse sem sam videl — a nihče ni odpel konjske opreme. Gospodaril je samo nož! Na Ljubljanskem polju so si vojaki kurili in sežigali puške. Predragoceni geodetski instrumenti so bili pobrani iz vagonov, otroci so se igrali z njimi. Češki in srbski vojak ni odvrget puške za nobeno ceno. Pokojni prelat Kalan je jokal, ko sva hodila po mestu in okolici ter gledala to noro pokončevanje blaga, ki naj bi bilo poslej last države — Jugoslavije. »Za razumevanje prave svobode še nismo zreli,« je žalostno razsodil prelat.

Dragi akademiki in akademičarke! To so nekatere prigode, ki ste jih in kakor ste jih želeli zvedeti. Drobiž so, a sodim, da vendarle tudi po svoje pojasnjujejo to, kar ste z naslovom in ustnim naročilom od mene želeli.

Naj končam z odgovorom Brencljevim-Alešovčevim. Na starost je temu našemu najboljšemu humoristu mesto Ljubljana dodelilo sobo in oskrbo v hiralnici. Ko sem ga po nekaj mesecih spet srečal vsega neogljenega na ulici, sem ga vprašal: »Zakaj niste več v hiralnici?« — »Zato, ker sem tak osel, da mi je ljubša peščica ovsa v svobodi kakor cel skedenj, pri katerem bi moral biti otvezen!« Zares, osebna svoboda, narodna svoboda je pač največje dobro, celo v skromnosti boljše kot polni lonci suženjstva. Zato bodi vaše delo poleg resnega poklicnega dela tudi stalna borba za pravo osebno in narodno svobodo, ki ni ne anarhija pa tudi ne ponorela totalitarnost.

Dr. J. Kržišnik

NAŠA NARODNA OBRAMBA

1.

Odkar je začel leta 1938. v Srednji Evropi velik politični potres, ki mu danes nihče ne more videti konca, je postala beseda narodna obramba tudi pri nas dokaj domača. Danes vse govori in piše o narodni obrambi in o narodnoobrambnem delu. Toda že krik in hlastanje po hitrih narodnoobrambniških ukrepih in vseh mogočih narodnoobrambniških akcijah nam dokazuje, da še nimamo pravega pojmovanja narodne obrambe. Večina naših ljudi misli pri tem morda na potrebo kake nove šole na naši severni meji, na denarne zbirke in cvetlične dneve, na izlete k severni meji, v Haloze, Pohorje, Slovenske gorice, Prekmurje, v narodno ogroženo Kočevje. Mnogi mislijo, da je glavno narodnoobrambno delo, če preprečujemo prehod slovenske posesti v tuje roke in da posest, ki je že prešla v tuje roke, ponovno odkupimo. Nekateri poudarjajo pomen in udarno propagandno silo slovenske, zlasti narodne pesmi. Večkrat omenjamo tudi misel, da je treba prirediti velike zbirke knjig in jih razdeliti bratom ob severni meji, v Kočevju, izseljencem. Ni jih malo, ki poudarjajo tudi pomen plesa za narodnoobrambne namene. Včasih slišimo, posebno v našem časopisju, krik, kako ograža tujec našo narodno posest, kako je slovenska delovna sila zasuznjena tujemu kapitalu. V zares svetlih, a zelo redkih trenutkih našega narodnega življenja nas idealist spomni na kruto resnico, da živi nad milijon Slovencev zunaj mej lastne narodne države. Le za trenutek posameznega, bistrega Slovenca obide zavest, da smo trup brez rok in nog, ker so nam odrezali Gospo Sveto in Soško Krajino. Skoro ni Slovenca, ki bi se zavedal, da je Slovenija izgubila s Trstom svoja prirodna narodnogospodarska pljuča.

Te uvodne besede so bile potrebne, da moremo najprej ugotoviti, da Slovenci še vedno nimamo pravega razumevanja za narodno obrambo, da še nimamo za to prevažno panogo javnega dela izdelanega načrta, da smo kot narod glede na narodno obrambo še vedno začetniki. Do danes je bilo narodnoobrambno delo bolj ali manj prepuščeno zasebni izpodbudi posameznih idealistov, ki jim je docela primanjkovalo sredstev za uspešno in načrtno narodnoobrambno delo. Tudi vodilni slovenski izobraženci in kulturni krogi so imeli do danes o narodnoobrambnem delu zmotno pojmovanje. Z nekim posebnim nasmehom in

omalovaževanjem so spremljali vsak napor narodnoobrambnih delavcev. Prevladovalo je tudi prepričanje, da je narodnoobrambno delo nekaj tako postranskega, da se lahko opravlja mimogrede, ko je že vse drugo oskrbljeno. Če drugače res ne gre popolnoma brez vsakega narodnoobrambnega dela, zadostuje nekajkratna seja gospodov, ki so že preobremenjeni z vsem drugim. Premalo nam je prišlo v zavest, da se morajo narodnoobrambnemu delu posvetiti zares najsposobnejši javni delavci, in sicer poklicno ter življenjsko. Zato bo mogoče ustvariti zdrav in pravilen odnos javnosti in vsakega zavednega Slovenca do narodne obrambe samo tedaj, če postane pravilno pojmovanje narodne obrambe duhovna last vseh poklicanih.

2.

Narodnoobrambna miselnost naših predhodnikov.

Beseda »narodna obramba« nas zavaja k napačnemu pojmovanju in zmotnemu razumevanju zares prave narodne obrambe. Če sledimo tej besedi, mislimo zgolj na rane, bolezni, pomanjkljivosti, ki se pojavljajo pri določenem narodu. Vedno znova nam stopajo pred oči narodno ogroženi predeli našega naroda, danes posebno severna meja in Kočevje. Če upoštevamo le besedni pomen narodne obrambe, se vse premalo zavedamo, da je prava narodna obramba posvečena tudi zdravemu delu naroda. Malokdo je prepričan, da je narodnoobrambne, narodnoizobraževalne vzgoje danes potrebna zlasti slovenska inteligenca in njeni vodilni krogi v mestu in na deželi in ne samo naše narodne množice. Kdor pozna naše slovstvo in naš dnevni tisk, more in sme trditi, da s svojimi mračnimi pogledi pogosto ruši vedrost in dobro voljo v našem narodu. Izven vsakega dvoma je, da mora biti vsaka živa in pisana beseda tako usmerjena, da ne zmanjšuje odporne sile naroda, marveč da jo krepi. V tem pogledu pri nas zelo mnogo in pogosto grešimo. Vse preveč se vedno iznova poudarjajo slabe in temne strani našega narodnega življenja, svetlih pa skoro nihče ne vidi. Priznано zdravniško in vzgojno načelo je, da je mogoče bolezni in občutek manjvrednosti ozdraviti le, če bolniku in gojencu vlivamo življenjsko in borbena vedrost. Poudarjanje slabosti povzroča pri enem in drugem le zlo. Isto načelo mora veljati tudi za narodno obrambo. Vsak številčno in gospodarsko majhen narod je že prirodno bolj ali manj podvržen občutku manjvrednosti in malodušja, zlasti če ima za sosede velike narode. Ti občutki se morejo povečati tedaj, če je božja previdnost narod postavila na izpostavljeno geografskopolično ozemlje. Zato je veliko narodno hudodelstvo in greh, če se na tak narod vedno znova zliva v živi

in pisani besedi zasmeh, ki ga slika kot hlapčevski in suženjski narod. Taka »narodna obramba« prej ruši narodno odpornost kot gradi in krepi, čeprav jo morda vodijo najboljši nagibi.

Če se samo bežno spomnimo naših velikanov v raznih odločilnih dobah slovenske zgodovine, našega Pohlina, Linharta, Vodnika, Prešerna, Slomška, Levstika, Kreka, spoznamo, da je bila vsaka njihova beseda polna ognja, vere, poguma in zaupanja v bodočnost. To je bilo tedaj, ko je bilo mogoče zavedno slovensko inteligenco prešteti na prste, ko se je naša kultura začela komaj razvijati, ko še nismo imeli svoje obrti, trgovine in industrije, ko je naš kmet še tlačanal tuji gosposki. Iz zdrave narodnoobrambne miselnosti je pognal Vodnikov »Zadovoljni Kranjec« in njegova »Ilirija oživiljena«, iz tega duha je zrastle ponosna Linhartova zgodovina, ista zdrava duhovna usmerjenost je porodila večne Prešernove zdravice in njegov narodnopolitični program, ki ga je veličastno Slovincem pred več kot sto leti za vso večnost zarisal v svojem neumrljivem »Krstu pri Savici«. Iz narodnoobrambne miselnosti je izviral mogočna Slomškova kulturna stavba, ki je razglasila narodno službo za božjo službo in položila vse narodno ali narodnoobrambno delo na večne in neizpodmakljive verske osnove.

Božji zakon, ki nam z a p o v e d u j e ljubezen do staršev in bližnjega, je in mora biti granitna osnova prave in zdrave narodne obrambe. Če izpodmaknemo narodnoobrambnemu delu to duhovno osnovo, versko zagotovilo, narodno v e s t, se narodna obramba prej ali slej izprevrže v iskanje samega sebe, lastnih osebnih ali skupinskih koristi.

Pred kratkim smo brali, kako je francoski ministrski predsednik Daladier z najradikalnejšimi sredstvi zatrl protidržavno špijonstvo v Franciji. V zaroto proti lastni državi so bili zapleteni najvišji krogi francoske družbe in zlasti znani francoski časnikarji najvplivnejših desničarskih, nacionalističnih listov. Tem vodilnim francoskim izobražencem gotovo ni manjkalo narodne zavesti, pač pa so bili brez narodne vesti. In le zato so mogli zagrešiti najogabnejše hudodelstvo proti lastnemu narodu in državi, hudodelstvo izdajstva. Zato je in ostane vse narodnoobrambno delo in vsaka narodna obramba zidana na pesek, če ni osnovan odnos narodnih članov do narodne celote na vesti, ki jo uravnava Bog. Tako je razumel narodno službo naš narodni svetnik, škof Anton Martin Slomšek. Z vidika te božje osnove je odpad od naroda, renegatstvo in zanemarjanje dolžnosti do naroda greh, ki zasluži kazen kakor vsak drug pomembnejši ali večji greh. Ko bi se te resnice vsak slovenski katoličan zares živo zavedal, bi bila odstranjena vsaka bojazen, da more slovenski narod zadeti resnična katastrofa. Ta zavest bi bila živ studenec vedno novih odpornih sil v našem narodu, vzgojiteljica duha požrtvovalnosti in takega dela za narod, ki ustreza geslu

največjega slovenskega narodnega pesnika Simona Gregorčiča: »Ne samo, kar velewa mu stan, kar more, to mož je storiti dolžan!«

Kako mora biti vsaka pisana beseda premišljena vprav iz narodnoobrambnega vidika in usmerjena na narodnoobrambni cilj, nam je najbolj pokazal slovenski kulturni mučenik Fran Levstik. Narodnoobrambna miselnost mu je narekovala njegovega izklesanega junaškega Martina Krpana. Narodnoobrambna miselnost pa ni v njem prav nič zmanjšala njegove umetniške sile. Nasprotno, prav ta miselnost mu je narekovala, da je ustvaril tudi veliko umetnino.

Isto je bilo tudi s Prešernom. Mentor Čop mu je predočil njegovo veliko, zgodovinsko poslanstvo. Čopov ukaz je pomenil, da mora s svojo pesmijo vpeljati slovenski narod v krog kulturnih narodov. Ta ideja je vedno iznova poživiljala Prešerna, da je v mukah ustvarjal slovensko pesem, ki je bila v njegovi dobi med vsemi pesmimi v Srednji Evropi na neprekosljivi višini. Do višine se je razvila narodnoobrambna miselnost v najveličastnejši dobi slovenske zgodovine, to je v dobi načrtnega razmaha in organiziranja katoliškega gibanja. Voditelj in duša tega gibanja je bil naš Evangelist Krek, ki je vse panoge narodnega življenja, zlasti prosveto, gospodarstvo in kulturo, usmeril k enemu cilju, to je k narodnoobrambnemu cilju. Vprav iz te miselnosti je Finžgar na Krekovo pobudo napisal svoj zgodovinski roman »Pod svobodnim soncem«. Iz istega vrelca je pognalo naše ponosno in zmagovito združništvo, isto velja tudi za razmah naše prosvete in drugih organizacij. Saj je Krek sam večkrat poudaril, da gre »nam (to je katoliškemu gibanju) zasluga, da smo iz slovenske gmote izorganizirali in izoblikovali slovenski narod«.

3.

Kaj je narodna obramba?

Te misli in zgledi iz naše preteklosti so bili potrebni, da moremo odgovoriti na vprašanje, kaj je narodna obramba.

Prava narodna obramba je najvažnejša panoga narodnega javnega življenja, ker mora usmerjati druge panoge javnega življenja k enemu cilju, to je k narodnemu ali narodnoobrambnemu cilju. Zaradi lažjega razumevanja jo lahko ločimo v *duhovno* in *materialno* narodno obrambo. Duhovna narodna obramba ima in mora imeti prednost. Če je ona dobro izoblikovana, potem je materialna narodna obramba kaj lahka. Če je duh živ in pripravljen, mu meso mora slediti. Če je duh razgiban, če je volja pravilno usmerjena, če je srce na mestu, je kaj lahko ustvariti tudi instrument ali narodnoobrambni aparat, ki je kos tudi največji materialni, določeni narodnoobrambni nalogi. Le duhovna narodna obramba more privzgojiti množici

in posameznim članom naroda duha žrtvovanja in zavest, da je treba za narodne ali narodnoobrambne cilje tudi velike denarne žrtve, ki omogoča organiziranje narodnoobrambnega aparata; le tako lahko uspešno rešuje določena stvarna narodnoobrambna vprašanja.

Duhovna narodna obramba stremi za tem, da z vsemi sredstvi dviga v narodu in v posameznih narodnih članih narodno vest, narodno zavest, narodni ponos, narodni zanos. Njen glavni cilj je, da privzgoji narodu pravilno in zdravo javno mnenje, ki je natančno, kakor najfinejši potresni kazalec in katero z radostjo spremlja vsak dogodek, ki je narodu v korist in v čast ter junaško odgovarja na vsako nevarnost, ki grozi narodni celoti. Vsak narod more izoblikovati tak instrument narodnega mišljenja in čustvovanja le z dolgotrajnim, načrtnim, v en cilj usmerjenim delom. Postanek, razvoj, rast in obramba naroda ni stvar krvi, rase, prirode, marveč naporenega, načrtnega, posebno še kulturno ustvarjalnega dela. Glavna naloga duhovne narodne obrambe je vprav ta, da usmeri vse narodno ustvarjalno delo v en akord, v en cilj, to je narodnoobrambni cilj. To duhovno ekonomsko načelo je posebno važno za vsak majhen narod, ki more s svojimi skromnimi sredstvi le tedaj ustvariti nekaj zares velikega, če združi vse svoje sile za določen narodni cilj, ki je časovno odločilne važnosti. Narodnoobrambni aparat pa ima ravno nalogo, da te sile vodi in usmerja k posameznim narodnoobrambnim vprašanjem in k nalogam, ki morajo biti po načrtu rešene druga za drugo. Kako izklesano je bilo to nacionalno mišljenje in čustvovanje v naših preporodnikih preteklih zgodovinskih dob, nam zopet izpričuje Levstik. V pismu, ki ga je pisal Jurčiču 7. februarja 1866 o Desetem bratu, pravi namreč med drugim tudi tole:

»O jezici bi v natisnjeni kritiki jaz ne imel toliko milosti s teboj, kolikoršno ti zahtevaš, baš ker možu, kakoršen si ti, treba vse povedati. Siromakom se daje milost, junaci je ne hte. Zazdaj samo toliko: Imena tvojih ljudi mi nejso po godi. Kvas je prevsakdanje, Kaves preneokretno in čudno, Piškav jako okorno, Krjavelj protivno čisto slovanskemu ušesu, in v srce me je sunolo, da se pošteni Martinek zove Spak. To so malosti, a vendar važne. Ako Nemeec o vsakej priliki tako povdarja nemštvo, koliko bolj je posebno zapadnim Slovanom treba povdarjati čisto Slovanstvo! Jemlji svojim kmetom imena, kakoršna so ti znana izmeju naroda, ter izmeju teh izbiraj tista, ktera so lepša, bolj značajna in čisto slovanska. Taka imena prehajajo iz knjig na žive ljudi. Naša imena so najžalostnejša priča, kako zelo smo ponemčeni. Ne misli, da je vse enako, ali svojega junaka imenuješ Bingelj bongelj, ali kako drugače.«

Če je Levstik že zaradi »malosti«, ki so po njegovem »vendar važne«, to je zaradi imen slovenskih junakov, tako zahteven,

koliko bolj kritičen je bil šele glede duha, morale in vsebine, ki naj jo slovenski umetnik in kulturni delavec nudita narodu v svojih spisih. Za nas je važno, da ga je v njegovi kritičnosti in zahtevnosti vodil narodnoobrambni vidik in da je vse ustvarjanje gledal vprav skozi narodnoobrambno prizmo. Levstikovo kritičnost in mnogozahtevnost moramo razširiti na vse panoge javnega življenja in našli bomo edino pravilni vidik, s katerega moramo gledati in usmerjati vse ustvarjalno delo narodnih sil. Zlasti pri majhnem narodu, ki se mora trajno boriti za svoj obstoj, ne sme umetnost služiti samo umetnosti; znanstvo samo znanstvu; prosveta samo prosveti; gospodarstvo samo gospodarstvu; politika samo politiki; niti vera samo veri! Vse ustvarjanje majhnega slovenskega naroda, ki je poleg tega še izredno geografskopolitično izpostavljen, mora poleg samobitnega jedra svoje panoge nujno imeti pred očmi tudi »koristnost«, ki naj pomaga narodu v njegovi vsestranski rasti. To narodno miselnost si moramo vsi, prav vsi, privzgojiti in prisvojiti, če hočemo zadostiti potrebam slovenske narodne obrambe, ki bo vredna naroda in države.

4.

Naša duhovna narodna obramba.

Duhovna narodna obramba mora vzgojiti v članih narodnega občestva in zlasti v njegovem izobraženstvu predvsem narodno vest. Kdor hoče veljati za resnično narodnega človeka, se mora zavedati, da so ljubezen, zvestoba in delo za narod prave dolžnosti vesti, ki se morajo istotako točno izpolnjevati kakor dolžnosti do sebe, do družine, do Boga. Dolžnosti do naroda imajo svojo npravstveno podkrepitev v drugi veliki zapovedi, ki je prvi po svojem težišču in vrednosti enaka, namreč v zapovedi ali bližnjega in v četrti božji zapovedi, ki nam nalaga ljubezen do staršev. Tudi Masaryk ni našel in ni mogel najti za narodno idejo in narodnost druge duhovne osnove, kakor vprav zapoved ljubezni do bližnjega. Tako pojmovana narodnost, ki oslanja vse narodno in narodno-obrambno delo na npravstveno verski temelj, izpričuje članu naroda, da izpolnjuje le svojo dolžnost, če dela z vsemi težjimi silami za duhovno, moralno, kulturno ali gospodarsko blaginjo naroda. Kdor tako razume in ureja svoj odnos do naroda, ga bo smatral za veliko družino, v kateri morata vladati pravičnost in ljubezen. Ob takem pojmovanju spoznamo, kakšne daljnosežne moralne, socialne in kulturne posledice more imeti na vesti osnovana narodna vzgoja. Resnično narodno vestni industrijec, trgovec, obrtnik bo v tem primeru izpolnjeval zapovedi krščanske morale do slovenske delovne sile vsaj iz narodnega nagiba, če se mu ne zdi moralna načela krščanstva že sama po sebi obvezna

in prepričevalna. Prav isto velja za kulturno področje; resnično naroden človek ne bo strpel, če vidi svojega sonarodnjaka v kulturni zastalosti in bo napel vse sile za kulturni dvig svojega naroda. Tudi svoj odnos do drugega spola bo vesten naroden človek uredil tako, kakor godi narodni koristi. Onečašcanje žene in zlasti rušenje družin smrtno nevarno izpodkopujeta narodno srečo in moč majhnega naroda. Prav tako bo resnično narodno vesten človek prepričan borec proti praksi in načelom svobodne ljubezni in bele kuge, ki povzročata neizogiben konec majhnega naroda. Ob razvijanju teh misli pridemo dosledno do prepričanja, da se načela življenjsko preizkušene krščanske morale krijejo v gospodarsko socialnem, kulturnem in moralnem pogledu z narodno moralno in narodnimi interesi. Vprav na tem torišču lahko izpolnjuje zlasti Cerkev iz narodnoobrambnih vidikov pomembno in uspešno svoje poslanstvo.

Druga pomembna naloga duhovne narodne obrambe je vzgoja narodne vesti, narodnega ponosa in zanosa. Narodna zavest ne pomeni le občutka, da si član določenega narodnega občestva, marveč obsega zlasti doživljanje zgodovine svojega naroda, poznanje in sodoživljanje narodne kulture, zraščenosť z lepoto narodne grude in danes zlasti spoznanje pomena in vloge narodnega ozemlja, ki narodu izpričuje, kakšno je njegovo politično in zgodovinsko poslanstvo. Na tako razumevani narodni zavesti se gradi nezlomljiva politična zavest naroda, ki mu vedno stavlja pred oči njegove jasne politične cilje. V to spoznanje se mora vključiti tudi temeljito poznavanje zgodovine in političnih tendenc sosednih narodov, ki bo v nas vedno znova krepilo borbena in obrambna zavest. Le na vseh teh temeljih lahko vzraste krepka narodna zavest, močan narodni ponos in življenjski narodni zanos, ker se narod zaveda, da mu posest narodnega ozemlja nalaga posebno zgodovinsko nalogo, ki jo mora trajno in stalno vršiti v lastno blaginjo in v korist zdravega kulturnega sožitja med narodi in državami. Malokateri narod pa je gospodar tako lepega in geografskopolično tako izredno in usodno pomembnega ozemlja kakor naš. Posest takega ozemlja nalaga njegovemu gospodarju tudi posebne in težke dolžnosti. Narod, ki poseduje tako prehodno in prodorno ozemlje kakor naš, mora biti moralno, duhovno, kulturno in politično zrelejši, kakor so vsi njegovi sosedi in mora biti tudi vedno pripravljen na najtežje boje in preizkušnje. Zato upravičeno zazivimo v močnem narodnem zanosu, ker smo gospodarji tako lepe in v geografskopoličnem ter mednarodnoprometnem pogledu tako pomembne zemlje. Vsak posameznik mora imeti nekaj samobitnega, kar mu trajno daje življenjskega moralnega pograma, da ne doživi brodoloma in ne konča v brezbrizni resignaciji, v

črnoglednosti ali celo v obupu. Prav tako mora imeti vsak narod, posebno majhen narod na tako izpostavljenem ozemlju kakor slovenski, krepko in čisto samobitnost, »tiho kamrico«, kakor jo je tako lepo imenoval Cankar, ali jasno, svojstveno kulturno in politično narodno ideologijo, kakor bi danes rekli. Pri tem je važno, da se varuje prav vsakega tujega vpliva, ki ne godi njegovi duhovni, moralni, kulturni in politični svojstvenosti ter miselnosti. Vedeti mora zlasti, kje si lahko kaj izposodi, a vedno tako, da odklanja vse, kar je zares tuje. Tako bogastvo mora imeti posebno majhen narod, če se noče udati malodušju, živo-tarjenju in suženjski službi interesom tujih narodov. Slovenski narod se mora tudi zavedati, da tvori z brati Srbi, Hrvati in Bolgari veliko jugoslovansko narodno družino in da je usodno in nerazdružljivo povezan s Srbi in Hrvati v lastni veliki narodni državi — Jugoslaviji.

Naši očetje in bratje so nam ustvarili lepo vrsto narodnih in narodnoobrambnih instrumentov, ki jih morajo današnji in bodoči rodovi izoblikovati do take višine, da bo vzrastel v slovenski politični soseski narod z močno narodno vestjo, narodno zavestjo, narodnim ponosom in zanosom. Današnjim in bodočim slovenskim rodovom je ostala najveličastnejša zgodovinska naloga, da izklesajo zares pravi slovenski obraz in resnično slovensko podobo, da izoblikujejo njegovo misel, njegovo voljo in sree. Gre za poslednje veliko, naporno in najtežje delo narodnega kiparja, ki kleše s svojim dletom najvažnejše mesto kipa, obraz. Vemo, da posveča kipar ali slikar vprav oblikovanju obraza (in oči, ki ga najbolj izražajo) največ napora in ljubezni. Prav isto velja tudi za narodno obrambo v današnjih in prihodnjih dneh: izklesati mora slovenski narodni obraz do popolnosti. Če hoče svoj cilj doseči, mora izoblikovati vse narodne instrumente, razne narodnoobrambne in prosvetne organizacije, šolstvo od ljudske šole do univerze, znanstvo in umetnost, radio, kino in narodno gledališče tako, da bodo vsi soglasno služili temu veličastnemu narodnoobrambnemu cilju. Poudariti hočemo še, da stoji tudi naša Cerkev in duhovščina pred novim, načrtnim poslanstvom, ki ga ji je postavil naš narodni svetnik, Anton Martin Slomšek.

5.

Naša materialna narodna obramba.

Pod materialno narodno obrambo razumemo celo vrsto konkretnih narodnoobrambnih vprašanj. Ni naroda v Srednji Evropi, ki bi mu težka zgodovinska preteklost povzročala toliko in tako težkih narodnih ran kakor slovenskemu. Trajno in živo imejmo pred očmi zlasti narodno obrambo na severni meji, ki je po velikem delu tudi gospodarska in socialna, ne samo duhovno-

moralna ter narodnovzgojna. Presunja nas zlasti misel na naš narodnomanjšinski in izseljenski problem, ko se zavedamo, da živi nad milijon Slovencev izven narodne države. Ko trpimo zaradi njihove tragične usode, znamo šele prav ceniti svojo svobodo in visoko vrednost lastne države, Jugoslavije. Kadar bo zagorel v vseh svobodnih Slovincih in Jugoslovanih velik ogenj ljubezni in zanimanja za to najusodnejše slovensko narodno vprašanje, bomo našli tudi pota in sredstva za njegovo rešitev. Ljubezen in zavest premagata vse ovire, duh ne pozna meja. Vso pozornost moramo iz narodnoobrambnega vidika posvečati tudi vprašanju tujega kapitala in njegovega odnosa do slovenske delovne sile. Pomembnosti tega problema ni treba posebej poudarjati, saj smo Slovenci stvarni in vemo, da je gospodarska neodvisnost važna osnova vsem drugim svoboščinam. V tej zvezi naj omenim vprašanje alkoholizma, ki mu Slovenci vse premalo dajemo poudarka, ko govorimo o svoji narodni obrambi. In vendar se mora vzbuditi v vsakem zavednem Slovincu močan odpor in celo gnus nad trajnim javkanjem in vzdihovanjem o uboštvu naroda, če pa izdaja milijon sto petdeset tisoč svobodnih Slovencev do poldruge milijarde za razne alkoholne pijače in druge luksuzne predmete, ki ne ogražajo le njegovega narodnega gospodarstva, marveč tudi njegovega duha, narodno moralo in narodno kulturo. Naj nas prešine zavest, da zmoremo na narodnoobrambnem polju tudi v gospodarskem socialnem pogledu zares mnogo ustvariti iz lastnih moči, če tako spremenimo način svojega življenja, kakor odgovarja slovenskim narodnim interesom. Za majhen narod je rešilna zavest, da gre le njemu, njegovim žrtvam, njegovemu duhovnokulturnemu in gospodarskemu naporu zasluga, da je to, kar je. Pravico do take zavesti daje Slovincem vsa njihova zgodovinska preteklost. Narodna obramba naj skrbi, da bomo mogli to zavest imeti tudi v prihodnosti.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint text at the bottom left of the page.

POROČILO O CELOTNEM POTEKU TEDNA

Počitniški študijski tedni, ki se pečajo z zaokroženim kompleksom vprašanj javnega, bodisi socialnega, bodisi kulturnega življenja, so prešli v deželah najbolj živega in najsodobnejšega katoliškega življenja že v tako močno tradicijo, da si brez njih tam skoraj ni mogoče predstavljati počitnic. Spomnimo naj samo na splošno znane socialne tedne francoskih katoličanov. Pri nas se take prireditve javljajo šele v zadnjem času pod okriljem akademskih društev, ki si s tem pridobivajo resnične in tehtne zasluge za razvoj vse slovenske katoliške skupnosti. Ne sicer s kakim zunanjim organizacijskim delom, zato pa z delom za resnično poglobitev slovenskega katoličana, kar je brez dvoma mnogo zaslužnejše od prvega. Ne organizacija, marveč prerod posameznika je namreč tista točka, ki bo odločevala o vplivu katoličanstva v svetu.

Prvo tako prireditev so napravile Danica, Savica in Zarja leta 1937. (gl. poročilo J. S. I. akademski kulturnosocialni teden, Čas 32, 1937/38, str. 94—102). Podoben akademski kulturnosocialni teden je priredila letos Zarja. Teden je bil namenjen predvsem akademski mladini. Kot dopolnilo strokovne izobrazbe, ki jo uživa med letom v predavalnicah in po seminarjih, z obravnavanjem nekaterih najbolj perečih vprašanj katoliškega svetovnega nazora in slovenskega narodnega položaja ji je hotelo društvo nuditi čim več splošne vzgoje in splošne izobrazbe v smeri obeh temeljev zarjanskega dela — slovenstva in katolicizma. Povabljeni so bili k udeležbi tudi vsi člani slovenskega katoliškega akademškega starešinstva, ki pa so z majhno udeležbo na tednu pokazali malo zanimanja za aktualna slovenska vprašanja.

Kljub različnim oviram, ki so se pojavljale ob pripravah, se mladi prireditelji niso dali oplahiti, marveč so vztrajali pri napornem pripravljalnem delu v vroči Ljubljani. 7. avgusta popoldne pa se je zbralo ob cerkvi sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru okrog 250 mladih ljudi, ki so prišli v ta letoviščarski kraj z namenom, da se pet dni posvete resnemu delu. Duhovni vodja Zarje, dr. J. Fabijan, je začel zborovanje v cerkvi sv. Janeza z Veni Creator Spiritus, nato pa so se vsi udeleženci podali na trato ob cerkvi, kjer so se vršila tudi vsa ostala predavanja razen zadnji popoldan.

Najstarejši udeleženec tečaja, pisatelj F. S. Finžgar, je v kratki Uvodni besedi pozdravil vse svoje mlajše tovariše in tovarišice na tem tednu, potem pa je ugotovil, kako danes v gmoti ljudi vse preveč tone osebnost posameznika. V tem nastroju modernega časa so med najvažnejšimi vprašanji za slovenskega inteligenta vprašanja osebe, svobode in življenja slovenskega naroda v luči teh dveh vrednot. Toda sam študij teh vprašanj še ni tista vseodrešujoča postavka. Ob spominu na Janeza Krstnika, ki mu je posvečena cerkva, ob kateri so se vršila predavanja, nam je sivolasi starosta povedal, da je vse delo prazno, če ga ne delajo trdni in močni, dozoreli in ustaljeni ljudje, in nam je ob sklepu svoje uvodne besede dejal kot najtehtnejše izmed vsega, kar je hotel povedati: »Ne bodite nikdar trst, ki ga veter maje!«

Takoj za toplim pozdravom gosp. pisatelja je začel univerzitetni prof. dr. Janžekovič z osnovnim referatom Človek in njegov smisel. Najprej je z veliko jasnostjo pokazal človekovo izjemno

stališče v stvarstvu. Ločilnica med predstavo in pojmom je obenem ločilnica med čutom in razumom, med živaljo in človekom. Ker je človek razumno bitje, ki ga predstava ne veže na določeno poedinost, marveč mu pojem odpira pogled na neomejeno število možnosti, je njegovo hotenje v neki meri svobodno. Po svoji svobodi je človek čisto izjemno bitje v naravi. Vse drugo dogajanje v naravi je kot gibanje ure, ki ji je ves tek vnaprej določen. Edino človek še ni dovršen, zato nad njim tako rekoč strmi vsa priroda. Po svoji svobodni volji je vsak človek nedotakljiva oseba in ima od Stvarnika svojo posebno nalogo, ki je v vsem vesoljstvu nikdo drugi ne more izvršiti, niti poedinec, niti kolektiv. Ali se bo sam svobodno izoblikoval v čim popolnejšo нравno osebnost, ali pa bo ta naloga ostala za vselej nerešena. Zato ga okolica ne sme pri tem ovirati, temveč mora biti ves ustroj družbe tak, da more vsaka človeška oseba čim boljše vršiti to svojo neodsvojljivo nalogo. Vsa ostala življenjska vprašanja: kako urediti razmere, da bo imela vsaka oseba in vsak narod dovolj gospodarske neodvisnosti in duhovne svobode, da doseže svoj človeški smoter, morejo najti pravilno rešitev samo v luči osnovnih misli o svobodni osebi.

Predavanje so vsi poslušalci sprejeli s toplim aplavzom, nato pa so se razšli ogledovat svoja prenočišča po skednjih v Stari Fužini in v Domu zavoda sv. Stanislava pri Sv. Duhu. Pri Sv. Duhu in v Stari Fužini je bila za udeležence tečaja tudi vsak dan sv. maša s primernim kratkim berilom iz evangelija in razlago.

Ves drugi dan je bil posvečen vprašanju osebe v sodobnem življenju. Prvi je govoril prof. E. Kocbek o temi Oseba — središče novega življenja. V prvem delu predavanja je poudaril kot bistveno značilnost obeh totalitarizmov, fašizma in marksizma, ki nastopata danes proti staremu liberalnemu svetu, da sta prenesla povesetno silo tudi v svet duha. Oseba nima svojega mesta ne pri enem, ne pri drugem. Pri obeh je središče gibanja ideja, ki si je podjarmila človeka. Ta politični idealizem je vrgel človeka z njegovega pravega mesta, ki bi ga moral imeti kot osnovni element vsega življenja, v položaj sredstva za uresničevanje miselnih konstrukcij. Proti tem gibanjem je treba postaviti socialni in politični realizem, ki mora temeljiti na resničnem človeku. Oseba mora biti merilo vsega življenja, ne le duhovnega, marveč tudi gospodarskega, socialnega in političnega. V tem smislu postavlja personalizem dve osnovni načeli, po katerih naj se uredi družba: Prvo negativno, naj bodoča družba zavaruje osebo pred vsakim protiosebnim pritiskom, odkoder koli že ta izhaja; drugo pozitivno, naj bodo vsi družabni napor organizirani na podlagi človekove osebne narave. V smislu personalističnega realizma je treba reči, da pravilno organizirana družba še ne vodi sama po sebi do človekovega osebnega izpolnjevanja. Pravo duhovno svobodo si mora osvojiti vsakdo sam in prav tako si mora vsakdo sam poiskati svojo pravo poklicanost in usodo. Ob koncu predavanja je podal predavatelj po Mounierjevem »Personalističnem manifestu« kratek načrt družbe, organizirane po teh načelih. V debati, v katero so posegli dr. Gosar, dr. Fabijan in dr. Cajnkar, se je predvsem razčistilo razmerje individualizma in personalizma kot dveh bistveno različnih pojmovanj življenja.

Nato je po kratkem odmoru govoril prof. F. Koblar o Osebi in kulturnem ustvarjanju. Predavatelj je ob pojmih kulture in civilizacije orisal svet osebne ustvarjanja in svet družabno splošenih vrednot in njih življenje v moderni civilizaciji. Z vzgledi je pokazal, kako ustvarjajoča oseba danes bolj in bolj stopa v ozadje in kako se uveljavlja moč skupin, kako se ob novih pojmi: stranka, pleme, vodja — prikrajajo filozofija, znanost, umetnost in celo vera v izrazito civilizatorične in politično opredeljene vrednote. Ker je

spoštovanje osebnega, idejno in нравno vezanega sveta prenehalo in današnji čas hoče predvsem duha, prirojenga za množico, opazamo poplivenje omike in pojemanje duhovnosti. Ob pregledu slovenskega kulturnega življenja je predavatelj orisal vrednost in moč slovenske ljudske omike, ki sloni na dveh osebnostih, A. M. Slomšku in J. Ev. Kreku; ta ljudska omika nas danes še varuje pred tujo civilizacijo in modernimi razkrajalnimi silami; ob pregledu splošne slovenske omike se je predavatelj dotaknil pospešujočih in ovirajočih sil v naši preteklosti ter sklenil, da je moč vsake narodne, pa tudi duhovne omike samo v tem, koliko res uveljavi svoje vrednote in koliko jih more svobodno razviti. Zato pa je treba vrniti ustvarjajoči osebi njeno zaupanje in spoštovanje.

V debati je dr. Gosar podčrtal enostranost kulturnega življenja, ki je izražena z ustvarjanjem le ene vrste del in ki je po njegovem tudi pripomogla do sodobne krize. Prof. Kobek je iskal glavni vzrok krize kulturnega življenja predvsem v racionalizmu, ki je povzročil, da se je izpremenila živa kultura v neživljenjski statični muzej vrednot. Rešitev gleda samo v tem, da postane kultura znova izraz celega človeka. Dr. Janžekovič je pripomnil, da samo po sebi še ni nobeno zlo, če je med katoličani več organizacij. Vsi ljudje ne bodo šli nikoli pod en klobuk. Toda v glavnih vprašanjih in na zunaj bi si vendar morali biti edini. Žal, da so pri nas razmere tako zagrenjene, da bi moral imeti veliko mero ponižnosti, kdor bi drugemu prvi ponudil roko v spravo. Zakaj bi ne bili to zarjani? Saj je tudi ponižnost krščanska čednost... Dr. Cajnkari pa je poudarjal potrebo po »več svobode« pri kulturnem delu med nami in podobno je menil tudi F. S. Finžgar, da sahne pri nas ustvarjalna sila, ker smo navajeni gledati vse iz preozkega zornega kota. Končno je ponovno povzel besedo g. predavatelj in poudaril, da nikakor ne misli, kakor da so zbrani tu ljudje samo ene določene smeri, ki bi z drugo obračunavali. Te razprave so javne in dostopne vsakomur, ki čuti težo današnjega časa. Njihov namen je, da pridemo do sporazuma. Hočemo le to, da bi se lahko pogovarjali svobodneje, širše in malo bolj človeško. Vzrok, da so ostala nasprotja neizravnana, pa ni pri nas, ki smo že večkrat želeli odprtega in odkritega razpravljanja v težavah med nami, pa se kljub ponovnim prošnjam še ni ponudila prilika za to.

Popoldne je govoril docent dr. S. Gogala o Vzgoji k svobodi. Dež nas je sicer pregnal v lopo pred cerkvijo, pa se je pokazalo, da je tudi ta prostor dovolj pripraven za mirno delo. Predavatelj je pokazal dvojno pot vzgoje, ki je mogoča: ali k ohranjanju tradicije, ali pa k poti razvoja, k stremljenju po novem, kar je bistveno v zvezi z vzgojo k svobodi. Osnova prve poti je verovanje v preteklost, podlaga druge poti pa zaupanje v človekovo osebo in njeno sposobnost, da pravilno odgovarja na zahteve časa. Pokazal je različne načine, ki se v njih svoboda javlja kot nujna zahteva življenja: v svobodnem priznavanju kulturnih vrednot ne glede na njihov izvor, v pravici do kritike, v dolžnosti toplega odnosa do soljudi ne glede na načelne razlike. Poudaril je, da svobodnost ni utemeljena v samovoljnosti, marveč v osebnem spoznanju pravilnosti. Ob naštevanju sredstev za vzgojo k svobodi je poudaril, da ima samo pošten človek pravico do svobode. Svoboda nalaga veliko odgovornost, zato more biti duhovno notranje svoboden samo tisti, ki nekaj pomeni. Vsako kultiviranje pomeni notranje osvobojevanje. Ob koncu je predavatelj poudaril, da je vzgajanje k svobodi mnogo težje, kakor vzgajanje k tradiciji z golim priznanjem avtoritet in discipliniranega poslušanja, ker človek k svobodi zori v trpljenju in v odgovornosti za lastno dejanje, za kar je treba včasih velike duhovne moči, vzgoja k disciplini pa odgovornost enostavno preloži nazgor. V debati, ki je sledila, so dr. Gosar,

dr. Cajnkar in dr. Janžekovič z vzgledi in z razlogi potrjevali predavateljevo misel, da v življenju večkrat nastopa položaj, ki zahteva svobodnega odločanja, in so izražali željo, da bi prišlo do tega spoznanja tudi med Slovenci, opozarjali pa so tudi na različne težave, ki se morejo pojaviti pri šabloniziranju vzgoje k svobodi.

Zvečer smo se zbrali na hribčku ob jezeru, kjer smo se ob kresu spomnili v današnji težki uri slovanske misli. Tov. B. Grafenauer je kratko označil smisel slovanske ideje v našem času, zagrebški akademik M. Pelosa je pozdravil zborovalce v imenu navzočih Hrvatov, prof. F. Vodnik pa je povedal nekaj vtisov s počitniškega potovanja po Bolgariji. Vmes so se vrstile deklamacije, pevski zbor pa je prepeval razne slovanske pesmi. Pri zadnji izmed njih, češki himni »Kje dom je moj«, so se zborovalci, ki so posedli okrog ognja, dvignili in razkriji poslušali njene otožne zvoke...

Tretji dan tedna je bil posvečen vprašanjem našega svetovnega nazora in njegovega razmerja do slovanskega naroda. Prvi je govoril univ. profesor dr. J. Fabijan, in sicer o temi Svoboda Cerkev in svoboda v Cerkvi. Notranja svoboda Cerkev je v tem, da se nauk in življenje, ki prihaja od Kristusa in ga ohranjuje od njega postavljena učiteljska, duhovniška in vladarska oblast v Cerkvi, neovirano in na temelju svobodnega sodelovanja udov mističnega telesa ohranjuje, širi in raste. Cerkev osvetljuje, jamči in dopolnjuje naše osebno dostojanstvo in našo svobodo. Naša osebna naloga naj bo, da notranjo svobodo Cerkev pospešujemo in varujemo z resnično krščanskim mišljenjem in nadnaravnim življenjem. Po tem pojmovanju svojega razmerja do Cerkev bomo tudi pravilno umevali pomen zunanje svobode Cerkev, njeno vzvišenost in neodvisnost od naravnih združb in gibanj ter njen odnos in pomen zanje (razmerje do države, do različnih režimov, gibanj, fašizma, demokracije itd.). Udje nadnaravnega organizma smo. A s tem ne izgubimo svoje osebnosti, ta se bistveno dopolni. Zgodovina Cerkev in njen sedanji obraz kažeta, da je tudi v njej veliko svobode. Ona je enotna v bistvu in vodstvu, a življenje v njej ni uniformirano, marveč prav po človeških osebnostih in njih svobodi zelo raznolično. Zato moramo tudi mi spoštovati to svobodnost, če jo spoštuje Cerkev, in ne vsiljevati svojega individualnega gledanja ali zamisli drugim ter teh istih v božjim naukom ali s posredno ali neposredno od Kristusa določeno obliko. Varovati se moramo individualizma, varovati pa tudi integralizma. V debati k predavanju — govorili so dr. Cajnkar, dr. Gosar, dr. Gogala in predavatelj sam — so predvsem poudarjali dvoje: pomen vesti kot najvišje norme človekovega dela in verovanja, pri čemer je padla misel, da ne nastajajo konflikti pri nas zaradi resničnih dolžnosti, marveč tam, kjer se hoče neobvezna tradicija povzdigovati v obvezno normo, in pa pomen in dolžnost laičnega študija in zanimanja za Cerkev in verska vprašanja.

Prof. F. Vodnik je v uvodu svojega predavanja Slovenstvo in katolicizem, ki je sledilo, poudaril, da je izhodišče vsega kulturnega ustvarjanja narodna skupnost. Narodnost je dejstvo iz življenja, ki ga ni mogoče zanikati, kdor to stori, zanika v bistvu samega sebe. A narodnost ni samo zavednost in ideja, marveč tudi skupnost najrazličnejših vprašanj duhovnega, socialnega, gospodarskega in političnega značaja. Med temi je eno od najpomembnejših vprašanje, v kakšnem razmerju sta si narodnost in svetovni nazor, kje so meje med slovenstvom in katoličanstvom, oziroma meje med slovenstvom in kakim drugim svetovnim nazorom. Po verski pripadnosti je nedvomno večina Slovencev katoliška. Vendarle si katoličani, če v resnici ljubimo poleg svoje vere tudi slovenstvo, ne smemo zakrivati oči pred dejstvom idejne diferenciacije. Sicer pa katoličanom,

ki razločujejo svet naravne resničnosti in nadnaravne resničnosti, ni težko spoznati, da je slovenstvo eno, a katoličanstvo drugo. Zavedamo se, da nas Slovence, brate in sestre ene krvi, člane iste narodne skupnosti, neredko loči naš odnos do večne resnice. Toda kakor nas rodna skupnost ne ovira, da ne bi zmerom odkrito in pogumno izpovedovali svoj nazor, prav tako nas ta resnična ločitev duhov ne more zapeljati tako daleč, da bi komur koli zaradi drugačnega prepričanja odrekli, da je Slovenec, ali da bi tajili stvarne kulturne vrednote samo zato, ker jih je ustvaril človek drugačnega svetovnega nazora. Glede tega se je pri nas mnogo grešilo tako na katoliški strani kakor na nekatoliški strani in čas je že, da začnemo ustvarjati resnično slovensko skupnost. Le-ta kajpada ne more biti osnovana na svetovnonazorski nestrpnosti, prav tako pa je ne smemo zamenjavati z brezidejnim in narodno ter duhovno življenje hromečim slogaštvom. V debati je Grafenauer pokazal na koroškem vzgledu resnično zgodovinsko nevarnost nestrpne miselnosti, njeno nevarnost v sedanji dobi je poudarjal dr. Cajnkar (prekmurski protestanti!), dr. Janžekovič pa je podčrtal zgrešenost dileme »ali vera ali narodnost«, ker v praktičnem življenju ob pravih vrednotah ni dve vrednoti nikdar ne moreta priti v spor.

Opoldne se je že zdelo, da nas bo dež spet spravil v lopo, pa se je le še pravi čas zjasnilo, da smo se lahko razvrstili in posedli po travi ob cerkvi. Govoril je dr. S. Cajnkar o Katoliški obnovi med nami: Posebnosti resnične religioznosti so: priznavanje božje resnice in pravice, zaupanje v Previdnost, vdanost v voljo božjo, zavest varnosti, trdnosti in umirjenosti. Najbolj prepričevalna posebnost žive religioznosti pa je resnična dobrotà. Okrog tega vprašanja je bilo celotno predavanje zgrajeno. Dobrotà je več kakor samo neka hladna moralnost in urejenost življenja. Po Lippertu je dobrotà neki idealizem, čistost in duhovnost, svobodnost in finesa, duhovna kultura. Dobrotà je priznanje vsega lepega in resničnega, kar je zunaj mene. Dobrotà je neka sveta objektivnost, neka nesebična modrost in posebne vrste genialnost. Za pravo dobrotò je treba milosti. V skupnosti se dobrotà izraža kot plemenitost. Naša katoliška skupnost se bo morala iz teh osnov reformirati. V nas je premalo zasidranosti v božjem svetu milosti, zato tudi premalo vere in končno tudi premalo dobrote. Ob vseh svojih sporih to čutimo. Zato vedno znova rabimo nekrščanske metode, ko gre za reševanje osnovnih katoliških vprašanj. Zaradi teh bistvenih napak prihajajo preveč v ospredje naše čisto človeške lastnosti. Za Slovence je značilna miselnost podrejenih poduradnikov in uradnikov; natančnih, boječih, uslužnih, skrivljenih in nezaupnih. Tudi v katoliškem udejstvovanju se to čuti. Premalo je resnično osebne vere, osebne prepričanja in osebne tveganja. Naša vernost je na čuden način kolektivizirana. Katoliška obnova bo morala misliti na vse te osnove. V debati so razni mlajši tovariši načenjali boleča vprašanja iz življenja, zlasti med katoliškimi akademiki; predavatelj in profesor Šolar pa sta svetovala kot edino odrešujoče sredstvo v teh borbah resnično polnovredno delo in uveljavljanje v slovenski kulturi.

Četrty dan tedna je bil posvečen sistematičnemu študiju slovenskega kulturnega, gospodarskega in političnega položaja in vprašanj, ki so s tem v zvezi. Prvi je govoril prof. J. Šolar o Slovenskem kulturnem problemu. Razvijal je sledeče misli: V jedru obstoji en sam slovenski kulturni problem: kako naj majhen narod Slovencev vzdrži svojo kulturno samostojnost, ne da bi zaostal ali se utopil v tujem morju. Dolžnosti naše dobe nam jasno kaže slovenski kulturni razvoj zadnjih 150 let. Od preroda do 1848 je narodna zavest omejena na majhen krog izobražencev, a ne prodre med ljudstvo, ne prebudi naroda v celoti. Leto 1848 nam prinese prvi politični program in socialno sprostitvev od tujega

gospodstva. Narodno navdušenje rodi veliko kulturno delavnost na vseh poljih. Vedno večje politične svoboščine in rastoča moč ljudstva so utirali pot vedno močnejši in razsežnejši narodni in kulturni zavesti. S koncem 19. stoletja se začne prava ljudska prebuja, ko seže časopisi, organizacija, šola in z vsem tem večja ali manjša zavest do zadnje vasi in hiše. V boj poseže svetovnonazorska cepitev in strankarska organizacija. Srditost boja je včasih šla preko mej in škodovala. Ostal pa je še okvir slovenstvu nenaklonjene države, živeli smo le na pol, v najvišjih vrhovih smo bili še vključeni v izključno nemško kulturno območje. V novi državi, za nas narodni, ker spadamo vanjo po slovenstvu, moramo doseči stopnjo do vrha razvitega kulturnega naroda. Oskrbeti si moramo ves izobrazbeni ustroj, da bomo iz lastnih virov zajemali vsaj splošno izobrazbo. Delati moramo hitro, ker sicer nam grozi dvoje: padec splošne izobrazbe ali vključitev v kako tuje kulturno območje. Tudi sedaj smo vezani na tuje vire, ali nikoli ne smemo biti enostransko zakoreninjeni. Dokler smo svobodni v razgledovanju, smo samostojni, kakor hitro pa se zagledamo v eno samo tujo kulturo, postanemo od nje odvisni in zdrknemo na podrejeno stopnjo. V tem delu bi morali opustiti vse malenkostno in gojiti predvsem to, kar ustvarja močno zavest slovenske skupnosti. Naš položaj navzven je hud, zakaj kljubovati moramo dvema visokima kulturama; če nočemo, da nas poplavita, morajo biti naši zidovi visoki. Naš položaj navznoter je tak, da bi se morali strniti vsi v neutrudno načrtno delo za našo narodno kulturo brez nepotrebnih prerivanj.

V zelo obsežni debati se je sprožilo vprašanje slovenskega kulturnega delovnega načrta, ki bi morda mnoge mlajše ljudi nagnil k delu, pomanjkanje vizije celotne slovenske kulture pri mnogih kulturnih delavcih, kar povzroča, da vprašanja niso jasno opredeljena (profesor Kocbek); problem gospodarske plati slovenskega kulturnega življenja, ki jo povzročajo na eni strani pomanjkljive državne dotacije, na drugi strani pomanjkanje smisla za mecenstvo (profesor Šolar), potem pa se je skoraj ves pogovor sukal okrog Slovenske akademije in njenega dela.

Po zelo kratkem premoru, ura je bila namreč že 11, je začel univ. prof. dr. A. Gosar s predavanjem Osnovna narodnogospodarska in socialna vprašanja Slovenije. Predavatelj je najprej pokazal, kako se danes ves svet obrača k intenzivnemu narodnogospodarskemu in socialnemu vodstvu. Razložil je, zakaj postaja tudi misel o nujnosti posebne slovenske narodnogospodarske in socialne politike vedno bolj očita in živa. Za vsakega pravega Slovenca — je rekel — je in mora biti jasno in očito, da se ne smemo zadovoljevati s tistim materialističnim pojmovanjem gospodarskega življenja, kjer gre samo za to, da moremo vsak sam zase kolikor se da dobro in udobno živeti. Slovenska narodna misel postavlja tudi našemu gospodarskemu življenju višje, idealnejše cilje, čeprav so z njimi združene tudi velike težave in žrtve. O teh težavah in o mejah posebne slovenske narodnogospodarske in socialne politike je predavatelj še posebej kritično razpravljal in jih osvetlil. Poleg tega je nanizal nekaj osnovnih problemov slovenskega narodnogospodarskega in socialnega programa. Na osnovi dejstev in ugotovitev, ki jih je tu nanizal, je končno prišel do zaključka, da je vprašanje o prepotrebem izboljšanju naših domačih gospodarskih in socialnih razmer v največji meri vprašanje podrobnega načrtnega in žilavega dela vseh. Samo, če bomo v okviru splošnih smernic skupnega in enotnega narodnogospodarskega in socialnega programa vsi, vsak po svojem položaju in svojih močeh vneto in nesebično pomagali pri tem delu, bomo polagoma pripomogli

svojemu ljudstvu do boljših gospodarskih in socialnih razmer ter tako izpolnili svojo narodno dolžnost. — V debati, ki se je zaradi pozne ure vršila popoldne, so različni debaterji načenjali predvsem probleme slovenskega kmeta in pri tem podčrtavali združeno misel, ki je v naj-novejšem času pokazala zelo lepe sadove v Hrvatski seljački slogi.

Prihodnje predavanja je imel takoj po sklepu debate k predavanju tov. B. Grafenauer, ki je govoril o témi Slovensko vprašanje. V uvodnem delu svojega predavanja je ugotovil, da je pravi izvor slovenskega vprašanja dejstvo, da obstaja slovenski narod. Na kratko je obdelal vprašanje, kaj je prav za prav narod in pokazal, da mora predstavljati narod neko sklenjeno enoto v vseh bistvenih ravninah življenja, t. j. v kulturi, v gospodarstvu in v politiki. To se mora vselej odražati v njegovem razmerju do sosednjih narodov v isti ali drugi državi in to ne glede na njegovo notranjo ideološko ali strankarsko diferenciacijo. Potem je na kratko orisal podobo slovenskega političnega razvoja od leta 1848, dalje po njegovi načelni in sociološki strani in poskušal iz njega tolmačiti zagonetne postave Jerana, Mahničiča in drugih nasprotnikov organske slovenske narodne skupnosti. Ugotovil je, da je pravi vzrok slovenske narodne nedozorelosti, ki se kaže v divji politični raztrganosti tudi v razmerju do drugih narodov, v zgodovinskem razvoju. Ko smo se Slovenci narodnostno prebujali, nas je še pred ustvaritvijo močne narodne zavesti zajela strankarska miselnost. Zbudili smo se v strankarske skupnosti namesto v narodno občestvo, ki ga v svojem zamudništvu vse do danes nismo oživili. Usoden je bil pri tem razvoju nemški vpliv, ki je povzročil kombiniranje strankarskih in ideoloških skupnosti v še nedozorelem narodu in s tem razdor še povečal. V tretjem delu svojega predavanja je predavatelj na podlagi zemljepisnega položaja Slovenije in njenega zgodovinskega razvoja pribil tesno povezanost vsega slovenskega narodnega ozemlja v prometnem trikotniku Trst—Maribor—Beljak, ponazoril politično razdeljenost slovenskega ozemlja med tri oziroma štiri države in končno nakazal politična načela, ki izhajajo iz slovenskega položaja: avtonomna Slovenija v Jugoslaviji, v njej konstruktivno sodelovanje vseh strank, njihovo skupno nastopanje navzven, postopno omiljenje in odprava kombinirane ideološko-politične razdeljenosti, ki je pa seveda ne more prinesiti kak sporazum, marveč zgodovinski razvoj, v zvezi s tem okrepitev narodne zavesti, program Zedinjene Slovenije in končno v širšem prostoru zблиžanje malih narodov v Srednji Evropi. Slovensko vprašanje je danes, ko smo razdeljeni po državnih mejah, v svojem bistvu mednarodni problem z dvema točkama: 1. doseči čim večje zблиžanje danes ločenih delov in 2. doseči tisto stopnjo slovenske notranje dozorelosti, da se bomo mogli povsod in vselej s ponosom imenovati slovenski narod. Debata je bila zaradi pozne ure, bližal se je namreč že čas večerje, preložena na drugi dan; takrat pa se je predmet, h kateremu bi se prejšnji dan oglasilo, kot se je zdelo, dovolj debaterjev, že toliko oddaljil, da debate k predavanju ni bilo.

Zvečer smo se ta dan zopet zbrali na gričku ob jezeru, kjer smo se ob kresu spomnili vseh slovenskih bratov onstran jugoslovanskih meja. E. B. se je v kratkem govorčku spomnil Slovencev v Primorju, brezniški župnik dr. J. Arnež pa nam je približal prelepo koroško zemljo in njen pomen za vse Slovence v preteklosti in sedanjosti. Vmes se je razvrstilo nekaj deklamacij, pevcem so pa kar neprenehoma vrele iz grla primorske in koroške pesmi. Starejši so nam pravili, da tako lepega večera ob kresu še niso doživeli.

Zadnji dan smo se hoteli spomniti naše najbolj ogrožene vrednote — slovenske narodne svobode in naše največje sodobne naloge — narodnoobrambne delo. Dopoldne je stopil pred zborovalce zopet

njihov najstarejši član, pisatelj in akademik F. S. Finžgar, da bi nam govoril o Slovenski narodni svobodi, boju zanjo in njeni vrednosti. Dokazoval je, kako slovenska svoboda, čeprav v verigah, v srcih naroda nikoli ni ugasnila, ne pri nas, ne pri bratih na jugu. To so dokazovali kmečki punti, Trubarjevo kulturno delo in mnogo drugih delavcev do časa preroda in slovenskega političnega prebujenja po letu 1848. V drugem delu predavanja pa je ponazoril trpljenje Slovencev v nemški državi in zavednost slovenske mladine od leta 1880, dalje ter njeno borbenost za slovensko svobodo z drobnimi, a zelo značilnimi anekdotami. Temu je dodal še podroben opis razgibanosti ob majski deklaraciji, navdušenih taborov ob tej priliki in nenavaden pogum ljudstva, strnjenege v eno samo močno narodno enotnost. Predavatelj je črpal iz svojih bogatih spominov, ki jih je podajal na tak način, da tega ne bo nikoli pozabil, kdor ga je slišal, zato so ga nagradili poslušalci z glasnim odobravanjem. Naravno je, da tako zgrajenemu govoru ni sledila nobena debata. Dopoldne smo se porazgovorili samo še o nekaterih nujnih zadevah, potem pa smo se dogovorili, da se bomo popoldne zbrali pri Sv. Duhu.

Tu nam je govoril dr. J. Kržišnik o narodnoobrambnem delu doma. Najprej ga je idejno utemeljil kot narodno dolžnost vsakega Slovenca, nato pa je razvil kratek praktičen načrt. Pokazal je, da je bistveni del narodnoobrambnega dela tudi na duhovnem polju, in sicer nravna obnova slovenskega naroda, a poleg tega dela je naštel nekako sedem točk, kjer je za delavce dovolj prostora in kjer delo in položaj naravnost vpijeta o dvanajsti uri. Skoraj dveurna debata je prinesla v marsikatero točko novih pojasnil in pobud. Po sklepu debate smo šli v cerkvico sv. Duha, kjer so bile pete litanije M. B. z ljudskim petjem, nato pa zahvalna pesem in blagoslov z Najsvetejšim.

Tečaj je pokazal veliko resne volje tako pri zborovalcih kot pri predavateljih. Ves globoki in resni študij teh petih dni od 7. do 12. avgusta najzgovorneje zavrača vse tiste, ki so ga že vnaprej skušali spraviti v sloves nekatoliške ali manj katoliške prireditve, in dokazuje sam s seboj, da bi bila v resnici velika škoda, če bi se ga takrat posrečilo preprečiti.

B. G.

O P O Z A R J A M O N A

DEJANJE

SVOBODNO SLOVENSKO REVIJO

*v kateri hoče mladi rod z neizprosno
iskrenostjo priti do prave slovenske
podobe*

*DEJANJE izhaja iz temeljne vrednote človekove osebe,
na katero se je postavil tudi BOHINJSKI TEDEN*

*Krog sodelavcev DEJANJA se vedno
bolj širi; vsi želijo v odkriti in pra-
vilni analizi slovenske kulture, go-
spodarstva in politike pripraviti tiste
trajne osnove, na katerih se bo slo-
venski narod polneje in svobodneje
razvijal*

DEJANJE stane letno 80 din — Naroča se v upravi: Ljubljana, poštni predal št. 103

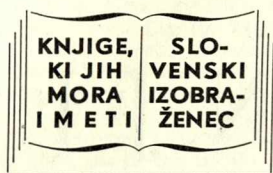
ZALOŽBA HRAM JE IZDALA ROMAN

G. BERNANOSA

Dnevnik vaškega župnika

V PREVODU J. ŠOLARJA

Vse odlike Bernanosove umetnosti se v tem delu še stopnjujejo,
tako da predstavlja eno najlepših in najmočnejših del novejših
francoske književnosti. Delo je nagradila Francoska akademija.

Obširen, ilustriran seznam vseh svojih znanstvenih knjig pošlje na zahtevo vsakemu brezplačno

Dr. Pitamic: **Država**
Dr. Gosar: **Za nov družabni red**
Dr. Ušeničnik: **Knjiga o življenju**
Dr. Veber: **Knjiga o Bogu**
Dr. V. Korošec - dr. G. Krek: **Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava**
Dr. Gosar: **Socialni nauk Cerkve**
Mohorjeva občna zgodovina, II. zvezek:
Anton Sovrè: **Stari Grki**
Družba sv. Mohorja v Celju

Priporoča se tvrdka

ANT. SFILIGOJ

LJUBLJANA

Frančiškanska ul. 1

TRGOVINA Z IN VELIKA IZ-
UMETNINAMI BIRA OKVIRJEV

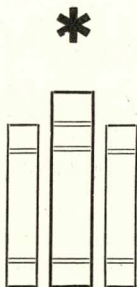
AKOS

Ljubljana, Gajeva 5 (pas. nebotič.)

NOVA ZALOŽBA

DRUŽBA Z O. Z.
V LJUBLJANI
KONGRESNI TRG

Knjigarna ima na voljo interesentom vse knjige, tu- in inozemske, ki jih dobavlja v najkrajšem roku. Knjige svojega založništva (Cankarjevo zbrano delo itd.) na obroke pod zelo ugodnimi pogoji. Redno v zalogi šolske knjige.

*Trgovina s pisarniški-
mi potrebščinami. Vse potrebščine za pisarne in šolo dobite v največji izberi: za učenca začetnika in za akademika. Prvovrstna risalna orodja, šestila, ravnila, računalna, nalivna peresa in druge potrebščine.*

Ali ste že naročeni na

ČAS

REVIJO LEONOVE DRUŽBE

ČAS je naslednik Rimskega katolika in Katoliškega obzornika. Izhaja že 34. leto mesečno oziroma dvomesečno. • Stane letno 60 din, za dijake, če se jih naroči vsaj pet na skupen naslov, le 40 din. • Čas seznanja s katoliškimi smernicami, obravnava sodobna znanstvena in kulturna vprašanja, pospešuje v mlajšem katoliškem rodu znanstveno in kulturno pisateljsko udejstvovanje, omogoča Vam s temeljito oceno novih knjig zanesljivo dopolnjevanje Vaše knjižnice. • Vsak slovenski katoliški izobraženec naj bo naročnik Časa! Čim več bo naročnikov, tem boljša bo revija

Uprava revije: Ljubljana, Miklošičeva cesta 7

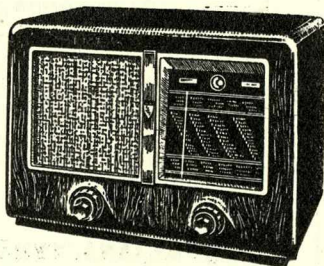
Kdor ima radio, ta izve vse...

DA PA SE RESNICA PRAV SPOZNA JE TREBA ČUTI OBA ZVONA — TO SE PRAVI, VEČ ODDAJNIH POSTAJ, KI POROČAJO O ISTI STVARI
NAD 100 ODDAJNIH POSTAJ IZ VSEH DELOV SVETA
DOBITE NA

RADIONE SUPER 540

To je petelektronski aparat za vse valovne dolžine, na 7 vglasnih krogov, z magičnim očesom, jeklenimi elektronkami, regulatorjem za selektivnost in barvo glasu in povdarjenimi basi.

Govor je čist in jasen — glasba pa užitek za najbolj razvaje no uho

Zahtevajte propekt in ponudbo od

RADIO D. Z. O. Z. LJUBLJANA
MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 7 - TELEFON ŠT. 31-90

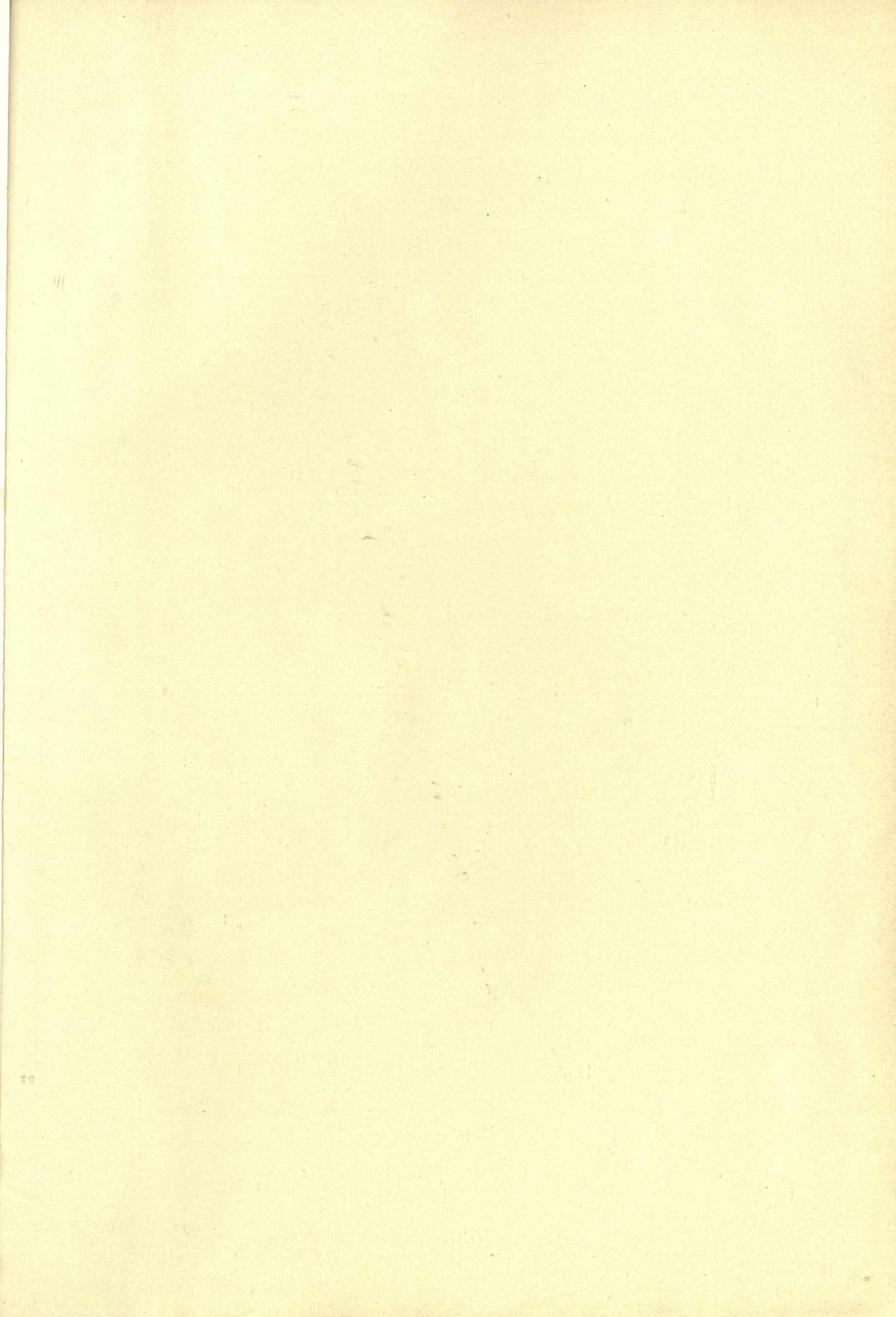
ZADRUŽNA TISKARNA

*se priporoča za tiskanje
časopisov, revij in knjig,
vabil za gledališke odve
in koncerte, kuvert, vizite
in pisarniških tiskavin, re-
klamnih letakov, letakov,
in raznih drugih tiskavin*

LJUBLJANA, TYRŠEVA 17, TELEFON 30-67

St. Michael

